

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ

ΜΑΡ-ΑΠΡ 2008

Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών

Επιθεώρηση

Φιλική Εταιρεία

Ανδρεία, Αυτοθυσία, Διχασμός & Διχόνοια

Μάχες Ψυχής στον Εθνικοαπελευθερωτικό Αγώνα Κύπρου (1955-59)

Ιερά Μονή Μεγάλης Παναγιάς εις τα Ιεροσόλυμα

ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΣΤΡΑΤΟΥ
7° ΕΓ/5

ΚΕΙΜΕΝΟ: Γεώργιος Πιπερόπουλος,
Καθηγητής Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Ανδρεία, Αυτοθυσία, Διχασμός & Διχόνοια

Η διαχρονική σημασία της κοινωνικής ψυχολογίας ηγετών και αγωνιστών
στους χρόνους της Εθνικής Επανάστασης του 1821

Διάλεξα για τίτλο τα τέσσερα πιο γνώριμα και ίσως αναπόσπαστα ψυχοκοινωνικά μας χαρακτηριστικά -την ανδρεία, την αυτοθυσία, τον διχασμό και τη διχόνοια- έχοντας επίγνωση του γεγονότος ότι σήμερα, πανηγυρίζοντας οι απανταχού της γης Έλληνες και Ελληνίδες την σημαδιακή ημέρα της 25^{ης} Μαρτίου 1821, αποτίουμε φόρο τιμής στους αρχηγούς, ηγέτες και αγωνιστές της εθνικής επανάστασης.

Το μάθημα της Ιστορίας ήταν και παραμένει σαφέστατο: ο Ελληνισμός, εμείς οι Έλληνες και οι Ελληνίδες, όποτε κατορθώσαμε να παραμερίσουμε τις εθνικές μας αδυναμίες της διχόνοιας και του διχασμού μεγαλουργήσαμε σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο, δείχνοντας πρωτόγνωρες για το ανθρώπινο γένος εκδηλώσεις ανδρειοσύνης και αυτοθυσίας.

Υπάρχει η αποφθεγματική ρήση που, ενώ πολλοί αποδίδουν στον Σερ Γουίνστον Τσώρτσιλ, ίσως ειπώθηκε από άλλον σοφό άνδρα, η οποία δηλώνει ότι: «Οι λαοί που ξεχνούν την ιστορία τους, είναι καταδικασμένοι να την ξαναζήσουν». Και ενώ αυτό δεν ειπώθηκε με στόχο εμάς τους Έλληνες, ίσως έχει για εμάς σημαντικά και ανεξίτηλα διαχρονικά νοήματα και σημασίες.

Γιατί από το 1821 μέχρι και σήμερα, κάθε φορά που επιτρέψαμε στους εαυτούς μας το σφάλμα να ξεχάσουμε τα διδάγματα της εθνικής μας ιστορίας, δυστυχώς τα ξαναζήσαμε, τα αιώνια πάθη και μίση, και πληρώσαμε με βαρύ φόρο αίματος και αλληλοσπαραγμών την απώλεια της μνήμης της ιστορίας μας. Όπως γράφει με τόσο πικρό λυρισμό και ο εθνικός μας ποιητής...

**«Η διχόνοια που βαστάει
ένα σκήπτρο η δολερή
καθενός χαμογελάει,
παρ'το λέγοντας, και σύ.
Κειό το σκήπτρο, που σας δείχνει
έχει αλήθεια ωραία θωριά
Μην το πιάστε γιατί ρίχνει
εισέ δάκρυα θλιβερά...».**

Πράγματι, ποιος άλλος λαός στον πλανήτη μας έχει να επιδείξει συμπτω-

κνωμένη μέσα σε τόσο μικρά χρονικά όρια τέτοια έκφανση ηρωισμού, ανδρείας και αυτοθυσίας όση οι Έλληνες με το Αρκάδι, την Κάσο, το Ζάλλογγο και την Αραπίτσα, τη Χίο και τα Ψαρά; Ποιο άλλο εθνικο-απελευθερωτικό κίνημα είδε τους πρωταγωνιστές- ηγέτες του να πέφτουν στα πεδία της μάχης ο ένας μετά τον άλλο, μαζί με τους αφανείς αγωνιστές τους, μη περιμένοντας να «εισπράξουν» την επιβράβευση του αγώνα τους μετά τη δικαίωσή του και την επικράτηση της Επανάστασης;

Από τις πρώτες κιόλας μέρες του ξεσηκωμού, το τίμημα για τη Λευτεριά θα ήταν βαρύ σε αίμα, πόνο και δάκρυα. Στη Μολδοβλαχία ο «Ιερός Λόχος» σφαγιάζεται παγιδευμένος και προδομένος, και ο Υψηλάντης κλείνεται σε Αυστριακές φυλακές. Στο μοναστήρι της Σέκου ο Γιωργάκης Ολύμπιος τινάζεται στον αέρα διαλέγοντας το θάνατο από την παράδοση, έστω με όρους, ενώ ο Γιάννης Φαρμάκης που παραδίδεται στους Τούρκους με όρους, δολοφονείται βρώμικα, διδάσκοντας στους μεταγενέστερους το πικρό μάθημα ότι είναι πιο καλά να πέφτει κανείς παρά να συνομολογεί με τον κατακτητή όρους που ο τελευταίος δεν έχει ενδοιασμούς να καταπατήσει. Ο Καρπενησιώτης κοντά στον Προύθο ανακόπτεται από ισχυρότερα τουρκικά στρατεύματα και, πέφτοντας μαζί με τις αποδεκατισμένες δυνάμεις του στον ποταμό για σωτηρία, πνίγεται μαζί με πολλούς άνδρες του.

Στην μάχη της Αλαμάνας ο Αθανάσιος Διάκος αιχμαλωτίζεται τραυματισμένος και ανασκολοπίζεται ζωντανός, ενώ στην ίδια μάχη μαζί με δεκάδες άλλα άγνωστα παλικάρια πέφτει και ο επίσκοπος Σαλώνων Ησαΐας. Φυσικά

έχει προηγηθεί ο απαγχονισμός του Πατριάρχη Γρηγορίου του Ε΄ και η θανάτωση δεκάδων ανδρών και γυναικών στην Κωνσταντινούπολη αμέσως μετά την εξέγερση στη Μολδοβλαχία. Στη Νάουσα ο Ζώτος βάζει μπουρλότο στο μπαρούτι και γίνεται κομμάτι, και αργότερα ο Μάρκος Μπότσαρης πέφτει στο Κεφαλόβρυσο του Καρπενησίου, ο Παπαφλέσας σκοτώνεται στο Μανιάκι, ο Οδυσσεάς Ανδρούτσος θανατώνεται στην Ακρόπολη και εκεί, στην Αθήνα, πέφτει και ο Γεώργιος Καραϊσκάκης...

Παραδείγματα όπως τα παραπάνω, ένα μικρό κομμάτι της επίδειξης ανδρείας και αυτοθυσίας, μας καλούν να σκύψουμε ευλαβικά πάνω στα ιστορικά κείμενα και, αφήνοντας στην άκρη την κλινική ουδετερότητα του επιστήμονα της συμπεριφοράς που, σαν την ψυχρή αντικειμενικότητα του ιστορικού, απαιτεί αποσύνδεση των συναισθηματικών φορτίσεων από εγκεφαλικές λειτουργίες, να εμπλακούμε χωρίς φόβο και πάθος αλλά με γνώση, συναίσθημα και περηφάνια, σε μια έστω σύντομη αλλά διδακτική ανάπλαση των δεδομένων.

Γιατί πιστεύουμε ότι μόνο εφόσον αφήσουμε σαν άτομα και σαν ομάδες ελεύθερο τον εαυτό μας να ψηλαφίσει «τις πληγές και τις αρετές της φυλής και του Έθνους» με τη λυρικότητα του ποιητή και την κατανόηση του θεραπευτή τότε, και μόνο τότε θα μπορέσουμε να κατανοήσουμε τη διαχρονική σημασία των διδαγμάτων που μπορούν να αντληθούν από τον αγώνα ηγετών και αγωνιστών του 1821.

ΤΡΕΙΣ ΠΕΡΙΟΔΟΙ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ

Σύμφωνα με μια θεωρητική ιστορική άποψη ο εθνικός απελευθερωτικός

αγώνας του 1821 μπορεί να διαιρεθεί σε τρεις σημαντικές περιόδους και, συγκεκριμένα, από το 1821 έως το 1825, από το 1825 έως το 1827 και από το 1827 έως το 1829. Η πρώτη περίοδος ξεκίνησε με ενθουσιασμό, απεριόριστες εκφάνσεις ανδρείας και αυτοθυσιών, εντυπωσιακές επιτυχίες κατά των Τούρκων, αλλά εκφυλίστηκε με εμφύλιους σπαραγμούς, καθώς ο διχασμός και η διχόνοια οδήγησαν σε αιματηρές συγκρούσεις Ρουμελιώτες και κατοίκους του Μωρηά! Στην πρώτη αυτή περίοδο, όμως, δημιουργήθηκαν τα πρώτα θεμέλια του μελλοντικού ελληνικού Κράτους, οι αναγκαίες δομές χερσαίων και ναυτικών δυνάμεων και κάποιες πολιτικοδιπλωματικές καταστάσεις όπως και η Εθνοσυνέλευση.

Στην περίοδο αυτή οι επαναστατημένοι Έλληνες βοηθήθηκαν από τους Ευρωπαίους και Αμερικανούς φιλέλληνες και εδραιώθηκε η κοινωνική ψυχολογία της Εθνικής υπόστασης. Γιατί, αν μην το ξεχνάμε αυτό, η απόσταση ανάμεσα στην Βυζαντινή αυτοκρατορία με επίκεντρο την Κωνσταντινούπολη και στην υποτυπώδη Ελλάδα του Μωρηά και της Ρούμελης δεν ήταν απλά και μόνο σημαντική γεωγραφικά, αλλά και ψυχοκοινωνικά.

Στη διάρκεια της 2^{ης} περιόδου η Επανάσταση έφτασε στα πρόθυρα της καθολικής κατάρρευσης, καθώς ο Αντιβασιλέας της Αιγύπτου Μεχμέτ Αλή ήρθε να βοηθήσει τον Σουλτάνο με χερσαίες δυνάμεις και ναυτικό, επικεφαλής του οποίου τέθηκε ο γαμπρός του, στρατηγός Ιμπραήμ.

Η τρίτη περίοδος ξεκίνησε με την επιλογή του Ιωάννη Καποδίστρια ως πρώτου Κυβερνήτη της Ελλάδας με

επταετή θητεία από την Γ΄ Εθνοσυνέλευση, και με τη Συνθήκη του Λονδίνου της 6^{ης} Ιουλίου 1827, όταν οι τρεις Μεγάλες Δυνάμεις ζήτησαν από το Σουλτάνο να αναγνωρίσει το Ελληνικό Κράτος και σε επιβεβαίωση των προθέσεών τους έστειλαν στην Πύλο τους στόλους τους. Εκεί, μετά τη δολοφονία ενός Βρετανού αξιωματικού στις 20 Οκτωβρίου 1827 έγινε η ιστορική ναυμαχία του Ναυαρίνου και ο συμμαχικός στόλος κατέστρεψε σχεδόν ολοσχερώς την Τουρκοαιγυπτιακή αρμάδα.

Ένα χρόνο αργότερα ξέσπασε ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος που τέλειωσε με τη Συνθήκη της Ανδριανούπολης του Σεπτεμβρίου 1829, όταν ο Σουλτάνος αναγνώρισε την Ελλάδα σαν ανεξάρτητο Κράτος με κληρονομικό ηγεμόνα από Βασιλική οικογένεια, όχι όμως από τις οικογένειες της Αγγλίας, Γαλλίας ή Ρωσίας.

Με το τέλος αυτής της περιόδου ήταν πια γεγονός ότι η επανάσταση των Ελλήνων είχε επικρατήσει, και το νέο ελληνικό κράτος με σύνορα μέχρι την Θεσσαλία και την Άρτα είχε πια γίνει σύγχρονη ιστορική πραγματικότητα.

ΤΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΤΗΣ ΕΞΕΓΕΡΣΗΣ ΤΟΥ 1821

Η πρώτη σοβαρή απόπειρα εξέγερσης των Ελλήνων έγινε το 1770 και είχε σαν υποκινήτρια την αυτοκράτειρα Αικατερίνη. Στόχος της δεν ήταν τόσο η απελευθέρωση των Ελλήνων υπηκόων του Σουλτάνου, όσο η δημιουργία μιας κίνησης «αντιπερισπασμού» στις εχθροπραξίες ανάμεσα σε Ρώσους και Τούρκους. Παρά τις όποιες

σκοπιμότητες της, εκείνη η εξέγερση δημιούργησε τα πρώτα απαραίτητα σκιρτήματα ψυχοκοινωνικής σημασίας και «εθνικής συνείδησης» στους Έλληνες του Μωρηά και πλησίασε την επιτυχία.

Η υποστήριξη των Ρώσων είχε θεμελιωθεί στην ομοθρησκεία της Ορθόδοξης πίστης τους με τους υπόδουλους Έλληνες (και σε κάποια ιστορική συγγένεια του γάμου του Ιβάν του 3^{ου} με μια ανιψιά τουτελευταί-

ου Βυζαντινού αυτοκράτορα, του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου). Στην ουσία, βέβαια, η Αικατερίνη επεδίωκε μια «διέξοδο» στη Μεσόγειο.

Υπάρχει μια ιστορική θεωρία σύμφωνα με την οποία η επανάσταση του 1770 είχε βρει θετική απήχηση ανάμεσα στους Έλληνες του Μωρηά ακριβώς επειδή υπήρχε σύμπτωση επιδιώξεων και ψυχοπολιτικής έντασης σε ολόκληρο τον πληθυσμό. Συγκεκριμένα, οι ανώτερες και οι μεσαίες τάξεις του Μωρηά (όπως και της Ρούμελης) διατηρούσαν έντονα συναισθήματα αντιπάθειας προς την Πύλη, δεδομένου ότι απαγορευόταν η μεταβίβαση γης από Τούρκους σε Έλληνες. Την ίδια εποχή οι νησιώτες Έλληνες αποκτούσαν πλούτη και ελευθερία κινήσεων δρώντας ανενόχλητοι στη θάλασσα της Μεσογείου με τα καράβια τους. Παράλληλα στο Μωρηά, οι άκληροι και φτωχοί γεωργοί είχαν κάθε λόγο να επιδιώκουν μία επανάσταση. Τέλος, ιερείς και οπλαρχηγοί είχαν τις δικές τους αυτονόητες αιτίες για την καταπολέμηση των Τούρκων.

Σύμφωνα με την παραπάνω θεωρία συνυπήρχαν όλα τα απαραίτητα στοιχεία για μια εξέγερση, και για το λόγο τούτο η επανάσταση του 1770 είχε σημαντική επιτυχία και, ίσως, θα εσήμαινε την Ελευθερία αν η τσαρική Ρωσία δεν είχε υπαναχωρήσει, οπότε και το κίνημα πνίγηκε στο αίμα.

Από την θεωρητική αυτή άποψη ξεκίνησε και μια νεώτερη ερμηνεία και αυτής της επανάστασης του 1821 που διέκρινε μια «ταξική ιδεολογία» στον αγώνα για την απελευθέρωση της Ελλάδας.

Στις δεκαετίες που ακολούθησαν την εξέγερση του 1770, γράφτηκαν στις σελίδες της διεθνούς ιστορίας μερικές από τις πλέον σημαντικές πτυχές της. Με την επανάσταση του 1776 γεννήθηκαν οι

ΗΠΑ, με την Γαλλική Επανάσταση του 1789 γεννήθηκαν οι ιδέες της Ελευθερίας, της Ισότητας και της Δημοκρατίας και λαϊκής κυριαρχίας και οι Βασιλικοί οίκοι της Ευρώπης αναγκάστηκαν να αναθεωρήσουν πολλές τακτικές τους.

Αυτές οι εξελίξεις βρίσκουν την Οθωμανική Αυτοκρατορία κουρασμένη, γερασμένη και έτοιμη για διαμελισμό. Η Ρωσία δεν σταμάτησε να επιδιώκει διέξοδο προς την Μεσόγειο, ενώ η Αγγλία και η Γαλλία παρά τους εξοντωτικούς Ναπολεόντειους πολέμους, δεν έπαψαν να ενδιαφέρονται για την Ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή. Γάλλοι και Άγγλοι αντήλλασαν δώρα, φιλοφρονήσεις και πρεσβευτές με την Πύλη - ενώ το ίδιο έκαναν ταυτόχρονα με τον Αλή Πασά των Ιωαννίνων και με Έλληνες οπλαρχηγούς και επιφανείς πολίτες στη Ρούμελη και το Μωρηά, όπως και στα νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου πελάγους.

Την ίδια εποχή σε όλες τις Ευρωπαϊκές πρωτεύουσες υπήρχαν πλούσιες και πολυάνθρωπες ελληνικές παροικίες με διαπρεπείς ομογενείς στο εμπόριο, τα γράμματα και τις τέχνες αλλά και στη διπλωματία. Στην αυλή του Τσάρου υπουργός εξωτερικών ήταν ο Ιωάννης Καποδίστριας και υπασπιστής του ο Αλέξανδρος Υψηλάντης.

Σύμφωνα με μια ενδιαφέρουσα κοινωνικο - ιστορική θεωρία, τα «παιχνίδια» που παίχτηκαν εκείνη την εποχή στον ελλαδικό γεωπολιτικό χώρο από τους Μεγάλους της Ευρώπης αντικατοπτρίζονται σε μικρογραφία από τα παιχνίδια που παίχτηκαν στην εναλλαγή ελέγχου των Ιονίων νήσων. Μέσα σε χρονικό διάστημα είκοσι περίπου ετών τα νησιά αυτά «άλλαξαν χέρια» όταν οι Γάλλοι τα πήραν

από τους Βενετούς το 1797 και τα έχασαν απ'τους Ρώσους το 1799. Οι Τούρκοι τα ανακατέλαβαν το 1800 αλλά οι Γάλλοι τα έθεσαν και πάλι υπό την κηδεμονία τους το 1807, οι Άγγλοι τα έκαναν δικά τους το 1814 και το 1817 τα έδωσαν στον Αλή Πασά των Ιωαννίνων μαζί με το δικαίωμα ελεύθερης διέλευσης από το λιμάνι της Πάργας που ανήκε διοικητικά στα Ιόνια νησιά «σαν δείγμα καλής φιλίας...».

Αναμφίβολα από όλες αυτές τις αλλαγές κατοχής οι Έλληνες έβγαιναν πάντοτε ζημιωμένοι. Από την άλλη μεριά, όμως, αυτά τα παιχνίδια της ανοιχτής και κρυφής διπλωματίας των Μεγάλων Δυνάμεων δημιούργησαν το απαραίτητο υπόβαθρο και το ψυχοκοινωνικό πλαίσιο αναφοράς, μέσα από το οποίο υφάνθηκε το όραμα των υπόδουλων Ελλήνων, το όραμα για τη δημιουργία ενός ελεύθερου Κράτους.

Επιπρόσθετα υπήρχαν στην Ευρώπη, τις παραμονές της Επανάστασης και άλλα χρήσιμα στοιχεία -οι Ναπολεόντειοι πόλεμοι, έδωσαν σωρεία έμπειρων Γάλλων αξιωματικών- μισθοφόρων που δίδαξαν στους Έλληνες (αλλά και τους Τούρκους και Αιγύπτιους) τους σύγχρονους τρόπους διεξαγωγής πολέμου. Οι φιλέλληνες έδρασαν ανοικτά και παρασκηνακά προσφέροντας οικονομική και πολιτική βοήθεια μέσα από την κοινωνική ψυχολογία του ρομαντισμού της εποχής τους. Η τσαρική αυλή λειτούργησε σαν μεγάλο «Σχολείο» για την προετοιμασία στελεχών που θα χρειαζόταν ο αγώνας και αργότερα το Έθνος.

Συνοπήρχαν λοιπόν όλα τα στοιχεία αλλά χρειαζόταν η ... σπίθα!

Η δημιουργία το 1814 της Φιλικής Εταιρείας στην Οδησό από τους Σκουφά, Ξάνθο και Τσακάλωφ, εδραίωσε

τον αναγκαίο «διεθνή φορέα» υποβοήθησης της εξέγερσης. Αλλά το απροσδόκητο έναυσμα δόθηκε από τον Αλή Πασά ο οποίος το 1820 κήρυξε την ανεξαρτησία του από την Πύλη και «σήκωσε το δικό του μπαϊράκι».

Την 22^α Φεβρουαρίου 1821 ο Υψηλάντης, έχοντας ζητήσει άδεια για αόριστο χρονικό διάστημα, ντυμένος όμως με την αυτοκρατορική τσαρική στολή του φτάνει στο Ιάσιο όπου στις 24 Φεβρουαρίου καλεί τους Έλληνες σε εθνική επανάσταση δηλώνοντας «Κινηθείτε, ώ φίλοι, και θέλετε ιδεί μίαν κραταιάν δύναμιν να υπερασπισθεί τα δικά μας...».

Αναμφίβολα η δύναμη ήταν η Ρωσία η οποία -κάτω από την πίεση του Αυστριακού Μέτερνιχ και πίσω από τις δικές της σκοπιμότητες- αποκηρύσσει τον Υψηλάντη και δίνει άδεια σε Τουρκικά στρατεύματα να μπουν στη Μολδοβλαχία και να πνίξουν στο αίμα την εξέγερση των Ελλήνων...

Την 25 Μαρτίου 1821, στη Μονή της Αγίας Λαύρας, ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ορκίζει τα παλικάρια και ο αγώνας αρχίζει επίσημα. Στην προκήρυξή του προς τους Προξένους των ξένων δυνάμεων, ο Παλαιών Πατρών Γερμανός γράφει: «Ημείς το ελληνικό έθνος των Χριστιανών βλέποντας ότι μας καταφρονεί το Οθωμανικόν γένος και σκοπεύει τον όλεθρον εναντίον μας πότε μ' ένα πότε μ' άλλο τρόπον, αποφασίσαμεν σταθερώς ή να αποθάνωμεν όλοι ή να ελευθερωθώμεν και τούτου ένεκα, βαστούμε τα όπλα εις χείρας ζητούντες τα δικαιώματά μας. Όντες, λοιπόν, βέβαιοι ότι όλα τα χριστιανικά βασίλεια γνωρίζουν τα δικά μας και όχι μόνον δεν θέλουν μας εναντιωθούν, αλλά και θέλουν μας συνδράμει και ότι

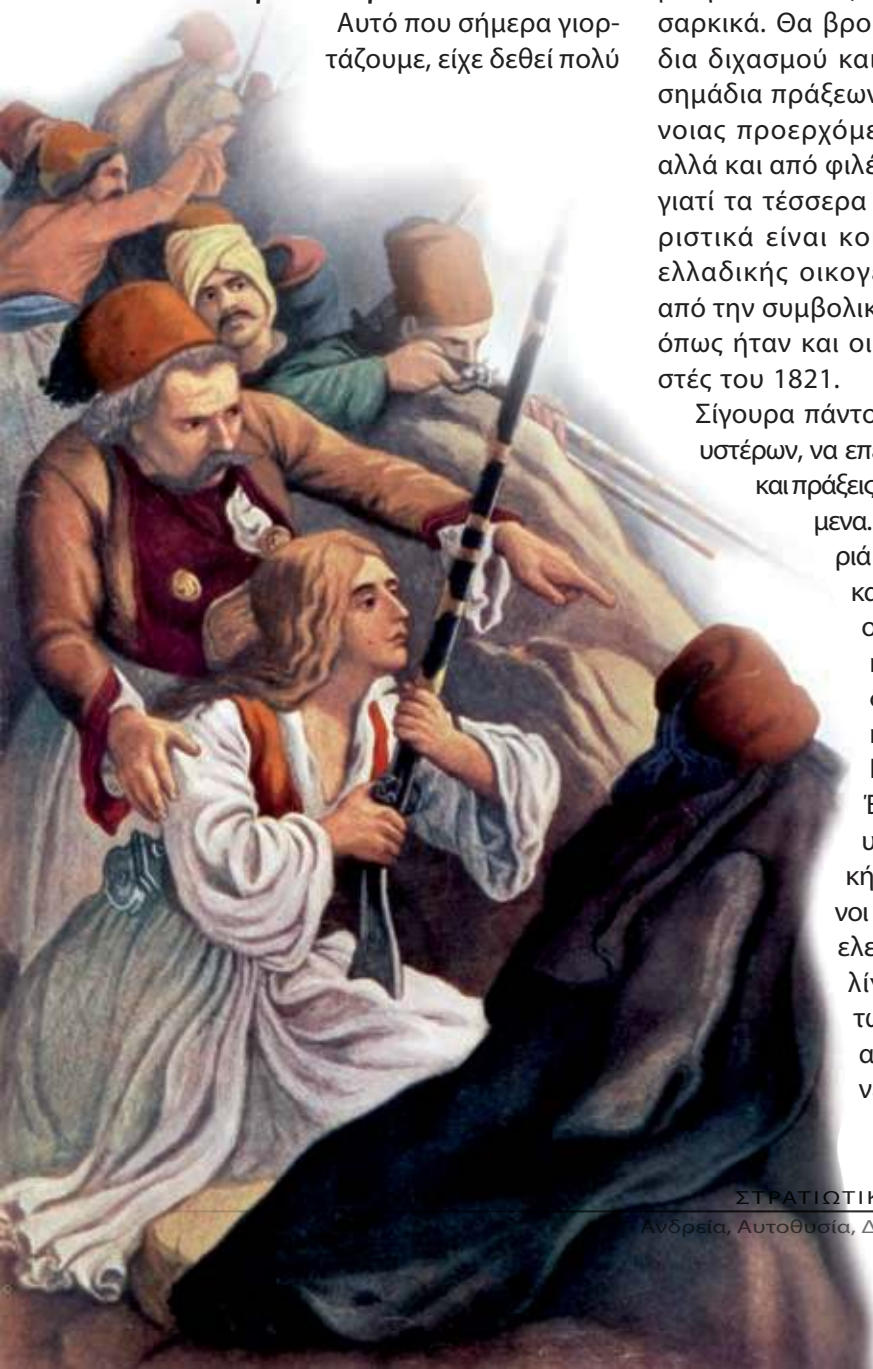
έχουν εις μνήμην ότι οι ένδοξοι πρόγονοί μας εφάνησαν ποτέ ωφέλιμοι εις την ανθρωπότητα, δια τούτο ειδοποιούμεν την εκλαμπρότητά σας και σας παρακινούμεν να προσπαθήσετε να είμεθα υπό την εύνοιαν και προστασίαν του μεγάλου κράτους τούτου...».

Την προκήρυξη την έλαβαν οι Πρόξενοι την 26^η Μαρτίου 1821...

Αυτό που σήμερα γιορτάζουμε, είχε δεθεί πολύ

σωστά πάνω στον διπλό ψυχοκοινωνικό έξονα της πίστης και της λευτεριάς... Σκύβοντας σήμερα ευλαβικά πάνω από τις ιστορικές μνήμες των ανδρών και γυναικών εκείνων των γεγονότων, ας είμαστε βέβαιοι ότι θα βρούμε και δείγματα ανδρείας και αυτοθυσίας όπως θα βρούμε και αρνητές της απώλειας της ζωής τους για κάποιο θαμπό, απόμακρο ιδεώδες που δεν τους άγγιζε σαρκικά. Θα βρούμε ανεξίτηλα σημάδια διχασμού και διχόνοιας όπως και σημάδια πράξεων έμπνευσης και ομόνοιας προερχόμενα και από Έλληνες αλλά και από φιλέλληνες. Και όλα αυτά γιατί τα τέσσερα παραπάνω χαρακτηριστικά είναι κοινά γνωρίσματα της ελλαδικής οικογένειας και κομμάτια από την συμβολική σάρκα του Έθνους, όπως ήταν και οι ηγέτες και οι αγωνιστές του 1821.

Σίγουρα πάντοτε μπορούμε, εκ των υστέρων, να επερωτήσουμε και άτομα και πράξεις, και γεγονότα και φαινόμενα. Με την ίδια όμως σιγουριά μπορούμε να πούμε ότι και σήμερα στις 25 Μαρτίου, υπάρχουν εμφανείς κίνδυνοι διχασμού και διχόνοιας, και ορατοί κίνδυνοι εξ ανατολών. Ευτυχώς, για μας τους Έλληνες δεν έπαψαν να υπάρχουν σαν συντριπτική πλειοψηφία όλοι εκείνοι που τρέχουν ΠΡΟΣ την ελευθερία, την ώρα που λίγοι ζητούν αποφυγή των ευθυνών που αυτή ακριβώς η ελευθερία συνεπάγεται...

ΠΕΡΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ 1821

ΚΕΙΜΕΝΟ: Γρηγόριος Ζώρζος,
Οικονομολόγος - Μελετητής

Το ελληνικό έθνος από το ξεκίνημα της ύπαρξής του μέχρι και σήμερα, έχει περάσει δια πυρός και σιδήρου, ενώ πολλαπλές απόπειρες γενοκτονίας έχουν γίνει εις βάρος του προσπαθώντας να το αφανίσουν.

Και όμως μέσα από τα πυκνά σκοτάδια και μέσα από την πιο στυγνή εξουθένωση, πάντα την πιο κρίσιμη στιγμή, μια φωνή πέρα από τα ανθρώπινα δίνει το σύνθημα της πορείας. Είναι το κάλεσμα που ακούει η κάθε ελληνική ψυχή και που μόλις την ακούσει ο ραγιάς μετατρέπεται σε θηρίο και ο εξαθλιωμένος και ανύπαρκτος Έλληνας γίνεται φρουρός της ελευθερίας και της αξιοπρέπειας.

Πολλές φορές οι Έλληνες άκουσαν αυτό το κάλεσμα και πάντα βρέθηκαν στην πρώτη γραμμή, στην μάχη για τον πολιτισμό και την διάσωση της ανθρωπότητας από την βαρβαρότητα και την εξαθλίωση του ανθρώπινου γένους.

Το 1821 είναι μια στιγμή στην ιστορία του έθνους μας η οποία πράγματι δεν έχει προηγούμενο (όπως τόσες άλλες άλλωστε). Το 1453 οι ορδές των Οθωμανών εισήλθαν στην Κωνσταντινούπολη και με εκτεταμένες εκκαθαρίσεις της ελληνικής φυλής μέχρι το 1821, δηλαδή περίπου τετρακόσια χρόνια, νόμιζαν ότι εξαφάνισαν την φυλή των Ελλήνων και το ελληνικό πνεύμα.

Τα χρόνια αυτά του σκοταδισμού κατέστρεψαν τον πολιτισμό, πούλησαν τα μνημεία, προσπάθησαν να εξαφανίσουν την θρησκεία και να εκμηδενίσουν με το παιδομάζωμα το αύριο της φυλής μας, και με την αμάθεια να κυβερνά και την βία να φοβίζει «τα έρημα», κυριολεκτικά δεν άφησαν πέτρα πάνω στην πέτρα.

Και όλοι οι πολιτισμένοι λαοί πίστεψαν ότι το δρώμενο των Ελλήνων είχε τελειώσει

και ότι η φυλή των Ελλήνων είχε μπει στο χρονοντούλαπο της ιστορίας. Το ελληνικό κύτταρο όμως υπήρχε και ο λαός αν και οθωμανοφορούσε δεν οθωμανοφρονούσε. Αν και τα πάντα είχαν αλλάξει γύρω του, αν και τίποτα δεν μπορούσε να του θυμίσει το αθάνατο ελληνικό πνεύμα, κάτι μέσα του φούντωνε και θέριευε σε αυτά που γίνονταν γύρω του.

Και ο απλός κόσμος περίμενε και καρτερούσε, άλλωστε από την πρώτη στιγμή γνώριζε ότι «πάλι με χρόνια και καιρούς πάλι δικά του θα' ναι».

Έγιναν διάφοροι ξεσηκωμοί που πνίγηκαν στο αίμα και που δεν άφηναν κανένα περιθώριο για ελπίδα ελευθερίας. Και όμως την συγκεκριμένη χρονική στιγμή και που ενώ τα πάντα ήταν μέσα στο μαύρο σκοτάδι οι Έλληνες αποφάσισαν να ξεκινήσουν μία ακόμη πορεία...

Με το 98% του πληθυσμού εντελώς αγράμματο και χωρίς ουσιαστική γνώση της ιστορικής του διαδρομής, αλλά μόνο με την κραυγή της φυλής να τους καλεί, πήραν τα όπλα για να δημιουργήσουν την δική τους ιστορία, την δική τους συνέχεια στο δρώμενο της ελληνικής φυλής.

Και το πέτυχαν...

Στην μελέτη αυτή γίνεται μια προσπάθεια να συνθέσουμε μερικούς από τους παράγοντες που οδήγησαν σε αυτήν την επιτυχία, και να οδηγηθούμε σε ορισμένα συμπεράσματα από την συλλογική ελληνική προσπάθεια, παραθέτοντας διάφορα οικονομικά στοιχεία από το παρελθόν, μέσα από τα λόγια των ίδιων των πρωταγωνιστών του αγώνα, έτσι ώστε να γίνει και πάλι γνωστό ότι αυτή η επανάσταση που την θαυμάζει όλος ο λεγόμενος πολιτισμένος κόσμος ήταν αυτοχρηματοδοτούμενη από όλους τους Έλληνες, από το υστέρημά τους...

Άμα εκινήθει η επανάστασις ὅλος ο λαός ο ων εις κατάστασιν να φέρη ὄπλα, κατέστη στρατιώτης εις την ανάγκην, εξακολουθόν εν καιρώ ησυχίας και το ἔργον του [γεωργίαν ἢ ποιμενικήν] (Απομνημονεύματα, Δημ. Αινιάνου, σελ. 17).

Ο κάθε αγωνιστής πήγαινε στην μάχη κατά των οθωμανοφρονούντων με δικά του όπλα, βόλια και πυρίτιδα. Η γυναίκα και τα παιδιά του, του πήγαιναν το φαγητό στο βουνό για να κάνει τον αγώνα, ενώ οι συγγενείς του προετοιμάζαν τα χωριά για την άμυνα, την αντίσταση, την υποδοχή των μαχητών.

Ο στρατιώτης της επανάστασης όχι μόνον επήγαινε ο ίδιος με τα άρματά του και το ψωμί του εις τον πόλεμον, ἀλλ' ἐπλήρωνε και φόρον από τα κτήματά του (Απομνημονεύματα για την επανάσταση του 1821, Φωτάκου, Τόμος Α', σελίς 327).

Ότι ο ελληνικός αγών, ον και πολλοί τούτων θαυμάζωσι, διεξήχθη δια συνεισφορών (Πολιτικοί άνδρες του 1821, Αναστασίου Γούδα, σελίς 145).

Οι τσοπάνηδες μας εβοήθησαν πολύ, διατί ὅλο με τα ζωντανά εβασσιέτο το στρατόπεδο (Απομνημονεύματα Θ. Κολοκοτρώνη, σελ. 154).

Το συγκεκριμένο οικονομικό μοντέλο πέτυχε γιατί απλά δεν είχε εξάρτηση από το ντόπιο και ξένο κεφάλαιο, από διαπλεκόμενα, συμφέροντα κ.λπ. Ήταν ανεξάρτητο.

Στην πρώτη αυτή προσπάθεια για τα οικονομικά του 1821 ελπίζω να κατά-

φερα να παρουσιάσω ένα μικρό πρώτο στίγμα με τα στοιχεία που παραθέτω.

ΠΕΡΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ 1821

Η έννοια και η λέξη «Οικονομία» είναι σήμερα συνηθισμένη και πολυχρησιμοποιημένη στην καθημερινότητα, αφού ακούγεται και γράφεται σχεδόν οπουδήποτε, μια και τα οικονομικά με την έννοια του χρήματος κυρίως καθορίζουν τον βίο του κάθε ανθρώπου.

Σχεδόν ό,τι και αν κάνουμε, στην πραγματικότητα κυκλοφορούμε οικονομικές ροές από το ένα σημείο στο άλλο. Αγοράζοντας ένα αγαθό (πράγμα, υπηρεσία κ.λπ.) όσο μικρή και αν είναι η αξία του, στην κυριολεξία θέτουμε σε κίνηση έναν μεγάλο μηχανισμό παραγωγής, διακίνησης και εμπορίας τόσο αυτού του αγαθού όσο και πλήθος άλλων που είναι αναγκαία για να υπάρξει αυτό ως τελικό αγαθό (goods).

Τι σχέση έχουν αυτά με την επανάσταση του 1821 μπορεί να ρωτήσει κάποιος, μια και σε κάθε επέτειο το μόνο που ακούμε είναι τα πολεμικά γεγονότα της εποχής και των ηρωισμό και την μαχητικότητα των αγωνιστών του '21.

Ακούμε για τα όπλα, τα στρατηγήματα και τις ικανότητες των αγωνιστών, αλλά και των πολιτικών, που κυριολεκτικά σημάδεψαν την ιστορία τόσο της χώρας μας όσο και της ανθρωπότητας μια και το φαινόμενο αυτό δεν είχε και δεν έχει προηγούμενο.

Μήπως όμως πέρα από το μαχητικό μέρος του αγώνα υπήρχε και ένας άλλος κόσμος, ίσως όχι τόσο μάχιμος, αλλά σίγουρα περισσότερο μορφωμένος και περισσότερο μεθοδικός;

Ένας κόσμος αφανών ηρώων, που αν και δεν υπάρχουν καταγεγραμμένα ούτε

τα ονόματά τους, έδωσαν τα πάντα στον αγώνα και ίσως χωρίς αυτούς να μην υπήρχαν οι γνωστοί μαχητές του '21;

Και αν αυτός ο κόσμος έμεινε αδικαιολόγητα άγνωστος μέχρι και στις μέρες μας, αυτό οφείλεται κυρίως σε δύο λόγους:

➔ Στο γεγονός ότι κάθε τι που έχει σχέση με στρατιωτικά θέματα και μάχες έχει περισσότερο ενδιαφέρον. Άλλωστε, οι πωλήσεις όπλων αποφέρουν σημαντικά κέρδη στους παραγωγούς, συνεπώς οι κοινωνίες πρέπει να μένουν εθισμένες σε πολέμους, μάχες, αυτοθυσίες κ.λπ.

➔ Οι Έλληνες, οι «γκιαούρηδες», έπρεπε να παρουσιάζονται σε όλο τον κόσμο σαν μια αγέλη αγραμμάτων, με φονικά ένστικτα, ως «κλέπτες» και «αρματωλοί» - συμμορίες από απατεώνες και λωποδύτες, που το μόνο που έκαναν και ήξεραν ήταν να κλέβουν και να σκοτώνουν. Βέβαια οι «κλέπτες» κάθε άλλο παρά κλέπτες ήταν με την έννοια που δίνεται σήμερα σε αυτήν την λέξη. Οσο για τους αρματωλούς καμία σχέση με τις σύγχρονες οπλοφορούστες συμμορίες ανά τον κόσμο είχαν.

Ποιός ήταν όμως αυτός ο αφανής αγωνιστής που μέχρι σήμερα δεν υπάρχει κάποια αναφορά για αυτόν; Για έναν αγωνιστή που αν και ειρηνιστής πρόσφερε εξ' ίσου στον αγώνα σε σχέση με τους οπλοφορούστες μαχητές; Ήταν ο **οικονομολόγος** της εποχής.

Καθώς το διαβάσατε ίσως να ξαφνιαστήκατε, μια και μόνο η έννοια «οικονομολόγος του 1821» ακούγεται σαν αστείο, οξύμωρο σχήμα. Και όμως οι αφανείς αυτοί μαχητές του 1821 πρόσφεραν την οργάνωση και την επιχειρησιακή έρευνα για τις μάχες και τον έλεγχο των οικονομικών ροών των επαναστατών.

Ήταν αυτοί που συγκέντρωναν τα χρήματα για τον ιερό αγώνα, ήταν αυτοί που πλήρωναν τους μαχητές, ήταν αυτοί που προγραμματίζαν το πώς θα συγκεντρώνονταν και το πώς θα επενδύονταν τα χρήματα από τις εισφορές των απλών Ελλήνων, των Ελλήνων που ουσιαστικά αυτοχρηματοδότησαν την ανεξαρτησία τους.

Με απλά λόγια σκεφτήκατε ποτέ ότι ο Κολοκοτρώνης και τα παλικάρια του,

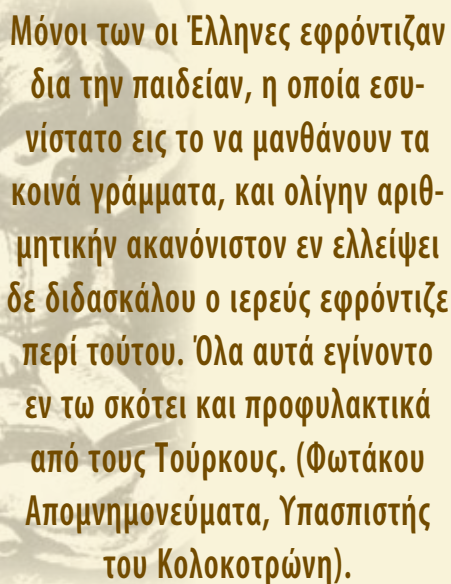

έπρεπε να φάνε, έπρεπε να έχουν όπλα και πυρομαχικά, έπρεπε να έχουν ενδύματα και διάφορα προσωπικά είδη;

Ή ότι ο Κανάρης και ο Πιπίνος με τα πυρπολικά, όταν πήγαιναν κατά των εχθρικών πλοίων, εκτός από τον αναμφισβήτητο ηρωισμό τους, έπρεπε να βρουν, και να αγοράσουν, το πλοίο που θα γινόταν μπουρλότο, την πυρίτιδα και τα άλλα πυρομαχικά, ενώ παραλληλα είχαν να νιαστούν και για τις προσωπικές τους ανάγκες;

Και τα χρήματα που ήταν απαραίτητα για όλα αυτά, έπρεπε να συγκεντρωθούν από κάποιους, κι έπειτα να οργανωθεί η διαχείρισή τους με στόχο το μέγιστο δυνατό όφελος για την συνέχεια του Αγώνα. Και για να τραφούν οι αγωνιστές, οι μερίδες του φαγητού κόστιζαν. Τίποτα δεν χαρίζονταν και από κανέναν ξένο. Τα υλικά και τα πολεμοφόδια αγοράζονταν από την Ευρώπη, την Ρωσία και αλλού, και κανείς μα κανείς δεν χάρισε ούτε ένα φουσέκι στους αγωνιστές.

Τα χρήματα αυτά συγκεντρώνονταν

Μόνοι των οι Έλληνες εφρόντιζαν δια την παιδείαν, η οποία εσυνίστατο εις το να μανθάνουν τα κοινά γράμματα, και ολίγην αριθμητικήν ακανόνιστον εν ελλείψει δε διδασκάλου ο ιερεύς εφρόντιζε περί τούτου. Όλα αυτά εγίνοντο εν τω σκότει και προφυλακτικά από τους Τούρκους. (Φωτάκου Απομνημονεύματα, Υπασπιστής του Κολοκοτρώνη).

από τους απλούς Έλληνες της διασποράς και κυρίως από τους Φιλικούς, και με αυτά που συγκέντρωναν αγόραζαν όπλα και αναγκαία, και τα έστελναν με χίλιους κινδύνους στην Ελλάδα, στα παλικάρια των μαχών.

Την ίδια στιγμή, πολλοί από αυτούς έγραφαν και είχαν εκδώσει βιβλία στο εξωτερικό, έτσι ώστε οι απόδημοι Έλληνες να έχουν ΠΑΙΔΕΙΑ, να έχουν γνώσεις ικανές για να δημιουργήσουν μια εύρωστη και δυναμική οικονομία στον έρημο τόπο τους μετά την ανεξαρτησία.

Τα έργα τους μόλις πρόσφατα άρχισαν να συλλέγονται και να παρουσιάζονται, σιγά σιγά, από διάφορους φορείς, ομάδες ή άτομα και να γίνονται με τον τρόπο αυτό και σε εμάς σήμερα γνωστά.

Οι Έλληνες αυτοί της διασποράς έγραφαν για πολλά επιστημονικά θέματα, από αστρονομία, ιστορία, τεχνικά και φιλοσοφία, μέχρι και οικονομικά! Βιβλία σχετικά με την «Οικονομική Ιστορία», την «Θεωρητική Οικονομική», την «Ιστορία Οικονομικών Θεωριών», την «Δημόσια Οικονομική», την «Λογιστική», την «Οικονομική Νομοθεσία» και άλλα όπως «Οικονομικά Λεξικά», «Εμπορικά Λεξικά» κ.λπ.

Και αυτά τα βιβλία μας δίνουν πληροφορίες για την οικονομία της εποχής του 1821, για τις οικονομικές σχέσεις και τα οικονομικά δρώμενα, για το κόστος του αγώνα, αλλά και το κόστος που πλήρωνε η χώρα μας στους οθωμανοφρονούντες.

Στο άρθρο αυτό συνθέτω, για πρώτη φορά στην διεθνή βιβλιογραφία, αυτά τα πρωτογενή στοιχεία και τα παρουσιάζω σε μια πρώτη προσέγγιση για τα οικονομικά της επανάστασης του 1821. Τα οικονομικά της Ανεξαρτησίας...

Εμπρός λοιπόν, να γνωρίσουμε αυτούς

τους αφανείς ήρωες εκείνης της εποχής που ... κατώρθωσαν να καταστήσουν επωφελές για την πατρίδα «μέχρι λεπτού το τάλαντον»!

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Προειδοποίησιν εις τας Ευρωπαϊκάς Αυλάς, εκ μέρους του φιλογενούς αρχιστρατήγου των Σπαρτιατικών στρατευμάτων Πέτρου Μαυρομιχάλη και της Μεσσηνιακής Συγκλήτου.

Ο ανυπόφορος ζυγός της Οθωμανικής τυραννίας εις το διάστημα ενός και απέκεινα αιώνος, κατήντησεν εις μίαν ακμήν, ώστε να μην μείνη άλλο εις τους δυστυχείς Πελοποννησίους Γραικούς, ει μη μόνον πνοή και αυτή δια να ωθή κυρίως τους εγκαρδίους των αναστεναγμούς.

Εις τοιαύτην όντες κατάστασιν στερημένοι από όλα τα δίκαιά μας, με μίαν γνώμην ομοφώνως απεφασίσαμεν να λάβωμεν τα άρματα, και να ορμήσωμεν κατά των τυράννων.

Πάσα προς αλλήλους μας φατρία και διχόνοια, ως καρποί της τυραννίας απερρίθφησαν εις τον βυθόν της λήθης, και άπαντες πνέομεν πνοήν ελευθερίας.

Αι χείρες ημών αι δεδεμέναι μέχρι του νυν από τας σιδηράς αλύσσους της βαρβαρικής τυραννίας, ελύθησαν ήδη, και υψώθησαν μεγαλοψύχως και έλαβον τα όπλα προς μηδενισμόν της βδελυράς τυραννίας.

Οι πόδες ημών οι περιπατούντες εν νυκτί και ημέρα εις τας εναγκαρεύσεις τας ασπλάγγνους τρέχουν εις απόκτησιν των δικαιωμάτων μας.

Η κεφαλή μας η κλίνουσα τον αυχένα υπό τον ζυγόν τον απετίναξε και άλλο δεν φρονεί, ει μη την ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ.

Η γλώσσα μας η αδυνατούσα εις το να προφέρη λόγον, εκτός των ανωφελών παρακλήσεων, προς εξιλέωσιν των βαρβάρων τυράννων, τώρα μεγαλοφώνως φωνάζει και κάμνει να αντηχή ο αήρ το γλυκύτατον όνομα της Ελευθερίας.

Εν ενί λόγω απεφασίσαμεν, ή να ελευθερωθώμεν, ή να αποθάνωμεν. Τούτου ένεκεν προσκαλούμεν επιπόνως την συνδρομήν και βοήθειαν όλων των εξευγενισμένων Ευρωπαϊών γενών, ώστε να δυνηθώμεν να φθάσωμεν ταχύτερον εις τον Ιερόν και δίκαιον σκοπόν μας και να λάβωμεν τα δίκαιά μας.

Να αναστήσωμεν το τεταλαιπωρημένον Ελληνικόν γένος μας. Δικαίω τω λόγω η μήτηρ μας Ελλάς, εκ της οποίας και υμείς εφωτίσθητε, απαιτεί ως εν τάχει την φιλόανθρωπον συνδρομήν σας, και ευέλπιδες, ότι θέλει αξιωθώμεν, και ημείς θέλομεν σας ομολογή άκραν υποχρέωσιν, και εν καιρώ θέλομεν δείξη πραγματικώς την υπέρ της συνδρομής σας ευγνωμοσύνην μας.

1821 Μαρτίου 23 Εν Καλαμάτα

Εκ του Σπαρτιατικού Στρατοπέδου

Πέτρος Μαυρομιχάλης

Αρχιστράτηγος του Σπαρτιατικού και Μεσσηνιακού στρατού

(Αντίγραφο από της εν Λονδίνω επιστολής)

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΠΑΡΑΔΕΣ

**Νόμισμα 20 παράδων του Σουλτάνου
Abdul Mecit I**

Στα διασωθέντα κείμενα για την επανάσταση του 1821 υπάρχουν αναφορές σχετικές με την μισθοδοσία και τις αμοιβές τους εκείνης της περιόδου. Ακολουθεί μια μικρή παράθεση αυτών των στοιχείων:

Ο στρατιώτης της επανάστασης όχι μόνον επήγαινε ο ίδιος με τα άρματά του και το ψωμί του εις τον πόλεμον, αλλ'επλήρωνε και φόρον από τα κτήματα του δια να τρέφονται και οι πολιτικοί (Απομνημονεύματα για την επανάσταση του 1821, Φωτάκου, τομ. Α' σελίς 327).

Ότι ο ελληνικός αγών, ον και πολλοί τούτων θαυμάζωσι, διεξήχθη δια συνει-

Δύο νομίσματα Οθωμανών

σφορών, αν και οι διαχειρισθέντες ταύτας πολιτικοί άνδρες της Ελλάδος ήσαν καταχρασταί, βεβαίως δεν θα εδύνατο να καταστήσωσιν, ώσπερ και αλλαχού είπομεν τούτο, μιάν δράκα γεωργών, ποιμένων, ναυτών και εμπόρων ισόμαχων επί επταετίαν μιας μεγάλης και πλουσιώτατης Αυτοκρατορίας, βοηθούμενης και υπό τριών επίσης μεγάλων και πλουσίων σατραπειών (Πολιτικοί άνδρες του 1821, Αναστασίου Γούδα, σελίς 145).

Διαβάζουμε για παράδειγμα τον τρόπο χρηματοδότησης του αγώνα στην Εύβοια. Η Εύριπος έχει 366 χωριά και αν μας δώσουν από 500 γρόσια το κάθε χωριό στεκόμαστε...

Τέλος έκαναν κοντράτο δια εβδομήντα χιλιάδες γρόσια (70.000) με τους ναύτες. Τούς έδωσαν προκαταβολή 25.000 γρόσια και μετά 15 ημέρες άλλα 8.000 γρόσια (Οι Ναυμαχίες του 1821, Αντωνίου Ανδρέα Μιαούλη, Αλεξάνδρου Κριεζή, σελίδες 126-127).

Τα τιμημένα παλικάρια ούτε αγοράζουν ούτε πωλούν την τιμήν των με χρήματα (Πολεμικά Απομνημονεύματα, Στρατηγού Χριστόφορου Περραιβού, σελίς 113).

Εχθροί ώρμησαν πανστρατιά εναντίον των Ελλήνων, τους επρόσμειναν οι Έλληνες με γενναιότητα και τέλος τους κατεδίωξαν οι Έλληνες (Απομνημονεύματα Παλαιών Πατρών Γερμανού, σελίς 36).

Αδελφοί, εγώ έκαμα το προς την πατρίδα χρέος μου και αποθνήσκω ευχαριστημένος. Μάρκος Μπότσαρης (Στερεοελλαδίτες πολέμαρχοι του 1821, Αναστασίου Γούδα, σελίς 45).

Τα αποσπάσματα αυτά μας κάνουν γνωστό ότι στους αγωνιστές της επανάστασης, όσα χρήματα λάμβαναν, αν και όταν τα ελάμβαναν, δεν τους έφταναν με αποτέλεσμα να βάζουν κυριολεκτικά από δικά τους χρήματα για να πάνε στον αγώνα.

Μ' όλον ότι ουδεμία ελπίς μισθού υπήρχε, εξηκολουθούσαν πολλοί να διαμείνωσιν εις την στρατιωτικήν υπηρεσίαν από ενθουσιασμόν προς την ελευθερίαν.

Ο μισθός υπήρξεν εις αυτούς ουχί ο σκοπός αλλά το μέσον προς επιχείρησιν γενναίων έργων (Απομνημονεύματα Μακρυγιάννη, σελ. πγ).

Όταν εξερράγη η Επανάστασις, ο λαός της Ελλάδος ήτο εντελώς σχεδόν άοπλος, άπειρος στρατιωτικής εργασίας, στερημένος πυριτοβόλων, τροφών, χρημάτων, το δε χειρότερον πάντων δεν υπήρχε ουδεμία ηθική ενότης του έθνους, ουδείς ήτο αναγνωρισμένος ή επιβεβλημένος αρχηγός (Απομνημονεύματα, Δημ. Αινιάνου, σελ. 15).

Έπρεπε να εξοπλισθεί με το πυροβόλον του, αν τυχόν είχε ή να προμηθευτή με ίδια του χρήματα, να λάβη τροφήν από την οικίαν του, να αγοράσει πυριτόβολα και φέρων όλα ταύτα, εις τους ώμους του, να διευθύνη εις την κατά των τούρκων μάχην (Απομνημονεύματα, Δημ. Αινιάνου, σελ. 16).

Άμα εκινήθει η επανάστασις όλος ο λαός ο ων εις κατάστασιν να φέρη όπλα, κατέστη στρατιώτης εις την ανάγκην, εξακολουθόν εν καιρώ ησυχίας και το έργον του [γεωργίαν ή ποιμνικήν] (Απομνημονεύματα, Δημ. Αινιάνου, σελ. 17).

Μ' όλον ότι ουδεμία ελπίς μισθού υπήρχε, εξηκολουθούσαν πολλοί να διαμείνωσιν εις την στρατιωτικήν υπηρεσίαν από ενθουσιασμόν προς την ελευθερίαν (Απόμνημονεύματα, Δημ. Αινιάνου, σελ. 18).

ΑΜΟΙΒΕΣ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ

Ἐψηφίσατο τάδε

Α^ο Ἡ Ἑλλάς ἔχει στρατηγούς, ἀντιστρατήγους, χιλιάρχους, ὑποχιλιάρχους, ταξιάρχους, ἑκατοντάρχους, πενηκοντάρχους καὶ σημαιοφόρους, οἱ ὅποιοι συγκροτοῦσι τὴν α' καὶ β' τάξιν τῶν πολεμικῶν ἀξιωματικῶν.

Β^ο Ἐχει ἀκόμη εἰκοσιπεντάρχους καὶ δεκάρχους¹, οἱ ὅποιοι συγκροτοῦσι τὴν γὰξιν τῶν πολεμικῶν ἀξιωματικῶν.

Γ^ο Ἐκαστος τῶν στρατηγῶν καὶ ἀντιστρατήγων ἔχουσι ἀνὰ δύο ὑπασιπτάς καὶ ἓνα γραμματέα τῆς τάξεως τῶν ἀξιωματικῶν.

Δ^ο Ἐκαστος τῶν χιλιάρχων ἀνὰ ἓνα ὑπασιπτήν καὶ ἓνα γραμματέα τῆς τάξεως τῶν ἀξιωματικῶν. Ἐκαστος τῶν ὑποχιλιάρχων ἀνὰ ἓνα ὑπασιπτήν τῆς τάξεως τῶν ἀξιωματικῶν. Ἐκάστη χιλιάρχεια ἔχει ἓνα χιλιάρχον, ἓνα ὑποχιλιάρχον, ἓνα ταξιάρχον, δέκα ἑκατοντάρχους, ἔχει ἀκόμη ἓνα λατρόν, ἓνα χειροῦργον, ἓνα φροντιστήν, ἓνα ἱερέα, συνηριθμημένους καὶ τοὺς τέσσαρας εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀξιωματικῶν. Ἐκάστη δὲ ἑκατονταρχία ἔχει ἓνα ἑκατόνταρχον, δύο πενηκοντάρχους, ἓνα σημαιοφόρον, τέσσαρας εἰκοσιπεντάρχους, δέκα δεκάρχους καὶ ἑκατὸν στρατιώτας.

Ε^ο Προσδιορίζονται ἀναλόγως μὲ τὰς περιστάσεις μνηναῖο μισθοί :

	γρόσια		γρόσια
στρατηγός	800	πεντηκόνταρχος	55
ἀντιστρατηγός	600	σημαιοφόρος	50
χιλιάρχος	400	εἰκοσιπένταρχος	30
ὑποχιλιάρχος	250	δέκαρχος	25
ταξιάρχης	150	στρατιώτης	20
ἑκατόνταρχος	100		

1. Εἰς τὸ πρῶτοντον : δεκάρχους.

Σχετικά με τις αμοιβές των αγωνιστών, οι πηγές αναφέρουν:

➤ Αναφορά αμοιβής 10 γρόσια:

Και ο λουφές των παλικαριών σας είναι γρόσια 10 τον μήνα (Στερεοελλαδίτες πολέμαρχοι του 1821, Αναστασίου Γούδα, σελίς 180).

➤ Αναφορά αμοιβής 20 γρόσια:

Ελαβε 500 μισθούς. Ο μισθός του στρατιώτου ήτον τότε 20 γρόσια και με αυτά έπρεπε να προβλέψει τον ιματισμό του, οπλισμόν και όλα τα περί αυτού.

Και τα 20 γρόσια τα ελάμβανε κάθε μήνα (συνήθως όχι λόγω των μαχών, συνήθως έμεναν μέχρι και 6 μήνες χωρίς μισθό, σελ. 38) με αποτέλεσμα να ζεί με ελάχιστη τροφή (Οδυσσεάς Ανδρούτσος, Κάροπου Παπαδόπουλου και Αναστασίου Γούδα, σελίς 29).

➤ Αναφορά αμοιβής 30 γρόσια:

Η αμοιβή ήταν 30 γρόσια τον μήνα (Απομνημονεύματα Κολοκοτρώνη Θεοδώρου, σελίς 174).

Εκείνη την χρονιά η Καρύταινα έδωσε 900.000 γρόσια εις τους στρατιώτας δια μισθούς πέντε μηνών (Απομνημονεύματα Κολοκοτρώνη Θεοδώρου, σελίς 191), δηλαδή 900.000 γρόσια/5 μήνες/30 γρόσια το άτομο=6.000 άτομα.

➔ Αναφορά αμοιβής 60 γρόσια:

Ο κύριος Κουντουριώτης μου ζήτησε να τους δώσω από 60 γρόσια και τους εμέτησα 4.200, προς 7 γρόσια το δίστηλο, δίστηλα 600 (Οι Ναυμαχίες του 1821, Αντωνίου Ανδρέα Μιαούλη, Αλεξάνδρου Κριεζή, σελίς 183).

Πληρωνόταν με 60 γρόσια τον μήνα (Οι Ναυμαχίες του 1821, Αντωνίου Ανδρέα Μιαούλη, Αλεξάνδρου Κριεζή, σελίς 209).

➔ Αναφορά αμοιβής 70 γρόσια:

Εκ των ευρεθέντων Μανιατών θα λαμβάνει έκαστος 70 γρόσια τον μήνα (Απομνημονεύματα για την επανάσταση του 1821, Φωτάκου, Β σελίς 55).

Από τα παραπάνω η αναφορά του γέρου του Μωριά για τα 30 γρόσια είναι μάλλον η συνήθης αμοιβή των αγωνιστών του 1821. Οι μεγαλύτερες ή μικρότερες αμοιβές προφανώς αφορούν βαθμοφόρους ή εξειδικευμένες αμοιβές ή παροχές.

Άλλωστε η αναφορά μισθοδοσίας από τον Καποδίστρια ενισχύει την άποψη αυτή μια και η συνολική αμοιβή ήταν: μερίδα + σιτηρέσιον + μισθός = 3,125 γρόσια η μερίδα + 15 παράδες [0,375 γρόσια] σιτηρέσιο + 25 γρόσια μισθός = 28,5 γρόσια.

ΑΜΟΙΒΗ ΕΝΟΣ ΑΓΩΝΙΣΤΗ

Επομένως οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι η μέση αμοιβή ενός αγωνιστή ήταν:

- ημερησίως 1 γρόσι την ημέρα (στην αρχαιότητα ήταν 1 δραχμή την ημέρα),
- μηνιαίως 30 γρόσια (στην αρχαιότητα ήταν 30 δραχμές μηνιαίως),
- ετησίως 30x12= 360 γρόσια/ετησίως (στην αρχαιότητα ήταν 360 δραχμές ετησίως).

ΕΙΣΦΟΡΕΣ

Ότι ο αγώνας ουσιαστικά χρηματοδοτήθηκε από απλούς Έλληνες κάθε ασχολίας και μορφωτικού επιπέδου είναι ολοφάνερο διαβάζοντας τα «Απομνημονεύματα για την Φιλική Εταιρεία» του Εμμανουήλ Ξάνθου (Βεργίνα), όπου σε όλες τις αναφορές γίνεται συλλογή και μεταφορά χρημάτων από όλη την Ευρώπη.

Διαβάζουμε (Ξάνθος, σελ. 154-155) μια καταγραφή των πολεμοφοδίων που στάλθηκαν από την Οδησό στο Ισμαήλιον και μετά στον Προύθο και στο Γαλάτσι, με τελικό προορισμό την επαναστατημένη Ελλάδα.

13 κανόνια με τα κρεββάτια των
125 τουφέκια με 25 μπαγιονέτας
99 σπαθιά
10 γιαταγάνια
99 βάλες κανονιών
12 μπαλτάδες
6 φτιάρια σιδερένια
2 φανάρια
4 τελατίνια
41 μοναράδες δια κανόνια
1 σεντούκι δια τα άρματα
4 λίμας
3 φόρμες δια βόλια τυφεκίων
6 βελώνες τζαγγαράσκο
58 πούτια σμυδράλια
163.300 βόλια τουφεκιού
737 πούτια μπαρουτί
300 φυσέκια
75 βάλλες κανονιού
5 βάλλες αντζολίου
12 καρτούτζα σμυδράλια
5.000 τσακμακόπετρες
1 καζάνι σιδερένιο μεγάλο
23/4 καρφιά
9 φούντια έτι
6 φτιάρια

10 καβοστράτζους
400 ροκέτες
3 σιδηρά κατσαβίδια
59 καρτούτζα σμυδράλια
Όλα αυτά εξοπλίζουν έναν μικρό
στρατό και πληρώθησαν από εισφορές
προς την Φιλική Εταιρεία.

Όσο αφορά τα χρηματικά εμβάσμα-
τα ήταν άπμπολλα. Αναφέρω ενδεικτικά
μερικά.

- Επρόσφερε προθύμως δέκα χιλιά-
δας γρόσια (σελ. 19), δώθησαν 10.000
γρόσια (σελ. 27)

- δώθησαν στον Περραιβόν γρόσια
120.000 εις δε τον Φλέσσαν 90.000 γρόσια
και άλλας εις άλλους ποσότητας (σελ. 28)

- έλαβε ρούβλια 36.000 (σελ. 32)

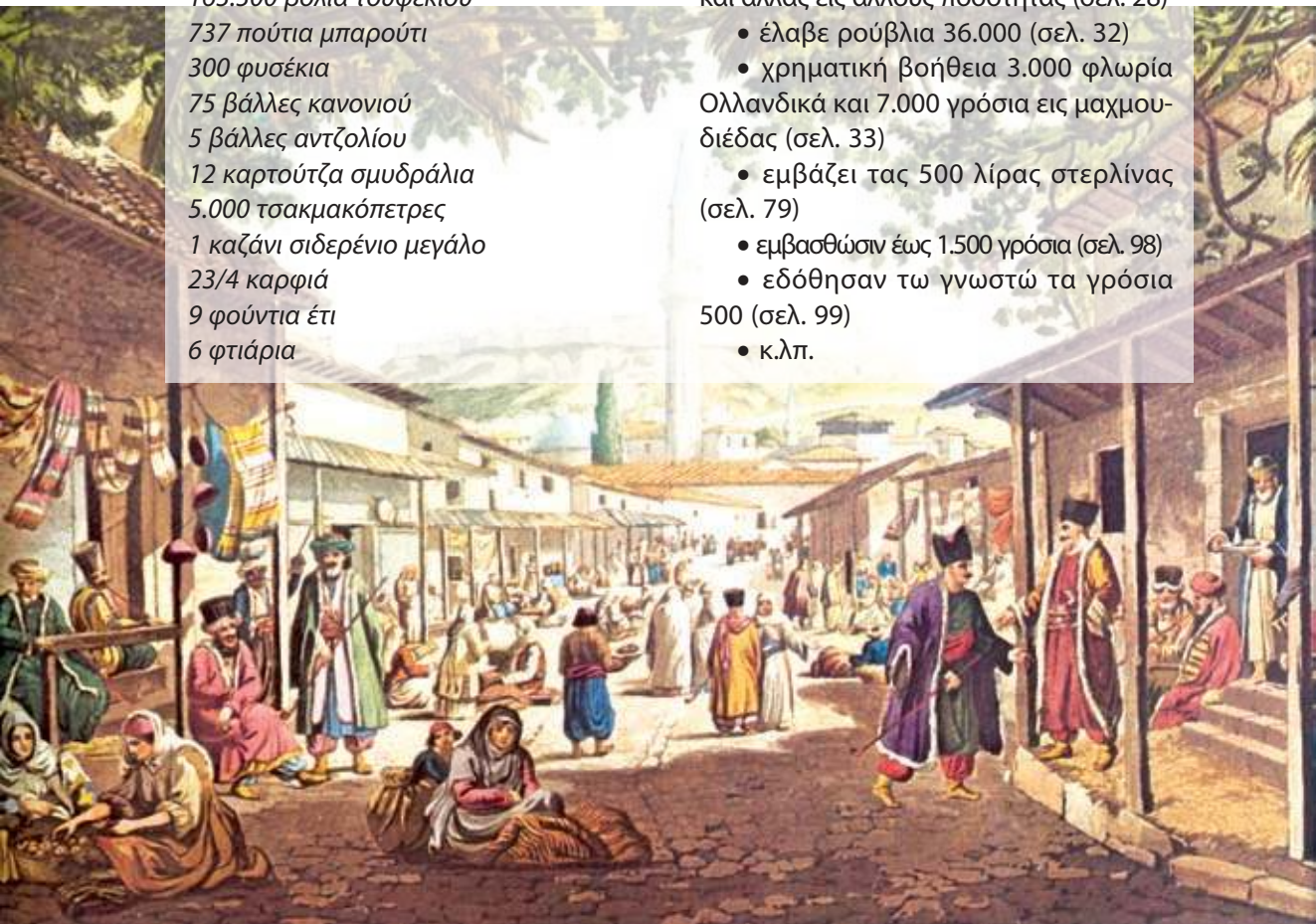
- χρηματική βοήθεια 3.000 φλωρία
Ολλανδικά και 7.000 γρόσια εις μαχμου-
διέδας (σελ. 33)

- εμβάζει τας 500 λίρας στερλίνας
(σελ. 79)

- εμβασθώσιν έως 1.500 γρόσια (σελ. 98)

- εδόθησαν τω γνωστώ τα γρόσια
500 (σελ. 99)

- κ.λπ.

ΚΟΣΤΟΣ ΖΩΗΣ

Το κόστος ζωής ήταν ενδεικτικά:

- Βοδινό 6 παράδες η οκά
- Άρτος (ψωμί) 4 παράδες η οκά
- Αρνί 12 παράδες
- Το έριο κόστιζε 20 παράδες η οκά (Beaujour, σελ. 153-156).

Η ετήσια διατροφή (σύμφωνα με τον Beaujour) έχει υπολογισθεί ως εξής:

36-40 παράδες για άρτο

18-20 πιάστρα για διάφορα είδη διατροφής όπως χαβιάρι, αντζούγιες, καρπούς, λαχανικά κ.λπ.

Και καταλήγει (ο Beaujour) συμπερασματικά ότι με εργασία 200 ημερών μπορούσε να ζησει για έναν ολόκληρο χρόνο (Χουμανίδης, σελ. 410). Ακόμα:

Το στρέμμα πωλείτο μόλις 10 γρόσια και τα καλύτερα στρέμματα έφταναν και τα 60 γρόσια το στρέμμα (Επιστολαί Καποδίστρια, Τόμος Δ).

Δεν αξίζει τον κόπον να δαπανηθώσι 15 ή 20 χιλιάδες διστήλων δι' ολίγον στρεμμάτων γήν (Πολιτικοί άνδρες του 1821, Αναστασίου Γούδα, σελίς 165).

ΑΜΟΙΒΕΣ ΠΛΟΙΩΝ

Το κόστος μιας Γολέτας είναι 20.000 γρόσια και ενός μικρού πλοίου 5.000 γρόσια. Διαβάζουμε πως οι αμοιβές ορίζονται στο «να τον πληρωθώσιν εντός δύο μηνών προθεσμίας εικοσιπέντε χιλιάδες γρόσια, εξ ων είκοσι χιλιάδες για μίαν Γολέτταν... και πέντε χιλιάδες δι' έν άλλο πλοίον» (Οι Ναυμαχίες του 1821, Αντωνίου Ανδρέα Μιαούλη, Αλεξάνδρου Κριεζή, σελίς 26).

Η τιμή για να γίνει ένα πλοίο μπουρλότο ήταν περίπου 40.000 γρόσια. Και γνωστόν υπάρχει ότι αντί 40.000 γροσίων δι'ομολόγου υπογεγραμμένου παρ' όλων των πολεμάρχων, πρώτος ο Ιωάννης Θε-

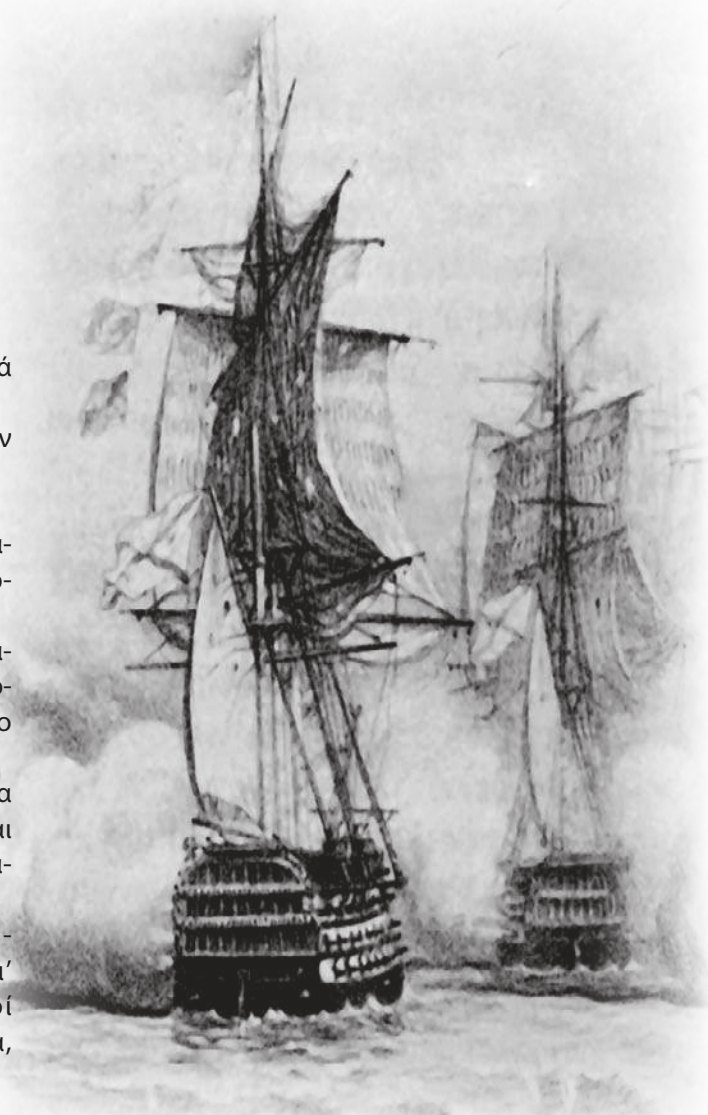
οδόσης προσέφεραν το πλοίο του (Οι Ναυμαχίες του 1821, Αντωνίου Ανδρέα Μιαούλη, Αλεξάνδρου Κριεζή, σελίς 86).

Τα καράβια τα έκαμα παζάρι για 110.000 γρόσια (Απόμνημονεύματα Κολοκοτρώνη Θεοδώρου, σελίς 120).

Τα σκουτιά για τα μπουρλότα κόστιζαν από 100 έως και 300 γρόσια (Απομνημονεύματα Μακρυγιάννη, σελ. 149).

ΔΕΙΓΜΑ ΣΥΜΦΩΝΗΤΙΚΩΝ ΝΑΥΤΙΚΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ

Παρακάτω δίνουμε το δείγμα δύο ναυτικών συμφωνητικών δανείων έτσι

όπως δίνονται από τον άγνωστο συγγραφέα στο έργο του «Διδασκαλία Εντελής συστηματική απάσης της Εμπορικής Επιστήμης (Ιάσιο, 1817)» στις σελίδες 186-188 (Ελληνομνήμων).

Το πρώτο αφορά «ναυτικό δάνειο πάνω εις το πλοίο» και το δεύτερο αφορά «ναυτικό δάνειο πάνω εις την πραγματεία». Δάνειο δηλαδή με ενέχυρο το πλοίο και δάνειο με ενέχυρο την πραγματεία (εμπορεύματα) επί του πλοίου.

Το πρώτο συμφωνητικό περιέχει τα στοιχεία του δανειζομένου και του δανειστή και ουσιαστικά αποτελεί μία υπεύθυνη δήλωση από τον δανειζόμενο προς τον δανειστή με αναφορά στο σκάφος

το ποσόν του δανείου (5.000 λίβρας) το επιτόκιο 8% και τον χρόνο καταβολής και αποπληρωμής του δανείου.

Το δεύτερο συμφωνητικό αφορά ναυτικό δάνειο 2.000 γροσίων με επιτόκιο 10% και τελικό ποσό πληρωμής 2.200 γρόσια (2000 γρόσια το κεφάλαιο και 200 γρόσια οι τόκοι του δανείου).

Και τα δύο συμφωνητικά αναφέρουν και τον αριθμό των αντιγράφων. Συνήθως είναι ένα το πρωτότυπο και ένα ή δύο τα αντίγραφα. Δηλώνεται δε ότι μόνο ο κάτοχος του πρωτοτύπου μπορεί να απαιτήσει την αποπληρωμή του δανείου και ότι τα αντίγραφα είναι άκυρα (δηλαδή μόνον δηλωτικά της συναλλαγής).

Συμφωνητικὸν ναυτικῆ δανείῃ ἐπαίνῳ εἰς πλοῖον.

Ἐγὼ ὁ Ἰωάννης Βαλλότας ἀπὸ Μαρσιλίαν κύριος σὺν θεῷ τῷ πλοίῳ με, καλεμένῳ Ἐλισσάβετ, μεγέθους 5000 κεντηναρίων, κειμένε τανῦν εἰς τὸν παρόντα λιμένα ἔτοιμον νὰ ἐκπλείσῃ μὲ τὸν πρῶτον δεξιὸν ἄνεμον, (ὃν δῶν ὁ Κύριος) διὰ Κάδιξ, ἐνθα εἶναι ὁ διωρισμένος μοι τόπος τῆς ἐκφορτίσεως, ὁμολογῶ διὰ τῷ παρόντος, ὅτι ἔλαβον παρὰ τῷ κυρίῳ Γεωργίῳ Δηχίω 5000 λίβρας ναυτικὸν δάνειον καὶ κυρίως τύχας τῆς θαλάσσης ἐπάνω τῷ προκειμένῳ σώματι τῷ πλοίῳ με καὶ τῆς σκευῆς αὐτῷ, καθ' ὃν τρόπον ἦδη τὸ διοικῶ, αἱ ὁποῖαι τύχαι τῶν ἐν θαλάσσει κινδύνων, καὶ τὸ ναυτικὸν δάνειον λαμβάνουσι τέλος μετὰ 24 ὥρας, ἀφ' ἧ ῥηθῆ ἢ ἀγκυρα εἰς τὸν λιμένα τῷ Κάδιξ. Τὴν ῥηθείσαν ποσότητα τῶν 5000 λιβρῶν μετὰ τῆς προσθήκης τῷ τότε αὐτῶν διὰ τὰς τύχας τῆς θαλάσσης πρὸς 8 τὰ ἑκατὸν, ὑπόσχομαι, εἴν τὸ ῥηθῆν σώμα τῷ πλοίῳ γέρη τοσούτον εἰς τὴν ἑρῶν, νὰ τὴν πληρώσω εἰς καὶ ἂ σιγήθῃ νομίσματα ἄνευ ἐξόδων καὶ ζημίας, εἰς τὸν κύριον Φίλιππον Βρέταν, ἢ εἰς τὴν διαταγῆν τε, μετὰ 8 ἡμέρας ἀφ' ἧ γθῆσῃ τὸ πλοῖον εἰς τὸ ῥηθέντα διωρισμένον τόπον. Πρὸς ἐκπλήρωσιν τῷ κυμόντος, ὑποχρεῶται διωρισμένον τόπον. Πρὸς ἐκπλήρωσιν τῷ κυμόντος, ὑποχρεῶται πρῶτον τὸ προῤῥηθῆν πλοῖον με καὶ τὴν σκευὴν τε, καὶ δευτέρον ἐμαυτὸν καὶ τὰ κτήματά μου τόσον τὰ παρόντα ὅσον καὶ τὰ μέλλοντα, κινήτῃ τε καὶ ἀκίνητα, καθυποβύλλων αὐτὰ πρὸς πραγματικὴν ἐκπλήρωσιν ἐπὶ τὴν διαρείαν πάντων τῶν ἐξουσιασῶν, τῶν Ἀγγλῶν, τῶν Κριτῶν καὶ Κριτηλῶν, ἐπὶ παλαιήσιν πάντων ὅσα ἴθθειον εἶναι εἰς τὸτο ἑναντία. Πυρριτῆμαι πρὸς τέτοις καὶ ἀπὸ τὸ δίκαιον, τὴ μὴ εἶναι δεκτὴν εὐερίαν γενικὴν παλαιήσιν μὴ προηγεμένης τινὸς εἰδικῆς. Πρὸς ἐνδειξιν τῆς ἀληθείας ὑπέγραψα ἰδιοχείρως τρεῖς ὁμολογίας τῷ ναυτικῷ δανείῳ τῆς αὐτῆς περιλήψεως, ἐξ ὧν μιὰς πληρωθείσης, αἱ λοιπαὶ μένουσι ἄκυροι.

Ἐδόθη ἐν Μαρσιλίᾳ τῇ 26 Μαρτίῃ 1816.
Ἰωάννης Βαλλότας.

Συμφωνητικὸν ναυτικῆ δανείσ ἐπάνω εἰς πραγματείας.

Ἐγὼ ὁ ὑπογεγραμμένος δηλοποιῶ καὶ ὁμολογῶ διὰ τῆ πα-
ρόντος, ὅτι ἔλαβον παρὰ τῆ κυρίας Λεονώρας Ζαβήρου ἐν Σμύρῃ
2000 γρόσια εἰς ναυτικὸν δάνειον καὶ τύχην τῆς θαλάσσης, ἐπί-
νω εἰς τὰς ἀκολούθους πραγματείας, ἦτοι 20 κίβας σῦκα, 50 κίβας
λειμόνια καὶ 50 πῖθες (βυζέλια) εσφίδας, ἐν τῷ πλοίῳ καλλυμέ-
νῃ Βελλόνα, τὸ ὁποῖον διοικεῖται ὑπὸ τῆ διοικητῆ Ἰωσήφ Τάφ,
καὶ ἤδη κεῖται πρὸ τῆς πόλεως ταύτης ἔτοιμον γὰ πλεύσῃ μετὰ
πρῶτον δεξιὸν αἴμιον (ὄν δῶν ὁ κύριος) εἰς Τριέσιον, ἐνθα
θέλει εἶναι ἡ τελειὰ ἐκφόρτισις. Ἰσχυρομαι δὲ γὰ πληρῶσαι τὴν
ῥηθείσαν ποσότητα τῶν 2000 γροσίων μετὰ τῆ τόκου αὐτῶν διὰ
τον κίνδυνον ἢ τὴν τύχην τῆς θαλάσσης πρὸς 10 τὰ ἑκατὸν, συμ-
ποσέμενα ὅλα γρόσια 2200, εἰν αἱ ῥηθείσαι πραγματείας ἀέ-
ρωσαι τόσα εἰς τὴν ξηρὰν, εἰς τὸν κύριον Δημήτριον Βάρσα, ἢ εἰς
τὴν διαταγὴν τῆ, δια τῆ κυρίας Ἰωάννης Σύρε, μετὰ τὸ κατευόδιον
τῶν ῥηθείσων πραγματεῶν εἰς Τριέσιον. Πρὸς πλείονα ἀσφά-
λειαν ὑποχρῶ εἰ μόνον τὰς ἀνωτέρω καταγεγραμμένας πραγμα-
τείας, ἀλλὰ καὶ ἑμαυτὸν, καὶ χωρὶς τινος ἐξαιρέσεως καθυποβάλ-
λω ὑπὸ τὴν δυναστείαν πραγματικῆς ἐκπληρώσεως πάντων τῶν
ἐξουσιασῶν, τῶν Αὐλῶν, τῶν Κριτῶν καὶ τῶν Κριτηρίων,
παραιτέμενος ἀπὸ πῦσαν καὶ ἐκάστην ἐξαιρέσιν ἤδη ἐπινοηθείσαν, ἢ
εἰς τὸ ἐξῆς ἐπινοηθησομένην, ἐξαιρέτως ἀπὸ τον κανόνα, τῷ μὴ ἔ-
χειν χώραν τὴν γενικὴν παραιτήσιν μὴ προσηγασμένης τινὸς εἰδικῆς.

Πρὸς πλείονα βεβαιώσιν ὑπέγραψα περὶ τῆτου δύνω ἀπαρῆ-
λάκτες ὁμολογίας ναυτικῆς, τῆς μιῆς δὲ πληρωθείσῃς ἢ ἄλλη
μείνει ἄκυρος.

Ἐδόθη ἐν Σμύρῃ τῇ α' Μαΐς 1816.

Ἰωάννης Σταπέλιος.

Διδασκαλία Εντελής συστηματικῆ ἀπάσης τῆς Ἐμπορικῆς Ἐπιστήμης, σελ. 187-188.

ΠΡΩΤΟΙ ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΙ

Ο πρώτος ισολογισμός (σύμφωνα με Ανδρεάδη, Ζωγράφο, Χουμανίδη, Μάμουκα) του υπό σύσταση Ελληνικού Κράτους έγινε το 1823 και κατατέθηκε στο Άστρος κατά την Β΄ Εθνοσυνέλευση. Ο πρώτος αυτός Ισολογισμός ήταν «υποθετικός» δηλαδή ασαφής και γενικόλογος.

ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΣ 1823 (σε γρόσια)			
Ενεργητικό		Παθητικό	
Έσοδα	12.846.220	Έξοδα	38.616.000
Λοιπά έσοδα	2.769.780		
Έλλειμμα	23.000.000		
Σύν.ενεργητικού	38.616.000	Σύν.παθητικού	38.616.000

Σημ: 1 γρόσι = 60 λεπτά

Είναι σημαντικό να αναλύσουμε τον επι μέρους λογαριασμό των εσόδων του Κράτους.

ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΣ 1823 (σε γρόσια)	
Ενεργητικό (έσοδα)	
Έσοδα Κρήτης	7.383.620
Έσοδα Νήσων	1.419.100
Έσοδα Ανατολικής Ελλάδας	708.200
Έσοδα Δυτικής Ελλάδας	729.500
Έσοδα Πελοποννήσου	2.605.800
Συνολικά έσοδα	12.846.220

Νουμ. 3 στον Κώδικα των Προβουλευμάτων

Εν Επιδαύρω τη 18 Ιανουαρίου 1822

Εν τη σημερινή συνελεύσει του Βουλευτικού, επί Αντιπροέδρου Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, προυβλήθη το σχέδιον νόμου περί δανείου πέντε μυριάδιων και ενεκρίθει ομοφώνως.

Υπογράφεται ο Πρώτος γραμματεός του Βουλευτικού
Ιω. Σκανδαλίδης

Πηγή: Πρακτικά του Βουλευτικού και ως Νουμ. 3 στον Κώδικα των Προβουλευμάτων.

Νουμ. 4 στον Κώδικα των Προβουλευμάτων

Εν Επιδαύρω τη 18 Ιανουαρίου 1822

Εν τη σημερινή συνελεύσει του Βουλευτικού, επί Αντιπροέδρου Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, προβλήθη αν ο Μίνιστρος της Οικονομίας πρέπει δανεισθή προσέτι ενός μιλλιουνίου γρόσια (εκτός των πέντε), και ενεκρίθη ομοφώνως κατά τον ακόλουθον τρόπον.

A. Να συνθέση ομολογίας, εις τέσσαρας κλάσεις διηρημένας.

α. γρόσια 25.000

β. γρόσια 50.000

γ. γρόσια 75.000

δ. γρόσια 100.000

B. Διά μόνων μετρητών να αγοράζονται των τεσσάρων τούτων τάξεων αι ομολογίαι.

Γ. Τους τοιούτους δανειστάς ή αγοραστάς των ομολογιών τούτων χρεωστεί η Διοίκησις να τιμήση εκ του αναλόγου διά των συστηθησομένων παρασήμων τιμών.

Υπογράφεται ο Πρώτος γραμματεύς του Βουλευτικού
Ιω. Σκανδαλίδης

Πηγή: Πρακτικά του Βουλευτικού και ως Νουμ. 4 στον Κώδικα των Προβουλευμάτων.

ΕΠΙΜΥΘΙΟΝ

Η παρουσίαση αυτή είναι μέρος του μελετητικού μου έργου για τα οικονομικά του 1821 που περιέχει πλήθος πληροφοριών που έχουν παρθεί από τα επίσημα αρχεία της Ελληνικής Βουλής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 📖 Αρχαία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας, Βουλή των Ελλήνων.
- 📖 Ναυμαχία της Ναυπάκτου (2 τόμοι + 2 πολυμέσα), Γρηγόρης Ζώρζος.
- 📖 Περί Οικονομίας επανάστασης 1821 (5 τόμοι + 5 πολυμέσα), Γρηγόρης Ζώρζος.
- 📖 Συντεχνίες του 1821, Γρηγόρης Ζώρζος.
- 📖 Δάνεια του 1821, Γρηγόρης Ζώρζος.
- 📖 Ο τύπος κατά το 1821 και μετά, Γρηγόρης Ζώρζος.
- 📖 Ο Καποδίστριας, Γρηγόρης Ζώρζος.
- 📖 Ναύπλιο 1202-1822, Γρηγόρης Ζώρζος.
- 📖 Βασιλιάς Όθων, Γρηγόρης Ζώρζος.
- 📖 Γενίτσαροι, Γρηγόρης Ζώρζος.
- 📖 Τούρκικα Βασανιστήρια στην Ελλάδα, Γρηγόρης Ζώρζος.
- 📖 Μυστικές εταιρείες του 1821, Γρηγόρης Ζώρζος.

Η ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

«Ενώπιον του αληθινού Θεού, αυτοθελήτως ορκίζομαι, ότι θέλει είμαι πιστός εις την Εταιρίαν κατά πάντα και δια πάντα. Και δεν θέλει φανερώσω το παραμικρόν από τα σημεία της και τους λόγους της, μήτε θέλει δώσω να καταλάβουν ποτέ ότι εγώ ηξεύρω τίποτα περί αυτής κατ' ουδένα τρόπον. Μήτε εις συγγενείς μου, μήτε εις πνευματικόν μου, μήτε εις φίλον μου».

ΚΕΙΜΕΝΟ: Κυριακή Γρ. Λάππα, Θεολόγος, Ιστορικός και κάτοχος MSc στην Οικουμενική Θεολογία

Η Φιλική Εταιρεία¹ ήταν μία από τις πολλές επαναστατικές μυστικές εταιρείες² της νοτιοανατολικής Ευρώπης κατά το α' τέταρτο του 19ου αι. με κοινό χαρακτηριστικό τις πολύπλοκες ιεροτελεστίες μυσείσεως και τους απόηχους του τεκτονισμού. Η Φιλική Εταιρεία με σαφήνεια διατύπωνε τον τελικό της στόχο: την απελευθέρωση της πατρίδας-Ελλάδας από τον τουρκικό ζυγό. Οι ιδρυτές και πρώτα μέλη της ήταν απλοί άνθρωποι που υπέστησαν στο εξωτερικό μια βαθιά ψυχολογική και

κοινωνική μεταβολή. Προχώρησαν με μόνο οδηγό την επιθυμία τους να ενώσουν τους Έλληνες σ' ένα δύσκολο αγώνα για την απελευθέρωσή τους από τον ξένο ζυγό. Οι αλλοεθνείς αποκλείονταν από τις τάξεις της³. Αν και άλλοι Έλληνες πλουσιότεροι, ισχυρότεροι και πιο μορφωμένοι πρόβαλλαν επιφυλάξεις, αυτοί δεν επηρεάστηκαν στον ενθουσιασμό και την αισιοδοξία τους.

Ορισμένοι Έλληνες πίστευαν ότι οι συμπατριώτες τους για να μπορέσουν να ελευθερωθούν και να αυτοδιοικηθούν, έπρεπε

¹ Βλ. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών Α. Ε., Τόμος ΙΑ, σελ. 424-432.

² Τέτοιες εταιρείες ήταν οι Καρμπονάροι, οι Bon Cousins, οι Tugentbund, οι Δεκεμβριστές, η Φιλόμουσος Εταιρεία των Αθηνών που ιδρύθηκε το 1813 με κεντρικό σκοπό την καλλιέργεια του ελληνικού πνεύματος των νέων, η ομώνυμη Εταιρεία της Βιέννης στην ίδρυση της οποίας το 1814 πρωτοστάτησε ο Καποδίστριας και ο Φοίνικας, που πιστεύεται ότι είχε ιδρυθεί από τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο στη διάρκεια της εξορίας του στη Ρωσία, προωθώντας στα χέρια του Ναπολέοντα σχέδια για το διαμελισμό της Τουρκίας. Βλ. και Douglas Dakin, *Η Ενοποίηση της Ελλάδας 1770-1923*, Έκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1989, σελ. 56-57.

³ Βλ. Βλάση Βλασίδη, «Η Φιλική Εταιρεία και η Επανάσταση του 1821», www.hri.org

Ξάνθος

Σκουφάς

Τσακάλωφ

να αποκτήσουν ευρύτερη παιδεία. Άλλοι πάλι πίστευαν ότι ήταν προτιμότερο να επιδιωχθεί η καλύτερευση των όρων της ζωής των Ελλήνων στα πλαίσια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, όπως είχαν κάνει για πολλά χρόνια οι Φαναριώτες. Άλλωστε, το 1814 μετά την ήττα του Ναπολέοντα οι δυνάμεις της συντήρησης και της αντίδρασης, που είχαν επιβάλει το καθεστώς τους, θα μπορούσαν να συντρίψουν κάθε επαναστατική κίνηση. Παρά τις αντιξοότητες αυτές, ο Νικόλαος Σκουφάς, ο Αθανάσιος Τσακάλωφ και ο Εμμανουήλ Ξάνθος ίδρυσαν το 1814 στην Οδησό τη Φιλική Εταιρεία.

ΙΔΡΥΤΕΣ, ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Αγροτικής καταγωγής ήταν και οι τρεις πρωτεργάτες της Εταιρείας. Ο Ξάν-

θος γεννήθηκε στην Πάτμο το 1772 και δεν έγινε ένας επιτυχημένος έμπορος, όπως επιδίωξε με την αποδημία του. Ήταν μέλος μιας στοάς στα Ιόνια νησιά. Όπως πολλά άλλα μέλη της Εταιρείας, τα γράμματα που έμαθε ήταν τόσα όσα του χρειαζόταν για να εργαστεί ως εμπορικός υπάλληλος. Συνεταιρίστηκε με άλλους για εμπορία λαδιού αλλά απέτυχε. Ο Τσακάλωφ γεννήθηκε στα Ιωάννινα το 1788. Λέγεται ότι σπούδασε στη Μαρουτσαία Ακαδημία του Ψαλίδα. Έγινε μέλος του *Ελληνόγλωσσου Ξενοδοχείου*⁴ και ήταν ο μόνος που συνέδεε άμεσα τη μυστική αυτή οργάνωση με τη Φιλική Εταιρεία. Ο Σκουφάς γεννήθηκε το 1779 στο Κομπότι της Άρτας, και ήταν μέλος του *Φοίνικα*⁵. Εργάστηκε κατά καιρούς ως αποθηκάριος, πιλοποιός και υπάλληλος. Ήταν ο

⁴ Το 1807 ο Choiseul- Gouffier, πρώην πρεσβευτής της Γαλλίας στην Κωνσταντινούπολη, ίδρυσε στο Παρίσι μαζί με το Θεσσαλό λόγιο Γρηγόριο Σαλύκη και άλλους εξέχοντες Έλληνες το «Ελληνόγλωσσον Ξενοδοχείον» που είχε στόχο να οργανώσει ελληνική εξέγερση κατά των Τούρκων. Βλ. Douglas Dakin, *Η Ενοποίηση της Ελλάδας 1770- 1923*, όπ. παρ., σελ. 56.

⁵ λ. Douglas Dakin, *Η Ενοποίηση της Ελλάδας 1770- 1923*, όπ. παρ., σελ. 57.

πιο ενθουσιώδης, ταπεινός και αφοσιωμένος στους σκοπούς της Εταιρείας από τους τρεις τους. Είναι αυτονόητο ότι για τη διοργάνωση της Εταιρείας άντλησαν διδάγματα από την εμπειρία που είχαν ως μασόνιοι, χωρίς να ακολουθήσουν δουλικά τα βήματα των οργανώσεών τους⁶.

Πρωταρχική τους ενέργεια ήταν να καθιερώσουν κρυπτογραφικό κώδικα για την αλληλογραφία και αμοιβαία αναγνώριση των μελών της, και όρισαν τα αρχικά γράμματα που θα χρησιμοποιούσε ο καθένας. Σύμφωνα με τον κώδικα αυτό, χρησιμοποιούσαν τα γνωστά γράμματα του αλφαβήτου αλλά με διαφορετική φωνητική αξία: λόγου χάρη αντί για τα α, β, γ, οι Φιλικοί έγραφαν αντίστοιχα: η, ζ, ψ. Για τα κύρια ονόματα στελεχών της Εταιρείας είχαν γράμματα συνθηματικά (για τον Αθ. Τσακάλωφ Α. Β., για το Ν. Σκουφά Α. Γ., για τον Εμμ. Ξάνθο Α. Ζ., για το Γρηγόριο Δικαίο Α. Μ.). Για μερικά ονόματα ξεχωριστής αξίας για την Εταιρεία

χρησιμοποιούσαν οι Φιλικοί ιδιαίτερη προσωνομμία, ενδεικτική και της υπόληψης που ένωσαν γι' αυτά -ο Αλέξανδρος

Υψηλάντης επονομαζόταν Καλός ή Ανδρέας Ραδάμανθους, ο Καποδίστριας Ευεργετικός, ο Παπαφλέσσας Αρμόδιος. Για μερικές κοινωνικές ομάδες με ιδιαίτερη σημασία για τους Φιλικούς χρησιμοποιήθηκαν επωνυμίες δηλωτικές ίσως και των αισθημάτων τους. Έτσι, οι πρόκριτοι του Μοριά φέρονται ως Εκδικητικοί, οι Φαναριώτες Οιοπόται, ενώ οι αρχιερείς της Συνόδου Δυστυχείς.

Επίσης για κάποιες έννοιες ειδικής σημασίας για μυστική εταιρεία βρίσκουμε λέξεις συνθηματικές ή συμβολικές. Έτσι, αγκάθι σήμαινε γι' αυτούς εχθρός, άνθος = φίλος, δένδρα = τουφέκια, ελέφας = μεγάλο καράβι, καμήλα = εμπορικό πλοίο, κοπάδι = στόλος, Κύκλωψ = κατάσκοπος, τραγουδιστής= κανόνι, σύννεφα= μέλη της Εταιρείας. Τέλος, για τις προσωπικές συναντήσεις τους επινόησαν διάφορα συνθηματικά αναγνώρισης όχι μόνο του προσώπου αλλά κυρίως της σχέσης του με την Εταιρεία και του βαθμού ενημέρωσής του. Λόγου χάρη, αν κάποιος μετέφερε μήνυμα, συνήθως προφορικό, σε άλλον, πρώτα του έκανε νεύμα με το χέρι, φέρνοντας το δάχτυλο στο κάτω χείλος, εννοώντας ότι θέλει να του μιλήσει. Αν εκείνος ήταν ενημερωμένος ως μνημένο μέλος της Εταιρείας, ανταποκρινόταν με άλλη συμβολική κίνηση: κινούσε το χέρι του

⁶ Βλ. Douglas Dakin, *Η Ενοποίηση της Ελλάδας 1770-1923*, όπ. παρ., σελ. 57.

προς το περύγιο του αυτιού του, για να δηλώσει έτσι ότι είναι πρόθυμος να ακούσει. Έπειτα, για επιβεβαίωση, ο κοιμιστής του μηνύματος και ο αναζητούμενος αποδέκτης αντάλλαξαν μερικά συνηματικά γράμματα: ο πρώτος έλεγε λ, ο δεύτερος πρόσθετε α, ν και τ, ο και ν αντίστοιχα. Η λέξη που προκύπτει - λαντον- δε γνωρίζουμε αν είχε κάποιο ειδικό νόημα ή ήταν τυχαίο άθροισμα των έξι γραμμάτων⁷.

Δεν υπήρξαν μανιφέστα, συντάγματα ή διακηρύξεις. Θα περνούσε τουλάχιστον ένας χρόνος πριν αποκτήσει η Εταιρεία κάποια οργανωτική δομή και πριν συνταχθούν οι όρκοι μύησης των μελών της. Συντονισμένες προσπάθειες μύησης μελών δεν έγιναν πριν από το 1818. Ούτε ως το 1821 ανακοίνωσε η Φιλική Εταιρεία ποιο ήταν το πρόγραμμά της. Πέρα από το στόχο της δεν μαρτυρείται ότι αποφασίστηκε οτιδήποτε άλλο, π. χ. ποιο θα ήταν το καθεστώς της ανεξάρτητης Ελλάδας.

Μετά την ίδρυση της Εταιρείας, οι Σκουφάς και Τσακάλωφ έφυγαν για τη Μόσχα

και ο Ξάνθος για την Κωνσταντινούπολη. Ο Σκουφάς υποχρεώθηκε να φύγει, γιατί τον κάλεσε στη Μόσχα ελληνική εμπορική τράπεζα για να επιληφθεί χρεοκοπημένες υποθέσεις του. Κατά τον Ιωάννη Φιλήμονα, τον πρώτο ιστορικό της Φιλικής Εταιρείας, ο Σκουφάς ήταν άνθρωπος απλός αλλά με πολλή ευαισθησία και πατριωτισμό. Επιχείρησε την υποστήριξη των επιφανών Ελλήνων εμπόρων της Μόσχας, αλλά αυτοί τον αντιμετώπισαν σαν άξεστο χωρικό διώχνοντάς τον, δεδομένης της πρόσφατης οικονομικής του αποτυχίας. Γεγονός είναι ότι οι πλούσιοι και οι ισχυροί της ελληνικής διασποράς κράτησαν σε απόσταση τόσο το Σκουφά, όσο και την ίδια την Εταιρεία γενικότερα. Παρ' όλη την απλοϊκότητά του, ο Σκουφάς σύντομα κατάλαβε, όπως και οι άλλοι Φιλικοί αργότερα, ότι δεν αρκούσε η ανοιχτή δήλωση του στόχου για να προσελκύσουν όλους τους Έλληνες. Έτσι, αρ-

⁷ Βλ. «Φιλική Εταιρεία (Οδησός, 1814)», www.voros.gr/epik/ar0415.doc

γότερα μέσα από την Εταιρεία υποστηρίχθηκε ότι ο Ιωάννης Καποδίστριας και ο τσάρος Αλέξανδρος Α΄, του οποίου υφυπουργός εξωτερικών ήταν ο πρώτος, υπήρξαν μέλη της μυστικής Ανώτατης Αρχής, που υποτίθεται ότι διηύθυνε την Εταιρεία. Γνωρίζουμε ότι τρεις Έλληνες που μνήθηκαν στη Μόσχα την περίοδο αυτή παραπλανήθηκαν σχετικά με τον αριθμό των μελών, την έκταση και το χαρακτήρα της Εταιρείας.

Για το Σκουφά, τα βασικά εμπόδια για την εθνική απελευθέρωση ήταν οικονομικής και οργανωτικής φύσεως. Η εθνική του συνείδηση δεν έβλεπε όρια, ούτε κατηγορίες και εξαιρέσεις, στα πλαίσια του Ελληνισμού. Εμπρός στην πατρίδα, όλοι οι Έλληνες, ανεξάρτητα από την τάξη στην οποία ανήκαν, την όποια τους υπόσταση ή καταγωγή, ήταν απλώς Έλληνες. Είχε λοιπόν σημασία το αν οι Φιλικοί παρουσίαζαν μεγαλύτερο από την πραγματικότητα τον αριθμό των μελών της οργάνωσής τους ή αν ο Καποδίστριας δεν ήταν πραγματικά μέλος της Αρχής;

Η Εταιρεία βρήκε σταθερούς και αφοσιωμένους υποστηρικτές μεταξύ των μικροεμπόρων, υπαλλήλων, τεχνιτών, πραγματευστάδων και των μισθοφόρων στρατιωτικών και όχι των «προοδευτικών» αστών, λογίων και φιλελεύθερων αριστοκρατών. Για τους νεοφερμένους που ανταποκρίνονταν με ενθουσιασμό στους Φιλικούς, δόθηκε η υπόσχεση ότι η πατρίδα θα τους αναγνώριζε ως άξια τέκνα της.

Από τους 1027, οι 425 μνήθηκαν στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες και στη νοτιοδυτική Ρωσία. Οι περισσότεροι δήλωσαν έμποροι, ακολουθούσαν οι ελεύθεροι επαγγελματίες, οι δάσκαλοι, οι γραμματείς, οι ιατροί, οι φοιτητές. Μόνο 7 από τους 425 δήλωσαν ότι γεννήθηκαν στη

Ρωσία ή στις Ηγεμονίες. Από αυτούς που μνήθηκαν στη Μολδαβία, το 26% καταγόταν από την Πελοπόννησο, το 14% από τα νησιά του Αιγαίου και το 10% από την Ήπειρο. Μέλη από τις πολυάριθμες εμπορικές κοινότητες του Λονδίνου, Παρισιού, Μασσαλίας και Άμστερνταμ δεν υπήρχαν. Μόνο 1 μέλος μνήθηκε στη Βιέννη και 14 στην Ιταλία. Αντιπροσωπευτικά μέλη της Εταιρείας ήταν ο Λ. Λεοντίδης, ένας μικροέμπορος από την Κωνσταντινούπολη που είχε υπηρετήσει στο στρατό του Ναπολέοντα και ο Ιθακήσιος Ε. Γλυκούδης που αναφέρεται ως «πλοίαρχος». Το μεγαλύτερο εμπόδιο που αντιμετώπιζε η Εταιρεία ήταν οι ακατάλυτοι δεσμοί που ένωναν τα μέλη της με τον κόσμο από τον οποίο προέρχονταν. Δεν υπάρχουν άμεσες αποδείξεις ότι αυτό είχε συνειδητοποιηθεί. Οι παράδοξες και πολύπλοκες τελετές της Εταιρείας αντικατοπτρίζουν κάποια συνειδητοποίηση της αντίθεσης αυτής.

ΒΑΘΜΟΙ ΜΥΗΣΗΣ, ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ

Μεγάλο μέρος του τελετουργικού της Εταιρείας πήγαζε από τοπικές παραδοσιακές τελετές, ιεροτελεστίες μύησης που απέρρεαν από αρχαίες μαγικές δοξασίες και τελούνταν για να «προσηλυτιστεί» και κατ' επέκταση να αποκτήσει ο μυούμενος μια νέα κοινωνική και πολιτική ταυτότητα. Η ονομασία του πρώτου βαθμού, *Αδελφοποιητός*, προέρχεται από τον όρο «αδελφοποίηση», παραδοσιακή συνήθεια των Βαλκανίων, ιδιαίτερα των περιοχών που κυριαρχούσε ο θεσμός της πατριαρχικής οικογένειας. Έτσι επεκτείνονταν ο οικογενειακός δεσμός. Οι Αδελφοποιητοί θα έπρεπε να παραμείνουν ισόβια αδερφοί και να εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις που συνεπαγόταν ο στε-

«Εφοδιαστικόν ιερέως» της Φιλικής, με τα σύμβολα και τα αρχικά [ή] ε[λευθερία] ή θ [θάνατος], γραμμένο με το κρυπτογραφικό σύστημα της Εταιρείας.

νός αυτός δεσμός. Τα παιδιά τους δεν έπρεπε να παντρευτούν μεταξύ τους και χρησιμοποιούσαν ειδική ορολογία π. χ. αποκαλούσαν τη μητέρα και τον πατέρα του αδερφού σταυρομένα και σταυροπατέρα. Ο πρώτος βαθμός προοριζόταν για τους απλοϊκούς και αγράμματους, Έλληνες των αγροτικών περιοχών.

Οδηγίες για το τελετουργικό της μύησης περιέχονταν στο εγχειρίδιο της Εταιρείας, τη «Διδασκαλία». Χειρόγραφες οδηγίες διανέμονταν στους Ιερείς, τα μέλη του τρίτου βαθμού, που τους είχε ανατεθεί η μύηση νέων μελών. Στις οδηγίες αυτές αναφέρονταν στην αρχή:

«αφού γνωρίσεις ένα Γραικόν, ότι είναι βέβαιος και θερμός εραστής της Πατρίδας και καλός άνθρωπος, ότι δεν είναι μέλος εις καμμίαν άλλην εταιρείαν μυστικήν, όποια και αν είναι, ότι επιθυμεί να κατηχηθεί εις την Εταιρείαν μας όχι από απλήν περιέργειαν, αλλ' από καθαρόν πατριωτισμόν, τότε του δίδεις την υπόσχεσιν, ότι θέλεις τον δεχθεί εις την Εταιρείαν». Όπως και στο παραδοσιακό τελετουργικό της «αδελφοποίησης», καλούνταν ένας ιερέας για να απαγγείλει στο μουύμενο μέρος του όρκου μύησης. Η διαδικασία μύησης κρατούσε δύο ή τρεις ημέρες, ώστε να δοθεί χρόνος στον

ΟΡΚΟΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ (Ένας Όρκος Ξεχασμένος)

«Ορκίζομαι ενώπιον του αληθινού Θεού, ότι θέλω είμαι επί ζωής μου πιστός εις την Εταιρείαν κατά πάντα. Να φανερώσω το παραμικρόν από τα σημεία και τους λόγους της, μήτε να σταθώ κατ' ουδένα λόγον ή αφορμή του να καταλάβωσι άλλοι ποτέ, ότι γνωρίζω τι περί τούτων, μήτε εις συγγενείς μου, μήτε εις πνευματικόν ή φίλον μου.

Ορκίζομαι ότι εις το εξής δεν θέλω έμβει εις καμίαν εταιρείαν, οποία και αν είναι, μήτε εις κανέναν δεσμόν υποχρεωτικόν. Και μάλιστα, οποιονδήποτε δεσμόν αν είχα, και τον πλέον αδιάφορον ως προς την Εταιρείαν, θέλω τον νομίζει ως ουδέν.

Ορκίζομαι ότι καθώς τρέφει εις την καρδίαν μου αδιάλλακτον μίσος εναντίον των τυράννων της πατρίδος μου, των οπαδών και των ομοφρόνων με τούτους, θέλω ενεργεί κατά πάντα τρόπον προς βλάβην και αυτόν τον παντελή όλεθρόν των, όταν η περίστασις το συγχωρήσει.

Ορκίζομαι να μη μεταχειριστώ ποτέ βίαν δια να αναγνωρισθώ με κανένα συνάδελφον, προσέχων εξ εναντίας με την μεγαλύτεραν επιμέλειαν να μην λανθασθώ κατά τούτο, γενόμενος αίτιος ακολούθου τινός συμβάντος, με κανένα συνάδελφον.

Ορκίζομαι να συντρέχω, όπου εύρω τινά συνάδελφον, με όλην την δύναμιν και την κατάστασιν μου. Να προσφέρω εις αυτόν σέβας και υπακοήν, αν είναι μεγαλύτερος εις τον βαθμόν και αν έτυχε πρότερον εχθρός μου, τόσον περισσότερον να τον αγαπώ και να τον συντρέχω, καθ' όσον η έχθρα μου ήθελεν είναι μεγαλύτερα.

Ορκίζομαι ότι καθώς εγώ παρεδέχθην εις Εταιρείαν, να δέχομαι παρομοίως άλλον αδελφόν, μεταχειριζόμενος πάντα τρόπον και όλην την κανονισμένην άρχητα, εωσού τον γνωρίσω Έλληνα αληθή, θερμόν υπερασπιστήν της πατρίδος, άνθρωπον ενάρετον και άξιον όχι μόνον να φυλάττη το μυστικόν, αλλά να κατηχήση και άλλον ορθού φρονήματος.

Ορκίζομαι να μην ωφελώμαι κατ' ουδένα τρόπον από τα χρήματα της Εταιρείας, θεωρών αυτά ως ιερό πράγμα και ενέχυρον ανήκον εις όλον το Έθνος μου. Να προφυλάττωμαι παρομοίως και εις τα λαμβανόμενα εσφραγισμένα γράμματα.

Ορκίζομαι να μην ερωτώ κανένα των Φιλικών με περιέργειαν, δια να μάθω ποίος τον εδέχθη εις την Εταιρείαν. Κατά τούτο δε μήτε εγώ να φανερώσω, ή να ήρω αφορμήν εις τούτον να καταλάβη, ποίος με παρεδέχθη. Να αποκρίνομαι μάλιστα άγνοιαν, αν γνωρίζω το σημείον εις το εφοδιαστικόν τινός.

Ορκίζομαι να προσέχω πάντοτε εις την διαγωγήν μου, να είμαι ενάρετος. Να ευλαβώμαι την Θρησκείαν μου, χωρίς να καταφρονώ τας ξένας. Να δίδω πάντοτε το καλόν παράδειγμα. Να συμβουλεύω και να συντρέχω τον ασθενή, τον δυστυχή και τον αδύνατον. Να σέβομαι την διοίκησιν, τα έθιμα, τα κριτήρια και τους διοικητάς του τόπου, εις τον οποίον διατριβώ.

Έτελος πάντων ορκίζομαι εις Σε, ωτέρα ή την τρισάθλια Πατρίδα! Ορκίζομαι εις τας παλαιοχρονίους βασάνους Σου. Ορκίζομαι εις τα πικρά δάκρυα τα οποία τόσους αιώνας έχουσιν και χύνουν τα ταλαίπωρά τέκνα Σου, εις τα ίδια μου δάκρυα, χυρόμενα κατά ταύτην την στιγμήν, και εις την μέλλουσαν ελευθερίαν των ομογενών μου ότι αφιερώνομαι όλως εις Σε. Εις το εξής συ θέλεις είσαι η αιτία και ο σκοπός των διαλογισμών μου. Το όνομά σου ο οδηγός των πράξεών μου, και η ευτυχία Σου η ανταμοιβή των κόπων μου. Η θεία δικαιοσύνη ας εξαντλήσει επάνω εις την κεφαλήν μου όλους τους κεραυνούς της, το όνομά μου να είναι εις απεστροφήν, και το υποκείμενόν μου το αντικείμενον της κατάρας και του αναθεματός τον Ομογενών μου, αν ίσως λησμονήσω εις μίαν στιγμήν τας δυστυχίας των και αν απληρώσω το χρέος μου. Έτελος ο θάνατός μου ας είναι η άφευκτος τιμωρία του αμαρτημάτων μου, δια να μη λησμονώ την αγνότητα της Εταιρείας με την συμμετοχήν μου».

υποψήφιο να σκεφτεί καλά τις σοβαρές υποχρεώσεις που αναλάμβανε. Κατά τη διάρκεια της μύησης ο μουύμενος όφειλε να δώσει δύο όρκους, τον ένα μπροστά σε ορθόδοξο ιερέα και τον άλλο χωρίς την παρουσία αυτού του προσώπου. Με τον πρώτο όρκο βεβαίωνε ότι αυτά που θα έλεγε θα ήταν αληθινά και με το δεύτερο ότι δε θα κοινολογούσε τα μυστικά της Εταιρείας. Στους όρκους μύησης χρησιμοποιούσαν τον όρο *Υπέρτατον Ον*. Την έκφραση αυτή, που σχετίζονταν με τον τεκτονισμό και τον δυτικό θεϊσμό καθώς και με τη λατρεία του υπέρτατου όντος κατά τη Γαλλική Επανάσταση, δεν την ενέκριναν οι κληρικοί που γίνονταν μέλη της Εταιρείας. Έτσι πιθανόν παραλειπόταν κατά την τελετή μύησης κληρικών.

Η Εταιρεία φανέρωνε ελάχιστα από τα μυστικά της στα μέλη του πρώτου βαθμού, τα οποία διδάσκονταν τις συνθηματικές χειρονομίες και τα συνθήματα του βαθμού τους και πληροφορούσαν ότι σκοπός της Εταιρείας ήταν «η καλύτερη της Πατρίδας». Απαγορευόταν να γνωρίζουν το τελετουργικό και τα μέλη που είχαν ανώτερο βαθμό από τον δικό τους. Αντίθετα, τα μέλη του δευτέρου βαθμού, οι *Συστημένοι*, ήταν δυνατόν τελικά να ανέλθουν στον τρίτο βαθμό. Όπως όμως και οι αδελφοποιητοί, γνώριζαν ελάχιστα για την οργάνωση της Εταιρείας. Ξεχώριζαν από τους πρώτους στο ότι έπρεπε να είναι εγγράμματοι.

Το τελετουργικό της μύησης των Συστημένων ήταν σχεδόν το ίδιο με εκείνο των αδελφοποιητών, εκτός από ένα σοβαρό σημείο, την «εξομολόγηση». Ο μουύμενος όφειλε να απαντήσει σε δέκα ερωτήσεις σχετικά με το πώς ζει, τι συγγενείς έχει, ποιο επάγγελμα ασκεί και ποια η κατάσταση του, αν συγχύσθηκε ποτέ

με κανέναν, αν φιλιώθηκε, αν είναι παντρεμένος ή κλίνει να παντρευτεί, αν είχε έρωτα, αν τον ακολουθεί καμιά μεγάλη ζημιά ή μεταβολή κατάστασης, αν είναι ευχαριστημένος με το επάγγελμά του και τι θέλει περισσότερο, ποιος είναι ο πιστός του φίλος και πως σκοπεύει να ζήσει. Άμεσος σκοπός της εξομολόγησης ήταν να φανεί η προσωπική ζωή του μουύμενου και η προθυμία του να αποκοπεί από τον παραδοσιακό κόσμο. Εξασφαλιζόταν η αποκλειστική προσήλωση του μουύμενου στην Εταιρεία, π. χ. πριν την εξομολόγηση ο μουύμενος δεχόταν την εντολή, μεταξύ των άλλων, να σκοτώσει παραβάτη της Εταιρείας, ακόμα και αν είναι ο κοντινότερος συγγενής του.

Βασικό έργο των *Ιερέων*, των μελών του τρίτου βαθμού, ήταν η μύηση νέων μελών. Το τελετουργικό της μύησης τους ήταν περισσότερο πολύπλοκο από εκείνα των δύο άλλων βαθμών και γνώριζαν τους σκοπούς της Εταιρείας και τα περισσότερα μυστικά της. Ο υποψήφιος ιερέας έπαιρνε εντολή από τον μυητή του να τον συναντήσει μια ή δυο ημέρες μετά την πρώτη τους επαφή και να έχει μαζί του ένα μικρό κίτρινο κερί σαν της εκκλησίας. Κατά τους ορισμούς της «Διδασκαλίας», πήγαιναν υποχρεωτικά οι δυο τους νύχτα σ' ένα ασφαλές και απομακρυσμένο μέρος. Σύμφωνα με τις οδηγίες, πρώτα έβαζαν πάνω σε τραπέζι μια εικόνα και πάνω της άφηνε ο κατηχούμενος το κεράκι του. Το κεράκι σημαίνει τη θυσία που ο καθένας χρωστάει στην υπέρ της πατρίδας καλή προειδοποίηση. Αυτό το κεράκι είναι ο μόνος μάρτυρας που η δυστυχισμένη πατρίδα μας δίνει για την υπόσχεση της ελευθερίας της, ζητώντας από τα παιδιά της παρηγοριά της σκλαβιάς της. Στο σημείο αυτό έδιναν στον

μούμενο την ευκαιρία να εγκαταλείψει, αν ήθελε, την τελετή πριν προχωρήσουν στα επόμενα στάδια και του φανερωθούν περισσότερα, και κατόπιν του έλεγαν ότι μόνο ο θάνατος μπορούσε να κόψει τους δεσμούς του με την Εταιρεία. Μετά ο μούμενος γονάτιζε με το δεξί του γόνατο κοντά στο τραπέζι και έκανε τρεις φορές το σημείο του σταυρού. Έπειτα ασπαζόταν με κατάνυξη την εικόνα και βάζοντας το δεξί του χέρι ανοιχτό πάνω σ' αυτή, άναβε το κεράκι του, σβήνοντας κάθε άλλο φως. Στο σημείο αυτό ο μούμενος υποχρεωτικά έδινε τον Μέγαν Όρκον, το σπουδαιότερο σημείο της τελετής.

Αυτός ήταν: «Ενώπιον του αληθινού Θεού, αυτοθελήτως ορκίζομαι, ότι θέλω είμαι πιστός εις την Εταιρίαν κατά πάντα και δια πάντα. Και δεν θέλει φανερώσω το παραμικρόν από τα σημεία της και τους λόγους της, μήτε θέλει δώσω να καταλάβουν ποτέ ότι εγώ ηξεύρω τίποτα περί αυτής κατ' ουδένα τρόπον. Μήτε εις συγγενείς μου, μήτε εις πνευματικόν μου, μήτε εις φίλον μου.

Ορκίζομαι ότι εις το εξής δεν θέλω έμβω εις καμίαν άλλην εταιρίαν, οποία και αν είναι, μήτε εις κανένα δεσμόν υποχρεωτικόν. Αλλά μάλιστα ότι δεσμόν ήθελεν έχω εις τον κόσμον, θέλω τον νομίζη πάντη αδιάφορον, ως προς την εταιρίαν και ως μηδενικόν.

Ορκίζομαι ότι θέλει θρέφω εις την καρδίαν, αδιάλλακτον μίσος εναντίον των τυράννων της πατρίδος μου, των οπαδών και ομοφρόνων τούτων. Θέλει ενεργώ παντή τρόπω προς βλάβην τους και όταν η περίστασις το συγχωρήση τον εξολοθρευμόν τους.

Ορκίζομαι ότι θέλει υποτάσσομαι εις την αρχήν. Θέλει ενεργώ με όλην την ιερότητα και σέβας εις τας προσταγάς της. Και δεν θέλει απομακρύνομαι ποσώς από τους κανόνας της. Ορκίζομαι ότι θέλει επαγρυπνώ άόκνως δια την ασφάλειαν

της εταιρίας και των μελών της. Θέλει προλαμβάνω με τον κίνδυνο της ζωής μου, κάθε επιβουλήν όπου ήθελε εννοήσω, ή γενικήν ή μερικήν. Θέλει γίνομαι συνεργός εις τον θάνατον ενός προδότου ή παραβάτου της εταιρίας και αν είναι ο πλησιέστερος των συγγενών μου.

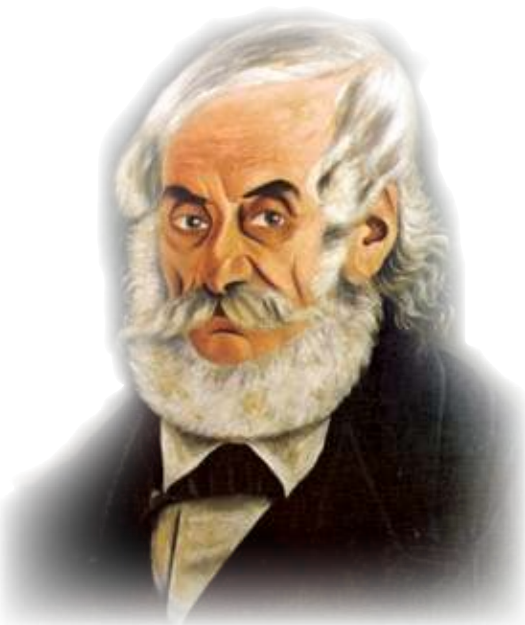
Ορκίζομαι ότι θέλει μεταχειρίζομαι ποτέ βίαν εις το να γνωρισθώ με συναδελφόν, αλλά θέλει προσέχω με την μεγαλύτεραν επιμέλειαν, δια να μη λανθασθώ και ύστερον ακολουθήση εναντίον τι! Ορκίζομαι ότι όπου θέλει εύρω συνάδελφον θέλει τον προστρέχω και βοηθήσω με όλην μου την δύναμιν και κατάστασιν. Θέλει προσφέρω εις αυτόν σέβας και υπακοήν αν είναι μεγαλύτερός μου εις τον βαθμόν, ει και αυτός έτυχε να είναι πρότερον εχθρός μου. Τόσο περισσότερον θέλει τον αγαπήσω και συντρέξω, όσον η έχθρα μας ήτον μεγαλυτέρα...

Ορκίζομαι ότι κατ' ουδένα τρόπον δεν θέλει ωφεληθώ από τα μετρητά της εταιρίας, αλλά θέλει τα στοχάζομαι ως πράγμα ιερόν και ενέχειρον, ανήκον εις όλον το ταπεινόν και ταλαιπωρον έθνος μας, καθώς και τα λαμβανόμενα και στελλόμενα εσφραγισμένα γράμματα...

Τέλος πάντων, ορκίζομαι εις σε, ω ιερά πλην τρισαθλία πατρίς μου. Ορκίζομαι εις τας πολυχρονίους βασάνους σου. Ορκίζομαι εις τα πικρά δάκρυα τα οποία έχυσαν και χύνουν τα ταλαιπωρα τέκνα σου, εις τα ίδια μου δάκρυα, χυνόμενα κατά ταύτην την στιγμήν, και εις την μέλλουσαν ελευθερία των ομογενών μου, ότι αφιερώνομαι όλος εις Σε. Εις το εξής θέλεις είσαι η αιτία και ο σκοπός των διαλογισμών μου. Το όνομά σου ο οδηγός των πράξεών μου, και η ευτυχία Σου η ανταμοιβή των κόπων μου. Η Θεία δικαιοσύνη ας εξαντλήσει επάνω εις την κεφαλήν μου όλους τους κεραυνούς

της δικαιοκρισίας της. Το όνομά μου ας είναι εις αποστροφήν και το υποκείμενόν μου το αντικείμενον της κατάρας και του αναθέματος των ομογενών μου, αν ίσως λησμονήσω εις μίαν στιγμή τας δυστυχίας των και δεν εκπληρώσω το χρέος μου. Τέλος, ο θάνατος ας είναι η άφευκτος τιμωρία του αμαρτήματός μου, δια να μη λησμονώ την αγνότητα της Εταιρίας με την συμμετοχήν μου»⁸. Παράβαση του όρκου έθετε σε κίνδυνο όλη την ιερή προσπάθεια, γι' αυτό μπορούσε να επισύρει την πιο βαριά τιμωρία: το θάνατο⁹.

Ο τέταρτος βαθμός, των *Ποιμένων* παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες με τον τρίτο, τόσο στα απαιτούμενα προσόντα όσο και στο τελετουργικό της μύησης. Όπως και οι *Αρχιποιμένες*, δηλαδή τα μέλη του αμέσως ανωτέρου βαθμού, τον οποίο αναφέρει μόνο ο Φιλήμων, ο βαθμός των ποιμένων δε φαίνεται να έχει μέλη. Όταν στα 1820 ο Αλέξανδρος Υψηλάντης ανέλαβε την ηγεσία της Εταιρείας, δημιούργησε άλλους δυο βαθμούς, των *Αφιερωμένων* και των *Αρχηγών των Αφιερωμένων*. Μέλη αυτών των βαθμών προορίζονταν να αποτελέσουν το στρατιωτικό τομέα της Εταιρείας. Πάνω από όλους τους βαθμούς της Εταιρείας βρισκόταν η *Ανωτάτη Αρχή*, που αναφέρεται μόνο μια φορά στη Διδασκαλία. Μέλη της ήταν οι *Μεγάλοι Ιερείς των Ελευσινίων*. Ο όρκος τους δεν υπήρχε στη Διδασκαλία. Τα μέλη της Αρχής αρχικά αλληλογραφούσαν μεταξύ τους με συνθηματικά και κρατούσαν μυστική τη σύνθεσή τους από τους κατώτερους βαθμούς. Ο Σκουφάς έλεγε στους μουσμένους ότι την Αρχή αποτελούσαν διακεκριμένοι και φημισμένοι Έλληνες. Οι τρεις ιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας, που

Παναγιώτης Σκέπηρας

ως το 1816 ήταν οι μόνοι Μεγάλοι Ιερείς των Ελευσινίων, δεν κατάφεραν ως τότε να προσελκύσουν περισσότερα από 20 μέλη. Το 1817 τα μέλη της Εταιρείας ήταν συνολικά 42. τουλάχιστον 23 ήταν μικρέμποροι και υπάλληλοι και 6 μισθοφόροι εκτός υπηρεσίας. Οι συνεισφορές στα τρία πρώτα χρόνια ήταν συνολικά 302 φλορίνια (4.832 φράγκα).

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΣΚΟΠΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Τρία χρόνια μετά την ίδρυση της Εταιρείας ο Τσακάλωφ άρχισε να αμφιβάλει για την όλη προσπάθεια. Πρότεινε στο Σκουφά ότι ίσως θα ήταν καλύτερα να ξεχάσουν τις υποχρεώσεις που είχαν λάβει προς το έθνος και να διαλύσουν την Εταιρεία. Ο Σκουφάς όμως επέμεινε

⁸ Βλ. «Όρκος Φιλικών», www.kompoti.gr

⁹ Βλ. Β. Σκουλάτου- Ν. Δημακοπούλου- Σ. Κόνδη, *Ιστορία νεότερη και σύγχρονη (1789- 1909)*, Γ΄ Τάξης Ενιαίου Λυκείου, Οργανισμού Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, σελ. 71.

να συνεχίσουν το έργο που ανέλαβαν, και έπεισε τον Τσακάλωφ να μεταφέρουν την έδρα της Εταιρείας στην Κωνσταντινούπολη. Συμφώνησαν και οι δυο να μην μούν νέα μέλη, ώσπου να πεισθούν ότι το Έθνος ήταν διατεθειμένο να αγωνιστεί για την ελευθερία του, και ότι υπήρχαν τα οικονομικά μέσα για την επίτευξη του σκοπού αυτού. Συνέταξαν τότε το πρώτο συγκεκριμένο σχέδιο δράσης από ίδρυσης της Εταιρείας, για τη διενέργεια έρευνας στην Πελοπόννησο, στη Στερεά Ελλάδα και στα νησιά του Αιγαίου, ώστε να διαπιστωθεί κατά πόσο οι κάτοικοί τους ήταν έτοιμοι να αναλάβουν επαναστατική πρωτοβουλία. Με βάση τα πορίσματα της έρευνας αυτής, θα επέλεγαν τον τόπο έναρξης της επανάστασης και,

το σπουδαιότερο, θα οριζόταν ένας διακεκριμένος Έλ-

ληνας για να ηγηθεί στον αγώνα. Μόνο μετά την εκπλήρωση όλων αυτών θα αποφάσιζαν να μνήσουν νέα μέλη, υποστήριζε ο Τσακάλωφ.

Περίπου τότε, πριν μεταφερθεί δηλαδή η έδρα της Εταιρείας στην Κωνσταντινούπολη, ο Σκουφάς συνάντησε τρεις Μανιάτες οπλαρχηγούς, τον Ηλία Χρυσοσπάθη, τον Παναγιώτη Δημητρόπουλο και τον Παναγιώτη Παπαγεωργίου, γνωστό ως Αναγνωσταρά, που πήγαιναν εκ μέρους των συμπατριωτών τους να ζητήσουν από τη ρωσική κυβέρνηση τα χρήματα που τους όφειλαν για τις υπηρεσίες τους στις ρωσικές δυνάμεις που έδρευαν στα Επτάνησα το 1806. Ο Σκουφάς πίστευε ότι οι Μανιάτες οπλαρχηγοί ήταν τα ενδεδειγμένα πρόσωπα για την έρευνα που ήθελαν οι Φιλικοί. Ως τέταρτο απεσταλμένο επέλεξαν οι Φιλικοί το μακεδόνα Ιωάννη Φαρμάκη. Πριν φύγουν από την Πετρούπολη, οι τέσσερις απεσταλμένοι μνήθηκαν στην Εταιρεία και συμφώνησαν να συναντήσουν πάλι το Σκουφά στην Κωνσταντινούπολη, που θα τους έδινε οδηγίες για τις ενέργειές τους στην Ελλάδα. Ο Ξάνθος πίστευε ότι οι πράκτορες αυτοί υπέθεσαν ότι η Εταιρεία τελούσε υπό την αιγίδα της Ρωσίας και γι' αυτό δε δίστασαν να ορκιστούν.

Ο Σκουφάς έφθασε στην Κωνσταντινούπολη μαζί με δυο άλλους Φιλικούς τον Απρίλιο του 1818. Σύμφωνα με τον Ξάνθο τα χρήματά τους δεν έφθαναν ούτε για τις βιοτικές τους ανάγκες. Αλλά και ο Ξάνθος δεν ήταν σε καλύτερη θέση και το μόνο που μπορούσε ήταν να τους φιλοξενήσει στο σπίτι του. Λίγες βδομάδες μετά την άφιξη του Σκουφά στην Κωνσταντινούπολη οι τύχες της Εταιρείας βελτιώθηκαν. Ο Σκουφάς επιδίωξε να συναντήσει και να ζητήσει τη βοήθεια

του Παναγιώτη Σέκερη, αδερφού του Αθανασίου, με τον οποίο είχε ζήσει στην Οδησό. Ο άλλος τους αδερφός ο Γεώργιος ήταν το πρώτο μνημένο μέλος της Εταιρείας. Ο Παναγιώτης ήταν ο μεγαλύτερος στην ηλικία και ο πιο πετυχημένος οικονομικά από τους αδερφούς Σέκερη. Τα ιδρυτικά μέλη της Εταιρείας κατόπιν σκέψης επέλεξαν τον Αναγνωστόπουλο, που είχε εν τω μεταξύ γίνει μέλος της Ανώτατης Αρχής, να έρθει σε επαφή με τον Π. Σέκερη. Αυτός φεύγοντας από την Οδησό πήρε μαζί του συστατική επιστολή του Αθανασίου Σέκερη προς τον αδερφό του και οδηγίες να μην αποκαλύψει την ταυτότητα της Αρχής. Ο Π. Σέκερης μετά τη συνάντησή του με τον Αναγνωστόπουλο έγινε μέλος της Εταιρείας και συνεισέφερε 10.000 γρόσια ποσό υπερδιπλάσιο από εκείνο που κατάφεραν οι Φιλικοί να μαζέψουν μέχρι τότε.

Η μήση του Π. Σέκερη σημαδεύει την αρχή της φάσης που δραστηριοποιείται η Εταιρεία και μυσούνται νέα μέλη. Τώρα που τα οικονομικά βελτιώθηκαν, ο Σκουφάς, πιθανόν και ο Ξάνθος, ανυπομονούσαν για την αύξηση των μελών της Εταιρείας και την έναρξη των προετοιμασιών για τον αγώνα. Ο Σκουφάς επίσης αποφάσισε νέα μεταφορά της έδρας της Εταιρείας από την Κωνσταντινούπολη στην Πελοπόννησο, που τη θεωρούσε πιο κατάλληλη περιοχή για την έναρξη της επανάστασης. Αναμφίβολα η μεγάλη απόσταση από την πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας, η αυτονομία της Μάνης και οι επανειλημμένες ένοπλες εξεγέρσεις εναντίον των Τούρκων στην περιοχή αυτή επηρέασαν την παραπάνω απόφαση. Πριν ξεκινήσει για την Πελοπόννησο ο Σκουφάς ασθένησε σοβαρά το Μάιο του 1818 και το ίδιο καλοκαίρι πέθανε. Ο Τσακάλωφ διέκρινε ένα θετικό στοιχείο στην

ατυχία αυτή, τ' ότι αποκλείονταν βιαστικές ή πρόωρες ενέργειες. Κατά την άποψή του, οι Έλληνες δεν ήταν ακόμη έτοιμοι να επιδοθούν σε αγώνα για την απελευθέρωσή τους. Ο Τσακάλωφ πίστευε ότι η Εταιρεία δεν είχε ούτε αρκετά χρήματα, ούτε όπλα, ούτε και μέλη ακόμα.

Παρά την ασθένειά του, λίγο πριν πεθάνει ο Σκουφάς έκανε μεγάλο αγώνα για να αυξηθούν τα μέλη της Εταιρείας. Τότε περίπου επέστρεψαν από τη Ρωσία οι Μανιάτες οπλαρχηγοί, που διέδιδαν τη φήμη την οποία άκουσαν στη Ρωσία, ότι ο Καποδίστριας ήταν ο μυστικός αρχηγός της Εταιρείας. Η φήμη αυτή τους έδωσε θάρρος να αναλάβουν ενεργό δράση. Ο καθένας τους ανέλαβε την αποστολή να σφυγμομετρήσει την ετοιμότητα και προθυμία των κατοίκων ορι-

σμένων περιοχών να ξεσηκωθούν. Παράλληλα, με οδηγία του Σκουφά, μούσαν στην Εταιρεία όλους τους Έλληνες που τους ενέπνεαν εμπιστοσύνη. Αυτοί λοιπόν ονομάστηκαν «απόστολοι» και το έργο τους περιγράφονταν ως «προσηλυτισμός». Ο Αναγνωσταράς έμελλε να γίνει ο απόστολος της Εταιρείας στην Ύδρα, στις Σπέτσες και στη γενέτειρά του Πελοπόννησο, ο Φαρμάκης στη Μακεδονία και στη Θεσσαλία, ενώ ο Χρυσοσπάθης και ο Δημητρόπουλος στη Μάνη.

Ο Σκουφάς πέθανε τον Ιούλιο του 1818, πριν συγκεντρώσει τα απαραίτητα χρήματα για την πρώτη επιχείρηση των «αποστόλων». Το ποσό των 10.000 γροσίων, προσφορά του Σέκερη, σχεδόν εξαντλήθηκε σε 3 μήνες. Ο Σκουφάς δεν ξαναζήτησε τη βοήθεια του Σέκερη, για να μη θεωρήσει αυτόν και τους συντρόφους του απατεώνας. Στράφηκε αλλού για βοήθεια. Κατά το Φιλήμονα, ο Φιλικός Δημήτριος Ύπατρος από το Μέτσοβο πρότεινε τότε στο Σκουφά να προσπαθήσουν να βρουν τη χημική σύσταση της «Λίθου των Φιλοσόφων», ώστε να αποκομίσει η Εταιρεία κέρδη από τη μετατροπή του χαλκού και του μολύβδου σε ευγενή μέταλλα. Ο Σκουφάς βρήκε την πρόταση ενδιαφέρουσα, αλλά πέθανε πριν ασχοληθεί μαζί της.

Μετά το θάνατο του Σκουφά, ο Ξάνθος και ο Αναγνωστόπουλος έκριναν ότι για να κερδίσουν την εμπιστοσύνη και κάποια γενναία προσφορά του Σέκερη καλό θα ήταν να του αποκαλύψουν όλα τα σχετικά με την Αρχή. Αυτό το ανέλαβε ο Αναγνωστόπουλος, που είχε μιήσει το Σέκερη. Ο Σέκερης όχι μόνο δέχθηκε με ψυχραιμία τα μυστικά που είχαν φοβηθεί αρχικά να του εμπιστευθούν, αλλά και ορκίστηκε ότι θα προσέφερε για τους σκοπούς της Εταιρείας

την περιουσία και τη ζωή του. Έγινε μέλος της Αρχής και κατά το τέλος του 1818 εξασφάλισε στην οργάνωση τουλάχιστον 25.000 γρόσια. Ο καθένας από τους τέσσερις αποστόλους έλαβε ένα σημαντικό ποσό για να συνεχίσει το έργο του.

Ύστερα από τέσσερα χρόνια περιορισμένης δράσης, η Εταιρεία θα οργάνωνε τους Έλληνες που δεν είχαν φύγει ποτέ από τις πόλεις και τα χωριά τους και που σπάνια συναντούσαν πατριώτες τους από άλλα μέρη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Το καλοκαίρι του 1818 και άλλοι «απόστολοι» εξόρμησαν για να στρατολογήσουν νέα μέλη. Αν και δραστηριοποιήθηκαν περισσότερο από ό,τι είχε φανταστεί ο Σκουφάς ένα χρόνο πριν, ακόμη δεν είχαν μνηθεί μέλη σε όλες τις παραδοσιακές ελληνικές περιοχές. Ο Αρτινός Ασημάκης Κροκιδάς, πρώην εμπορικός συνεργάτης του Ξάνθου, ανέλαβε να προσηλυτίσει τους Έλληνες της υπηρεσίας του Αλή πασά. Ο εμποροϋπάλληλος Αντώνιος Πελοπίδας από τη Στεμνίτσα έδρασε στην Πελοπόννησο και ο Δημήτριος Ύπατρος στην Αλεξάνδρεια, στην πλούσια ελληνική παροικία. Ο Γαβριήλ Κατακάζης θα αντιπροσώπευε την Εταιρεία στη Ρωσία, με την ελπίδα ότι αν και πολύ νέος (26 χρονών), ως γραμματέας που ήταν στη ρωσική πρεσβεία στην Κωνσταντινούπολη θα κατάφερνε να πετύχει εκεί που ο Σκουφάς απέτυχε. Ο επίσης Αρτινός Χριστόδουλος Λουριώτης έφυγε για την Ιταλία, αλλά πέθανε λίγο μετά την άφιξή του εκεί. Όλοι οι προηγούμενοι εκτός του Κατακάζη, ήταν απόδημοι μικρέμποροι ή στρατιωτικοί. Οι περισσότεροι δεν κατόρθωσαν να περατώσουν την αποστολή τους.

Ως το Σεπτέμβριο του 1818 φάνηκε ότι ήταν απαραίτητη κάποια μορφή διοίκη-

σης και ένα πιο συγκεκριμένο πρόγραμμα δράσης. Ο θάνατος του Σκουφά αφήνει ανοιχτό και το θέμα της αρχηγίας. Έτσι στις 22 Σεπτεμβρίου 1818 τα ηγετικά στελέχη της Εταιρείας υπέγραψαν μια συμφωνία που προσδιόριζε τις υποχρεώσεις και σχεδίαζε τη δράση τους. Αποφασίστηκε επίσης να βρουν κατάλληλο αρχηγό, ένα πρόσωπο που θα συγκέντρωνε το σεβασμό όλων των Ελλήνων. Ο Ξάνθος ανέλαβε να προτείνει στον Καποδίστρια την ανάληψη του αξιώματος. Συγχρόνως η Αρχή, που μετονομάστηκε σε «Κινητική Αρχή», έγινε συλλογικό σώμα και τα μέλη της αποφασίστηκε να ασχολούνται αποκλειστικά με τις υποθέσεις της Εταιρείας. Ωστόσο στον Αντώνιο Κομιζόπουλο και στον Αθανάσιο Σέκερη δόθηκε η άδεια των έξι μηνών που ζήτησαν για να φροντίσουν προσωπικές τους υποθέσεις. Στους υπόλοιπους δόθηκε άδεια τριών μηνών, ενώ στον Παναγιώτη Σέκερη, που η παρουσία του ως εμπόρου στην Κωνσταντινούπολη θεωρήθηκε χρήσιμη κάλυψη, δόθηκε η άδεια να συνεχίσει τις εμπορικές του επιχειρήσεις, από τις οποίες θα είχε οφέλη και η Εταιρεία.

Ως τις παραμονές της επανάστασης, η Εταιρεία προσέλκυσε μέλη από όλες σχεδόν τις σημαντικές περιοχές και κοινωνικές ομάδες του Ελληνισμού. Σύμφωνα με τον κατάλογο των μελών της οργάνωσης, που καλύπτει τμήμα μόνο της πραγματικής δύναμής της, το 53,7% (479) ήταν έμποροι. Ακολουθούσαν οι ελεύθεροι επαγγελματίες (δάσκαλοι, γιατροί, γραμματείς κ.α.) σε ποσοστό 13,1% (177). Τρίτοι ήταν οι πρόκριτοι των επαρχιών, κυρίως από την Πελοπόννησο, 11,7% (111), οι κληρικοί όλων των βαθμών 9,5% (85), στρατιωτικοί και μισθοφόροι, κυρίως παλιοί αρματολοί και κλέφτες,

που υπηρετούσαν στο παρελθόν ή και ακόμα σε ξένους στρατούς 8,7% (78). Τέλος, από την πιο πολυάριθμη τάξη της ηπειρωτικής Ελλάδας, τους αγρότες, μέλη ήταν μόλις το 0,6% (6).

Παρά την ασήμαντη αυτή συμμετοχή των αγροτών, η ευρεία αντιπροσώπευση πολλών τάξεων στην Εταιρεία, ιδίως μετά το 1818, οδήγησε ορισμένους συγγραφείς στον ισχυρισμό ότι η Εταιρεία ήταν γνήσιος εθνικός συνασπισμός, στον οποίο εξαφανίζονταν ταξικά και τοπικά συμφέροντα για χάρη της πατρίδας. Τα μέλη και οι ιδρυτές της Εταιρείας δεν διέθεταν περιουσίες. Πολλοί πρόκριτοι της Πελοποννήσου, από την άλλη, έγιναν μέλη, γιατί πίστεψαν ότι έτσι εξασφάλιζαν έναν ξένο σύμμαχο (τη Ρωσία) που θα εγγυόταν για τα κεκτημένα τους προνόμια. Οι προεστοί επίσης γίνονταν μέλη ως αρχηγοί ομάδων και όχι ως άτομα, χωρίς να εγκαταλείπουν

τα προσωπικά τους συμφέροντα και χωρίς να ενστερνίζονται πραγματικά τους σκοπούς της Εταιρείας. Διέφεραν λοιπόν τα κίνητρα εγγραφής διαφόρων κοινωνικών ομάδων στην Εταιρεία, όπως διέφερε και ο ενθουσιασμός και η προσήλωση στους σκοπούς της.

Τελικά¹⁰ τον Ιανουάριο και Φεβρουάριο του 1820 ο Ξάνθος συνάντησε στην Πετρούπολη δύο φορές τον Καποδίστρια, τον ενημέρωσε για την Εταιρεία και την κατάσταση της και προσπάθησε να τον πείσει να αναλάβει την αρχηγία της, αλλά εκείνος έκρινε ότι το συμφέρον του έθνους ήταν να μη δεχτεί. Ο Ξάνθος στράφηκε τότε, ίσως και με υπόδειξη του Καποδίστρια, προς άλλο επιφανή Έλληνα στην υπηρεσία της Ρωσίας, τον Αλέξανδρο Υψηλάντη. Αυτός, νέος 28 ετών τότε, δέχθηκε την πρόταση του Ξάνθου με ενθουσιασμό, αφού συμβουλευτήκε πρώτα τον Καποδίστρια, κατά τα γραφόμενα του Φιλήμωνα. Εξήγησε όμως ότι από τη φύση των καθηκόντων του, κυρίως πολεμικών, έπρεπε να έχει πλήρη αρμοδιότητα στη λήψη των αποφάσεων. Ο Ξάνθος συμφώνησε και υπογράφηκε σχετικό πρακτικό στις 12 Απριλίου 1820. Οι μνημένοι τώρα ανέρχονταν σε χιλιάδες, το «μυστικό» κυκλοφορούσε σ' όλο τον ελλαδικό και βαλκανικό χώρο και τις παροικίες. Είχε φτάσει από ακριτομυθίες, πληροφοριοδότες ξένων μυστικών υπηρεσιών ή το φόβος τις τουρκικές αρχές, ενώ νωρίτερα το είχαν πληροφορηθεί και οι ρωσικές αρχές. Έγιναν προσπάθειες συνεννόησης και συνεργασίας με τους άλλους βαλκανικούς λαούς, ώστε η εξέγερση να είναι καθολική. Οι οραματισμοί του Ρήγα για την κατάλυ-

ση της οθωμανικής τυραννίας φάνηκε ότι άρχιζαν να πραγματοποιούνται. Για διάφορους όμως λόγους δεν ευοδώθηκαν τελικά αυτές οι προσπάθειες. Δημιούργησαν όμως τις προϋποθέσεις για την έναρξη του ελληνικού Αγώνα από τη Βόρεια Βαλκανική και τη γένεση του βαλκανικού φιλελληνισμού, που εκδηλώθηκε κατά τη διάρκεια της επανάστασης¹¹.

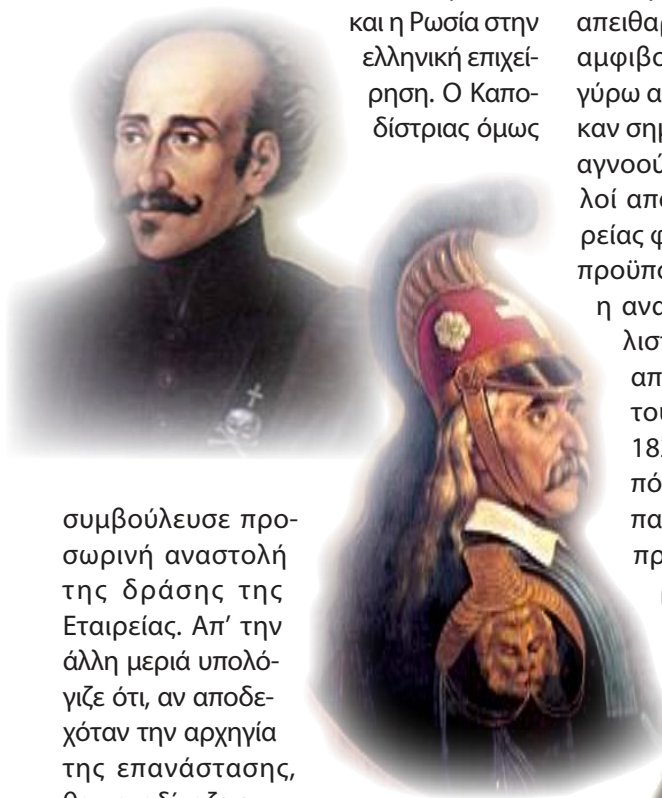
Η Αρχή ανέθεσε την αρχηγία στον Καποδίστρια, επιδιώκοντας να αποκτήσει η Εταιρεία ηγεσία ικανή και με κύρος, ώστε να διατηρήσει και να ενισχύσει την εντύπωση για ρωσική υποστήριξη. Επίσης γύρευε να εμπλακεί η Ρωσία στην επιχείρησή τους και να προκληθεί τελικά ρωσοτουρκικός πόλεμος, όπως γράφει ο Σπηλιάδης και επιβεβαιώνουν, ως ένα σημείο τουλάχιστον, ο Φωτάκος και ο Φιλήμων. Η Αρχή σκέφτηκε ότι, αντί να περιμένει να εκραγεί ρωσοτουρκικός πόλεμος από άλλες αιτίες και έπειτα να κηρύξει την επανάσταση στην Ελλάδα, όπως σκέπτονταν πολλοί τότε, θα ήταν δυνατόν αντίστροφα να προκαλέσει ρωσοτουρκικό πόλεμο με την κήρυξη της Ελληνικής επανάστασης και την ανάμιξη σ' αυτή του Καποδίστρια. Ο Ξάνθος ζήτησε από τον Καποδίστρια όχι μόνο να συμμετάσχει στην Εταιρεία, να προετοιμάσει και να διευθύνει την επανάσταση, αλλά και να εξασφαλίσει μυστική βοήθεια από τη Ρωσία σε χρήματα και σε όπλα, κάτι που θα σήμαινε συνηγορία του ίδιου του αυτοκράτορα Αλέξανδρου. Ως επιχείρημα για τη βοήθεια επικαλέσθηκε συμμαχική περίπτωση υποχρέωση της Ρωσίας απέναντι στους Έλληνες, επειδή στο παρελθόν είχαν εκτεθεί σε κινδύνους και

¹⁰ Βλ. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών Α. Ε., Τόμος ΙΒ, σελ. 13-22.

¹¹ Βλ. Β. Σκουλάτου - Ν. Δημακοπούλου - Σ. Κόνδη, *Ιστορία νεότερη και σύγχρονη (1789- 1909)*, όπ. παρ., σελ. 73-74.

είχαν υποστεί δεινά εξαιτίας της.

Η Εταιρεία μυστικά υπολόγιζε και επεδίωκε να εμπλακεί και η Ρωσία στην ελληνική επιχείρηση. Ο Καποδίστριας όμως

συμβούλευσε προσωρινή αναστολή της δράσης της Εταιρείας. Απ' την άλλη μεριά υπολόγιζε ότι, αν αποδεχόταν την αρχηγία της επανάστασης, θα καταδίκαζε εκ των προτέρων σε αποτυχία τον ελληνικό αγώνα, που θα εμφανιζόταν ως ρωσική επιχείρηση και θα προκαλούσε έτσι αμέσως την εχθρότητα και αντίδραση των αντιζήλων της Ρωσίας Ευρωπαϊκών Δυνάμεων. Έτσι, θα αποκλειόταν ολωσδιόλου η ρωσική επέμβαση υπέρ των Ελλήνων. Θεώρησε δε ότι επιβαλλόταν όσο ποτέ να διατηρήσει την υψηλή του θέση στη ρωσική κυβέρνηση, ώστε από αυτή να υπηρετήσει το Έθνος που θα εισερχόταν σε αγώνα κρί-

σιμο για την ιστορική του ύπαρξη.

Με την ανάληψη της αρχηγίας από τον Υψηλάντη υπερνικήθηκαν οι τάσεις απειθαρχίας στις τάξεις της Εταιρείας, οι αμφιβολίες και η κρίση εμπιστοσύνης γύρω από την άγνωστη Αρχή και μυήθηκαν σημαντικοί Έλληνες που ως τότε την αγνοούσαν ή ήταν επιφυλακτικοί. Πολλοί από τα ανώτατα στελέχη της Εταιρείας φρονούσαν ότι υπήρχαν ευνοϊκές προϋποθέσεις για την επανάσταση, ενώ η αναβολή της ήταν επικίνδυνη. Μάλιστα ο Υψηλάντης ενθαρρύνθηκε από τον Καποδίστρια στη μυστική τους συνάντηση (Μάιο ή Ιούνιο του 1820). Άλλα ευνοϊκά στοιχεία ήταν ο πόλεμος του Σουλτάνου με τον Αλή πασά¹² και η στάση της Ρωσίας που προκαλούσε την ελπίδα ότι θα παρείχε στους Έλληνες συνδρομή «εκ των ενόντων». Έτσι ο Υψη-

λάντης επιδόθηκε σε συνεργασία με τον Ξάνθο και άλλους εμπιστούς στην επίσπευση της ηθικής και υλικής προετοιμασίας του Αγώνα, και στη μελέτη και επεξεργασία της στρατηγικής που έπρεπε να ακολουθηθεί.

Για την ηθική προπαρασκευή έστειλε η Αρχή επιστολές προς τους νοημονέστερους και ενεργητικότερους Φιλικούς,

¹² Ο Αλή πασάς παριστάνοντας πάντα τον πιστό υπήκοο είχε ειδοποιήσει την Πύλη για την ύπαρξη της Φιλικής Εταιρείας, αφήνοντας να εννοηθεί ότι θα υπήρχε μεγαλύτερη ασφάλεια για την αυτοκρατορία, αν έμενε ο ίδιος στη θέση του, αλλά οι Τούρκοι της Πόλης δεν έδωσαν καμιά σημασία σ' αυτή την προειδοποίηση. Βλ. Douglas Dakin, *Η Ενοποίηση της Ελλάδας 1770- 1923*, όπ. παρ., σελ. 63-64.

αναγγέλλοντάς τους την ανάληψη της ηγεσίας της Εταιρείας από τον Υψηλάντη. Σε ορισμένους έγραψε και ο ίδιος. Χαρακτηριστικές είναι οι δυο επιστολές προς το Θεόδωρο Κολοκοτρώνη από τις 15 Ιουνίου 1820. Για την υλική προπαρασκευή αναδιοργανώθηκαν οι Εφορείες της Εταιρείας και δόθηκε η εντολή να κινηθούν όλοι δραστικότερα για τη συγκέντρωση χρημάτων. Συστήθηκαν και άλλες επιτροπές με οικονομική αποκλειστικά αρμοδιότητα και εγκρίθηκε το καταστατικό εμπορικής, φαινομενικά, εταιρείας με τον τίτλο «Φιλόμουσος γραικική εμπορική Εταιρεία», για να εξασφαλιστούν μεγάλα χρηματικά ποσά. Σοβαρές ελπίδες υπήρχαν για υλική ενίσχυση από την Κύπρο και την Αίγυπτο. Τα αποτελέσματα αυτών των προσπαθειών ήταν περιορισμένα για πολλούς λόγους και κυρίως γιατί ο χρόνος ως την έναρξη της επανάστασης ήταν λίγος.

Στην ηθική κυρίως προπαρασκευή της επανάστασης συνέβαλε η μετάβαση του Υψηλάντη στη Μόσχα και σε άλλες πόλεις της νότιας Ρωσίας, για να γνωρίσει τα στελέχη της Εταιρείας και να συνεργαστεί μαζί τους, αλλά και για να βρίσκεται πιο κοντά στις περιοχές όπου θα διεξαγόταν η επανάσταση. Στην περιοδεία του αυτή ο Υψηλάντης ασχολήθηκε με ποικίλα οργανωτικά θέματα και προπάντων με την κατάστρωση της στρατηγικής της επανάστασης. Μελέτησε διάφορα σχέδια που του υποβλήθηκαν και, κατόπιν επεξεργασίας, ενέκρινε το «Σχέδιον Γενικόν» που είχαν συντάξει ο Γεώργιος Λεβέντης και ο Γρηγόριος Δικαίος ή Παπαφλέσσας. Σύμφωνα με το αξιόλογο αυτό σχέδιο, που πήρε την τελική του μορφή τον Οκτώβριο του 1820 στο Ισμαήλιο, οι βασικοί στόχοι που έπρεπε να επιδιώξει η επανάσταση ήταν: η εξασφάλιση συμμά-

χων, η δημιουργία αντιπερισπασμού του εχθρού με συνακόλουθη κατάτμηση των δυνάμεών του, η παραπλάνησή του ως προς τον κύριο αντίπαλο και η απόκρυψη των δυνάμεων και των προθέσεων του Έθνους, και τέλος ο αιφνιδιασμός του εχθρού. Για την πραγμάτωση των στόχων αυτών αποφασίστηκε ν' ακολουθήσουν τα εξής στρατηγικά βήματα: εξέγερση των Σέρβων και Μαυροβουνίων, που ευκαίω ήταν να προηγηθεί, αποστασία της Μολδοβλαχίας με πρωτοβουλία των εκεί Ελλήνων στρατιωτικών αρχηγών Γεωργάκη Ολύμπιου και Σάββα Φωκιανού, ικανή να προκαλέσει ενδεχόμενα και ρωσοτουρκικό πόλεμο, και τέλος εμπρησμός του τουρκικού στόλου στο ναύσταθμο της Κωνσταντινούπολης, που θα έπρεπε να γίνει πριν αρχίσει η επανάσταση και να εμφανιστεί ως τυχαίο συμβάν. Υπολογιζόταν η Πελοπόννησος ως κέντρο της επανάστασης και προβλεπόταν η μετάβαση εκεί του Υψηλάντη μαζί με το Δικαίο για την έναρξη του Αγώνα στην Ελλάδα.

Στην περιοδεία του αυτή στην Οδησό συνάντησε ο Υψηλάντης και τον εκλεκτό Φιλικό Ιωάννη Παπαρρηγόπουλο, διερμηνέα στο ρωσικό προξενείο των Πατρών. Του εμπιστεύτηκε ότι κατάλληλος χρόνος έναρξης της επανάστασης ήταν οι αρχές του 1821 και τόπος η Πελοπόννησος. Ο

Παπαρρηγόπουλος παρατήρησε ότι η επανάσταση δεν έπρεπε να αρχίσει στην Πελοπόννησο, για να μην στραφούν προς τα εκεί ισχυρές δυνάμεις των Τούρκων και

ο Σουλτάνος ίσως έδινε αμνηστία στον Αλή πασά, για να συμπράξει στην καταστολή της. Αντίθετα, η επανάσταση έπρεπε να αρχίσει στη Μολδοβλαχία, οπότε θα έριχνε

εκεί ο Σουλτάνος τις κύριες δυνάμεις του, πιστεύοντας ότι υπήρχε ρωσική υποκίνηση. Θα ακολουθούσε ρωσική επέμβαση κι έτσι θα στερεωνόταν η επανάσταση στην Πελοπόννησο και στην άλλη Ελλάδα, ενώ και ο Αλή πασάς θα συνέχιζε την ανταρσία, θεωρώντας επικείμενο ένα ρωσοτουρκικό πόλεμο, όπως τον είχε παραπείσει ο ίδιος ο Παπαρρηγόπουλος. Παρόλα αυτά ο Υψηλάντης, αν και επηρεάστηκε από τα επιχειρήματα του Παπαρρηγόπουλου, δεν άλλαξε αμέσως απόφαση.

Ο Υψηλάντης συγκαλεί σύσκεψη μελών της Εταιρείας στο Ισμαήλιο της Βεσσαραβίας και ο ίδιος έφτασε εκεί την 1^η του Οκτώβρη του 1820. Στις επόμενες μέρες συγκεντρώθηκαν συνολικά είκοσι περίπου Φιλικόι, μεταξύ τους δύο μέλη της Αρχής, ο Ξάνθος και ο Δικαίος. Συζήτησαν δυο κυρίως θέματα: αν έπρεπε να επιστευθεί η επανάσταση και αν έπρεπε να κατεβεί ο ίδιος ο Υψηλάντης στην Πελοπόννησο για την έναρξή της. Τελικά αποφασίστηκε στις 7 Οκτωβρίου να γίνουν και τα δυο. Όμως στις 24 Οκτωβρίου ο Υψηλάντης αποφάσισε να ματαιώσει τη μετάβασή του στην Πελοπόννησο, να αρχίσει η επανάσταση από τον ίδιο στο Ιάσιο, και στο Βουκουρέστι από το Σάββα και τον Ολύμπιο στις 15 Νοεμβρίου, ενώ συγχρόνως θα άρχιζε ο αγώνας στην Κωνσταντινούπολη και σ' όλη την Ελλάδα, όπου θα επιχειρούσε να φτάσει ο Υψηλάντης, διασχίζοντας τη Βαλκανική. Συνάμα ο Σέρβος αρχηγός Μιλλόση, που βρισκόταν σε τεταμένες σχέσεις με την οθωμανική κυβέρνηση, παρακινήθηκε να δραστηριοποιηθεί ταυτόχρονα. Η απόφαση όμως αυτή δεν πραγματοποιήθηκε.

Στις 8 Νοεμβρίου συνέβη ένα ευνοϊκό για την Εταιρεία γεγονός, η μύηση του

ηγεμόνα της Μολδαβίας Μιχαήλ Σούτσου. Ο Υψηλάντης διέθετε μεγάλο γόητρο στη Σερβία από τις υπηρεσίες προς αυτή του πατέρα του Κωνσταντίνου και πέτυχε να προωθήσει σύντομα τις συνεννοήσεις για ελληνοσερβική συμμαχία. Το Φεβρουάριο του 1821 φτάνει η είδηση ότι προδόθηκε η Εταιρεία από το Φιλικό Ασημάκη Θεοδώρου απ' ευθείας στην οθωμανική κυβέρνηση. Όλοι τότε, και ο Μ. Σούτσος ζήτησαν από τον Υψηλάντη να εγκαταλείψει κάθε ιδέα αναβολής. Στις 16 Φεβρουαρίου στο Κισνόβιο, πρωτεύουσα της Βεσσαραβίας πάρθηκε από τον Υψηλάντη η τελική απόφαση για κήρυξη της Ελληνικής επανάστασης.

Κατά τις επόμενες μέρες πληροφορήθηκε ότι οι κινήσεις του έγιναν γνωστές στη ρωσική κυβέρνηση, και κινδύνευε να συλληφθεί ή να τιμωρηθεί αν συνέχιζε να μένει σε ρωσικό έδαφος, όπως αναφέρει ο Φιλήμων. Έτσι στις 21 το βράδυ αναχωρεί από το Κισνόβιο για να κηρύξει την επανάσταση στο Ιάσιο. Στις 24 Φεβρουαρίου ο Υψηλάντης κυκλοφόρησε την περίφημη προκήρυξή του «ΜΑΧΟΥ ΥΠΕΡ ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ» που καλούσε το έθνος σε απελευθερωτική επανάσταση. Η προκήρυξη αυτή είχε συνταχθεί στο Κισνόβιο από το Γεώργιο Τυπάλδο-Κοζάκη με πιθανή συνεργασία του Υψηλάντη και άλλων λογίων του επιτελείου του και τυπώθηκε στο Ιάσιο. Η κυκλοφορία της σήμαινε την επίσημη κήρυξη της Ελληνικής επανάστασης. Η προκήρυξη αυτή -σε συσχετισμό με το κλίμα της Ιερής Συμμαχίας- προκάλεσε την αποκήρυξη του Υψηλάντη από τον Τσάρο και άρα διέψευσε την προσδοκία εξωτερικής βοήθειας. Αντίθετα μάλιστα, η Ρωσία έδωσε την άδεια να περάσει τουρκικός

στρατός το Δούναβη και να καταπνίξει το κίνημα του Υψηλάντη στο έδαφος των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών όπου, σύμφωνα με προγενέστερη ρωσοτουρκική συμφωνία, δεν μπορούσε να κινηθεί τουρκικός στρατός, χωρίς την άδεια της Ρωσίας. Επίσης ο πατριάρχης -υπό την πίεση της Πύλης- αφόρισε τον Υψηλάντη και το κίνημα¹³.

Από τον Ιανουάριο ωστόσο του 1821 είχε σταλεί στην Πελοπόννησο ο Παπαφλέσσας για να ξεσηκώσει τους προκρίτους και τους ιερείς. Τον Μάρτιο η Πελοπόννησος πήρε τα όπλα, και τον Ιούνιο έφθασε στην Ελλάδα ο Δημήτριος Υψηλάντης ως πληρεξούσιος του αδερφού του προκειμένου να αναλάβει την αρχηγία του Αγώνα, όμως γρήγορα παραμερίστηκε από τους ντόπιους προκρίτους και οπλαρχηγούς. Ήταν πλέον φανερό ότι το Γένος μπορούσε να διεξάγει τον Αγώνα του και χωρίς την καθοδήγηση της Εταιρείας.

Η Φιλική Εταιρεία κατόρθωσε να οργανώσει τους Έλληνες, να τους εμψύχσει την ιδέα της εξέγερσης και τελικά να προετοιμάσει και να εκδηλώσει την επανάσταση του Ελληνικού Γένους, η οποία κατέληξε στη δημιουργία ενός ανεξάρτητου ελληνικού κράτους¹⁴. Με την ύπαρξη και τη δράση της αποδεικνύεται ότι πολλές φορές το φαινομενικά ουτοπικό και αδύνατο μπορεί να γίνει πραγματικότητα, γιατί η πραγματικότητα δεν αντιστρατεύεται πάντα το όραμα, μια και το όραμα μπορεί κάλλιστα να την υπερκεράσει¹⁵.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ☞ Β. Σκουλάτου - Ν. Δημακοπούλου - Σ. Κόνδη, *Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη (1789-1909)*, Γ' Τάξης Ενιαίου Λυκείου, Οργανισμού Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα.
- ☞ Douglas Dakin, *Η Ενοποίηση της Ελλάδας 1770- 1923*, Έκδ. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1989.
- ☞ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών Α. Ε., Τόμος ΙΑ.
- ☞ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών Α. Ε., Τόμος ΙΒ.

ΑΡΘΡΑ

- ☞ Βλάση Βλασίδη, «Η Φιλική Εταιρεία και η Επανάσταση του 1821», www.hri.org
- ☞ «Όρκος Φιλικών», www.kompoti.gr
- ☞ «Φιλική Εταιρεία- Βικιπαίδεια», <http://el.wikipedia.org/wiki/>
- ☞ «Φιλική Εταιρεία (Οδησός, 1814)», www.voros.gr/epik/ar0415.doc

¹³ Βλ. Β. Σκουλάτου - Ν. Δημακοπούλου - Σ. Κόνδη, *Ιστορία νεότερη και σύγχρονη (1789- 1909)*, όπ. παρ., σελ. 78.

¹⁴ Βλ. Βλάση Βλασίδη, «Η Φιλική Εταιρεία και η Επανάσταση του 1821», www.hri.org

¹⁵ Βλ. «Φιλική Εταιρεία- Βικιπαίδεια», <http://el.wikipedia.org/wiki/>, σελ. 4.

Οι ιδεολογικές εξελίξεις στην Οθωμανική αυτοκρατορία και το κίνημα των Νεότουρκων

ΚΕΙΜΕΝΟ: Εφ. Ανθλόγος (ΠΒ) Γεώργιος Ι. Τσικαλάκης,
πτ. Θεολογίας - Μ.Α. Διεθνούς Πολιτικής - Διπλωμ. Ιστορίας

Από το 1839 με την υπογραφή του hatt-i-Serif του Gólhane και στη συνέχεια με την υπογραφή του hatt-i-humayum το 1856, θ' αρχίσει μια νέα εποχή στη ζωή της οθωμανικής αυτοκρατορίας πάνω σε μια προσπάθεια συνύπαρξης των εθνοτήτων που ζούσαν μέσα στα όρια του κράτους. Η κορύφωση αυτών των μεταρρυθμίσεων θα έρθει το 1876 με την ετοιμασία του συντάγματος από το μεγάλο βεζίρη Μιντχάντ πασά. Η Οθωμανική αυτοκρατορία από τη στιγμή εκείνη θ' αρχίσει να παίρνει μια μορφή συνταγματικής μοναρχίας.

Ως κρατικό σύστημα η Οθωμανική αυτοκρατορία ήταν ένα αχανές κράτος αποτελούμενο από ετερόκλητες γλωσσικές και θρησκευτικές ομάδες, βασισμένο στην ισχύ του οίκου των Οσμανλίδων (Osmanlı) που στην ουσία του περιελάβανε ένα σύστημα μωαμεθανικής κυριαρχίας, που καθόριζε τις σχέσεις των μωαμεθανών και μη μωαμεθανών κατοίκων του κράτους,

μια συναίσθηση ιδιαίτερα φανερή στην Ευρώπη των αρχών του 20^{ου} αιώνα¹. Τα έθνη ορίζονταν με βάση τη θρησκευτική τους ιδιαιτερότητα και συνείδηση. Έτσι για τους μεν χριστιανούς ορίστηκε υπεύθυνος (millet- başı) ο ορθόδοξος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, για τους Αρμένιους ο αντίστοιχος πατριάρχης με έδρα την Κωνσταντινούπολη και για τους Εβραίους ο Ραβίνος που αναγνώριζε η Πύλη². Για τους μωαμεθανούς τη γενική εποπτεία είχε πέρα από τον ίδιο το Σουλτάνο, που έφερε και τον τίτλο του Χαλίφη (Khalif), και το ιερατικό συμβούλιο. Όλοι οι θρησκευτικοί υπεύθυνοι, πέρα από τα προνόμια, ήταν υποχρεωμένοι να ασκούν κανονικές διοικητικές πράξεις με κυριότερη εκείνη της δικαστικής, ήταν όμως και υπόλογοι απέναντι στην Υψηλή Πύλη για τις πράξεις όλων όσων είχαν υπό τη διοίκησή τους.

Η κατάσταση που επικρατεί στο εσωτερικό της Οθωμανικής αυτοκρατορίας θα γίνει κατεστημένη μετά από το Συνέδριο της Βιέννης το 1815, εγκαινιάζοντας μια περίοδο που οι τρεις Μεγάλες Δυνάμεις επιδιώκουν να χωρίσουν την Ανατολική Ευρώπη με το δικό τους τρόπο, αδιαφορώντας για τις εθνικές διαφοροποιήσεις, με μόνο κριτήριο χωρισμού των κρατών τις δυναστείες και τις θρησκευτικές ιδιαιτερότητες. Την ίδια στιγμή τα μικρά Μεσαιωνικά κράτη, όσα είχαν καταφέρει να επιβιώσουν, κυριεύονται από τις τρεις μεγάλες οντότητες. Έτσι έχουμε το χωρισμό στο σουννιτικό Ισλάμ, τον Ρωμαιοκαθολικισμό της Αντιμεταρρύθμισης και την Ορθοδοξία. Η εθνική ιδιαιτερότητα αντιμετώπισε την πλήρη αδιαφορία των Μεγάλων Δυνάμεων και οι διάφορες ομά-

δες συνδέονται όχι μέσα από την εδαφική περιοχή, αλλά μέσα από μια διακεκριμένη κοινωνική και οικονομική λειτουργία.

Η κατάσταση αυτή ήταν δεδομένη μέχρι το 1815, για να δεχτεί ριζική αλλαγή πλεύσης στα αμέσως επόμενα χρόνια, μέσα από διακηρύξεις ότι το έθνος ήταν το νόμιμο θεμέλιο του κράτους. Η τάση αυτή μέρα με την ημέρα αυξάνει στην Ανατολή και, ειδικά στα όρια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, παρατηρούμε το φαινόμενο μέσα από την εκδήλωση των επαναστάσεων και την όποια ανεξαρτησία αποκτούν οι εθνικές οντότητες της Βαλκανικής³.

Όμως ο ερχομός των ιδεών που προεσβύει η Γαλλική Επανάσταση στα Βαλκάνια, θα μεταβάλλει το κλίμα και την αντίληψη του Μεσαίωνα. Η γενικότερη οικουμενική ιδέα για την κοινή βάση του έθνους μεταβάλλεται μέσα στα πλαίσια του εθνικού κράτους. Η ιδεολογία του έθνους και η συναίσθηση της εθνικότητας, είναι πολύ δυνατή σε όλες τις χώρες που γνωρίζουν μια αλλαγή. Στο νέο αυτό εθνικό πνεύμα που μπαίνει η Ευρώπη υπάρχει μια ουσιαστική διάκριση ανάμεσα σε πολιτισμό και παράδοση. Σαν πολιτισμός ορίζεται το σύνολο των ιδεών και των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων από τους αρχαίους πολιτισμούς και το χριστιανισμό. Στην αντίπερα όχθη η παράδοση (Culture στην αγγλική ή Kultur στη γερμανική γλώσσα), είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που διαθέτει ο κάθε λαός και τα εκφράζει στην καθημερινή του ζωή, μεταβάλλοντας ουσιαστικά τη βάση και την αξία της κοινής πολιτιστικής ταυτότητας. Δημιουργείται από το κάθε έθνος ξεχωριστά και εκφράζεται μέσα από τη μητρική γλώσ-

¹ Elie Kedourie, *Μειονότητες Θρησκεία και Πολιτική*, Αθήνα 2002, σελ. 49-50.

² Bat Ye'or, *Juifs et Chrétiens sous l'Islam, Dhimmitude et marcionisme*, Commentaire 2002, Vol. 25/ No. 97, 105-116.

³ Ernest Gellner, *Έθνη και Εθνικισμός* (μετ. Δώρα Λαφαζάνη), Αθήνα 1992, σελ. 256-257.

σα, τη θρησκεία, την παράδοση και την ιδιοσυγκρασία του. Μέσα από το πέρασμα των χρόνων, ο πολιτισμός περιθωριοποιήθηκε σε αντιπαράθεση με την υπογράμμιση της παράδοσης. Έτσι δημιουργείται το φαινόμενο του Εθνικισμού μέσα από τον τονισμό της ιδιαιτερότητας⁴.

Είναι λογικό λοιπόν, μέσα σ' αυτή τη αναγέννηση και αναμόρφωση των αξιών σ' ολόκληρη την Ευρώπη, η ιδέα για τη γένεση των εθνοτήτων να πάρει σημαντική θέση κι έτσι ν' αρχίσει μια διαδικασία αναζήτησης του έθνους. Στη Δύση η διαδικασία δημιουργίας του κράτους περνάει μέσα από την αντιπαράθεση του φεουδαρχισμού και της συγκεντρωτικής μοναρχίας, από την οποία αναζητείται η δημιουργία του έθνους-κράτους, αλλά και την επιρροή του Διαφωτισμού για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την προσπάθεια να εξασφαλιστεί για λογαριασμό του πολίτη

η σχέση: «κοινωνίας-πολίτη-κράτους» και «ατόμου- πολίτη- κράτους». Στην κεντρική Ευρώπη έχουμε μια διαφοροποίηση στην έννοια κράτος, το οποίο ταυτίζεται περισσότερο με την έννοια του «Λαού» (Volk) και την έννοια του «πολίτη» (Volksggeist), με τη διαδικασία της εξάλειψης των διαφόρων καταπιεστικών διοικήσεων⁵.

Οι παραπάνω ιδέες βρίσκουν την εφαρμογή τους σε όλα τα Βαλκάνια μετά από μια σειρά επαναστάσεων στο χώρο που υπήρχε η Οθωμανική αυτοκρατορία, αλλά και με την ανάδειξη του Ανατολικού Ζητήματος στο σύνολό του. Η Οθωμανική διοίκηση βρέθηκε στην ανάγκη πολλών αλλαγών στους κανόνες που αρχικά είχε ορίσει για τη διοίκηση των αλλόδοξων λαών. Το 1829 οι Ρώσοι εισβάλουν στη Μικρά Ασία και μετά από πολλές επιτυχίες αναγκάζουν την Πύλη να υπογράψει τη συνθήκη της Ανδριανούπολης, όπου η Ρωσία

εμφανίστηκε εγγυήτρια δύναμη για τους χριστιανικούς λαούς στην Αυτοκρατορία, και ανάγκασε το Σουλτάνο ν' αναγνωρίσει την ανεξαρτησία της Ελλάδας, της Σερβίας, της Βλαχίας και της Μολδαβίας⁶.

Δε θα πρέπει όμως να παραλείψουμε την κατάσταση που επικρατούσε εκείνη την περίοδο στο εσωτερικό της Τουρκίας αν θέλουμε να καταλάβουμε την αναγκαιότητα αλλαγών που πραγματοποιούνταν εκείνη την εποχή. Ο βίαιος θάνατος του σουλτάνου Σελήμ του Γ' έδωσε στο διάδοχό του Μαχμούτ Β' τη δυνατότητα μεγάλων αλλαγών στην εσωτερική οργάνωση του κράτους, που κύριο στόχο είχαν την ενίσχυση της εξουσίας και την αποδυνάμωση των τοπικών πασάδων, που την περίοδο εκείνη στρέφονται όλο και περισσότερο εναντίον της Πύλης. Την ίδια στιγμή γινόταν προσπάθεια για την κατάργηση των ανεξέλεγκτων γενιτσαρικών ταγμάτων όπως και το διωγμό δερβίσιων ταγμάτων που αμφισβητούσαν την ισχύ της σουλτανικής διοίκησης. Απαλλαγμένοι οι διάδοχοι του Μαχμούτ, Αμπτούλ Μεζίτ (1839-1861) και Αμπτούλ Αζίζ (1861-1876), από εσωτερικές αντιδράσεις, δρουν σε μια περίοδο υποταγής της Οθωμανικής πολιτικής στις υπαγορεύσεις των μεγάλων δυνάμεων⁷.

Σημαντικό γεγονός που θ' αλλάξει την κατάσταση και θα καλύτερευσει τη ζωή των χριστιανών αποτέλεσαν οι μεταρρυθμίσεις του 1839 με την υπογραφή του Hatt-i-Serif του Gólhane. Ο διάδοχος του Μαχμούτ, Αμπτούλ Μεζίτ Α', εισάγει ουσιαστικές καινοτομίες με την αναδιοργάνωση

του στρατού, την εξόντωση των τιμαριούχων και την κατάργηση του κεφαλικού φόρου. Τέλος μετά από τις πιέσεις των Μεγάλων Δυνάμεων προβαίνει και στην έκδοση του διατάγματος του Hatt-i-Serif γνωστού και σαν *αναδιοργάνωση* (tanziimat), κηρύσσοντας τη θρησκευτική ελευθερία και ρυθμίζοντας την ισοτιμία όλων των πολιτών της αυτοκρατορίας.

Οι σημαντικότερες όμως μεταρρυθμίσεις θα γίνουν από τον ίδιο Σουλτάνο το 1856, με την έκδοση του διατάγματος του Hatt-i-humayum. Από τις σημαντικότερες μεταρρυθμίσεις που εισάγει είναι η επικύρωση του Hatt-i-Serif και η παντελής αγνόηση του Κορανίου. Με το δεύτερο άρθρο του αναγνωρίζει όλα τα προνόμια που δόθηκαν παλαιότερα στους χριστιανούς και σε άλλες μη μουσουλμανικές κοινότητες ενώ, με τα άρθρα 9, 10, 12, 13, τους υπόσχεται πολιτικές και θρησκευτικές ελευθερίες. Συγκεκριμένα, καμιά λατρεία δεν υπόκειται σε περιορισμούς, κάθε κοινότητα μπορεί να κατασκευάζει τις εκκλησίες και τα ιδρύματά της χωρίς να περιμένει την έκδοση ειδικού σουλτανικού διατάγματος, καταργούνται κάθε είδους κοινωνικές και θρησκευτικές διακρίσεις και επιτρέπεται στον καθένα να μιλάει στη γλώσσα του. Ακόμα απαγορεύει και απειλεί με τιμωρία όποιον κάνει χρήση προσβλητικού χαρακτηρισμού σε όνομα της παραπάνω κατηγορίας. Τέλος με το άρθρο 13, αναγνωρίζει πλήρη ανεξίθρησκια και ο καθένας μπορεί ν' ασκεί χωρίς περιορισμό τα θρησκευτικά του καθήκοντα χωρίς να επιδέχεται περιο-

⁴ Norman Davies, *EUROPE, a history*, London³ 1997, σελ. 715.

⁵ Ν.-Π.Ι. Διαμαντούρος, «Ελληνισμός και Ελληνικότητα», στο *Ελληνισμός-Ελληνικότητα, Ιδεολογικοί και Βιομαθητικοί άξονες της Νεοελληνικής Κοινωνίας*, Εκδόσεις Εστία Αθήνα³ 1998, σελ. 54-55.

⁶ Στέφανος Παπαδόπουλος, «Στροφή των Ελλήνων προς τους Ρώσους», *Ιστορία Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΑ' Αθήνα 1979, σελ. 65.

⁷ Αθανασίου Βερέμη, «Οι Οθωμανικές Μεταρρυθμίσεις (Τανζιμάτ)», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* τ. ΙΓ', Αθήνα 1977, 168-169.

ρισμούς ή απαγορεύσεις.

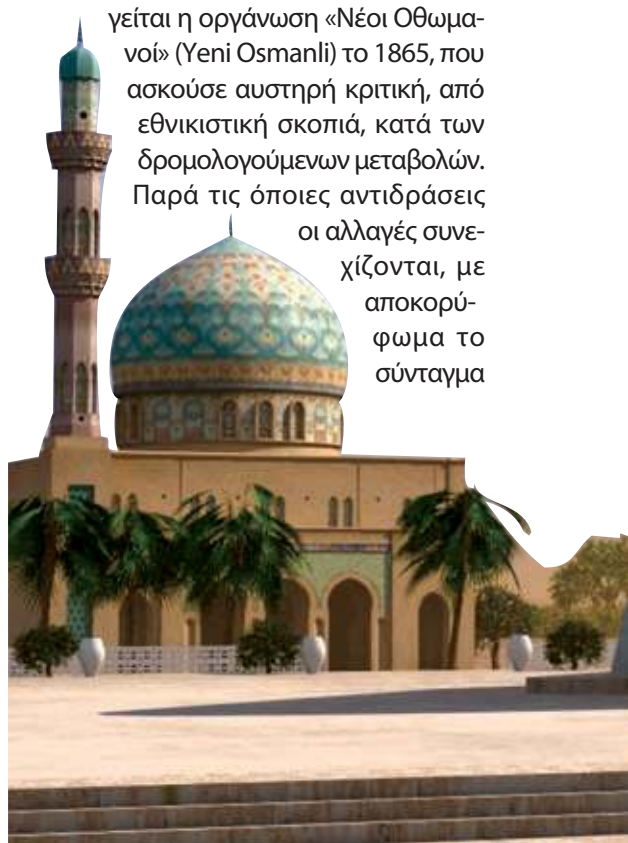
Επειδή τα άρθρα του διατάγματος δεν έγιναν αποδεκτά, ούτε ήταν αρεστά από τις Μεγάλες Δυνάμεις κρινόμενα ασαφή και ανεπαρκή, η Πύλη μέσω του Μεγάλου Βεζίρη Φαούτ Πασά, αναγκάστηκε να κάνει επίσημη δήλωση προς τους πρεσβευτές των Δυνάμεων ότι «η Τουρκία, εν τη επιθυμία αυτής να φανεί αρεστή εις τους συμμάχους της, προχωρεί εις τας περί ανεξιθρησκίας και ελευθερίας της συνειδήσεως αιτήσεις αυτών»⁸.

Στην ουσία μέσα από το *tanzimat* φαίνεται ο επηρεασμός της Οθωμανικής αυτοκρατορίας από ευρωπαϊκές ιδέες και εμπνεύσεις, από τις μεταρρυθμίσεις που προέβλεπαν θεμελιώδεις αλλαγές στο παραδοσιακό οθωμανικό σύστημα διακυβέρνησης, με στόχο την αλλαγή της αυτοκρατορίας από τους παραδοσιακούς διοικητικούς τρόπους της Ανατολής, σε σύγχρονο κράτος βασισμένο στα δυτικά πρότυπα της περιόδου εκείνης⁹. Παρά τις πολλές αλλαγές όμως που ευνοούσαν τα διάφορα έθνη της αυτοκρατορίας, το ίδιο το κράτος δεν είχε άμεσο κέρδος αφού αντιμετώπισε πολλές οικονομικές δυσκολίες από τις νέες αποφάσεις που πάρθηκαν. Με τη μείωση των δασμών η πάλοι ποτέ ανθηρή αυτοκρατορία, άρχισε να λειτουργεί σαν αποικία που εξάγει φθηνές πρώτες ύλες στις βιομηχανίες της Ευρώπης ενώ την ίδια στιγμή με την εισαγωγή φθηνών προϊόντων καταστρέφεται η τοπική βιοτεχνία και οι συντεχνίες, ενώ παράλληλα δεν ευνοείται η ανάπτυξη της βιομηχανίας. Οι αλλαγές αυτές του κράτους, που δεν ανταποκρίνονταν στην ουσία τους σε κάποια πο-

λιτική ή κοινωνική μεταλλαγή, προκάλεσαν αντιδράσεις κυρίως από φεουδαρχικές, στρατιωτικές και ιερατικές τάξεις της οθωμανικής αυτοκρατορίας που στηρίζονταν στην αντίθεση «μωαμεθανοί και άπιστοι» ενώ τώρα, μέσα από την ισότητα, οι συντηρητικοί μουσουλμάνοι φοβούνταν την άνωθεν επιβολή ξένων επεμβάσεων.

Όλο αυτό το άνοιγμα ήταν η απαίτηση της Δύσης προς την Οθωμανική αυτοκρατορία για αλλαγές σε φιλελεύθερη πολιτική βάση, που θα ευνοούσαν την οικονομική διείσδυση των κρατών στην εξασθενημένη πλέον αυτοκρατορία. Φυσικά και τα χριστιανικά στοιχεία αντέδρασαν στις αλλαγές αυτές, αφού με την μεταλλαγή των *millet* ο ανώτερος κλήρος έχανε πολλά από τα προνόμιά του. Μέσα σ' αυτό το κλίμα δημιου-

ργείται η οργάνωση «Νέοι Οθωμανοί» (Yeni Osmanli) το 1865, που ασκούσε αυστηρή κριτική, από εθνικιστική σκοπιά, κατά των δρομολογούμενων μεταβολών. Παρά τις όποιες αντιδράσεις οι αλλαγές συνεχίζονται, με αποκορύφωμα το σύνταγμα

⁸ Στάθη Πελαγίδη, *Το Κρυπτοχριστιανικό Ζήτημα στον Πόντο*, Θεσσαλονίκη 1996, σελ. 29-30.

⁹ Παντελή Λέκκα, Σχόλια στο Elie Kedourie «Μειωτότητα, θρησκεία και Πολιτική» ο.π. σελ. 179.

του 1876 μέσα από το οποίο κωδικοποιούνταν όλες οι μεταρρυθμίσεις που είχε πραγματοποιήσει αυτή την περίοδο το Οθωμανικό κράτος, και σαν συνταγματικό κείμενο γίνονταν καταληπτό από τη Δύση. Πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι την ίδια χρονική στιγμή το κράτος προσπαθεί να εισάγει το σύστημα των κρατικών εκπαιδευτηρίων, τα οποία συνυπάρχουν με τα θρησκευτικά σχολεία και τα σχολεία των ξένων. Έτσι μέσα από το εκπαιδευτικό σύστημα, το κράτος προσπαθεί να περάσει την ιδεολογία του οθωμανισμού (osmanlilik) σαν κρατική ιδεολογία, που πρεσβεύει ότι όλοι οι πολίτες ανεξάρτητα εθνικής ή θρησκευτικής καταγωγής είναι ίσοι απέναντι στους νόμους και το ένα κράτος, την Οθωμανική Αυτοκρατορία¹⁰.

Τον αυτοκράτορα Αμππούλ Αζίζ διαδέχεται με πραξικόπημα ο Μουράτ ο Ε΄ ο οποίος όμως δεν θα μπορέσει να παραμείνει για πολύ στην εξουσία και θα τον διαδεχτεί ο αδελφός του Αμππούλ Χαμίτ ο

Β΄. Αρχικά ο Αμππούλ Χαμίτ υπογράφει το σύνταγμα του 1876 που αποτελούσε μια εγγύηση για το μέλλον των Ελλήνων και των Αρμενίων, όμως το Φεβρουάριο του 1877 ο Σουλτάνος διατάζει την αναστολή του συντάγματος και όλων των τροποποιήσεων που είχαν πραγματοποιηθεί με το tanzimat. Είναι η έναρξη του αυταρχικού και καταθλιπτικού τριακονταετούς τρόπου διακυβέρνησης από τον Αμππούλ Χαμίτ¹¹. Η εποχή αυτή παρά την αυταρχική διακυβέρνηση, χαρακτηρίζεται από πραγματοποίηση πολλών εκπολιτιστικών έργων, ανάπτυξη των γραμμάτων και των τεχνών, αλλά και δημοσίευση κάποιων διαταγμάτων μεταρρυθμιστικού περιεχομένου με σκοπό την προστασία των χριστιανών. Ταυτόχρονα και παρά τα όποια διατάγματα που δημοσιεύονται, η περίοδος αυτή είναι εκείνη η εποχή που η εκκλησία θα καταπολεμηθεί όσο σε καμιά άλλη περίοδο της Τουρκοκρατίας. Σκοπός δεν ήταν τόσο η άμεση καταπολέμηση του χριστιανικού στοιχείου αλλά η εξύψωση των Τούρκων και φυσικά η μείωση της δύναμης που όλα αυτά τα χρόνια η εκκλησία είχε αποκτήσει.

Τα κυριότερα χαρακτηριστικά που παρατηρούμε εκείνη τη στιγμή στην Οθωμανική αυτοκρατορία είναι δύο, τα οποία δείχνουν την έννοια της αντίθεσης μέσα στο πολυεθνικό μόρφωμα. Το ένα είναι η εξάρτησή του στους πιστωτές της Δύσης, με την υπερβολική εισαγωγή τεχνολογίας για την οικοδόμηση του κράτους που θα ανεβάσει το χρέος του δημοσίου σε πάνω από 100.000 χρυσές λίρες. Το δεύτερο χαρακτηριστικό είναι η προσπάθεια να αποκλειστεί κάθε μεταρρυθμιστική ιδέα που φτάνει από τη Δύση. Έτσι παρατηρεί κανείς

¹⁰ Παρασκευά Κονόρτα, «Κωνσταντινούπολη και Μικρά Ασία 1833-1876» στο Ιστορία του Νέου Ελληνισμού τ. 4, Αθήνα 2003, 346-347.

¹¹ Αθανασίου Βερέμη, ο.π., 170-171.

το φαινόμενο της αναζήτησης τεχνολογίας από τη Δύση ενώ την ίδια στιγμή αποκλείονται όλες οι δυτικές ιδέες, αρχικό δείγμα μετεξέλιξης των αρχών που έφερε η Γαλλική Επανάσταση. Η διαφθορά όμως και η αίσθηση της έλλειψης τιμιότητας στον ευρύτερο δημόσιο τομέα ήταν φανερή, και παράλληλα, μη ανεκτή από την αντίληψη της δυτικής Ευρώπης. Ο απολυταρχισμός του Σουλτάνου θα φανεί από την κατάργηση του συντάγματος του 1876, το διωγμό προοδευτικών μουσουλμάνων και τις σφαγές των Αρμενίων (1894-1898)¹².

Το 1889 στον Κήπο της στρατιωτικής ιατρικής ακαδημίας Κωνσταντινουπόλεως θα ιδρυθεί η μυστική οργάνωση «Επιτροπή για την Ένωση και πρόοδο» (Birleşme ve Terakki Kurulu) που αργότερα μαζί με εξόριστους Οθωμανούς φιλελεύθερους θα δημιουργήσουν το κίνημα των Νεότουρκων.

Από το 1902 στην Οθωμανική αυτοκρατορία θα φανούν δύο ιδεολογικές αντιλήψεις, α) των φιλελευθέρων, οπαδών ενός ομοσπονδιακού συστήματος με τη συνεργασία του τουρκικού στοιχείου, και β) των Εθνικιστών που πίστευαν στην επιβολή του τουρκικού στοιχείου μέσα από ένα σύστημα κεντρικής και συγκεκριμένης εξουσίας. Από την ιδεολογική αυτή αντιπαράθεση θα προκύψουν δύο οργανώσεις, για την πρώτη ο «Σύνδεσμος για την πρωτοβουλία και την αποκέντρωση» (Hevresel ve kılman dernepi) και για τη δεύτερη η «Επιτροπή για την Ένωση», που ήδη αναφέραμε, ομάδα που θα βρει μεγάλη απήχηση στο στρατό.

Η δημιουργία των παραπάνω ιδεολογικών αντιλήψεων είναι το αποτέλεσμα

τριών ιδεολογικών τάσεων που έχουν αναπτυχθεί: 1^ο, του Πανισλαμισμού, που αναγνώριζε πάνω απ' όλα το Σουλτάνο και επεδίωκε την θρησκευτική ομογενοποίηση, με την επιβολή του Ισλαμικού νόμου, 2^ο, του Οθωμανισμού, που πίστευε στη δημιουργία ενός κράτους όπου θα υπάρχει η παρουσία και συνύπαρξη εθνοτήτων με συνακόλουθη κατάργηση κάθε θρησκευτικής και εθνικής διάκρισης, και 3^ο, του Παντουρκισμού που πρεσβεύει το δόγμα η Τουρκία στους Τούρκους.

Μέσα από αυτές τις προϋποθέσεις θα αναδυθεί το κίνημα των Νεότουρκων. Αν και το κίνημα των Νεότουρκων ήταν αρχικά, μέχρι ενός βαθμού, συνέχεια του κινήματος του νέο-οθωμανισμού, τις αρχικές καταβολές του συναντάμε ακόμα νωρίτερα. Ως θεμελιωτής της κίνησης θεωρείται ο Ιμπραήμ Σινασί Εφέντη (1827-1871). Πρώτη φορά θα κάνει την παρουσία του το 1859 και το 1861 με την έκδοση δύο περιοδικών του «Διερμηνέα των καιρών» (Tercóman-i-zaman) και το «Εικόνες Σκέψεων» (Tasvir-i-fikir). Σκοπός των Νεότουρκων ήταν η ριζική αλλαγή του οθωμανικού κράτους και η κατάργηση των κοινωνικών διακρίσεων, φαινόμενο με μεγάλες διαστάσεις εκείνη την εποχή¹³.

Λίγο πριν την εκδήλωση του κινήματος η οικονομική κατάσταση του κράτους γίνεται ακόμα δυσκολότερη, αφού ο βαρύς χειμώνας του 1907 έγινε αφορμή για τη σημαντική πτώση του αγροτικού εισοδήματος, με αποτέλεσμα τη μείωση των εξαγωγών και την επιδείνωση του δημοσιονομικοοικονομικού ελλείμματος. Αυτό συνυπολογιζόμενου του χρόνιου ελλείμματος του

¹² Αθανασίου Βερέμη, «Το κίνημα των Νεοτούρκων και οι άμεσες Συνέπειές του» στο Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΔ' Αθήνα 1978, 254-256.

¹³ Κωνσταντίνου Φωτιάδη, *Οι Εξισλαμισμοί στη Μικρά Ασία και οι Κρυπτοχριστιανοί του Πόντου*, Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 142-144.

κρατικού προϋπολογισμού, αλλά και της έλλειψης ρευστού στην αγορά, έκανε την κατάσταση αφόρητη. Μέσα σ' όλα αυτά τα προβλήματα το κράτος βρέθηκε στη δυσάρεστη θέση να μη μπορεί να εκπληρώσει τις βασικές υποχρεώσεις του και μία από αυτές ήταν οι πληρωμές μισθών των στρατιωτικών, κάτι που έκανε μεγαλύτερη τη δυσαρέσκεια του στρατού προς τη διοίκηση του Σουλτάνου. Έτσι όσο κι αν ο τοπικός πληθυσμός αλλά και οι κοινωνικές συνθήκες βοήθησαν την εκδήλωση του κινήματος βασικός συντελεστής για την θετική του έκβαση ήταν ο Στρατός¹⁴.

Τον Ιούνιο του 1908 στο Γ' Σώμα Στρατού στη Θεσσαλονίκη, αξιωματικοί με επικεφαλής την τριανδρία Εμβέρ, Ταλαάτ και Τζαμάλ καταλαμβάνουν τη διοίκηση της πόλης. Οι Τούρκοι εθνικιστές με μια αστραπιαία κίνηση θα καταλάβουν την αρχή και θα στείλουν τηλεγράφημα στο Σουλτάνο για να επαναφέρει εντός 24 ωρών το σύνταγμα του 1876, ενώ το κίνημα περνά τα όρια της Θεσσαλονίκης και επεκτείνεται και σε άλλες πόλεις της Μακεδονίας, οι οποίες ήδη από το 1906 είχαν εκδηλώσει τάσεις επανάστασης. Ο

Σουλτάνος εξαιτίας των πιέσεων που θα δεχτεί, και κυρίως πάνω στην προσπάθειά του να διατηρήσει τον έλεγχο της κατάστασης, θα αποδεχθεί τα αιτήματα των επαναστατών αναγγέλλοντας την επαναφορά του Συντάγματος του 1876, και θα προχωρήσει στην προκήρυξη εκλογών για τη σύσταση κοινοβουλίου. Μετά από λίγο καιρό το επαναστατικό συμβούλιο θα αντικαταστήσει τον Αμππούλ Χαμίτ από το Μωάμεθ τον Ε'. Ο νέος υπέργηρος σουλτάνος θα είναι ένας άβουλος άνθρωπος εγκατεστημένος από τους Νεότουρκους απλά για να καλύπτει τη θέση και να υπογράφει για την πολιτική που είχαν χαράξει οι εθνικιστές¹⁵.

Η επαναστατική μορφή του κινήματος θα διαμορφωθεί εξαιτίας της οικονομικής άνθισης που είχαν οι μη μουσουλμάνοι

¹⁴ Έλενα Φραγκάκη- Syrett, «Το κίνημα των Νεοτούρκων- επιπτώσεις για τον ελληνισμό» στο Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, τ. Στ', Αθήνα 2003, 41-42.

¹⁵ Αθανασίου Βερέμη, Το κίνημα των Νεοτούρκων...» ο.π., 255.

«Έχουμε επίγνωση του γεγονότος ότι, σύμφωνα με τις διατάξεις του συντάγματος, η ισότητα ανάμεσα σε μουσουλμάνους και γκιαούρηδες έχει θεσπιστεί, όμως όλοι αντιλαμβανόμαστε ότι πρόκειται για απραγματοποίητο ιδανικό. Η «Σαρία», όλο το ιστορικό μας παρελθόν και τα αισθήματα εκατοντάδων χιλιάδων μουσουλμάνων αποτελούν αξεπέραστο εμπόδιο για την πραγματοποίηση της πραγματικής ισότητας».

πολίτες, αφού παρά το γεγονός ότι το καθεστώς του Αμπτούλ Χαμίτ του Β΄ δεν ευνοούσε τις μεταρρυθμίσεις, δεν κατάφερε να αναστείλει τα προνόμια της νομοθεσίας του Tanzimat για τους μη Οθωμανούς υπηκόους. Έτσι, αν και αρχικά το κίνημα των Νεότουρκων στρεφόταν κατά των οπισθοδρομικών και συντηρητικών στοιχείων της αυτοκρατορίας, κατ' επέκταση και κατά των ισλαμιστών, τελικά κατάφερε να συγκεντρώσει τους πιστούς του Ισλάμ κάτω από την εθνική ταυτότητα του Τούρκου. Το κίνημα των Νεότουρκων παίρνει την ιδεολογία του από το Ισλάμ για να μπορέσει να συγκεντρώσει όλα εκείνα τα στοιχεία που η σουλτανική πολιτική είχε περιορίσει εκείνη την περίοδο.

Στην ουσία του το κίνημα επικαλούμενο τον πατριωτισμό των Οθωμανών χρησιμοποιεί την προσφώνηση «Οθωμανοί Πατριώ-

τες» (Osmanli Vatandaşlar) και επαναστατεί στο όνομα της συνταγματικής νομιμότητας για ισονομία και ισοπολιτεία των Οθωμανών υπηκόων, ανεξάρτητα από το θρήσκευμα του καθενός, πάνω στην προσπάθεια για τη δημιουργία μιας ενιαίας Οθωμανικής κοινωνίας, με κατάργηση των παραδοσιακών θρησκευτικών εξουσιών και την ανάληψη εκ μέρους της κεντρικής εξουσίας όλων εκείνων των μηχανισμών συνοχής και ομογενοποίησης του οθωμανικού πληθυσμού. Βέβαια στην ουσία του το κίνημα, ενώ μιλά για την κατάργηση των διακρίσεων που έχουν τα millet, χρησιμοποιεί το σύστημα αυτό για τη διενέργεια των εκλογών, αφού κάθε εθνοθρησκευτικό και φυλετικό σύνολο ψηφίζει για τους δικούς του αντιπροσώπους στο νέο κοινοβούλιο. Εξάλλου πολύ γρήγορα η πολιτική του εθνικού κόμματος των Νεότουρκων αλλάζει πλεύση προς μια τουρκική εθνική διάθεση πέρα από τα όρια των πρώτων διακηρύξεων για ισότητα. Όπως διακηρύσσει ο Ταλάτ το 1910 στο συνέδριο της επιτροπής «Ένωση και Πρόοδος» στη Θεσσαλονίκη: «Έχουμε επίγνωση του γεγονότος ότι, σύμφωνα με τις διατάξεις του συντάγματος, η ισότητα ανάμεσα σε μουσουλμάνους και γκιαούρηδες έχει θεσπιστεί, όμως όλοι αντιλαμβανόμαστε ότι πρόκειται για απραγματοποίητο ιδανικό. Η «Σαρία», όλο το ιστορικό μας παρελθόν και τα αισθήματα εκατοντάδων χιλιάδων μουσουλμάνων αποτελούν αξεπέραστο εμπόδιο για την πραγματοποίηση της πραγματικής ισότητας»¹⁶.

Στο συνέδριο της νεοτουρκικής επιτροπής «ενότητα και πρόοδος» (Birleşme ve terakki kurulu) το 1911 στη Θεσσαλονίκη, υπερίσχυσε η εθνικιστική θέση στο ότι:

¹⁶ Σία Αναγνωστοπούλου, «Μικρασιατικός Ελληνισμός, από το σύνταγμα των νεοτούρκων στην καταστροφή», Ιστορία του Νέου Ελληνισμού τ. 6, Αθήνα 2003, 53-54.

¹⁷ Κωνσταντίνου Φωτιάδη, ο.π., σελ. 144.

«Αργά ή γρήγορα θα πρέπει να γίνει ο εξοθωμανισμός όλων των τούρκων υπηκόων, είναι όμως προφανές ότι αυτό δεν μπορεί να επιτευχθεί με την πειθώ αλλά θα πρέπει να καταφύγουμε στη δύναμη των όπλων». Χαρακτηριστική είναι και η δήλωση σχετικά με τη διάθεση του συνεδρίου για τον τρόπο της Ισλαμικής αντίληψης του κράτους: «Ο χαρακτήρας του κράτους πρέπει να είναι μωαμεθανικός, γι' αυτό πρέπει να εξασφαλιστεί αναγνώριση και σεβασμός σε μωαμεθανικούς θεσμούς και παραδόσεις».

Περίπου την ίδια εποχή ένας από τους ηγέτες του κινήματος των Νεότουρκων, ο Ναζίμ Μπέη θα πει: «Το κράτος μας πρέπει να είναι καθαρά τουρκικό, γιατί η ύπαρξη άλλων εθνότητων στα σύνορά μας δίνει στις ξένες Δυνάμεις το δικαίωμα να επεμβαίνουν υπέρ αυτών. Πρέπει τις μη τουρκικές εθνότητες να τις εκτουρκίσουμε με τη βία»¹⁷.

Το Φεβρουάριο του 1909 στο αξίωμα του μεγάλου βεζίρη ανέρχεται ο Χαλμί

Πασάς τον οποίο προώθησαν οι τούρκοι εθνικιστές. Τόσο η άνοδος του Χαλμί όσο και τα πολεμικά γεγονότα, αλλά και οι πολιτικές εξελίξεις, επιφέρουν αύξηση του λαϊκού ερείσματος των Νεότουρκων, και εν γένει των εθνικιστών, σε αντίθεση με αυτό των φιλελευθέρων που διαρκώς ελαττώνεται. Αρχικά η ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της Βουλγαρίας, η διακήρυξη της Κρητικής πολιτείας για ένωση με την Ελλάδα, η προσάρτηση της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης στην Αυστροουγγαρία αλλά και ο άμεσος κίνδυνος απώλειας της Μακεδονίας και της Αλβανίας από την Οθωμανική κυριαρχία, δεν αφήνουν περιθώρια παρά την άνοδο του εθνικισμού και την ενδυνάμωση του κινήματος των Νεότουρκων.

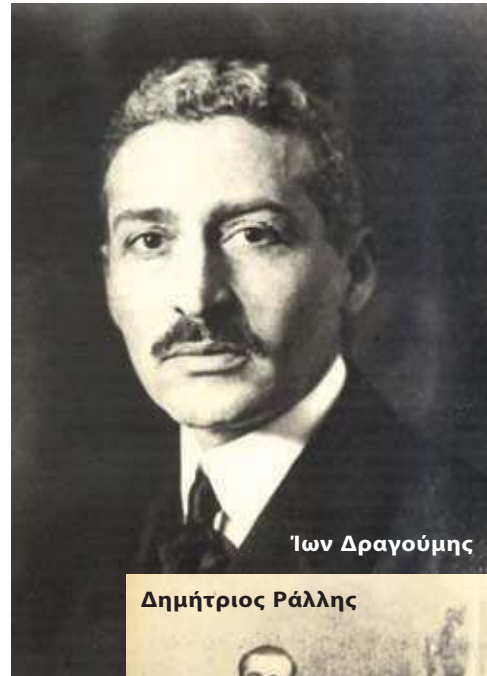
Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η αντίδραση των κατά τόπους μειονοτήτων, αλλά και όλων των μη μωαμεθανών κατοίκων των περιοχών της αυτοκρατορίας, δεν μπορεί παρά να είναι θετική, αφού η επα-

Αλληγορία του τουρκικού συντάγματος του 1908 σε λαϊκή εικόνα της εποχής.

ναφορά του συντάγματος αλλά και οι διακηρύξεις των Νεότουρκων για κατάργηση των κοινωνικών και θρησκευτικών διακρίσεων, η αποδυνάμωση του ρόλου του Σουλτάνου, η παραχώρηση δικαιωμάτων στην Εθνοσυνέλευση και τέλος η αλλαγή του μονάρχη τον επόμενο χρόνο, ενεργούν θετικά στην διάθεση των κατοίκων που σπεύδουν να αγκαλιάσουν το κίνημα. Αυτό εκφράζει το φιλελεύθερο πνεύμα της εποχής και είναι λογικό όλοι εκείνοι που πίστευαν στις ιδέες να βρεθούν φίλα προσκείμενοι στους Νεότουρκους. Αλλά και οι άνθρωποι της υπαίθρου έχουν λόγους να είναι χαρούμενοι. Σέρβοι και Έλληνες κατάφεραν να αποσοβήσουν την αυτονομία της Μακεδονίας. Οι Βούλγαροι θα βρουν χρόνο να ανασυνταχθούν από τις πολεμικές επιχειρήσεις που ενεργούσαν όλο το προηγούμενο διάστημα. Όλα τα παραπάνω συντελούν σ' ένα καλό κλίμα με αποτέλεσμα η «Οργάνωση της Κωνσταντινουπόλεως» (ανεπίσημο όργανο μεταξύ Νεότουρκων και Ελλήνων υπό τους Ίωνα Δραγούμη και Αθανάσιο Σουλιώτη - Νικολαΐδη) θα αναλάβουν το ρομαντικό αλλά και εξίσου φανταστικό σχέδιο για τη συνένωση και αρμονική συνύπαρξη των εθνοτήτων μέσα στα όρια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας¹⁸. Πέρα όμως από την προσπάθεια για κοινή συμβίωση των εθνοτήτων, για τους Σουλιώτη - Νικολαΐδη και Δραγούμη η Οργάνωση της Κωνσταντινουπόλεως είχε κύριο στόχο ν' αντιμετωπίσει την διείσδυση των Βουλγάρων στη Μακεδονία, πολιτική που απόρρεε από την εμπειρία και των δύο από το μακεδονικό μέτωπο, και την κοινή πεποίθηση ότι ήταν πολύ πιο εύκολο να συζητήσει κάποιος με τους Τούρκους από το να συζητήσει με τους Βουλγάρους. Στο

¹⁸ Αθανασίου Βερέμη, Το κίνημα των Νεοτούρκων...» ο.π., 255.

Ίων Δραγούμης

Δημήτριος Ράλλης

Κεμάλ Ατατούρκ

εσωτερικό, βέβαια, της οργάνωσης θα δούμε δύο διαφορετικές ιδεολογικές τοποθετήσεις, με το Σουλιάτη να πιστεύει ότι είναι δυνατή η δημιουργία ενός «ανατολικού λαού» που θα έχει τα κοινά χαρακτηριστικά των λαών της οθωμανικής αυτοκρατορίας, σε αντίθεση με το Δραγούμη που είχε την άποψη για μια συμβίωση με υπεροχή του ελληνικού πολιτισμικού στοιχείου¹⁹.

Οι αντιδράσεις για το κίνημα θα είναι θετικές και στην Ελλάδα, με κύριο εκφραστή της άποψης αυτής τον αρχηγό της αντιπολίτευσης Δημήτριο Ράλλη, να δηλώνει στους ηγέτες των Νεότουρκων ότι το ελληνικό κράτος σαν ένδειξη καλής θέλησης, είναι έτοιμο ακόμα και να αποσύρει τους Έλληνες αξιωματικούς από το Μακεδονικό μέτωπο.

Η αλλαγή των σπαδών του κινήματος των Νεότουρκων θα αρχίσει να γίνεται εμφανής από το 1910 με τις μεταβολές ιδεολογίας που πραγματοποιούνται στο συνέδριο της Θεσσαλονίκης, όπως τονίσαμε παραπάνω. Αυτό θα φανεί περισσότερο στις αλλαγές του συντάγματος που θα καθορίσουν την αντιπροσώπευση των εθνοτήτων στο εσωτερικό του κράτους, όπου σε σύνολο 230 συνολικών εδρών οι Έλληνες κατέλαβαν 27 (11,7%), οι Βούλγαροι 5 (2,2%), οι Σέρβοι 4 (1,7%), οι Αρμένιοι 10 (4,3%), οι Εβραίοι 2 (0,8%) και οι μουσουλμάνοι 182 (79,3%). Από τη συμμετοχή στις εκλογές εξαιρέθηκαν Σάμος και Κρήτη ως αυτόνομες περιοχές, και δεν εκπροσωπήθηκαν στο Νεοτουρκικό κοινοβούλιο²⁰.

Μετά τις εκλογές του 1912 και την ευρεία νίκη που πέτυχε το κόμμα των Νεότουρκων υπήρξε και οριστική αλλαγή της πολιτικής που ασκούσε μέχρι εκείνη τη στιγμή. Η ανεκτικότητα του κόμματος έγινε μικρότερη σε κάθε μορφή αντιπολίτευσης

¹⁹ Έλενα Φραγκάκη- Syrett, ο.π., σελ. 48-49.

²⁰ Αθανασίου Βερέμη, Το κίνημα των Νεοτούρκων...» ο.π., 255.

αλλά και στις αντιδράσεις του Τύπου. Μέσα σ' αυτό το κλίμα έντασης είναι λογικό να υπάρχουν αντιδράσεις. Πολλές ήταν και οι εξωκοινοβουλευτικές και συνωμοτικές δραστηριότητες με γνωστότερο το κίνημα «Σωτήρες Αξιωματικοί» (kurhtarúcy zabitler) στις 12 Αυγούστου 1912, που προκάλεσε την πτώση του νεοτουρκικού κόμματος, την εγκατάσταση των φιλελευθέρων στην εξουσία, και τη διάλυση της βουλής. Η μεταβολή από την φιλελεύθερη διακυβέρνηση στην εθνικιστική θα συμβεί κατά τη δεύτερη περίοδο ανάληψης της εξουσίας από το λεγόμενο «κομιτάτο», με νέο πραξικόπημα κατά των Σωτήρων αξιωματικών στις 23 Ιανουαρίου 1913, ενώ επηρεάζεται και από το γενικότερο κλίμα που διαμορφώθηκε κατά τον Πρώτο Παγκόσμιο πόλεμο. Η περίοδος

από το 1913 μέχρι το 1918 με την τριανδρία Ενβερ - Ταλάτ - Τζεμάλ αποτελεί την πλέον χαρακτηριστική περίοδο διακυβέρνησης της Οθωμανικής αυτοκρατορίας από εθνικιστικά στοιχεία. Η εικόνα της Τουρκίας θα μεταβληθεί σε καθαρά εθνική, εγκαταλείποντας τις αρχές της μωαμεθανικής θρησκείας και επιβάλλοντας στην παραδοσιακή κοινωνία της χώρας με υποχρεωτικό τρόπο αρχές που έρχονται από τις χώρες της Δύσης. Παράλληλα απομακρύνονται από τις δημόσιες θέσεις, και ειδικότερα από τις θέσεις με ιδιαίτερη σημασία, όλοι οι υπάλληλοι με μη ισλαμική θρησκεία. Εκτός αυτού επιβάλλεται η τουρκική ως επίσημη και μόνη γλώσσα, και διδασκόμενη υποχρεωτικά σε κάθε σχολείο στην επικράτεια της χώρας, ενώ την ίδια στιγμή ενεργούνται διωγμοί κατά των χριστιανικών πληθυσμών και ειδικά Ελλήνων και Αρμενίων. Με τη λήξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και την πτώση του καθεστώτος του κομιτάτου, το κόμμα των Νεότουρκων επανέρχεται στην εξουσία της χώρας υπό την ηγεσία του Κεμάλ Ατατούρκ²¹.

Ο Κεμάλ Ατατούρκ, προερχόμενος από τις τάξεις του στρατού και ενεργό μέλος της οργάνωσης «Πατρίς και Ελευθερία» (Vatan ve Hórriyet), είχε λάβει δραστήρια μέρος στο κίνημα από την περίοδο που υπηρετούσε στη Δαμασκό, αλλά και αργότερα όταν θα διοριστεί στη Θεσσαλονίκη²².

Οι ιδεολογικές εξελίξεις στην Οθωμανική αυτοκρατορία δεν είναι, λοιπόν, όπως πολλοί νομίζουν στην Ελλάδα, ένα γεγονός που προήλθε από παρθενογένεση στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, με μόνη αιτία την ανάγκη ισχυροποίησης των εθνικών αρχών του κράτους και ενός μίσους προς τις άλλες εθνότητες, κυρίως Έλληνες και Αρμένιους.

Η ιδεολογική βάση του κινήματος περνά μέσα από τις μεταβολές για τη δημιουργία ενός κράτους δομημένου σε αρχές που να συμφωνούν με την κοινωνική και πολιτική κατάσταση που επικρατεί στην Ευρώπη. Δεν ξεκινά αρχικά σαν ένα κίνημα με εθνική και ειδικότερα εθνικιστική αντίληψη, αλλά σαν ένα καθαρά φιλελεύθερο κίνημα που υποστηρίζει τις αρχές μιας πολυεθνικής και πολυσυλλεκτικής κοινωνίας, απαλλαγμένης από τις αγκυλώσεις που προκαλούσε το σύστημα λειτουργίας της οθωμανικής παράδοσης και του μωαμεθανικού θρησκευτικού τρόπου σκέψης που είχε επιβληθεί από την περίοδο του Μωάμεθ του Πορθητή.

Παρά τις αρχές που είχαν προβληθεί και την αρχική εικόνα που έδωσε το κίνημα των Νεότουρκων το 1908, η κακή οικονομική κατάσταση των μωαμεθανών υπηκόων της αυτοκρατορίας σε συνδυασμό τόσο με την εμφανώς καλύτερη οικονομική κατάσταση των μη μωαμεθανών, όσο και με το γεγονός ότι οι τελευταίοι κατείχαν υψηλές διοικητικές θέσεις μέσα στον κορμό του συστήματος, έκανε το πολιτικό κλίμα του φιλελευθερισμού να μετατραπεί σε ένα κίνημα που καλλιέργησε την εθνικιστική ιδεολογία και το παράλληλο μίσος προς όλους εκείνους τους πολίτες της αυτοκρατορίας που δεν ήταν μωαμεθανοί.

Σε καμιά περίπτωση το κίνημα που εκπροσώπησαν οι Νεότουρκοι δεν είχε θρησκευτικά κίνητρα, και πολύ περισσότερο δεν έχει καμιά σχέση με τις ισλαμικές εθνικές κινήσεις που εμφανίστηκαν με το τέλος του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου και έχουν κορυφωθεί στις μέρες μας.

Η μεταστροφή από τις γενικότερες αξίες που επικρατούν στην Ευρώπη και επιβάλ-

²¹ Έλενα Φραγκάκη- Syrett, ο.π., σελ. 49-50.

²² Atatürk'ün Evi (Το σπίτι του Ατατούρκ), Έκδοση του Τουρκικού Προξενείου Θεσσαλονίκης.

λουν διαφοροποίηση από τις αρχές των millet, στην ουσία δεν τηρούνται από το κίνημα των Νεότουρκων οι οποίοι δημιουργούν μια ιδιότυπη λειτουργία του συστήματος της Οθωμανικής περιόδου. Ακολουθούν από τη μια τις αρχές των millet σε σχέση με την εθνική καταγωγή, αλλά από την άλλη δεν επιτρέπουν σε καμιά περίπτωση τις εφαρμογές και κυρίως τα δικαιώματα που παρέχει η διαφορετικότητα στο Κοράνιο. Την ίδια στιγμή στο εσωτερικό της Τουρκίας επικρατεί εικόνα σχετικά ασαφής για τις διαφορετικές εθνικές μωαμεθανικές εθνότητες, τουλάχιστον σε πρώτο στάδιο.

Τέλος δεν θα πρέπει ν' αδικούμε την προσωπικότητα του Κεμάλ Ατατούρκ, με μόνο κριτήριο τ' ότι τον συναντήσαμε ως

αντίπαλο. Ο Κεμάλ θα πάρει ένα κίνημα κινούμενο ιδεολογικά σε ασαφή ύδατα για να το μετατρέψει σε βάση δημιουργίας ενός κράτους κινούμενου στις αρχές της δημοκρατίας, όσο κι αν αυτή η δημοκρατία δεν είναι αυτό που έχουμε κατά νου στις δυτικές κοινωνίες. Είναι δε λογικό μέσα σ' ένα κλίμα πολεμικού μίσους και εθνικιστικής έπαρσης από ένα λαό που δεν είχε καλλιεργήσει την κατάλληλη παράδοση, να συμβούν όλες εκείνες οι ακρότητες που συνόδευσαν το τραγικό τέλος της Μικρασιατικής Εκστρατείας.

Η περίπτωση της Τουρκίας είναι το πιο εμφανές παράδειγμα μεταβολής του φιλελεύθερου ιδεολογικού κλίματος στην κατάσταση του ακραίου εθνικισμού που κληρονόμησε στην ανθρωπότητα η αρχή του 20^{ου} αιώνα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ☞ Αναγνωστοπούλου Σία, «Μικρασιατικός Ελληνισμός, από το σύνταγμα των νεοτούρκων στην καταστροφή», Ιστορία του Νέου Ελληνισμού τ. 6, Αθήνα 2003, 53-54.
- ☞ Βερέμης Αθανασίος, «Οι Οθωμανικές Μεταρρυθμίσεις (Τανζιμάτ)», Ιστορία του Ελληνικού Έθνους τ. ΙΓ', Αθήνα 1977, 168-169.
- ☞ «Το κίνημα των Νεοτούρκων και οι άμεσες Συνέπειές του» στην Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΔ' Αθήνα 1978, 254-256.
- ☞ Διαμαντούρος Ν.-Π.Ι., «Ελληνισμός και Ελληνικότητα», στο *Ελληνισμός-Ελληνικότητα, Ιδεολογικοί και Βιωματικοί άξονες της Νεοελληνικής Κοινωνίας*, Εκδόσεις Εστία Αθήνα ³ 1998, σελ. 54-55.
- ☞ Κονόρτας Παρασκευάς, «Κωνσταντινούπολη και Μικρά Ασία 1833-1876» στο Ιστορία του Νέου Ελληνισμού τ. 4, Αθήνα 2003, 346-347.
- ☞ Λέκκας Παντελής, Σχόλια στο Elie Kedourie «Μειονότητες, Θρησκεία και Πολιτική, Αθήνα 2002.
- ☞ Παπαδόπουλος Στέφανος, «Στροφή των Ελλήνων προς τους Ρώσους», Ιστορία Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΑ' Αθήνα 1979, 65.
- ☞ Πελαγίδης Στάθης, Το Κρυπτοχριστιανικό Ζήτημα στον Πόντο, Θεσσαλονίκη 1996.
- ☞ Φραγκάκη - Syrett Έλενα, «Το κίνημα των Νεοτούρκων- επιπτώσεις για τον ελληνισμό» στο Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, τ. Στ', Αθήνα 2003, 41-42.
- ☞ Φωτιάδης Κωνσταντίνος, Οι Εξισλαμισμοί στη Μικρά Ασία και οι Κρυπτοχριστιανοί του Πόντου, Θεσσαλονίκη 1993.
- ☞ Atatürk'ön Evri (Το σπίτι του Ατατούρκ), Έκδοση του Τουρκικού Προξενείου Θεσσαλονίκης.
- ☞ Bat Ye'or, «Juifs et Chrétiens sous l'Islam, Dhimmitude et marcionisme», Commentaire 2002, Vol. 25/ No. 97, 105-116.
- ☞ Gellner Ernest, Έθνη και Εθνικισμός (μετ. Δώρα Λαφαζάνη), Αθήνα 1992.
- ☞ Kedourie Elie, Μειονότητες Θρησκεία και Πολιτική, Αθήνα 2002.
- ☞ Norman Davies, EUROPE, a history, London³ 1997.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΧΘΟΝΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΥΛΗΣ

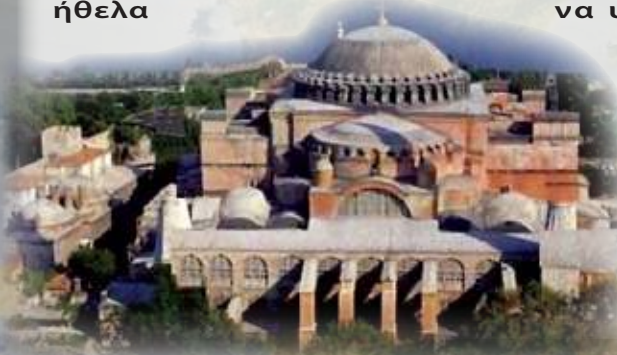
ΚΕΙΜΕΝΟ:

Αντιστράτηγος ε.α. Ιωάννης Μ. Ασλάνιδης,
Επίτιμος Διοικητής της Σ.Σ.Ε.

ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ στη Μνήμη του ρομαντικού και ιδεολόγου, γαλουχημένου με εθνικά οράματα και μεγάλη αγάπη προς την πατρίδα, αλησμόνητου υιού μου Πτυχιούχου και Μεταπτυχιακού Μαθηματικών, ΔΕΑ Καταδρομών **ΔΗΜΗΤΡΗ Ι. ΑΣΛΑΝΙΔΗ.**

Πολλοί Έλληνες και ξένοι ερευνητές, είτε από άγνοια, είτε σκόπιμα αμφισβητούν την Εθνική ταυτότητα των Ελλήνων τόσο κατά την διάρκεια της Τουρκοκρατίας όσο και μετά από αυτήν... Κάνοντας μία συνοπτική Ιστορική αναδρομή ήθελα

να υπενθυμίσω ορισμένα Ιστορικά γεγονότα, τα οποία πολύ απλά, αλλά τεκμηριωμένα, θα μας πείσουν για την Ιστορική συνέχεια της ταυτότητας των Ελλήνων.

Ενθυμούμαι τις θρασύτατες δηλώσεις του ανιστόρητου και αλήστου μνήμης, πρώην προέδρου της Δημοκρατίας των Σκοπίων, Γκλιγκόρφωφ, ο οποίος μεταξύ άλλων, έκρινε σκόπιμο να μας προειδοποιήσει ότι: «... και εσείς οι Έλληνες θα έχετε διεκδικήσεις εδαφών σας από τους Αλβανούς. Διότι η φυλή τους ευρέθη εδώ στην Ελλάδα, ενωρίτερα από εσάς». Πέραν του ανωτέρω, υπάρχουν και πλείστα άλλα ανθελληνικά ξένα «φώτα» ερευνητών, οι οποίοι δρουν δυστυχώς εις βάρος του καθόλου ελληνισμού, μεθοδικά διαστρεβλώνοντας την αλήθεια, το μέγεθος και την αξία της λαμπρής Ιστορίας μας.

Στην παρούσα μου εργασία θα προσπαθήσω, να εκθέσω τις απόψεις μου, προς όλους εκείνους τους κατά καιρούς αμφισβητίες της Ιστορικής Αλήθειας για το *αείποτε αυτόχθον* έθνος των Ελλήνων στον ευρύτερο Ελλαδικό χώρο, όπως επίσης και για την ιστορική αποστολή της ελληνικής φυλής.

Στις μέρες μας είναι επιτακτική ανάγκη, να διαφυλάξουμε και να διαιωνίσουμε την ιστορική ταυτότητα του έθνους των Ελλήνων.

ΑΥΤΟΧΘΟΝΕΣ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

Προσφάτως ανακοινώθηκε η επιστημονικά τεκμηριωμένη θεωρία του Βιολόγου-γενετιστή, καθηγητή του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης Μ. Σάικς, σύμφωνα με την οποία οι σημερινοί Ευρωπαίοι κατάγονται από επτά προμητέρες (προερχόμενες με τους συζύγους τους από την Αφρική, κοιτίδα της Ανθρωπότητας), οι οποίες τους γέννησαν στην χρονική περίοδο από το 45.000 έως το 15.000 π.Χ. περίπου. Από την παλαιότερα εξ αυτών, εγκατεστημένη στην Ελλάδα, προήλθαν οι Έλληνες, οι οποίοι ευρέθησαν σε ακατοίκητο χώρο όπως και οι άλλες φυλές των Ευρωπαίων. Αυτό είναι ένα στοιχείο βασικό, που αποδεικνύει το γηγενές των Ελλήνων στην προαιώνια Ελλάδα.

Ο μεγάλος Πλάτων στα έργα του «Τίμαιος» και «Κριτίας» αναγράφει ότι κατά το πανάρχαιο και μεθοδικό Αιγυπτιακό Αρχείο, οι Έλληνες στο χώρο τους είχαν πολύ ανεπτυγμένο πολιτισμό προ του 2000 π.Χ., και ότι οι Αρχαίοι Αιγύπτιοι παρέλαβαν τον πολιτισμό τους από τους Έλληνες.

Διάσημοι Ιστορικοί ερευνητές, έχουν προ πολλού αποδείξει ότι δημιουργημάτων των γηγενών Ελλήνων είναι οι προ του 2000 π.Χ. απώτατοι πολιτισμοί Αιγαιακός, Μινωικός και Μυκηναϊκός.

Ο παραδείσιος Ελληνικός χώρος υπήρξε ο γεννήτορας των Ευρωπαίων, επειδή η Ελλάδα είναι η πρώτη ευρωπαϊκή περιοχή που κατοικήθηκε με σχετική πυκνότητα. Το τελευταίο προκύπτει από την ανακάλυψη «μεγαλούπολης» προ μερικών δεκαετιών εις το Σέσκλο της Θεσσαλίας με πληθυσμό άνω των 5.000 χιλιάδων ατόμων και η οποία ήκμασε περί το 5.000 π.Χ. Αυτό ήταν φυσικό λόγω του ευνοούμενου από τις εξαιρετικές κλιματολογικές και γεωγραφικές συνθήκες Ελληνικού χώρου.

Με τις αυτές συνθήκες είναι, εξάλλου, συνδεδεμένη και η ονομασία των πρώτων κατοίκων του ελλαδικού χώρου, ενός χώρου ανέκαθεν φωτεινού και εναγκαλισμένου από το υγρό στοιχείο.

Για τον λόγο αυτό, οι κάτοικοί του ονομάσθηκαν **Έλληνες** (φωτεινοί) και **Αχαιοί** (λαός της θαλάσσης) -εκ του «αχ», πανάρχαια Ελληνική λέξη-ρίζα που συνδέεται με την έννοια του νερού, από όπου και οι λέξεις «Αχελώος», «Αχέρων», Αχαΐα (τόπος βροχών) κ.λπ.

Τα περί προέλευσης των Ελλήνων από τις έρημες στέπες του παγωμένου βορά (περιοχή η οποία ήταν ακατοίκητη λόγω παγετώνων, των οποίων η απόσυρση ήταν σχετικά πρόσφατη την εν λόγω περίοδο), αποτελούν πλέον μυθεύματα άνευ επιστημονικού ενδιαφέροντος.

Ούτε ακόμη είναι αληθές ότι οι πανάρχαιοι Έλληνες, ως απόγονοι Βορείων ήσαν ξανθοί με γαλανούς οφθαλμούς και με την επιμικία ενόθευσαν τα φυλετικά τους χαρακτηριστικά. Ο Δωρικός τύπος ήταν ξανθός. Ο Όμηρος σαφώς αναφέρει τόσο

ξανθούς τύπους, όσο και ορφνούς Έλληνες με γαλανούς οφθαλμούς. Στην Μακεδονία υπάρχουν ψηλοί (Μακεδνοί) άνθρωποι ξανθοί και ορφνοί. Στα Σφακιά της Κρήτης υπάρχουν ξανθοί απόγονοι των Δωριέων, αλλά και κοντοί μελαμψοί απόγονοι των Ετεοκρητών. Αξίζει τον κόπο εδώ να μνημονεύσουμε, ότι η Επιστήμη παραδέχεται ως φυσιολογικό το φαινόμενο της μεταλλακτικής εμφανίσεως των απογόνων, οφειλόμενο στην ικανότητα του ανθρώπου να παράγει νέες κληρονομικές ποικιλίες, φαινόμενο το οποίο συχνά παρατηρούμε ακόμη και σε μια και την αυτή οικογένεια.

Θα έλθει εποχή κατά την οποία θ' αποδειχθεί, ότι πλην της κοσμογονίας και της θεογονίας των αρχαίων Ελλήνων, καθώς και ελάχιστων άλλων μυθολογικών παραδόσεων, ολόκληρη η Ελληνική μυθολογία θα είναι ιστορική πραγματικότητα.

Στο κύκλο των μυθικών παραδόσεων ανήκει ο **Τρωικός Πόλεμος** μέχρι τον παρελθόντα αιώνα.

Στον αυτό μυθολογικό κύκλο ανήκει ο προϊστορικός πολιτισμός της θαλασσοκράτειρος Κρήτης.

Στον ίδιο επίσης μυθικό κύκλο ανήκει και ο πόλεμος των «Επτά επί Θήβας», μέχρις ότου η αρχαιολογική υπηρεσία του δικού μας Υπουργείου, απεκάλυψε τον τάφο του Ετεοκλή.

Τα Ελληνικά φύλα γεννήθηκαν και διαμορφώθηκαν στην Ελλάδα βραδέως κατά την διαδοχή των αιώνων, όπως και η γλώσσα των, και εμφανίζονται, περί την 3^η π.Χ. χιλιετηρίδα, ως λαός συμπαγής, με κοινούς λατρευτικούς τύπους και κοινή γλώσσα.

Σπουδαίο επίσης στοιχείο για την απόδειξη της ομοιογένειας της Ελληνικής φυλής, παρουσίασε, ο κλάδος της Ιατρικής επιστήμης της αιματολογίας. Αιματολογικά οι Έλληνες ανήκουν κατά πλειονότητα

Οι κάτοικοι του ελλαδικού χώρου ονομάστηκαν **Έλληνες (φωτεινοί) και Αχαιοί (λαός της θάλασσης)** -εκ του «αχ», πανάρχαια Ελληνική λέξη-ρίζα που συνδέεται με την έννοια του νερού.

εις την Τετάρτη (IV) ομάδα αίματος και μερικώς εις την δευτέρα (II) ομάδα αίματος. Η διαπίστωση της έρευνας αυτής έγινε σε Έλληνες που προέρχονται από τα δύο μεγάλα κέντρα κατανομής του Ελληνισμού την κυρίως Ελλάδα και την Μ. Ασία, ανεξάρτητα εάν ήσαν ξανθοί ή ορφνοί.

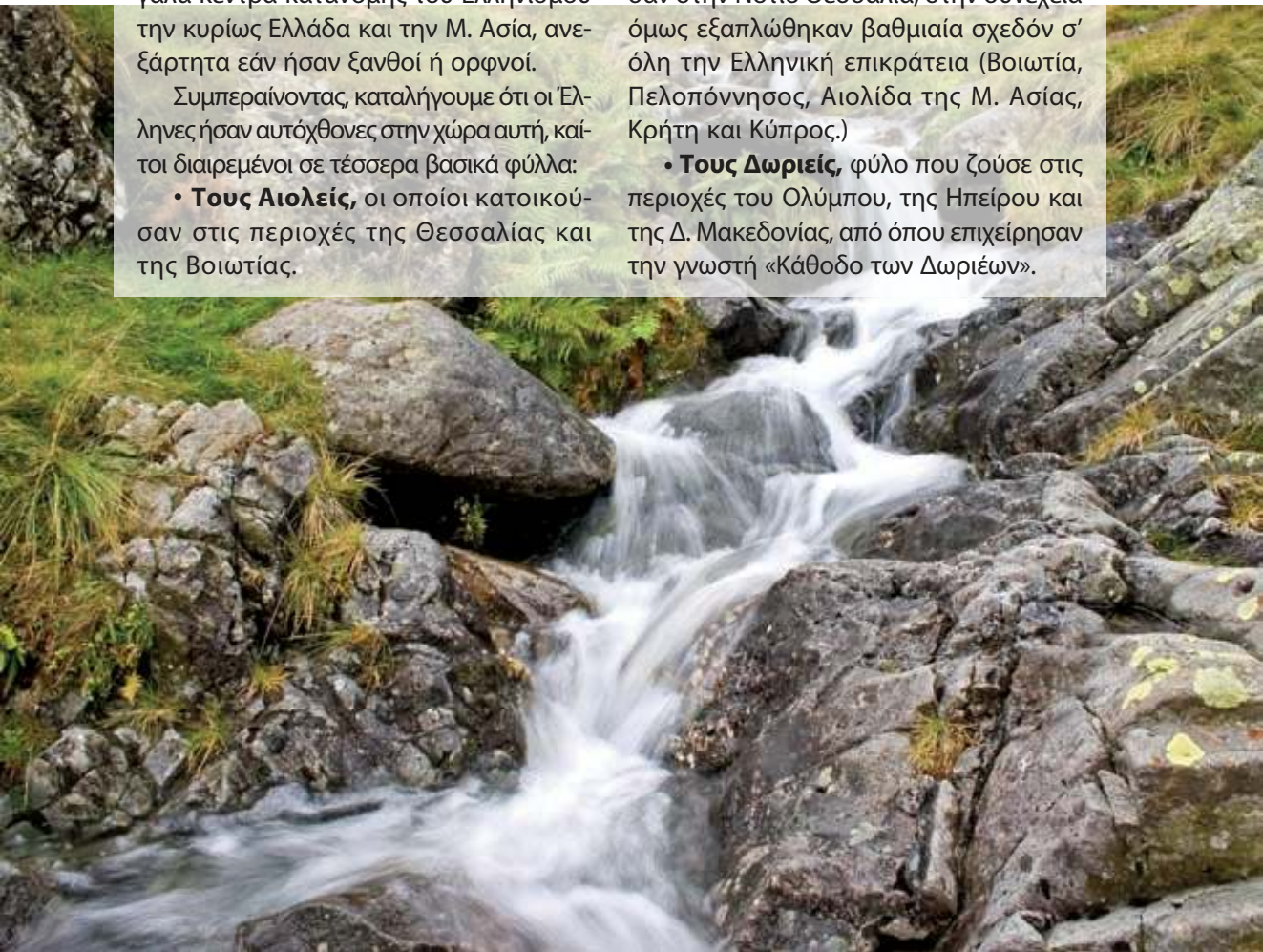
Συμπεραίνοντας, καταλήγουμε ότι οι Έλληνες ήσαν αυτόχθονες στην χώρα αυτή, και τοι διαιρεμένοι σε τέσσερα βασικά φύλλα:

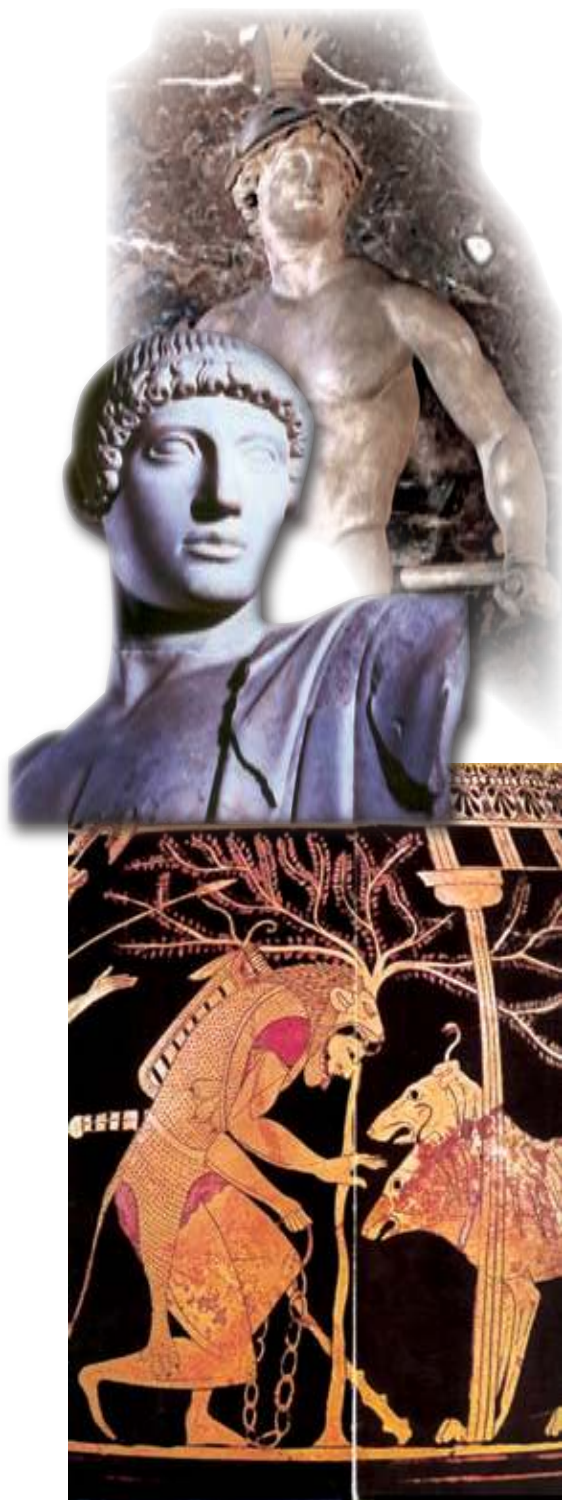
- **Τους Αιολείς**, οι οποίοι κατοικούσαν στις περιοχές της Θεσσαλίας και της Βοιωτίας.

- **Τους Ίωνες**, πού εξαπλώθηκαν στις περιοχές της Αττικής, των Μεγάρων, της Ευβοίας και των Β.Δ. και Δ. παραλίων της Πελοποννήσου, ενώ πολλοί μετοίκησαν στα Δ. παράλια της Μ. Ασίας,- έφθασαν μέχρι την Κύπρο -γι αυτό και η χώρα αυτή, από αυτούς ονομάστηκε «Ιωνία».,. Με το όνομα αυτό ε γνώρισαν οι Πέρσες τους Έλληνες και με το όνομα αυτό οι Τούρκοι ονομάζουν και σήμερα τους Έλληνες «Γιουνάν» (=Ίωνες), την δε Ελλάδα Γιουνανιστάν (χώρα των Ίωνων).

- **Τους Αχαιούς**, οι οποίοι αρχικά ζούσαν στην Νότιο Θεσσαλία, στην συνέχεια όμως εξαπλώθηκαν βαθμιαία σχεδόν σ' όλη την Ελληνική επικράτεια (Βοιωτία, Πελοπόννησος, Αιολίδα της Μ. Ασίας, Κρήτη και Κύπρος.)

- **Τους Δωριείς**, φύλο που ζούσε στις περιοχές του Ολύμπου, της Ηπείρου και της Δ. Μακεδονίας, από όπου επιχείρησαν την γνωστή «Κάθοδο των Δωριέων».

Βέβαια, πρέπει να παραδεχθούμε ως μυθολογική παράδοση ότι ονομάστηκαν «Έλληνες» από τον υιό του Δευκαλίωνα. Παράλληλα, θα πρέπει ν' ανατρέξουμε σε πραγματικές και ιστορικά εξακριβωμένες πηγές, για την προέλευση του ονόματος, χωρίς βέβαια αυτό, να αντιφάσκει με τα προλεχθέντα (ότι στην αρχαία γλώσσα των Ελλήνων, η λέξη «Έλληνας», σημαίνει «φωτεινός» και η ρίζα «αχ» ταυτίζεται με το ύδωρ).

Κατά τους προϊστορικούς χρόνους, «Έλληνες» και «Γραικοί» ονομάζοντο οι ιερείς του αρχαιότερου και περιφήμου Μαντείου της Δωδώνης στην Ήπειρο. Από τα ονόματα αυτά ονομάστηκαν «Έλληνες», και «Γραικοί» όλοι οι κάτοικοι της Ελλάδος.

Από την Ήπειρο λοιπόν προήλθε η ονομασία της φυλής μας, λόγω του μεγάλου σεβασμού τον οποίο ενέπνεε το Ιερό του Διός της Δωδώνης στο τότε, ας πούμε, Πανελλήνιο. Αυτή η επιρροή ήταν που προκάλεσε την διάδοση του ονόματος «Έλλην», το οποίο βαθμηδόν εξετόπισε τα γνωστά ονόματα της Ιλιάδος του Ομήρου, Δαναοί, Αχαιοί, Άργείοι και εξαπλώθηκε σ' όλη την πατρίδα μας, η οποία και εξ αυτού έλαβε το όνομα «**Ελλάς**».

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Από τους αρχαιότετους εκείνους χρόνους, οι Έλληνες διηρημένοι σε διάφορες πολιτείες, διαμορφώνουν πρώτα την γλώσσα των. Η θαυμάσια και πλουσιότατη αυτή γλώσσα, είχε κατά τον Όμηρο «*πλείστους τρόπους να θωπεύη την ακοήν και να γοητεύει τα πνεύματα*», και την άποψη αυτή υποστηρίζει με τις ωραίες παρομοιώσεις του όπως οτι «*έρρει γλυκυτέρα και από το μέλι*» από τα χείλη του Νέστορος και «*εξήρχετο πυκνότερα από τας νιφάδας της χειμερινής χιόνος*» από το στόμα του Οδυσσέα.

Από τις διαλέκτους των διαφόρων Ελλη-

νικών φύλων, συνετέθη η Εθνική γλώσσα των Ελλήνων, και η κοινότης θρησκείας και γλώσσας εδημιούργησε το Έθνος των Ελλήνων με τον λαμπρόν πολιτισμό.

Κατά τον Κικέρωνα, η θαυμαστή αυτή γλώσσα των Ελλήνων είναι η γλώσσα των θεών («Ει θεοί διαλέγονται, την των Ελλήνων γλώττη χρώνται»), ενώ στο ίδιο συμπέρασμα οδηγείται και ο Μέγας Ναπολέων: «Η ωραιότερη γλώσσα του κόσμου είναι η ελληνική. Έπρεπε να την μιλούσαν οι θεοί».

Η Ελληνική γλώσσα ομιλείτο κατά τα μέσα της 2ας π.Χ. χιλιετίας, ευρίσκετο δε σε υψηλό επίπεδο τελειότητος. Όπως άλλωστε είναι ιστορικά εξακριβωμένο, και η κοσμοκράτειρα τότε Ρώμη, υφίσταται την επίδραση του Ελληνικού πολιτισμού και της ελληνικής γλώσσας τόσο, ώστε να ονομασθεί *urbs graeca* (=Πόλις Ελληνική). Η Ελληνική γλώσσα την εποχή εκεί-

νη ακούγεται πλέον όσο και η Λατινική, τόσο στην αριστοκρατία όσο και στον λαό του Ρωμαϊκού κράτους.

Ο Ακαδημαϊκός Ι. Θεοδωρακόπουλος λέγει: «Η Γλώσσα των Ελλήνων από την εποχή του Ομήρου είναι μία και αδιαίρετη», ενώ ο νομπελίστας ποιητής Οδυσσέας Ελύτης προσθέτει πως «και τα κύματα του Αιγαίου μιλούν Ελληνικά». Ο μεγάλος Ν. Καζαντζάκης έλεγε: «Η γλώσσα μας είναι η πατρίδα μας, είναι ο πολιτισμός μας, είναι η ιστορία μας.» Είχε δε μάλιστα μια γλωσσοπλαστική ικανότητα αρκετά δεινή, επακόλουθο της άμετρης αγάπης του προς την γλώσσα μας. Δεν κυνηγούσε απλά τις λέξεις, αλλά τις συνέθετε, τις αναδημιουργούσε.

Η Ελληνική γλώσσα έχει ονομασθεί Βασίλισσα των Γλωσσών. Είναι η γλώσσα των αγγέλων, της ειρήνης και της αγάπης. Είναι η γλώσσα της Αγίας Γραφής και του κη-

ρύγματος των Ευαγγελιστών που αναδι-
μόρφωσαν και ανάπλασαν τον κόσμο. Η
Γλώσσα μας μιλιέται αδιάκοπα σ' αυτό τον
τόπο εδώ και πλέον των τεσσάρων χιλιάδων
ετών (4.000) και γράφεται εδώ και τριάντισι
χιλιάδες χρόνια.

Ο κορυφαίος σύγχρονος Ισπανός Ελ-
ληνιστής Φραγκίσκος Ρ. Αντράδος επιση-
μαίνει: «Η Ελληνική μαζί με την κινεζική
είναι οι μόνες γλώσσες με συνεχή ζώσα
παρουσία και πορεία στον ίδιο περίπου
γεωγραφικό χώρο, από τους ίδιους λαούς
επί 4.000 έτη και γραπτή 3.500 ετών» (ιστο-
ρία της Ελληνικής γλώσσας από τις
απαρχές ως τις μέρες μας).

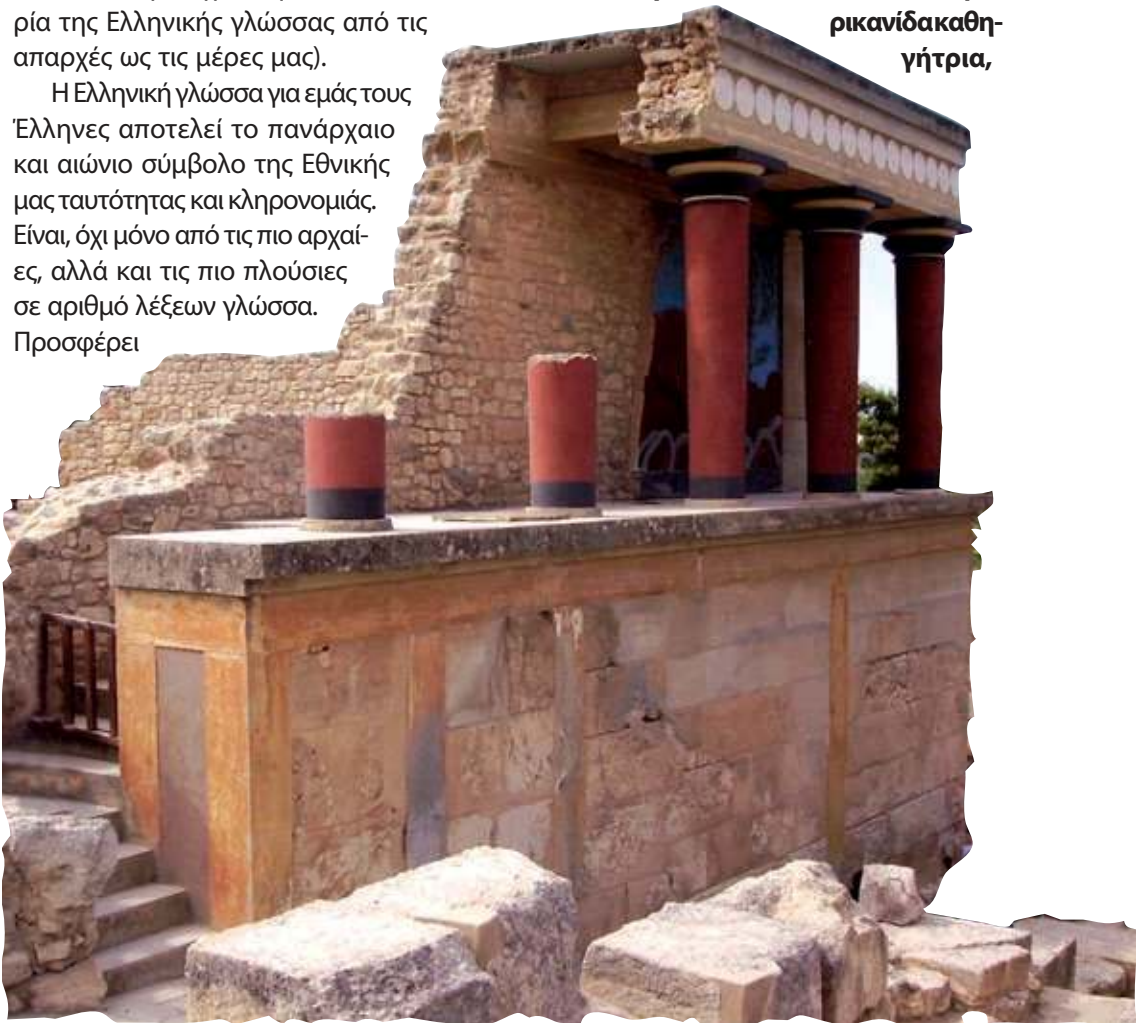
Η Ελληνική γλώσσα για εμάς τους
Έλληνες αποτελεί το πανάρχαιο
και αιώνιο σύμβολο της Εθνικής
μας ταυτότητας και κληρονομιάς.
Είναι, όχι μόνο από τις πιο αρχαί-
ες, αλλά και τις πιο πλούσιες
σε αριθμό λέξεων γλώσσα.
Προσφέρει

εξαιρετικές δυνατότητες έκφρασης και
διατύπωσης υψηλών και σαφών νοημάτων.
Έχει πλαστικότητα, ομορφιά, είναι κατάλ-
ληλη και χρησιμοποιήθηκε με επιτυχία σ'
όλα τα είδη του λόγου, στην επιστημονική
σκέψη (πρωτοπορεί) και τις τέχνες.

Γράφουν για την Ελληνική Γλώσσα:

• **Η Ζακελίν ντε Ρομιγύ, Γαλλίδα
Ακαδημαϊκός** μας λέγει: «Η καλύτερη
άσκηση για την ανάπτυξη της ευφυΐας
είναι η μελέτη της Ελληνικής γλώσσας,
διότι κάθε λέξη κρύβει και μία ιδέα».

• **Η Μαριάννα Μακντόναλντ, Αμε-
ρικανίδα καθη-
γήτρια,**

μας επισημαίνει και μας τονίζει ιδιαίτερα, ότι: «Η Ελληνική Γλώσσα είναι το μοντέλο όλων των Ευρωπαϊκών γλωσσών.»

• **Οι Χεριγκούτια και Ίμαθ, Ισπανοί Ευρωβουλευτές**, έκαναν πρόταση στην Ευρωβουλή, την εξής: «Η Αρχαία Ελληνική γλώσσα, να γίνει διεθνής Γλώσσα ως μητέρα όλων των γλωσσών και η μόνη συμβατή στους κομπιούτερ προηγμένης τεχνολογίας».

Αυτά και πολλά άλλα που ακούγονται και συμβαίνουν, για την Ελληνική Γλώσσα ιδίως στο εξωτερικό, τεκμηριώνουν και καταδεικνύουν την αξία, την ποιότητα και την διαχρονικότητα αυτής.

Ωστόσο, όπως ο Ευάγγελος Μουτσόπουλος, Ακαδημαϊκός, παρατηρεί: «Οι μαθητές των σύγχρονων σχολείων διακρίνονται από χαρακτηριστική και ανησυχητική άγνοια των γλωσσικών όρων, ανικανότητα γλωσσικής ευελιξίας και από σαφή ποσοτικό και ποιοτικό περιορισμό των λέξεων που χρησιμοποιούν στην καθημερινότητά τους. Το Λεξιλόγιο μας έχει συρρικνωθεί εις το ελάχιστο και η συρρίκνωση αυτή συνεπάγεται και μία συρρίκνωση των νοητικών κατηγοριών από τις οποίες διέπεται ο λόγος μας».

Και, κλείνοντας το κεφάλαιο της Ελληνικής γλώσσας, πρέπει συμπερασματικά να γνωρίζουμε ότι, η γλώσσα μας είναι το ουσιαστικό και πιο πειστικό διαβατήριο που διαθέτουμε στην Ιστορία και Γεωγραφία του Έθνους μας και ότι η υποδούλωση ενός λαού ξεκινάει από την αλλοτρίωση της γλώσσας του.

ΤΟ ΔΕΛΦΙΚΟ «ΕΙ»

Στο παρόν πόνημά μου έκρινα σκόπιμο να κάμω ιδιαίτερη μνεία στο Δελφικό «ΕΙ», που καταδεικνύει, αφ' ενός την χρησι-

**Κάθε άνθρωπος επιβάλλεται
αφού κατανοήσει το θείο δώρο της
υπάρξεώς του, να θέσει ως στόχο
την δικαιολόγηση της υπάρξεως αυτής
με εκλεκτό του έργο.**

μότητα και την διαχρονικότητα της αρχαίας Ελληνικής φιλοσοφίας μέσα από δύο γράμματα, και αφ' ετέρου την δύναμη και την τελειότητα της Αρχαίας Ελληνικής γλώσσας, που κατορθώνει με μια μονάχα μονοσύλλαβη λέξη να διδάξει και να διατυπώσει εκπληκτικές έννοιες για την ανθρώπινη πραγματικότητα.

Η Ελληνική δίφθογγος «ΕΙ» είναι το Δελφικό μυστηριώδες σύμβολο το οποίο αποτελεί απόφθεγμα, και ευρίσκεται αναγεγραμμένο σε ερειπωμένο αρχαϊκό κτίσμα των Δελφών. Περί αυτού διατυπώθηκαν κατά καιρούς πολλές απόψεις και εικασίες, ήδη από την εποχή του Πλουτάρχου, μέχρι και τα σύγχρονα χρόνια καθώς για την ερμηνεία του έγραψε, μεταξύ πολλών άλλων, ο βαθύνους Ιατρός-Μαθηματικός και Φιλόσοφος Στέφανος Καραθεοδωρής «Περί του εν Δελφοίς ΕΙ» (Κωνσταντινούπολη 1847). Όλες οι απόψεις συγκλίνουν στην Ιστορικομυθολογική άποψη ότι διά του εις Δελφούς «ΕΙ» (β' ενικό πρόσωπο Ενεστώτα του ρήματος *εimi*, το οποίο σημαίνει *είσαι, υπάρχεις*), ο θεός Απόλλων επιτάσσει και υποδεικνύει σε κάθε άνθρωπο ότι επιβάλλεται αφού κατανοήσεις το θείο δώρο της υπάρξεώς σου, να θέσεις ως στόχο την δικαιολόγηση της υπάρξεως αυτής με εκλεκτό σου έργο, αποδεικνύοντας την αξία της, και αποτελώντας συνθετικό στοιχείο ενός μεγαλειώδους πανανθρώπινου πολιτισμού.

Η ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Πολλοί Έλληνες και ξένοι ερευνητές, είτε από άγνοια, είτε σκόπιμα αμφισβητούν την Εθνική ταυτότητα των Ελλήνων τόσο κατά την διάρκεια της Τουρκοκρατίας όσο και μετά από αυτήν. Έχω την γνώμη ότι, στο ευαίσθητο και σοβαρό αυτό θέμα, αδικούν κατάφορα τους Έλληνες της Τουρκοκρατίας και τους αγωνιστές του 1821.

Κάνοντας μία συνοπτική Ιστορική αναδρομή ήθελα να υπενθυμίσω ορισμένα Ιστορικά γεγονότα, τα οποία πολύ απλά, αλλά τεκμηριωμένα, θα μας πείσουν για την Ιστορική συνέχεια της ταυτότητας των Ελλήνων και στα μαύρα ακόμη χρόνια της Τουρκοκρατίας.

Στα χρόνια της δουλείας, οι θρήνοι και οι θρύλοι της Αλώσεως συντηρούσαν την ελπίδα και την πίστη του λαού, όπως «... Η Ρωμανία κί' αν πέρασεν ανθεί και φέρει κί' άλλο...». Η «Φυλλάδα του Μεγαλέξανδρου» ήταν αρκετά διαδεδομένο ανάγνωσμα, το οποίο καλλιεργούσε την υπερηφάνεια του υπόδουλου Ελληνικού λαού, για τους άξιους παλαιότερους προγόνους των.

Ο **Θεόδωρος Κολοκοτρώνης**, αναφερόμενος στον Κωνσταντίνο Παλαιολόγο, είπε το εξής στον Άγγλο Ναύαρχο Χάμιλτον: «*Ο Βασιλεύς μας σκοτώθη, αλλά συνθήκη δεν έκαμεν· και η φρουρά του συνεχίζει τον πόλεμο*», εξηγώντας ότι φρουρά του πεσόντος Αυτοκράτορος ήσαν οι Κλεφταρματωλοί.

Ο **Ρήγας Φεραίος ο Βελεστινλής**, ο πρόδρομος του αγώνος της εθνεγερσίας, όπως μαρτυρούν τα Αυστριακά έγγραφα, εδήλωσε προς τους ανακριτές τους ότι, δύο ήσαν οι στόχοι του: Πρώτον η σωτηρία της ψυχής του (ως χριστιανός) και δεύτερον η απελευθέρωση της Ελλάδος.

Οι **Ναυτικοί Ήρωες της Εθνεγερσίας** για να εκφράσουν την Εθνική, πνευματική

και θρησκευτική ταυτότητά των, τοποθετούσαν στα ακρόπρωρα των πλοίων των, τις φυσιογνωμίες μεγάλων μορφών της αρχαίας Ελλάδος και μέσα στην καμπίνα του καπετάνιου είχαν εικονίσματα και το σήμα της πίστεως, τον Σταυρό. Στο δε Σταυρό της καμπίνας του πλοίου του Ανδρέα Μιαούλη και κάτω από αυτόν έγραφε: «Σταυρός πιστών στήριγμα».

Ο **Ιωάννης Μακρυγιάννης**, πολεμιστής και γλαφυρός συγγραφέας γράφει στα απομνημονεύματά του ότι: «...Γοναίγοι προπατέρες μας είναι ο Μιλτιάδης, ο Θεμιστοκλής, ο Αριστείδης, ο Λεωνίδα...» την δε Ορθόδοξη πίστη του, την θεωρεί «Τζιβαϊρικόν πολύτιμον».

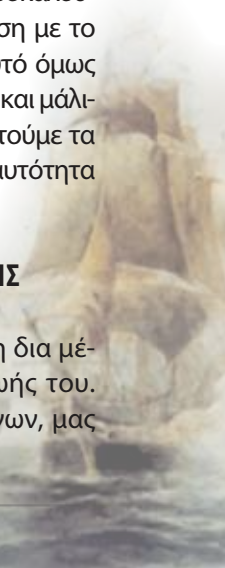
Ο **Αλέξανδρος Υψηλάντης** έχει ως τίτλο στην προκήρυξή του τον Φεβρουάριο του 1821, «Μάχου υπέρ πίστεως και Πατρίδος».

Οι **Πρώτες Εθνοσυνελεύσεις** κατά την διάρκεια του Αγώνος, ορίζουν ότι Έλληνες είναι οι κάτοικοι της Ελληνικής Επικράτειας «Οι πιστεύοντες εις τον Χριστόν...». Αυτή η διαπίστωση, ως γνωστόν, δεν επεβλήθη από ορισμένους λόγιους ή κληρικούς, αλλά αποτελούσε την διακηρυγμένη πεποίθηση όλων των εξεγερθέντων.

Είναι ίσως αλήθεια πως τα άθλια χάλια του νεοελληνικού τότε κρατιδίου, προκαλούσαν αναπόφευκτα κωμική αντίθεση με το αρχαίο ιστορικό μας μεγαλείο. Αυτό όμως σήμερα δεν μας δίδει το δικαίωμα, και μάλιστα εκ του ασφαλούς, ν' αμφισβητούμε τα Ελληνορθόδοξα ιδανικά και την ταυτότητα εκείνων που πολέμησαν γι' αυτά.

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΥΛΗΣ

Η Ιστορία ενός έθνους είναι η διαμέσου των αιώνων εξέλιξη της ζωής του. Σε μία συνεχή αλληλουχία εικόνων, μας

**«Κοινή γάρ τύχη πάντες
αυτοπροαιρέτως αποθανούμεν, και
ου φεισόμεθα της ζωής ημών».**

εμφανίζει τόσο ζωντανές τις διάφορες ιστορικές περιόδους και τόσο ζωντανούς τους πρωτεργάτες της, ώστε ασυναίσθητα χάνουμε την αίσθηση του χρόνου και του τόπου, μετατοπιζόμεθα κατά εκατοντάδες και χιλιάδες ετών, ζούμε με τους ήρωες των διαφόρων ιστορικών περιόδων, αναπνέουμε μαζί τους, χαιρόμαστε και άλλοτε λυπούμεθα γι' αυτούς. Η βαθειά γνώση της Ιστορίας ενός Έθνους αποτελεί την βάση της υπάρξεώς του.

Την μεγάλη σπουδαιότητα της ιστορίας μας την δίδει ο Πλούταρχος:

«Η Ιστορία τοις μεν νεωτέροις των γεγηρακότων περιποιεί την σύνεσιν, τους δε πρεσβυτέρους πολλαπλασιάζει την υπάρχουσαν εμπειρίαν. Και τους μεν πολίτας αξίους ευδαιμονίας παρασκευάζει, τους δε ηγεμόνας τω διά της δόξης αποθαντισμώ προτρέπει τοις καλλίστοις των έργων επιχειρείν».

Στην ωραία αυτή γαλανή γωνιά της γης, που έχουμε την τιμή και το προνόμιο να έχουμε πατρίδα, με τον λαμπρό και ζειδωρο ήλιο της, έζησε και αναπτύχθηκε η πρώτη φυλή του κόσμου, επί 5.000 Ιστορικά χρόνια, όσα δηλ. μέχρι σήμερα έχει αριθμήσει η σκαπάνη του αρχαιολόγου, διότι ασφαλώς στο μέλλον ίσως αριθμήσει και άλλες ιστορικές χιλιετίες.

- Το έδαφός της, από άκρου εις άκρον, περικλείει ιερά κειμήλια και εκατομμύρια οστών τέκνων της, που προέταξαν τα στήθη των και έπεσαν για την ιδέα του πολιτισμού και της ελευθερίας των, αλλά και της ελευθερίας των λαών γενικότερα.

Από τους πανάρχαιους εκείνους χρό-

νους, οπλισμένο το Ελληνικό Έθνος με κοινή γλώσσα και κοινή θρησκεία αρχίζει την μεγάλη στον πλανήτη αυτόν **Ιστορική Αποστολή του**.

Οι Έλληνες εσκέπτοντο με οξύνοια, ήταν λαός με φαντασία, στην δε φαντασία των δεν υπήρχε μέρος σκοτεινό, ασαφές και ακαθόριστον. «**Ουδέποτε ενύκτωσε εις την φαντασία του Έλληνας**», γράφει χαρακτηριστικά στο περισπούδαστο βιβλίο του, «Η Ιστορία της Ελληνικής Λογοτεχνίας», ο Γάλλος Φιλολόγος και διαπρεπής Ελληνιστής Αλφρέδος Groiset.

Όταν οι περισσότεροι άλλοι λαοί βρίσκονταν στα εμβρυακά στάδια της εξέλιξής τους, οι Έλληνες εθέσπιζαν τους Ολυμπιακούς Αγώνες και τις Αμφικτιονίες. Τους αρχαίους αυτούς Ελληνικούς θεσμούς ανυπολόγιστου αξίας, κληρονόμησε ο σημερινός πολιτισμένος κόσμος. Τον πρώτο με το ίδιο όνομα, τον δε δεύτερο με την ίδρυση μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο της Κοινωνίας των Εθνών, και του Ο.Η.Ε. μετά τον Δεύτερο.

Από τον 8^ο π.Χ. αιώνα αναφαίνονται στον Ελλαδικό χώρο τα πρώτα σε πεζό λόγο έργα, στα οποία εκδηλώνεται δυναμικά, έστω σε πρωτόλεια μορφή, το επιστημονικό πνεύμα. Τότε εμφανίστηκαν και οι επτά σοφοί της αρχαίας Ελλάδος.

- Τα αποφθέγματα των τότε σοφών της Ελλάδος κατευθύνουν και σήμερα την ηθική και την παιδεία των πολιτισμένων ανθρώπων της οικουμένης, με τα παρακάτω ν' αποτελούν μικρό αλλά χαρακτηριστικό παράδειγμα:

- «Μηδέν Άγαν»
- «Παν μέτρον άριστον»
- «Γνώθι σ' αυτόν»
- «Νόμοις πείθου»
- «Γλώσσει μη προτρέχων του νου»
- «Μηδένα προ του τέλους μακάριζε»

Η λέξη «πολιτισμός», έχει την ετυμολογική της αρχή από την λέξη «Πολίτης». Η ιδιότητα αυτή αναδεικνύει ό,τι ανώτερο περικλείεται στην έννοια *άνθρωπος* (ετυμολογία: *άνω θρώσκων*, αυτός που κοιτά ψηλά), και τον μετατρέπει σε δημιουργό των υψηλότερων αξιών και νοημάτων της ζωής. Έτσι, εξελικτικά έχουμε την πορεία: *Πόλις, Πολίτης, Πολιτισμός*.

- «Φίλει την παιδείαν»
- «Χαλεπόν εαυτού γνώνα»
- «Αρχή άνδρα δεικνύει» και πάμπολλα άλλα.

Βέβαια δεν θα επαρκούσε χρόνος πολλών ομιλιών για να αναφερθούν τα ονόματα και έστω εν συντομία τα επιτεύγματα των Ελλήνων Σοφών.

Για το έργο των σοφών αυτών έχουν γραφεί τόμοι ολόκληροι σε όλες τις γλώσσες του κόσμου.

Παρακάτω θα προσπαθήσω ν' αναφέρω ελαχίστους μόνον αντιπροσωπευτικούς σοφούς Έλληνες της Αρχαιότητας, που άντεξαν στο πέρασμα των αιώνων, και των οποίων το πνεύμα κατευθύνει και σήμερα ακόμη την επιστήμη και την διάνοηση της πολιτισμένης ανθρωπότητας.

ΘΑΛΗΣ Ο ΜΙΛΗΣΙΟΣ: (640-546 π.Χ.). Αυτός πρώτος συνέλαβε την ιδέα ότι κάθε τι που υπάρχει στον κόσμο, έχει κοινή αρχή και κοινή καταγωγή. Έθεσε έτσι την βάση για επιστημονική έρευνα. Πρώτος διέγινωσε την κίνηση του πλανητικού συστήματος, και το ετερόφωτον της Σελήνης.

ΑΝΑΞΙΜΑΝΔΡΟΣ Ο ΜΙΛΗΣΙΟΣ: (611-546 π.Χ.), φιλόσοφος, μετεωρολόγος,

γεωγράφος και βιολόγος έγραψε την πρώτη Γεωγραφία του κόσμου με τίτλο «**Γης περίοδος**» και συνέταξε τον πρώτο γεωγραφικό χάρτη της τότε γνωστής γης. Πρώτος αυτός διέτύπωσε την θεωρία της «**Εξελίξεως των Ειδών**» και όχι ο Δαρβίνος και οι σύγχρονοί του. Εις την ιδέα αυτή του Αναξιμανδρου στήριξε ο φιλόσοφος και αστρονόμος **Αρίσταρχος ο Σάμιος** (310-230 π.Χ.) μετά τρεις αιώνες την περίφημο θεωρία του, για το Ηλιοκεντρικό σύστημα, δηλ. «**Η γη και οι λοιποί πλανήτες κινούνται πέριξ του Ήλιου**». Θεωρία την οποία μετά 18 αιώνες, οικειοποιείται και παρουσιάζει ως δική του ο Πολωνός αστρονόμος Κοπέρνικος.

ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ Ο ΕΦΕΣΙΟΣ: (535 - 475 π.Χ.), ο βαθύς αυτός Φιλόσοφος, ο οποίος χαρακτήρισε την ανθρώπινη ματαιότητα, με την περίφημη φράση: «Τα πάντα ρεί» την ίδια, με το αυτό περιεχόμενο, φράση, επαναλαμβάνει η διδασκαλία της Χριστιανικής Θρησκείας δια των λέξεων: «Πάντα ματαιότης τα ανθρώπινα όσα ουκ υπάρχουν μετά θάνατον».

ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ Ο ΑΒΔΗΡΙΤΗΣ: (περί το 460-370 π.Χ.), ο περίφημος Σοφός μας, ο πρόδρομος της σημερινής ατομικής ενέργειας, ιδρυτής της υλιστικής θεωρίας περί **ατόμων**, η οποία και σήμερα επικρατεί στις φυσικές επιστήμες. Πρώτος ο Δημόκριτος και όχι ο Νεύτων ανακάλυψε το νόμο της Βαρύτητας.

ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΣ Ο ΚΩΟΣ: (470-400 π.Χ.), πατέρας της αρχαιότερας ιατρικής του κόσμου, της Ελληνικής.

Και ακολουθεί ατελείωτη σειρά φωτοβόλων πνευμάτων για πολλούς αιώνες, σε όλες τις μορφές της επιστήμης και του πνεύματος. Από το 500 π.Χ. το κέντρο του πολιτισμού μετατίθεται από την Ιωνία στην Αθήνα. Περιορίζομαι ν'

αναφέρω τρεις μόνο γίγαντες του πνεύματος, προ των οποίων υποκλίνεται με θρησκευτική ευλάβεια, ολόκληρη η πολιτισμένη Ανθρωπότητα.

Τον ΣΩΚΡΑΤΗ (470-399 π.Χ.), την μεγαλειώδη αυτή μορφή της παγκόσμιας φιλοσοφίας.

Τον ΠΛΑΤΩΝΑ (428-347 π.Χ.), Μαθητή του Σωκράτη, το μεγαλύτερο πνεύμα της Αττικής Φιλοσοφίας και

Τον ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ (384-322 π.Χ.), μαθητή του Πλάτωνα, τον δάσκαλο του Μ. Αλεξάνδρου, τον πιο πολυσύνθετο σοφό, ο οποίος δεν άφησε επιστήμη, με την οποία να μην έχει ασχοληθεί, με καταπληκτική μάλιστα επιτυχία.

Ο πολιτισμός τον οποίο ακτινοβολούσε η Αθήνα είχε όλα τα στοιχεία που απαιτούνται για να γίνει παγκόσμιος. Για την Αθήνα της εποχής εκείνης, ο περίφημος Αθηναίος ρήτωρ Ισοκράτης (438-338 π.Χ.) λέει:

«Οι ταύτης μαθηταί διδάσκαλοι των άλλων γεγονάσι, και το των Ελλήνων όνομα πεποίησε, μηκέτι του γένους, αλλά της διανοίας δοκείν τεκμήριον είναι, και μάλλον Έλληνες καλείσθαι τους της παιδείσεως της ημετέρας ή της κοινής φύσεως μετασχόντες».

Ο Γάλλος αρχαιολόγος Σολομών Reinach (1858-1932), έγραψε στο βιβλίο του «Αρχαιολογική περιήγησις εν Ελλάδι και Μ. Ασία», ότι: «Ο Ελληνικός Πολιτισμός εδίδαξε εις τον κόσμο, προ χιλιάδων ετών, τα τρία ανεκτίμητα αγαθά: το *ωραίο*, την *λογική* και την *ελευθερία*.»

Ο μέγιστος των Γερμανών ποιητών, Ιωάννης Goethe (1749-1832),-ο αποκαλούμενος *Ολύμπιος* από τους συμπατριώτες του- διακήρυξε πως «ό,τι είναι ο νους και η καρδιά για τον άνθρωπο, είναι για την ανθρωπότητα η Ελλάς»,

Ο μέγας Άγγλος ποιητής Percy

Shelley (1792-1822), γράφει στον πρόλογο του έργου του «Η Ελλάς», τα εξής: «Όλοι είμαστε Έλληνες. Οι νόμοι μας, η φιλοσοφία μας, οι τέχνες μας, έχουν τις ρίζες των στην Ελλάδα».

Η Αγγλίδα Ιστορικός Kathleen Freeman παρατηρεί ότι: «Αυτά που οι αρχαίοι Έλληνες προσέφεραν στον πολιτιστικό θησαυρό της ανθρωπότητας, είναι πολύ περισσότερα, από όσα πρόσφερε όλος μαζί ο υπόλοιπος κόσμος διαμέσου της Ιστορίας».

Εκτός όμως των μεγάλων Επιστημονικών επιτευγμάτων τα οποία η Ελλάς εκληροδότησε εις τον κόσμο, και από τα οποία η διάνοηση των πολιτισμένων ανθρώπων ακόμη και σήμερα κατευθύνεται και θα κατευθύνεται πάντοτε όσοι αιώνες και να περάσουν, εκληροδότησε την ανθρωπότητα και με άλλες υψηλές έννοιες, επιτεύγματα επίσης του πνεύματος και του πολιτισμού τους, όπως: Οι έννοιες της *Πατρίδος*, της *Ελευθερίας*, της *Πειθαρχίας προς τους Νόμους* -οι οποίοι αποτελούν την έκφραση της συλλογικής νοοτροπίας- και του *Δικαίου*, έννοιες οι οποίες αποτελούν τα βάρη μιας πολιτισμένης κοινωνίας.

➔ Η Έννοια της Πατρίδος

Κατά τα τέλη του 8^{ου} π.Χ. αιώνα, παρατηρούμε τις μεγάλες πατριαρχικές βασιλείες, τις γνωστές από τα ομηρικά έπη, να διαδέχεται το «Άστυ». Ο Έλλην πολίτης υπακούει στο Νόμο τον οποίο βέβαια έκαμε ο ίδιος, προκειμένου να καθορίσει τα όρια της ατομικής συμπεριφοράς μέσα στα πλαίσια της κοινωνικής συμβίωσης. Δηλαδή προσχώρησε εκούσια διά της λογικής του ενός στην λογική του συνόλου, από καθαρό αίσθημα πειθαρχίας και αλληλεγγύης. Το «Άστυ» συγκεντρώνει πλέον έντονη ομαδική ζωή και πατριωτισμό, με

την σύμφωνη θέληση αυτών των χιλιάδων που το απαρτίζουν. Από την εποχή εκείνη, οι υπέροχοι εκείνοι πρόγονοί μας, καθίστανται ελεύθεροι δια της υποταγής στον Νόμο, δημιουργώντας το «**Αστικό καθεστώς**», το οποίο έλαβε την ονομασία του από το Ελληνικό «Άστυ». Σύστημα κοινωνικό το οποίο εκπορεύτηκε από την Ελλάδα, και με το οποίο ακόμη και σήμερα αυτοκυβερνάται η ανθρωπότης.

Την εποχή εκείνη δημιουργείται η Έννοια του **πολίτη**, από την λέξη *Πόλις*. Την ιδιότητα αυτή του «πολίτη» θεωρούσαν μέγα προνόμιο, και επεδίωκαν με ζήλο να καθίστανται αντάξιό της, με την καλλιέργεια της προσωπικότητας και της ανιδιοτελούς συμμετοχής στα κοινά.

Η λέξη «πολιτισμός», έχει την ετυμολογική της αρχή από την λέξη «Πολίτης». Η ιδιότητα αυτή αναδεικνύει ό,τι ανώτερο περιλαμβάνεται στην έννοια *άνθρωπος* (ετυμολογία: *άνω θρώσκων*, αυτός που κοιτά ψηλά), και τον μετατρέπει σε δημιουργό των υψηλότερων αξιών και νοημάτων της ζωής. Έτσι, εξελικτικά έχουμε την πορεία: *Πόλις, Πολίτης, Πολιτισμός*.

Από τον 7^ο π.Χ. αιώνα εγκαινιάζεται επίσης, από τους αρχαίους μας προγόνους, στις διάφορες Ελληνικές πολιτείες, η άσκηση της εξωτερικής πολιτικής, ακριβώς όπως την βλέπουμε σήμερα μεταξύ των διαφόρων κρατών του κόσμου. Κάθε Ελληνική πολιτεία όριζε ένα διακεκριμένο πολίτη της στις άλλες Ελληνικές πολιτείες, ο οποίος ονομάζετο «Πρόξενος». Τα καθήκοντα του προξένου ήταν η ανάπτυξη πνευματικών, εμπορικών, και οικονομικών σχέσεων με τις άλλες πολιτείες. Επομένως, οι σημερινοί πρέσβεις και η διπλωματική ασυλία αυτών, είναι επιπόνηση των Ελλήνων εδώ και πλέον των 27 αιώνων.

Έτσι αναπηδά η έννοια της «**πατρι-**

δος», και η αγάπη των ατόμων προς αυτήν φθάνει σε ύψη υπερηφανείας και πραγματικής λατρείας. Πόσο υπέροχα ένιωθαν την έννοια της Πατρίδος, οι αρχαίοι μας πρόγονοι, μας την εκφράζει ο Πλάτων λέγοντας προς τον Φαίδωνα: «Πατρός τε και μητρός και των άλλων προγόνων απάντων τιμώτερον εστί η Πατρίς και σεμνότερον και αξιώτερον και παρά θεοίς και παρ' ανθρώποις τοις νουν έχουνσι και πείθεσθαι δει' και πανταχού και πάντοτε ποιείν ότι αν κελεύη η Πόλις και η Πατρίς».

Η έννοια αυτή της πατρίδος έμεινε ριζωμένη στις ψυχές των απογόνων τους, μέχρι τουλάχιστον σήμερα. Αυτό μαρτυρούν:

- Ο Τρωικός Πόλεμος
- Η Εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου
- Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία
- Οι Γιγαντομάχοι της Εθνεγερσίας του 1821
- Οι Νικηφόρες εξορμήσεις 1912-1913, και
- Η Εποποιία του 1940-41

➡ Η Έννοια της Ελευθερίας

Είναι βέβαιο ότι πρώτοι οι Έλληνες εθέσπισαν ότι η Ελευθερία είναι η αιώνια αξία της ζωής. Από τους αρχαίους Έλληνες κληροδοτήθηκε εις ολόκληρο τον κόσμο' Ορκίζοντο οι αρχαίοι Αθηναίοι: «**Ου ποιήσομαι περί πλείονος το ζήν της Ελευθερίας**». Είναι ακριβώς εις έννοια τα ίδια λόγια με τον Αυτοκράτορα του Βυζαντίου Κωνσταντίνο Παλαιολόγο «Κοινή γάρ τύχη πάντες αυτοπροαιρέτως αποθανούμεν, και ου φεισόμεθα της ζωής ημών». Και συνεχίζει η παράδοση της απέραντης αγάπης των Ελλήνων προς την Ελευθερία στα χρόνια της σκλαβιάς, μέσα στους στίχους του Ρήγα Φεραίου' «Καλύτερα μιάς ώρας ελεύθερη ζωή παρά

σαράντα χρόνια σκλαβιά και φυλακή». Το δε «ΟΧΙ» του πρωθυπουργού της χώρας μας Ιωάννη Μεταξά προς τον Ιταλικό Φασισμό, μαρτυρεί την ανόθευτο ιστορική συνέχεια της αγάπης των Ελλήνων για την Ελευθερία.

Το Δένδρο της Ελευθερίας επί χιλιάδες χρόνια το έχουν ποτίσει με ποταμούς αίματος οι Έλληνες Είναι ακατάλυτος πραγματικότητας, το άφθαρτο τετράστιχο του Σολωμού στον Εθνικό μας ύμνο:

«Απ' τα κόκαλα βγαλμένη
των Ελλήνων τα Ιερά
και σαν πρώτα ανδρειωμένη
Χαίρε! ώ χαίρε! Ελευθεριά».

➡ Η Έννοια της «Πειθαρχίας προς τους Νόμους»

Πρώτοι οι Έλληνες διέγνωσαν την ανάγκη της *Πειθαρχίας προς τους νόμους*,

μιας πειθαρχίας πρωτίστως εσωτερικής, που πηγάζει από τον αυτοσεβασμό και την προσωπική αξιοπρέπεια, και όχι από τον φόβο της τιμωρίας. Δέχθηκαν, έτσι σε κάθε Ελληνικό «Άστυ», με την δική των αβίαστη θέληση, και όχι λόγω άνωθεν επιβολής από κάποιον αυθέντη, την βασική αυτή προϋπόθεση ευημερίας της Πατρίδος. Την ιδέα αυτού του τύπου πειθαρχίας προς τους νόμους, οι Έλληνες δεν την κράτησαν κτήμα των αλλά την μεταλαμπάδευσαν σ' ολόκληρο τον κόσμο, για να ευημερήσουν και άλλοι λαοί. Η ιδέα αυτής της Πειθαρχίας ενέχει μέσα της το σπέρμα όλων των Αρετών.

↳ Η Έννοια του «Δικαίου»

Σε ποιο υψηλό σημείο είχαν προαγάγει προ χιλιάδων χρόνων, την έννοια του Δικαίου, οι Έλληνες, αποδεικνύεται από το ότι είχαν ξεχωριστή προστάτιδα θεότητα του Δικαίου την Θέμιδα. Η εξύψωση της έννοιας του «Δικαίου» στην Αρχαία Ελλάδα αποτελεί φάρο που φώτισε και φωτίζει τους δρόμους από τους οποίους πέρασε η Ανθρωπότητα σ' όλα τα στάδια της Ιστορίας της.

Ακόμη και σήμερα η ισχύουσα βάση του «Δικαίου», το καλούμενο «Ρωμαϊκό Δίκαιο», προέρχεται από τους Έλληνες. Οι περισσότερες διατάξεις παρελήφθησαν από τις διατάξεις της Σολωνείου νομοθεσίας, από τους ναυτικούς νόμους των Ροδίων, από τους θεσμούς των πόλεων της Μ. Ελλάδος, της Σικελίας και εκ της «Περί Πολιτειών και Νόμων» μελέτης του Αριστοτέλη. Σπουδαία μέρη του Ρωμαϊκού Δικαίου και ειδικά, η θεωρία των τριών θέσεων του Δικαίου ως **φυσικού**, **αστικού** και **εθνικού**, η περί ισότητα των εγκλημάτων αντίληψη και άλλα πολλά ακόμη, ελήφθησαν από τους Έλληνες φιλοσόφους και ιδίως τους Στωικούς.

Η Γλυκιά θρησκεία του Ναζωραίου βρήκε στην εξελληνισθείσα από τον Μ. Αλέξανδρο και τους διαδόχους του, Ανατολή, την πλουσιωτέρα σε λέξεις και διανοήματα Ελληνική γλώσσα. Σ' αυτή εγράφη το Ευαγγέλιο, σ' αυτήν ομίλησαν και εδίδαξαν οι πατέρες της εκκλησίας, με αυτή ρίζωσε και διαδόθηκε η θρησκεία της αγάπης.

Ίσως κανένας άλλος λαός να μην έχει να επιδείξει συνεχή και αδιάλειπτη ιστορική δράση αυτού του επιπέδου επί πέντε ιστορικές χιλιετηρίδες. Κανένας άλλος λαός πλην των Ελλήνων δεν επέτυχε τόσο ολοκληρωτική αξιοποίηση των πνευματικών δυνατοτήτων του για το καλό της ανθρωπότητας. Και κανένας άλλος λαός δεν ωθήθηκε από τις περιστάσεις σε τόσο εκτεταμένη δραστηριοποίηση του έμφυχου δυναμικού του, για την δόξα της πατρίδος του, για την σωτηρία του πολιτισμού, τον οποίο αυτός δημιούργησε και για την ιδέα της ελευθερίας την οποία αυτός πρώτος εδίδαξε.

Όταν οι λίγες χιλιάδες Ελλήνων των Μηδικών πολέμων, με Ηρωικές πράξεις αποδεκάζιζαν τις πυκνές τάξεις των βαρβάρων και τους εξεδίωκαν κακήν-κακώς από το ιερό έδαφος της χώρας των, έσωζαν τότε την Ελλάδα από τον αφανισμό, αλλά ταυτόχρονα και τον πολιτισμό της ανθρωπότητας. Αυτά τα πρότυπα των αρχαίων Ελλήνων έφθασαν, και εν πολλοίς υπερέβησαν, και οι μαχητές του 1940-1941. Τον μεγάλο ιστορικό ρόλο επιτελούσε η Ελλάς και

νικώντας και ηττωμένη από τον εχθρό.

Οι Αιώνες των Ελληνιστικών χρόνων, είναι η μεγάλη εποχή της ανατάσεως του ανθρώπινου πνεύματος. Επί 600 χρόνια ο Ελληνισμός δεν ήταν πλέον μόνον η Ελλάς, αλλά ένας μεγάλος πολιτισμός, διαχεόμενος σιγά – σιγά στον κόσμο.

Την περίοδο εκείνη συμβαίνουν καταπληκτικά και μοναδικά γεγονότα στην παγκόσμια ιστορία, τρία από τα οποία έστω στοιχειωδώς κρίνεται σκόπιμο να μνημονευθούν στην παρούσα.

Πρώτον: Μετά την κατάκτηση της Ελλάδος, οι Ρωμαίοι, συνεχίζοντας την επέκτασή τους, εύρισκαν παντού τον Ελληνισμό. Τόσο δε επέδρασε και αιχμαλώτισε τους κατακτητές ο Ελληνικός μαγνήτης, ώστε αφ' ενός η Ελληνική γλώσσα έφτασε να ακούγεται παντού- στην αριστοκρατία αλλά και στο Λαό- αφ' ετέρου ο Ελληνικός πολιτισμός

προχωρούσε πλέον με ταχύτερο ρυθμό.

Δεύτερον: Η Γλυκιά θρησκεία του Ναζωραίου βρήκε στην εξελληνισθείσα από τον Μ. Αλέξανδρο και τους διαδόχους του, Ανατολή, την πλουσιωτέρα σε λέξεις και διανοήματα Ελληνική γλώσσα. Σ' αυτή εγράφη το Ευαγγέλιο, σ' αυτήν ομίλησαν και εδίδαξαν οι πατέρες της εκκλησίας, με αυτή ρίζωσε και διαδόθηκε η θρησκεία της αγάπης.

Τρίτον: Η Ελληνική ψυχή φάνηκε πως **δεν είχε εκπληρώσει ακόμη την μεγάλη ιστορική αποστολή της**, εις την οποία η Θεία Πρόνοια την έταξε, ως πνευματική ηγέτιδα του κόσμου.

Επί 1000 έτη το Βυζάντιο συνεχίζει την Ελληνική παράδοση, προσαρμόζοντας με επιτυχία τους θησαυρούς του ελληνικού πνεύματος στο υψηλό πλαίσιο της Χριστιανικής θρησκείας. Διά δε της

ενώσεως του αρχαίου Ελληνικού πνεύματος του *ωραίου* και του *καλού* με την εξ' αποκαλύψεως θρησκεία της αγάπης του Χριστού, δημιουργείται ο Ελληνοχριστιανικός πολιτισμός, δια του οποίου εκπολιτίζονται και εκχριστιανίζονται λαοί.

Κατά την χιλιετηρίδα αυτή, οι Έλληνες σοφοί του Βυζαντίου, για να αποφύγουν τις συνέπειες από την τουρκική κατάκτηση και τον σκοταδισμό, διέφυγαν στα εδάφη της Ευρώπης, όπου βρήκαν σε αφθονία Άσυλο, για να σκορπίσουν πλέον και εκεί τους θησαυρούς του πνεύματός των.

Το Ιστορικό αυτό γεγονός το οποίο στην Παγκόσμια Ιστορία ονομάζεται «**Αναγέννησις**», είναι έργο των τέκνων της αθάνατης φυλής μας, την οποία η Θεία Πρόνοια τάσσει πάντοτε μέχρι σήμερα αλύγιστο και σωτήρα πομπό στις κρίσιμες στιγμές της Ιστορίας της Ανθρωπότητας.

Αυτή ήταν πολύ συνοπτικά, η μεγάλη Ιστορική αποστολή της Ελληνικής Φυλής, διαμέσου των αιώνων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ - ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η αδιάκοπη προσπάθεια επιβίωσης της Ελληνικής Γλώσσας τόσο της γραπτής όσο και της προφορικής, συντέλεσε όχι μόνο στην γλωσσολογική αλλά και στην πολιτιστική και πνευματική συνείδηση του Ελληνικού Έθνους.

Η έννοια της πατρίδος πρέπει να είναι βαθειά ριζωμένη και αναλλοίωτος στις ψυχές όλων των Ελληνικών γενεών του μέλλοντος, όπως μας την κληροδότησαν οι αρχαίοι μας πρόγονοι.

Σήμερα δεν μπορεί να υπάρχει σοβαρός Ιστορικός και μελετητής της φιλοσοφίας, της θρησκείας, της τέχνης, και γενικά του πολιτισμού που να μπορεί να ελαχιστοποιήσει την σπουδαιότητα της προσφοράς των Αρχαίων Ελλήνων όχι μόνο στον Δυτι-

κό-Ευρωπαϊκό και Ανατολικό πολιτισμό, αλλά και στον Αμερικανικό ακόμη.

Οι Ιστορικοί, οι Φιλόσοφοι, οι ποιητές και γενικά οι πνευματικοί άνθρωποι της «Αναγέννησης», της πρώιμης Ευρώπης, και του δεκάτου ενάτου αιώνα, όπως είδαμε στα προηγούμενα κεφάλαια, κάνουν επανειλημμένες αναφορές στο χρέος των δυτικών στους Αρχαίους Έλληνες.

Το ότι οι σημερινοί Έλληνες είναι γνήσιοι απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων το αποδεικνύουν τα φυλετικά μας χαρίσματα τα οποία εδიაτηρήθησαν επί τόσες χιλιετίες, όπως:

ΠΡΩΤΟΝ: Η Εθνική μας γλώσσα, την οποία διατήρησαν οι Έλληνες, με την φυσική της εξέλιξη, παρά τις αναρίθμητες επιδρομές βαρβάρων και αιώνων δουλείας.

ΔΕΥΤΕΡΟΝ: Η λατρεία των Ελλήνων για την ιδέα της Ελευθερίας, την οποία βέβαια, επότισαν με ποταμούς αίματος και την οποία πρώτοι εδίδαξαν στο σημερινό πολιτισμένο κόσμο. Επίσης στην επαναστατημένη Ελλάδα το 1822, για την αποτίναξη της τουρκικής δουλείας των 400 περίπου ετών, στην Συνελθούσα στο Άστρος της Κυνουρίας Εθνική Συνέλευση, ψηφίστηκε μία διάταξη, η οποία αποτελεί αιώνιο τίτλο τιμής, για την μόλις αναγεννημένη Ελλάδα: «**Εις την Ελληνικήν επικράτειαν, ούτε πωλείται, ούτε αγοράζεται άνθρωπος. Αργυρώνητος (αγορασμένος άνθρωπος δηλ. δούλος), δε παντός γένους και πάσης θρησκείας, άμα πατήσει το Ελληνικόν έδαφος είναι ελεύθερος και από τον δεσπότην αυτού ακαταζήτητος**».

ΤΡΙΤΟΝ: Το κληρονομικό δυστυχώς ελάττωμα των Ελλήνων η διχόνοια. Την ουσία του μεγάλου αυτού ελαττώματος του χαρακτήρος των Ελλήνων, θα το

περιγράψει με μελανά χρώματα το 400 π.Χ. Ο Ισοκράτης, λέγοντας: «Το των Ελλήνων γένος Ελεύθερον τε διατελεί και βέλτιστα πολιτευόμενον δύναται άρχειν πάντων μίας τυγχάνων πολιτείας». Είναι οι ίδιοι λόγοι του Όθωνος Bismarck, του μεγαλύτερου πολιτικού της Πρωσίας και ιδρυτού της Γερμανικής Αυτοκρατορίας (1815-1898), ο οποίος είπε: «Εάν ο Ελληνικός λαός, ο φοβερός αυτός λαός, μέσα εις τας τόσας αρετάς του είχε και την Ομόνοια, θα είμεθα όλοι υποτελείς του».

ΤΕΤΑΡΤΟ: Η αδάμαστος ψυχή των Ελλήνων, η οποία δείχνει μια ακατάβλητο και άνευ προηγουμένου στην Ιστορία ανάταση, στις ώρες των μεγάλων κινδύνων της Πατρίδος.

Ο Ελληνικός λαός, σήμερα περισσότερο από κάθε άλλη φορά πρέπει να παραμείνει σταθερά προσηλωμένος στις αρχές και

αξίες της φυλής μας, για να έχει μέλλον. Υπερήφανος για τους προγόνους του και υπερήφανος για τον εαυτό του, να συνεχίσει με αμείωτο το ηθικό και ψυχικό κληρονομικό του σθένος, την μεγάλη ιστορική επί της γης αποστολή του. Θα πρέπει να συνεχίσει να κρατά αναμμένη τη φλόγα του πολιτισμού στο σταυροδρόμι αυτό της Ευρώπης, άγρυπνος και αλύγιστος φρουρός των αιματόβρεκτων και αδούλωτων βράχων μας, στα οποία συνετρίβησαν ή καταξεφτελήσθηκαν απειράριθμα κύματα ποικιλονύμων βαρβάρων επιδρομέων.

Θα πρέπει τέλος να πιστέψει στην Ελληνική του ψυχή και στις παραδόσεις του, και να μην λησμονήσει ποτέ το μεγάλο αξίωμα των προγόνων μας: **Όταν η Ελλάδα είναι πολιτικά ενωμένη και τον βραχίονα του Έλληνα τον σπλίζει η ψυχική θέληση, αυτός γίνεται ακατάβλητος.**

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

- ☞ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΤΟΜΕΣ (τεύχ. 21 - ΙΑΝΟΥΑΡ. 1991): «Σοφία από την Ελληνική κληρονομιά (Διακεκρ. Καθηγητού Δημ. Ι. Κωνσταντέλου).
- ☞ «Η ομοιογένεια και η Ιστορική αποστολή της Ελληνικής φυλής» Διάλεξη Συν/ρχου ε.α. Καρυδάκη Νικ.
- ☞ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ (Σεπτ.-Οκτ. 2001) «Γηγενείς οι Έλληνες από καταβολής των» Στρατηγός ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΤΑΓΑΡΗΣ ακαδημαϊκός Τ.Α.Ρ.
- ☞ Εφημερίς «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» (18-8-01): «Η Εθνική μας Ταυτότητα», Κων/νος Χολέβας, Πολιτικός Επιστήμων.
- ☞ Εφημερ. «ΕΣΤΙΑ» (25-2-05). «Η Διαχρονικότητα της Ελληνικής γλώσσας», ΝΙΚ. Ι. Κωσταράς
- ☞ ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ - ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΣ Σημ. Θέμη Καμπά.

ΠΡΟ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΗΣ ΜΕΤΑΞΑ

Μία από τις λαμπρότερες -και ίσως παραγνωρισμένες- σελίδες στην ιστορία του Ε.Σ. είναι η άμυνα που πρόβαλαν τα φυλάκια της γραμμής Μεταξά στην Γερμανική επίθεση την άνοιξη του 1941. Απλωμένα στο μεγαλύτερο μέρος των ελληνοβουλγαρικών συνόρων, δημιουργήθηκαν με στόχο την αναχαίτιση του βουλγαρικού ρεβανσισμού κατά το διάστημα του μεσοπολέμου, τα πράγματα όμως ήρθαν έτσι ώστε να πάρουν το βάπτισμα του πυρός απέναντι στην πιο σύγχρονη και πιο αδιαμφισβήτητη πολεμική μηχανή της εποχής, την γερμανική Βέρμαχτ.

Vor der Metaxaslinie

ΚΕΙΜΕΝΟ: Υπλόγος Βόλφγκαγκ Καππ (Wolfgang Kapp)

Ευγενική Χορηγία του Υπτιγου ε.α Γεωργίου Καραμπατσόλη, Προέδρου του Πανελληνίου Συνδέσμου Πολεμιστών και Φίλων των Οχυρών Μακεδονίας Θράκης 1940-1941

Τα οχυρά, εξαιρετικά οργανωμένα και εκμεταλλευόμενα πλήρως τις εδαφικές ιδιομορφίες, πρόβαλλαν σθεναρή και επιτυχημένη αντίσταση απέναντι σ' έναν αντίπαλο που κατέκτησε την Ευρώπη σε ρυθμό περιπάτου, πράγμα που αποδεικνύεται άλλωστε από τα κολακευτικά σχόλια που απέσπασε ο Ε.Σ. τόσο απ' τους Γερμανούς,

όσο και απ' τον ίδιο τον Χίτλερ, στην ομιλία του στο Ράιχσταγκ την επαύριον της ελληνικής συνθηκολόγησης. Σ' αυτό το πλαίσιο, παρατίθενται σελίδες του ημερολογίου του Γερμανού Υπολοχαγού Βόλφγκαγκ Καππ (Wolfgang Kapp), σε μετάφραση του κ. Πατρόκλου Ευαγ. Σκορδά και της κ. Γκέρτας Ξανθοπούλου, με την ευγενική χορηγία του

«Πανελληνίου Συνδέσμου Πολεμιστών και Φίλων των Οχυρών Μακεδονίας - Θράκης 1940-1941».

5^η Απριλίου 1941 (Σάββατον) Η εντολή επιθέσεως ήρθε. Αρκετά την περιμέναμε . Υπήρχε κάτι στον αέρα -διαδόσεις- αλλά τώρα ήρθε η ώρα. Χωρίς βιασύνη έγιναν οι τελευταίες προετοιμασίες. Το βράδυ αρχίζει η Μονάδα μας να ξεκινάει, χωρίς φως, φυσικά, προχωρώντας εμπρός και φθάνει στην Κουλάτα, κοντά στα σύνορα. Εκεί, θα βρεθεί σε ετοιμότητα.

Στα μικρά σπίτια του χωριού, μπορούμε να κρυφτούμε, κάπως, και να κοιμηθούμε ακόμη λίγες ώρες.

6^η Απριλίου Ακριβής ώρα, 0530 (πρωινή). Το Πυροβολικό μας αρχίζει βολή, κατευθύνοντας τα πυρά του εναντίον εχθρικών θέσεων. Ταυτοχρόνα, προωθούνται τα πυροβόλα αμέσου υποστηρίξεως της επιθέσεως Πεζικού, τα οχήματα μεταφοράς πυρομαχικών, καθώς και το προπορευόμενο όχημα της φάλαγγας μας, όλα με κατεύθυνση τον ποταμό Μπίστριτσα, στα σύνορα (Βουλγαρίας-Ελλάδος), τον οποίον

το Πεζικό μας διαβαίνει επάνω σε πρόχειρα τοποθετημένες γεφυροσκευές.

Μετά την τολμηρή αυτήν διάβαση, εμείς περάσαμε τον ποταμό κινούμενοι λοξά, γιατί ήταν βαθύς με πολλά και ορμητικά νερά.

Ένα πυροβόλο μας, γλύστρισε και έπεσε μέσα σε ένα βαθύ μέρος της κοίτης του ποταμού, όπου γρήγορα σχεδόν εξαφανίστηκε. Με πολύ κόπο επέτυχε το προσωπικό που το υπηρετούσε, να περάσει απέναντι και να βγει έξω από το νερό.

Ένας μεγάλος γερανός το έσυρε έξω στην όχθη, είναι γεμάτο νερά. Οι χειριστές του, με μεγάλη ταχύτητα αφαίρεσαν το νερό . Μετά από μιάμιση ώρα, το πυροβόλο είναι έτοιμο και μπορεί να συμμετάσχει κανονικά στην επίθεση.

Ο πρώτος συρμός διεισδύσεως υπό την διοίκηση ενός Υπολοχαγού, διεξάγει επιτυχώς την επίθεση του 2^{ου} Τάγματος και ο εχθρός εγκαταλείπει το ύψωμα 350.Ομως, σύντομα θα διαπιστώσουμε ότι οι θέσεις του εχθρού είναι πολύ πιο ισχυρές απ' ότι είχαμε αρχικά υποθέσει.

Σκληρές επιθέσεις των αεροπλάνων Στούκα (βομβαρδισμού κάθετου εφορμή-

σεως) καθώς και μαζικά πυρά του Πυροβολικού μας δεν είναι ικανά να επιβάλλουν σιγή στα εχθρικά οχυρά. Το έδαφος είναι πολύ δύσβατο. Έχει γκρεμούς και βαθιά φαράγγια, που εμποδίζουν την προέλαση των Μονάδων μας. Το Πεζικό φθάνει, αλλά προσβάλλεται από όλες τις πλευρές του, με πυρά και βλήματα όπλων όλων των διαμετρημάτων, προχωρώντας έτσι σιγά και με πολλές απώλειες.

Απελπισμένα αναζητώ ένα δρόμο, ώστε να περάσω με τα πυροβόλα υποστηρίξεως της επιθέσεως του Πεζικού που έχω στα χέρια μου, και να έλθω σ'επαφή με τα προπορευόμενα τμήματα Πεζικού, τα οποία όφειλα να υποστηρίξω. Αλλά μεταξύ μας υπάρχει ένα βαθύ φαράγγι που τα τοιχώματά του είναι απότομα σαν γκρεμός.

Δεν βλέπουμε από πουθενά την δυνατότητα να περάσουμε και να φθάσουμε στην άλλη πλευρά. Συνεχίζουμε λοιπόν, την πορεία μας επάνω σε ένα πολύ δύσκολο και δύσβατο έδαφος. Ίσως μπορέσουμε να το κατορθώσουμε αυτό αν φθάσουμε στην άλλη πλευρά του λόφου και να περάσουμε απέναντι από το φαράγγι.

Ένας οξύς κρότος σταματάει αυτές μας τις προσπάθειές, γιατί πυρά Πυροβολικού κατέστρεψαν το προπορευόμενο όχημα της φάλαγγας μου, το οποίο και ανεφλέγη. Με πολύ κόπο κατόρθωσα να σώσω τον βαριά τραυματισμένο ασυρματιστή και να σύρω νεκρό τον οδηγό του.

Εν τω μεταξύ, τα πυροβόλα μου ρίχνουν εναντίον του οχυρού απέναντι από το φαράγγι, από τις θυρίδες του οποίου προέρχονταν τα πυρά των όπλων των Ελλήνων. Δίπλα από το οχυρό εκείνο, υπήρχαν άλλα έξι με επτά οχυρά. Με μερικές καλοσκοπευμένες βολές μας, το οχυρό εσιώπησε ή εξουδετερώθηκε. Μόλις όμως, σιωπούσε το ένα, κάποιο άλλο άρχιζε να μας προσβάλλει. Η

γύρω υπερκειμένη περιοχή φαίνεται πως είναι γεμάτη με πολεμιστρες. Με αθέατες θέσεις μάχης.

Δίδονται σύντομες οδηγίες στον επικεφαλής Αξιωματικό της φάλαγγας των πυροβόλων μου. Εγώ, κατόπιν, κατεβαίνω την απότομη πλευρά του φαραγγιού, αναρριχώμαι, στην απέναντι πλευρά του και φθάνω στο ίδιο ύψος. Κουρέλια από την στολή μου μένουν επάνω στους ακανθώδεις θάμνους, οι οποίοι καλύπτουν τα πετρώδη τοιχώματα του φαραγγιού. Μας καίει, επίσης, και ο ήλιος, με τις θερμές ακτίνες του, από τον ολογάλανο ουρανό.

Λαχανιάζοντας και καταϊδρωμένος φθάνω στο μονοπάτι, όπου συσπειρώθηκε το Τάγμα Πεζικού. Νέες ομάδες Πεζικού, φθάνουν από κάτω στο μονοπάτι. Εδώ επάνω, ακριβώς πίσω και κάτω από τον αυχένα του εδάφους αυτού, που είναι το κέντρο των επιχειρήσεων της περιοχής του Ρούπελ, οι Μονάδες αυτές έπαιρναν θέσεις μάχης.

Στο επάνω και εμπρόσθιο τμήμα του αυχένα, μια έφοδος ευρύτερης έκτασης είναι αδύνατη. Καθένας που θα ξεμυτίσει κινδυνεύει να σκοτωθεί αμέσως.

Ποιος μπορούσε ποτέ να σκεφθεί ότι οι λίγες και τόσο φτωχές, όπως φαινότουσαν, θέσεις μάχης, που μπορούσε να δει κανείς από την Βουλγαρική πλευρά θα αποδεικνύονταν τέτοιου είδους σύγχρονες (μοντέρνες) και ισχυρές θέσεις οχυρώσεως! Ποιος θα μπορούσε ποτέ να πιστέψει, ότι ο Έλληνας θα μας αντιμετώπιζε με μια τόσο σκληρή και τόσο ενεργητική και δυναμική αντίσταση!

Τίποτε δεν μας βοηθά. Εάν θέλω να προσφέρω κάποια βοήθεια στο Πεζικό, με τα πυροβόλα της Μονάδος μου, πρέπει να τα μεταφέρω εδώ, σ' αυτό το μονοπάτι. Μόνον τέτοιου είδους πυροβόλα θα μπορούσαν να τολμήσουν κάτι τέτοιο, μέσα σ' αυτό

το θανατηφόρο πυρ, ρίχνοντας βολές από την κορυφή του αυχένα όπου έπρεπε να οδηγηθούν, ώστε από εκεί να μπορέσουμε να αντιμετωπίσουμε τα βαριά όπλα του αντιπάλου, να τα κάνουμε να σιγήσουν και να καταστρέψουμε τα οχυρά του.

Με τα πόδια μου προχωρώ αναζητώντας μίαν κατάλληλη τοποθεσία, με βατό δρομολόγιο, ώστε να περάσουν ασφαλώς από εκεί τα πυροβόλα μας.

Μόνον μετά από ώρες καταφέρνω να φθάσουν τέσσερα από τα πυροβόλα μου στο σημείο εκείνο, κοντά στο μονοπάτι, το φάρδος του οποίου μόλις φθάνει για να προχωρήσουν αυτοί οι κολοσσοί.

Από τις 5.30 μ.μ. εξαπολύεται νέα επίθεση. Αεροπλάνα Στούκα, ρίχνουν το καταστροφικό τους φορτίο επάνω στις εχθρικές θέσεις. Μαζικά πυρά πυροβολικού σφυροκοπούν τις θέσεις του εχθρού και σκάζουν

με πολύ κρότο εκεί πέρα.

Εμείς αναπνέουμε ανακουφισμένοι. Μετά από έναν τέτοιο καταγισμό πυρός, οι αντίπαλοί μας δεν θα μπορέσουν πλέον να εναντιωθούν.

Μόλις έπεσε η τελευταία βόμβα των Στούκα και κατόπιν η τελευταία οβίδα πυροβόλου, τότε αρχίζουν να προχωρούν ασυγκράτητα τα χαλύβδινα τέρατα, τα πυροβόλα αμέσου υποστηρίξεως της επιθέσεως Πεζικού, φθάνοντας, σε λίγο, επάνω στο επίπεδο έδαφος του αυχένα.

Στριμωγμένα μεταξύ τους και τα τέσσερα αυτά πυροβόλα ανεπύχθησαν εκεί στην κορυφή του αυχένα. Με κρότους και θορύβους και με ταχύτατες ομοβροντίες ξερνούν τώρα τις οβίδες τους εναντίον των Ελληνικών οχυρών θέσεων (bunker). Και τώρα, το Πεζικό, που ήταν στριμωγμένο και συγκεντρωμένο πίσω

**Γερμανικά τανκς προ του οχυρού Λίσσε
6-4-1941 [Φωτογραφία: Άντον Μπλάσιους (Anton Blasius) 7./105].**

από την κορυφή του, σε θέσεις ετοιμότητας, αρχίζει την επίθεση.

Τότε ακουστήκαν σφυρίγματα και βόμβοι και πλαταγίσματα και κρότοι και δονήσεις γύρω μας εδώ στον αέρα!

Η γη σείεται!

Πέτρες και σκόνη, κορμοί δένδρων και όγκοι χωμάτων στροβιλίζονται στον αέρα, και πέφτουν επάνω μας με κρότο. Ο Έλληνας έχει στρέψει όλα τα πυρά των γύρω λόφων εναντίον μας. Με πυρά από όπλα όλων των διαμετρημάτων μας κτυπά από παντού. Το Πεζικό πηδά πάλι πίσω στις αρχικές του θέσεις.

Για μερικά λεπτά εμπρός στα πυροβόλα μας δεν υπάρχει τίποτα να ιδούμε. Έχουν γεμίσει με σκόνες και βρώμες, από τις οβίδες που εξερράγησαν εκεί γύρω.

Βολές με πλήρη επιτυχία, με φοβερό πάταγο έπεσαν επάνω στα ασπίδια των πυροβόλων μας. Αυτό διαπιστώθηκε από το γεγονός ότι δεν θα μπορούσαμε πλέον να ξαναδούμε κανέναν από εκείνους τους ανδρείους άνδρες μας (που έπεσαν νεκροί

την στιγμή εκείνη). Χωρίς προστασία, παραδόθηκαν στο εχθρικό πυρ.

Μια νέα προσπάθεια επιθέσεως με κάλυψη, φαίνεται αδύνατη. Πώς θα μπορούσαν οι οδηγοί των αυτοκινουμένων πυροβόλων μας να τα ξαναφέρουν πίσω στο στενό μονοπάτι, στις θέσεις που ήσαν προηγουμένως (πριν από την επίθεση εκείνη), εκεί όπου ήμασταν καθηλωμένοι, εφόσον δεν είχαν οι οδηγοί καμία δυνατότητα να βλέπουν πίσω τους τι γίνεται και πού πηγαίνουν; Μια παρέκκλιση έστω και λίγων εκατοστών από το μονοπάτι εκείνο, θα είχε ως αποτέλεσμα την πτώση τους σε μεγάλο βάθος, μέχρι κάτω χαμηλά στο έδαφος.

Και όμως τα καταφέρνουν!

Αισθάνομαι ανακούφιση καθώς βλέπω τα πυροβόλα μας να έχουν γυρίσει πίσω στο μονοπάτι. Εδώ, τουλάχιστον, υπάρχει κάποια κάλυψη. Ο γεμιστής του πρώτου από τα τέσσερα πυροβόλα μας, είναι νεκρός. Σκοτώθηκε από θραύσμα οβίδας που πέρασε από κάποιο άνοιγμα, τυχαία, πίσω από το ασπίδιο. Όλοι οι άλλοι άνδρες

μου παρέμειναν αβλαβείς.

Αλλά πώς είναι τα πυροβόλα! Τι εικόνα παρουσιάζουν! Ένας σωρός από λαμαρίνες τα προστατευτικά καλύμματα των ερπυστριών τους, αλλά και τα υπερκείμενα μέρη των πυροβόλων ήταν διάτρητα, κομμένα και σχισμένα. Τα χονδρά ασπίδια προστασίας των πυροβόλων φέρουν βαθιές χαραγματιές, δηλαδή τα ίχνη των εχθρικών βλημάτων. Και όμως άντεχαν!

Την στιγμή αυτή έχουμε απεριόριστη εμπιστοσύνη στο καινούργιο μας αυτό όπλο.

Περνούμε την νύχτα ξαπλωμένοι κάτω από τα πυροβόλα μας, τα οποία ευρίσκονται το ένα πίσω από το άλλο επάνω στο μονοπάτι. Έτσι μπορούμε να αισθανόμαστε κάπως προστατευμένοι.

7^η Απριλίου 1941 (2^η ημέρα επιθέσεως Γερμανών) Με το χάραγμα της ημέρας αρχίζει μια φιλή βροχή, η οποία σιγά - σιγά γίνεται πιο ισχυρή.

Η ημέρα περνάει χωρίς αξιόλογες εχθροπραξίες. Το πυροβολικό και τα υπόλοιπα όπλα του εχθρού μας ενοχλούν πολύ. Το

Πεζικό μας, που την προηγούμενη ημέρα είχε βαριές απώλειες πρέπει να οργανώσει τις νέες θέσεις του.

Το βράδυ της προηγούμενης, λίγο πριν αρχίσει η επίθεση, ο Ταγματάρχης Ενς, Διοικητής του 2^{ου} Τάγματος, με μίαν χούφτα τολμηρών ανδρών, πέτυχε να διαβεί τα όρια που κρατούσαν οι Μονάδες μας, και καλυπτόμενοι από το σκοτάδι, κινηθήκαν ανάμεσα στις χαράδρες και στα φαράγγια προ των εχθρικών οχυρωματικών θέσεων, ελπίζοντας να φθάσουν στην νότια πλευρά του ποταμού, και με ένα τέχνασμα να καταλάβουν ανέπαφη την πιο σημαντική γέφυρα που υπήρχε εκεί.

Η ημέρα περνάει χωρίς να λάβομε καμιάν είδηση από τους γενναίους εκείνους συναδέλφους μας. Πολύ μας βαραίνει αυτή η αβεβαιότητα για την τύχη τους.

8^η Απριλίου 1941 Το μεσημέρι κάνουμε νέα επιχείρηση εφόδου εναντίον των οχυρών. Το προπορευόμενο πυροβόλο μας ανεβαίνει στην κορυφή του αυχένα και αρχίζει πυρ. Εάν ο αντίπαλος δεν απαντήσει στο επόμενο λεπτό, θα αρχίσει η επίθεση

**Τανκς ανοίγει πυρ εναντίον του οχυρού
Λίσσε 6-4-1941 [Φωτογραφία: Άντον
Μπλάσιους (Anton Blasius)].**

των τμημάτων Πεζικού.

Το Πυροβόλο μας ρίχνει επί 20 ή 30 δευτερόλεπτα, οπότε από την άλλη πλευρά αρχίζουν ταυτόχρονα και καταγιστικά, σαν τυφώνας, πυρά όλων των βαρέων όπλων εναντίον του. Πάλι αμφιβάλλουμε εάν το πυροβόλο μας θα μπορέσει να επιστρέψει πίσω στην θέση του αβλαβές, έπειτα από μια τέτοια κόλαση πυρός. Και όμως, και αυτήν την φορά γίνεται το θαύμα. Κύλησε πάλι προς τα πίσω, σχεδόν ανέπαφο. Κανένας άνδρας από το πλήρωμά του δεν χάθηκε. Πήδησα γρήγορα προς το μέρος τους και με χειραψία συνεχάρηκα τον αρχηγό του πληρώματος εκείνου.

«Τώρα ακόμη μια φοράν θα μιλήσει το Πυροβολικό μας» είπα, «το οποίο θα προσπαθήσει να αναγκάσει τις εχθρικές Πυροβολαρχίες να σιωπήσουν. Σε μισή

ώρα, περίπου, θα επαναλάβουμε την προσπάθειά μας για μιαν ακόμη φορά».

Ο Αρχηγός του πληρώματος Μπάουερ με κοιτάζει. «Εντάξει», λέγει. Τίποτα άλλο.

Η δεύτερα προσπάθεια αποτυγχάνει όπως και η πρώτη. Οι Πυροβολαρχίες και τα βαριά όπλα των Ελλήνων είναι πολύ επιδέξια εγκατεστημένα στις θέσεις οχυρώσεως.

9^η Απριλίου 1941 Συνδιασκέπτομαι με τους Αρχηγούς των πληρωμάτων των πυροβόλων μου, οι οποίοι θα ηγηθούν μιας νέας επιθετικής ενεργείας μας, και προβαίνουν στην αναγνώριση του εδάφους. Τότε έρχεται ξαφνικά μια πληροφορία που μεταδίδεται από το Πεζικό.

«Ειδική αγγελία! Η Θεσσαλονίκη συνθηκολόγησε!».

Υπό την επίδραση του γεγονότος της συνθηκολογήσεως της Στρατιάς της Μακεδονίας, θα επιτευχθεί, επιτέλους, και η παράδοση του Ρούπελ, με όλα τα γύρω οχυρά του,

ΠΡΩΤΗ ΣΕΛΙΔΑ ΤΩΝ ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ του Υπολοχαγού Βόλφγκαγκ Καππ (Wolfgang Kapp), με τίτλο «Προ της Γραμμής Μεταξά» (Vor der Metaxaslinie).

στις 10 Απριλίου, μετά από σκληρές μάχες, υποκύπτοντας στην απαίτηση μας να καταθέσουν τα όπλα άνευ όρων.

Μέσα στην πολύπλοκη κατασκευή, με πάρα πολλούς ορόφους, από βράχους, με ατελείωτες διακλαδώσεις, με υπογείους διαδρόμους και κρυφούς αλλά πολύ οχυρωμένους θόλους, το όλο αυτό συγκρότημα αποτελούσε ένα αριστοτέχνημα σύγχρονης, δηλαδή μοντέρνας τέχνης κατασκευής έργων οχυρώσεως.

Ο Ταγματάρχης Ενς (Ens), με την μικρή ομάδα του, κατάφερε να περάσει τα εμπόδια και να φθάσει στην νότια διάβαση του ποταμού Στρούμα

(Στρυμόνος). Δεν μπόρεσαν να εμποδίσουν την

ανατίναξη της γεφύρας του σιδηροδρόμου, αλλά πέτυχαν να καταλάβουν ένα δεσπόζον ύψωμα και να παραμείνουν εκεί επί τέσσερις ημέρες.

Ο Ταγματάρχης Ενς και ο Ταγματάρχης Χόφμαν Σόενμπορν (Hoffmann Schoenborn), ο Διοικητής του δικού μας τμήματος Πυροβολικού υποστηρίξεως επιθέσεων, παρασημοφορήθηκαν με τον Σιδηρούν Σταυρόν (Ritterkreuz Des Eisernen Kreutzes).

Ο αγώνας μας όμως δεν τελείωσε. Ετοιμάζουμε τα όπλα μας για νέα πολεμική δράση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ☞ «ΠΡΟ ΤΗΣ ΓΡΑΜΜΗΣ ΜΕΤΑΞΑ (Vor der Metaxaslinie)», του Γερμανού Υπολοχαγού Βόλφγκαγκ Καππ (Wolfgang Kapp).
- ☞ Αρχείο «Πανελληνίου Συνδέσμου Πολεμιστών και Φίλων των Οχυρών Μακεδονίας και Θράκης 1940-1941».

ΜΑΧΕΣ ΨΥΧΗΣ ΣΤΟΝ ΕΘΝΙΚΟΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟ ΑΓΩΝΑ ΚΥΠΡΟΥ (1955 - 1959)

ΚΕΙΜΕΝΟ-ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ:
Ταχχος Ιωάννης Πασχαλίδης

«Οι Άγγλοι θα μας
πάρουν το σώμα, αλλά ποτέ
δεν θα μπορέσουν να μας σκο-
τώσουν την ψυχή, την Ιδέα».

Ιάκωβος Πατάτσος
Αγωνιστής της ΕΟΚΑ
Κρεμάστηκε από Άγγλους.

Οι απαρχές της ιστορίας της Κύπρου χάνονται στα βάθη μακρινών χιλιετιών, ανάμεσα σε θρύλους και παραδόσεις. Από τον 15ο αιώνα π.Χ., και εντονότερα τους αμέσως επόμενους, εγκαταστάθηκαν κατά κύματα στο νησί οι Αχαιοί, και δημιούργησαν άρρηκτους δεσμούς με τη μητροπολιτική Ελλάδα. Έκτοτε η Κύπρος ακολούθησε την ιστορική πορεία και το πεπρωμένο του υπόλοιπου ελληνισμού. Ήρωες του Τρωικού πολέμου ίδρυσαν τις μεγαλύτερες πόλεις και συνδέθηκαν μαζί τους. Ακολούθησαν αγώνες κατά των πολλών και διαδοχικών δυναστών οι οποίοι πέρασαν από το νησί: Ασσύριοι και Πέρσες, Ρωμαίοι και Άραβες, Ναΐτες ιππότες και Σταυροφόροι, Ενετοί, Οθωμανοί Τούρκοι και Άγγλοι. Όλους τους διέκρινε ένας

κοινός παρονομαστής: η διάθεση όχι μόνο βίαιης και μόνιμου χαρακτήρα κυριαρχίας, αλλά και η λυσσώδης προσπάθεια αφελληνισμού των Κυπρίων, μέσω της καταπίεσης στην εκδήλωση της γλώσσας και της θρησκείας.

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1955

Με το άνοιγμα της διώρυγας του Σουέζ το 1869, η στρατηγική σημασία της Κύπρου έγινε ακόμη μεγαλύτερη, και από την Οθωμανική αυτοκρατορία πωλήθηκε στην Αγγλία το 1878.

Στις παραμονές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η Κύπρος γέμισε από αφίσες της βρετανικής διοίκησης οι οποίες καλούσαν τον λαό να πολεμήσει «για την ελευθερία και την Ελλάδα». Πάνω από 32.000 νέοι του νησιού κατετάγησαν

Κύπριοι εθελοντές στο λιμάνι του Πειραιά τον Νοέμβριο του 1940, πριν την αναχώρησή τους για τα βουνά της Βορείου Ηπείρου.

ΜΟΨΗΦΙΣΜΑ

15-22 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1950

ΑΞΙΟΥΜΕΝ

ΝΩΣΙΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

.....ριον

.....νορία

.....Όνομα και επώνυμο

.....Τίτλος Μακάριος

.....Τοπωνύμιο Γενέσεως

.....Αριθμός Αρχειοθέτησης

Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος

εθελοντικά στον Βρετανικό Στρατό, ενώ άλλοι 1.200, παρά τους περιορισμούς της αποικιοκρατίας, έφθασαν στην Ελλάδα και πολέμησαν εναντίον των Ιταλών.

Με την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου το Λονδίνο επαναξιολόγησε τις κτήσεις του ανά τον κόσμο προκειμένου να αντιμετωπίσει την επίφοβη κομμουνιστική απειλή. Στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο η Κύπρος αξιολογήθηκε ως ιδιαίτερα σημαντική για την διατήρηση στρατιωτικών βάσεων. Στις αρχές της δεκαετίας του '50 η Μεγάλη Βρετανία αναβάθμισε τη στρατιωτική της παρουσία λόγω της στρατηγικής θέσης της νήσου. Μετά τη σταδιακή υποχώρηση από αποικίες και προτεκτοράτα στη Μέση Ανατολή και την άνοδο του αραβικού εθνικισμού, το Λονδίνο αποφάσισε να μεταφέρει τις κυριότερες

βάσεις συλλογής πληροφοριών στην Κύπρο. Στην Λευκωσία εγκαταστάθηκε ο κεντρικός σταθμός της ΜΙ6 για τη Μέση Ανατολή, και στην Επισκοπή το Στρατηγείο Μέσης Ανατολής.

Στην Κύπρο λειτουργούσαν ραδιοφωνικοί σταθμοί που απευθύνονταν στους αραβικούς πληθυσμούς της περιοχής. Ο Αραβικός Σταθμός Μεταδόσεως Εγγύς Ανατολής, λειτουργούσε από τα Πολεμύδια και είχε στην εμβέλειά του την Συρία, τον Λίβανο την Ιορδανία, το Ιράν, το Ιράκ, την Βόρεια Αίγυπτο και κάποια τμήματα της Σαουδικής Αραβίας. Εκπέμποντας φιλοβρετανική προπαγάνδα, ο σταθμός ήταν ένα από τα κυριότερα μέσα ψυχολογικών επιχειρήσεων και επηρεασμού των Αράβων.

Χωρίς λοιπόν υπερβολή, κατά τη δεκαετία του '50, μεσουںτος του Ψυχρού Πολέμου, η Κύπρος αποτελούσε για το Λονδίνο και την Ουάσιγκτον ένα νησί - κλειδί στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, μια βάση σημαντικών στρατιωτικών δυνάμεων και συλλογής πληροφοριών για

Διαδηλώσεις Κυπρίων για την Ένωση με την Ελλάδα.

την ΕΣΣΔ και τη Μέση Ανατολή.

Στις 15 Ιανουαρίου 1950 έγινε δημοψήφισμα στη Κύπρο, με σκοπό την ένωσή της με την Ελλάδα. Ο Κυπριακός Ελληνισμός άρχισε να διεξάγει στρατηγικές ΨΕ με σκοπό τον επηρεασμό της διεθνούς κοινής γνώμης. Το 95,7% του κυπριακού ελληνισμού προσήλθε στις εκκλησίες, όπου είχαν τοποθετηθεί οι σχετικοί τόμοι. Μια μικρή μειοψηφία, το υπόλοιπο 4,3%, δεν επιθύμησε να προσυπογράψει (όσο περίπου και ο πληθυσμός με Τουρκική συνείδηση).

Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος αποτέλεσε καίριο κτύπημα κατά της βρετανικής προπαγάνδας, η οποία αμφισβητούσε τον παλλαϊκό χαρακτήρα του ενωτικού αιτήματος.

Στις 9 Σεπτεμβρίου 1950 έφθασαν στη Νέα Υόρκη, όπου έγιναν δεκτοί με εν-

Γεώργιος Γρίβας

θουσιασμό από την ελληνική ομογένεια, προσωπικότητες του πολιτικού κόσμου της Κύπρου. Στις 26 του ίδιου μήνα, αντίγραφα των τόμων του δημοψηφίσματος κατατέθηκαν στη Γραμματεία του ΟΗΕ

Ο Γεώργιος Γρίβας ήρθε στην Κύπρο τον Οκτώβριο του 1952. Περιπλανήθηκε στις πλέον δυσπρόσιτες και ορεινές περιοχές των ορεινών όγκων Τρόδος και Πενταδακτύλου, αναζητώντας σημεία απόκρυψης αντάρτικων ομάδων και υλικού. Κατά την παραμονή του στην Κύπρο, ο Γεώργιος Γρίβας έλαβε μια σημαντική απόφαση: ο σχεδιαζόμενος αγώνας θα διεξαγόταν αποκλειστικά από Κυπρίους, παρά τη δεδηλωμένη πρόθεση πολλών Ελλαδιτών, ιδίως στρατιωτικών, να συνδράμουν ενεργά. Αυτό θα εξυπηρετούσε την εικόνα του αγώνα στη διεθνή κοινή γνώμη ως αμιγώς κυπριακού, ενώ η Ελλάδα θα απέκρουε ευχερέστερα τις κατηγορίες τις οποίες θα δεχόταν, ειδικά από τη Βρετανία, περί υποκίνησης και υπόθαλψης αντάρτικου κινήματος

Αγωνιστές και αγωνίστριες κατασκευάζουν εκρηκτικούς μηχανισμούς για τις ανάγκες του αγώνα.

στην Κύπρο.

Τον Οκτώβριο του 1952 ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος ταξίδευσε στις ΗΠΑ, όπου, διεξάγοντας στρατηγικές ΨΕ, οργάνωσε τρίμηνη εκστρατεία ενημέρωσης για το Κυπριακό. Συναντήθηκε με βουλευτές, γεροϋσιαστές και εκπροσώπους οργανώσεων της ομογένειας, μίλησε σε ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς σταθμούς και, τέλος, ίδρυσε συντονιστική οργάνωση με τον τίτλο «Δικαιοσύνη για την Κύπρο», με τη συνεργασία και τη στήριξη επιφανών ομογενών και Αμερικανών.

Η πορεία προς δυναμική κατεύθυνση ήταν πλέον μη αναστρέψιμη. Στην Κύπρο επικρατούσε αναβρασμός. Στις 28 Ιουνίου 1953 η Μεγαλόνησος σείστηκε από παγκύπριο συλλαλητήριο στη Λευκωσία, με τον Μακάριο να συνεπαίρνει τα πλήθη, «... Ένωση με την Ελλάδα, και μόνον Ένωση».

Στα αρχικά στάδια του ένοπλου αγώνα, ο Γρίβας βρισκόταν σε πλεονεκτικότερη θέση ως προς την συλλογή πληρο-

φοριών. Οι περισσότεροι Κύπριοι ήταν με το μέρος της ΕΟΚΑ στον αγώνα για την ανεξαρτησία, ενώ η βρετανική αποικιακή μηχανή ήταν επανδρωμένη με Ελληνοκυπρίους, που μπορούσαν να συνδράμουν σημαντικά στον σκοπό της οργάνωσης.

Την περίοδο αυτή εμφανίσθηκαν οι πρώτες αποχρώσεις ενδείξεις περί βρετανικής υποκίνησης του τουρκοκυπριακού παράγοντα. Παρατηρήθηκε ραγδαία πολιτικοποίηση και άνοδος του εθνικού συναισθήματος των Τουρκοκυπρίων. Ξαφνικά η Τουρκία «ανακάλυψε» την Κύπρο. Οι πρώτες, επιδερμικές νύξεις του τουρκικού παράγοντα για τα τεκταινόμενα στη Μεγαλόνησο εντοπίζονταν μερικά χρόνια πριν. Η επικύρωση της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα φαίνεται πως είχε γεννήσει ορισμένες πρώτες ανησυχίες στην Άγκυρα, η οποία φοβόταν επανάληψη του ίδιου σκηνικού στην Κύπρο. Τις ανησυχίες αυτές αναπαρήγαγε σύσσωμος ο τουρ-

κικός Τύπος της εποχής.

Τον Αύγουστο του 1954 η Ελλάδα προσέφυγε στον ΟΗΕ παρά τις παρασκηνιακές ενέργειες των ΗΠΑ και της Βρετανίας να αποφευχθεί η μεταφορά του Κυπριακού στο επίπεδο αυτό.

Στο τέλος του 1954 ο Γεώργιος Γρίβας εγκαταστάθηκε υπό συνθήκες πλήρους μυστικότητας στη Λευκωσία, αρχίζοντας την εκπαίδευση των στελεχών στη χρήση όπλων και χειροβομβίδων, καθώς και στην εκτέλεση δολιοφθορών. Για λόγους ασφαλείας ο ίδιος προσέλαβε το ψευδώνυμο με το οποίο πέρασε στην Ιστορία: «Διγενής», από τον βυζαντινό θρύλο του Πενταδάκτυλου. Ομοίως, ψευδώνυμα απέκτησαν όλοι οι αγωνιστές.

Πολύτιμος αρωγός στα πρώτα δύσκολα βήματα της προπαρασκευής του απελευθερωτικού αγώνα στάθηκε ο ηγέτης της ΟΧΕΝ (Ορθοδόξου Χριστιανικής Ενώσεως Νέων) και ένας από τους πρωτεργάτες του ενωτικού κινήματος, ιερέας Σταύρος Παπαγαθαγγέλου. Οι ενταγμένοι στην ΟΧΕΝ νέοι βοήθησαν αποτελεσματικά στην παραλαβή, μεταφορά και αποθήκευση του στρατιωτικού υλικού, ενώ οι μαχητικότεροι επελέγησαν για να στελεχώσουν τις ομάδες κρούσης της οργάνωσης. Ο ίδιος ο παπα - Σταύρος, εξέδιδε μυστικά εφημερίδα και ανέλαβε το έργο της μύησης στην οργάνωση των πλέον κατάλληλων.

ΕΝΑΡΞΗ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ

Την 1η Απριλίου 1955 η ΕΟΚΑ κήρυξε επίσημα την έναρξη του Κυπριακού απελευθερωτικού αγώνα. Δεκάδες βομ-

βιστικές επιθέσεις συντάραξαν τη Μεγαλόνησο. Οι πολυπληθείς στρατιωτικές βάσεις ήταν πρώτες στη λίστα των στόχων και στις 16 Μαρτίου προσβλήθηκε η βάση του 9ου Συντάγματος Διαβιβάσεων στον Άγιο Νικόλαο.

Είναι σημαντικό να τονιστεί η επιλογή της ημερομηνίας 1^{ης} Απριλίου (ημέρα που εθιμικά λέγονται ψέματα) από πλευράς ΨΕ. Θα δημιουργούνταν μεταξύ άλλων, σύγχυση στους Βρετανούς, για την γνησιότητα των γεγονότων. Ψυχολογικός στόχος των δολιοφθορών που σημειώθηκαν εκείνη τη νύκτα ήταν, όπως ανέφερε αργότερα ο Γεώργιος Γρίβας - Διγενής, να δημιουργηθεί η εντύπωση, τόσο στη βρετανική αποικιοκρατία, όσο και στη διεθνή κοινή γνώμη, ότι υπήρχε

δυναμική και ισχυρή επαναστατική οργάνωση και όχι κάποια μεμονωμένα άτομα και ενέργειες. Μια εντυπωσιακή έναρξη, εξάλλου, θα τόνωνε το ηθικό του κυπριακού λαού και θα προβλημάτιζε τους Βρετανούς.

Την ίδια νύκτα που σημειώθηκαν οι πρώτες εκρήξεις, κυκλοφόρησαν σε πόλεις και χωριά προκηρύξεις οι οποίες μετέφεραν στον λαό το πρώτο επαναστατικό μήνυμα της ΕΟΚΑ:

Με την βοήθεια του Θεού, με πίστιν εις τον τίμιο αγώνα μας, με την συμπαράστασιν ολοκλήρου του Ελληνισμού και με την βοήθεια των Κυπρίων **ΑΝΑΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΤΙΝΑΞΙΝ ΤΟΥ ΑΓΓΛΙΚΟΥ ΖΥΓΟΥ**, με σύνθημα εκείνο, το οποίον μας κατέλειπαν οι πρόγονοι μας ως ιεράν παρακαταθήκην «**Ἡ ΤΑΝ Ἡ ΕΠΙ ΤΑΣ**»,

ΑΔΕΛΦΟΙ ΚΥΠΡΙΟΙ.

Από τα βάθη των αιώνων μας ατενίζουν όλοι εκείνοι, οι οποίοι ελάμπρυναν την Ελληνικήν Ιστορίαν, δια να διατηρήσουν την Ελευθερίαν των, οι Μαραθωνομάχοι, οι Σαλαμινομάχοι, οι Τριακόσιοι του Λεωνίδα και οι νεώτεροι του Αλβανικού Έπους. Μας ατενίζουν οι Αγωνισταί του 21, οι οποίοι μας εδίδαν, ότι η απελευθέρωσις από τον Ζυγόν δυνάστου αποκτάται πάντοτε με το ΑΙΜΑ. Μας ατενίζει, ακόμη συμπάς ο Ελληνισμός ο οποίος και μας παρακολουθεί με αγωνίαν, αλλά κας με Εθνικήν υπερηφάνειαν.

Ας απαντήσωμεν με έργα, ότι θα γίνωμεν «πολλώ κάρρονες τούτων»

Εμπρός όλοι μαζί για τη λευτεριά της Κύπρου μας.

Είναι καιρός να δείξωμεν εις τον κόσμον, ότι. εάν η διεθνής διπλωματία ΑΔΙΚΟΣ και εν πολλοίς ΑΝΑΝΔΡΟΣ η Κυπριακή ψυχή είναι γενναία. Εάν οι δυνάσται μας, δεν θέλουν να αποδώσουν την Λευτεριά μας, μπορούμε να την διεκδικήσουμε με τα ίδια μας τα ΧΕΡΙΑ και με το ΑΙΜΑ μας.

Ας δείξουμε εις τον κόσμο ακόμη μίαν φοράν ότι και του σημερινού Έλληνος Ο Τράχυλος ζυγόν δεν υπομένει, Ο Αγών θα είναι σκληρός. Ο δυνάστης διαθέτει τα μέσα και τον αριθμόν.

Ημείς διαθέτομε την ΨΥΧΗ. Έχομεν και το ΔΙΚΑΙΟ με το μέρος μας, Γ' αυτό και θα ΝΙΚΗΣΩΜΕΝ,

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΑΙ

Ατενίσσατε το έργον σας. Είναι αίσχος εν εικοστώ αιώνει οι λαοί να χύνουν το αίμα των, για ν' αποκτήσουν την ΛΕΥΤΕΡΙΑ των, το θείον αυτό δώρο, για το οποίον και εμείς επολεμήσαμεν παρά τω πλευρώ των λαών σας, και, για το οποίον σεις, τουλάχιστον, διατείνεσθε, ότι επολεμήσατε εναντίον του ναζισμού και του Φασισμού.

ΕΛΛΗΝΕΣ

Όπου κι αν ευρίσκεσθε ακούσατε την φωνή μας.

ΕΜΠΡΟΣ. ΟΛΟΙ ΜΑΖΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΛΕΥΤΕΡΙΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΜΑΣ

Ε.Ο.Κ.Α.

Ο

ΑΡΧΗΓΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ

Το προηγούμενο βράδυ (31 Μαρτίου) επλήγησαν οι πομποί στην Αθάλασσα και στη Ασκατάμια, έξω από την Λευκωσία. Το ραδιόφωνο, πλήρως ελεγμένο από την αποικιοκρατία και όργανο βρετανικής προπαγάνδας, σίγησε.

Την θέση του κυβερνήτη της νήσου ανέλαβε ο σερ Τζων Χάρντινγκ ο οποίος είχε αντιμετώπισει με επιτυχία τις εξεγέρσεις στη Μαλαισία και την Κένυα. Επισημαίνεται ότι στη Κένυα οι Βρετανοί χρησιμοποίησαν επιτυχώς το 1955, την ονομασία Mau Mau για τους ντόπιους Κικuyu, τους οποίους εμφάνισαν προπαγανδιστικά ως δολοφονικές ορδές που εξολόθρευσαν τους λευκούς φίλους τους και τα παιδιά τους στα κρεβάτια τους.

Χαρακτηριστική είναι η προκήρυξη που εξέδωσε η ΕΟΚΑ για τον Χάρντινγκ.

Σερ Τζων Χάρντινγκ

ΟΙ ΟΥΝΝΟΙ ΞΑΝΑΡΧΟΝΤΑΙ

Ἄνικανος ὁ στρατάρχης τῶν Μάου-Μάου νά καταβάλλῃ τὸ κίνημά μας, καταστρέφει, καίει δάση τὰ ὅποια ἀποτελοῦν ὡμορφιά καὶ πλοῦτον τοῦ νησιοῦ μας, μετὸν ἀνόητον ὑπολογισμόν ὅτι θὰ περιορίσῃ τὰ κτυπήματ' τῶν ἀνταρτῶν μας ἐναντίον τοῦ στρατοῦ του.

Οἱ...φιλελεύθεροι Ἄγγλοι υπερέβησαν εἰς βανδαλισμούς τὸν Ἰμβραήμ τῆς Πελοποννήσου καὶ τοὺς Οὔννους εἰς τὴν Εὐρώπην. Γι' αὐτὸ τοὺς ἀξίζει ὁ τίτλος «ΟΥΝΝΟΙ ΤΟΥ ΒΟΡΡΑ».

Οἱ Κύπριοι καὶ ὅσοι οἱ Ἕλληνες θὰ ἐναυμοσύνται μετ' ἀποτροπισμῶν τὸ πέρασμα τῶν «ΟΥΝΝΩΝ ΤΟΥ ΒΟΡΡΑ» ἀπὸ τὸ μαρτύριόν νησί μας.

Ε.Ο.Κ.Α.

ΟΙ ΟΥΝΝΟΙ ΞΑΝΑΡΧΟΝΤΑΙ.

Ἀνίκανος ο στρατάρχης των Μαου-Μαου να καταβάλει το κίνημά μας, καταστρέφει, καίει δάση τα οποία αποτελούν ομορφιά και πλούτον του νησιού μας, με τον ανόητον υπολογισμόν ότι θα περιορίσει τα κτυπήματα των ανταρτών μας ἐναντίον του στρατού του.

Οι ...φιλελεύθεροι Ἄγγλοι υπερέβησαν σε βανδαλισμούς τον Ἰμβραήμ της Πελοποννήσου και τους Οὔννους εἰς τὴν Εὐρώπην. Γι' αὐτό τους ἀξίζει ὁ τίτλος «ΟΥΝΝΟΙ ΤΟΥ ΒΟΡΡΑ».

Οι Κύπριοι και όλοι οι Έλληνες θα ενθουμούνται με αποτροπιασμό το πέρασμα των «ΟΥΝΝΩΝ ΤΟΥ ΒΟΡΡΑ» από το μαρτυρικό νησί μας.

Ε.Ο.Κ.Α.

Με την έναρξη του αγώνα της ΕΟΚΑ ο Ραδιοφωνικός Σταθμός Αθηνών υποστήριξε τον κυπριακό αγώνα για αυτοδιάθεση και ένωση με την Ελλάδα. Το Λονδίνο διαμαρτυρήθηκε έντονα, αλλά δεν ανέλαβε αρχικά επιθετικές πρωτοβουλίες. Όμως, ένα χρόνο αργότερα, την 1η Ιουνίου 1956, ο πρωθυπουργός Ήντεν κατέκρινε ανοιχτά το πρόγραμμα του Ραδιοφωνικού Σταθμού Αθηνών λέγοντας ότι «η Αθήνα υποκινεί τρομοκρατία». Οι Βρετανοί κατάφεραν ισχυρές παρεμβολές στο σταθμό και διακήρυξαν ότι η ΕΟΚΑ αποτελείται από «κακούς πράκτορες πολιτικής τρομοκρατίας και δειλούς δολοφόνους». Οι αρχές στην Κύπρο υιοθετούν προπαγανδιστικές ανακοινώσεις και η λογοκρισία εντάθηκε. Οι δρόμοι αστικών περιοχών γέμιζαν με προπαγανδιστικά φυλλάδια κατά της ΕΟΚΑ.

Ως «βήματα» για την αποκατάσταση της τάξης στην Κύπρο τέθηκαν από τους Άγγλους:

- ➔ Διείσδυση στην ΕΟΚΑ,
- ➔ Δράση κατά του Ραδιοφωνικού Σταθμού Αθηνών.
- ➔ Δράση ακόμη και κατά του επισκόπου της Κυρήνειας. Ταυτόχρονα θα έπρεπε να χρηματοδοτηθεί μια ελληνόφωνη εφημερίδα που «να κρατούσε μετριοπαθή στάση» και να υποστήριζε τις αποικιακές αρχές και την πολιτική ασφάλειά τους. Η προπαγανδιστική επιχείρηση τόσο σε επίπεδο ασφάλειας όσο και σε επίπεδο κοινωνικοοικονομικών μεταρρυθμίσεων θα έπρεπε να παρουσιάζει στους Κυπρίους «μια καλή εναλλακτική επιλογή» εκτός από την ένωση με την Ελλάδα.

Στη συνεχή ενίσχυση των βρετανικών

δυνάμεων που βρίσκονταν στην Κύπρο (στις 10 και 11 Σεπτεμβρίου 1955 μεταφέρθηκαν από τη Μάλτα 1.500 κομάντος), η ΕΟΚΑ απάντησε με το προπαγανδιστικό μήνυμα ότι: «...όσο περισσότερα στρατεύματα μεταφερθούν στο νησί, τόσο μεγαλύτερες θα είναι οι απώλειές τους».

Τις ίδιες ημέρες η ΕΟΚΑ κυκλοφόρησε σε χιλιάδες αντίτυπα μία από τις πιο σκληρές ανακοινώσεις της. Η οργάνωση, αφού καλούσε τον κυπριακό ελληνισμό να ακολουθήσει τον δρόμο της τιμής και της θυσίας, κατέληγε ως εξής: **«Άγγλοι! Φύγετε από την Κύπρο, διότι θα την βάψετε με το αίμα σας».**

Ταυτόχρονα, η μαθητιώσα νεολαία ήταν καθ' όλο το φθινόπωρο του 1955 επί ποδός. Οι διαδηλώσεις και οι συγκρούσεις με τον στρατό και την Αστυνομία ήταν συχνότατο φαινόμενο, ενώ οι βρετανικές δυνάμεις συλλαμβάνανε πολίτες αδιακρίτως και κατά βούληση.

Η ΕΟΚΑ επένδυσε στην αδάμαστη κυπριακή νεολαία και κέρδισε. Σε χαιρετισμό της προς την ΑΝΕ (16 Δεκεμβρίου 1957), τον οποίο υπέγραφε ο αρχηγός Διγενής, προέτρεπε μεταξύ άλλων τους Κύπριους μαθητές ως εξής:

«Μην λυγίσετε μπροστά στην βία. Ηφάιστειο να γίνουν τα στήθια σας. Η λευτεριά αποκτάται με αίμα, όχι με ειρηνικές ψευτοφωνές. Αυτές είναι μόνο για τους δειλούς. Τιμή σε εκείνους που φέρουν τραύματα. Τα τραύματα στους αγώνες είναι παράσημα. Η αδράνεια και ο φιλοτομαρισμός είναι γνώρισμα και ένδειξις σαπίλας, εθνικής και κοινωνικής. Ντροπή

**Έκτροπα του Τουρκικού
όχλου κατά των Ελλήνων στην
Κωνσταντινούπολη.**

σ' εκείνους που τα προτιμούν, όταν οι άλλοι αγωνίζονται και πέφτουν».

Παράλληλα με την ένοπλη δράση της ΕΟΚΑ, ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος κατέβαλλε προσπάθειες για διεθνοποίηση του ζητήματος. Μια πρώτη, επιτυχημένη όπως αποδείχθηκε στη συνέχεια, κίνηση αντίδρασης του Λονδίνου ήταν να εμπλέξει ενεργά τους Τούρκους στην κυπριακή υπόθεση, η οποία έως τότε εμφανιζόταν επίσημα ως ελληνοβρετανική διαφορά. Ο πρωθυπουργός, Άντονυ Ηντεν, προσκάλεσε τις κυβερνήσεις Ελλάδας και Τουρκίας στο Λονδίνο για να συζητήσουν το Κυπριακό. Η διάσκεψη, η οποία έλαβε χώρα στη βρετανική πρωτεύουσα μεταξύ 29 Αυγούστου και 7 Σεπτεμβρίου 1955, έληξε χωρίς να επιφέρει κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα. Η τότε κυβέρνηση Αλέξανδρου Παπάγου διέπραξε πολιτικό σφάλμα δεχόμενη τη συμμετοχή της Τουρκίας, η οποία είχε από καιρό παραιτηθεί από κάθε δικαίωμα στην Κύπρο. Η Τουρκία αναγνωρίστηκε κατ' ουσία ως συμβαλλόμενο μέρος, αντίδικος της Ελλάδας και έχουσα δικαιώματα στο νησί.

Η πορεία του Κυπριακού, θέματος εθνικού, ναρκοθετήθηκε.

Ο τρόπος με τον οποίο εξέλαβε η Άγκυρα τη «συνεννόηση» την οποία προωθούσαν οι Βρετανοί, αποκαλύφθηκε κατά δραματικό για τον ελληνισμό τρόπο, ενώ η διάσκεψη ήταν ακόμη σε εξέλιξη. Τα μεσάνυχτα της 5ης προς 6η Σεπτεμβρίου 1955 εξερράγη βόμβα περιορισμένης ισχύος στην αυλή του τουρκικού προξενείου Θεσσαλονίκης, την οποία, όπως αποδείχθηκε αργότερα, είχε τοποθετήσει ο Δυτικοθρακιώτης Οκτάι Φαϊκ Εγκίν, φοιτητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Οι γνωστές σε όλους συνένειπες υπήρξαν η αρχή του τέλους για τον ελληνισμό της Κωνσταντινούπολης. Ο άγριος διωγμός τον οποίο εξαπέλυσε ο οργανωμένος και κατευθυνόμενος τουρκικός όχλος εξελίχθηκε σε νύκτα του Αγίου Βαρθολομαίου. Φόντοι, λεηλασίες, εμπρησμοί ναών, συλήσεις νεκροταφείων, μια ολοκληρωτική καταστροφή.

Η πρώτη βρετανική επικήρυξη, που αναρτήθηκε αμέσως μετά την έναρξη

Περιπολίες Βρετανών στρατιωτικών επί οχημάτων. Σε αναρτημένο πανό αναγραφόταν: «Διαλυθείτε ή θα πυροβολούμε».

Οι Ιμπεριαλιστές του Λονδίνου μας ονομάζουν «δολοφόνους» και «τρομοκράτες» και εκπλήσσονται όταν άλλοι μας ονομάζουν «πατριώτες».

του αγώνα της ΕΟΚΑ, στις 4 Απριλίου 1955, αφορούσε τον Γρηγόρη Αυξεντίου. Οποιαδήποτε πληροφορία ή ενέργεια που θα οδηγούσε στη σύλληψη του θα αμειβόταν με το ποσό των 250 λιρών. Ο λαός, αντιστεκόμενος στην αποικιοκρατία, κατάστρεψε τις προκηρύξεις.

Αυτό ανάγκασε την Αστυνομία και τον στρατό να εφοδιάζουν τους αξιωματικούς με ειδικά δελτία, που περιείχαν φωτογραφίες των επικηρυχθέντων. Με την έναρξη της κρίσης, οι Αρχές ασφαλείας άρχισαν να δέχονται στις τάξεις τους πολλούς Τουρκοκυπρίους, πυροδοτώντας έτσι την αντιπαράθεση μεταξύ των δύο κοινοτήτων της νήσου.

Στην Κύπρο συνεχίστηκε ο αγώνας και οι Βρετανοί τοιχοκόλλησαν σε ολόκληρο το νησί επικηρύξεις του Γεωργίου Γρίβα,

στις οποίες παρουσιάζονταν τέσσερις φωτογραφίες του και, μάλιστα, μια με στολή αντισυνταγματάρχη του Ελληνικού Στρατού. Τέλος, στην επικήρυξη αναγραφόταν και το ποσό των 10.000 λιρών που προσφερόταν ως αμοιβή για την κατάδοσή του.

Εκτός από τον Γεώργιο Γρίβα, σύντομα επικηρύχθηκαν και δεκάδες άλλοι αγωνιστές, οι οποίοι συνήθως άνηκαν στον στενό πυρήνα της οργάνωσης. Τα ποσά που προσέφεραν οι Βρετανοί στους καταδότες ή πληροφοριοδότες ανέρχονταν συνήθως σε 5.000 λίρες.

Ένα άλλο μέτρο που έλαβε η βρετανική πλευρά ήταν η ανάρτηση επικηρύξεων χωρίς τη φωτογραφία των καταζητούμενων αγωνιστών, οι οποίες έφεραν απλώς ένα κόκκινο Χ. Αυτό

Επικήρυξη του Γρίβα από τους Άγγλους.

συνέβαινε όταν ο αγωνιστής είχε συλληφθεί ή φονευθεί και σκοπό είχε την κάμψη του ηθικού και του αγωνιστικού φρονήματος του λαού. Επιπλέον, η βρετανική διοίκηση εξέδωσε ειδικό κατάλογο αμοιβών σε όσους θα έδιναν πληροφορίες, οι οποίες θα οδηγούσαν στην ανεύρεση όπλων και πυρομαχικών.

Στις 20 Αυγούστου ανακαλύφθηκαν τμήματα του ημερολογίου του Γρίβα και ο Χάρντινγκ, παρά την έντονη διαφωνία των υπηρεσιών πληροφοριών, αποφάσισε για ψυχολογικούς λόγους να δημοσιοποιήσει το ημερολόγιο προκειμένου να ενοχοποιήσει την ΕΟΚΑ. Τα αποσπάσματα του ημερολογίου του Γρίβα βοήθησαν τις βρετανικές υπηρεσίες να αναλύσουν την στρατηγική του και να ανακαλύψουν την σχέση του Μακαρίου με την ΕΟΚΑ.

Όσον αφορά το προφίλ της ΕΟΚΑ, οι αρχικές εκτιμήσεις των βρετανικών υπηρεσιών ήταν λανθασμένες. Το Λονδίνο πίστευε ότι η ΕΟΚΑ ήταν οργανωμένη με βάση το κομμουνιστικό μοντέλο, που προϋπέθετε έναν σταθερό μηχανισμό με πολιτικό γραφείο και κομισάριους, που συλλογικά καθόριζαν την στρατηγική της οργάνωσης έχοντας την έδρα τους στα βουνά (κατά το πρότυπο του ΕΛΑΣ στην διάρκεια της Κατοχής).

Το Λονδίνο προχώρησε στην επιχείρηση «Tea Party» με σκοπό το στιγματισμό της ΕΟΚΑ στα

μάτια της διεθνούς κοινής γνώμης. Η επιχείρηση εφαρμόστηκε από το τμήμα Πληροφοριών και Έρευνας (IRD), του Foreign Office. Σε ανταποκριτές αλλοδαπών ΜΜΕ στην Κύπρο μοιράστηκαν ενημερωτικά φυλλάδια σύμφωνα με τα οποία «η ΕΟΚΑ εκπύρνευε ανήλικα κορίτσια με μέλη της» και ήταν «εναντίον της ευημερίας» της νήσου. Σύμφωνα με άλλο φυλλάδιο «κοριτσάκι δώδεκα χρονών αναγκάστηκε να έχει σεξουαλική σχέση με μέλος της ΕΟΚΑ» Παράλληλα προωθείτο η «εκτίμηση» ότι η ΕΟΚΑ ήταν όργανο του ΑΚΕΛ. Αν και οι βρετανικές υπηρεσίες πληροφοριών είχαν λύσει πια το γρίφο της πολιτικής κατεύθυνσης της ΕΟΚΑ, το IRD συνέχιζε να κάνει λόγο περί κομμουνιστικού κινδύνου προκειμένου να πάρει με το μέρος του την Ουάσιγκτον. Οι βρετανικές αρχές πληροφορήσαν τους Αμερικανούς ανταποκριτές ότι ανακάλυψαν έγγραφα που πιστοποιούσαν τη σχέση ΕΟΚΑ - ΑΚΕΛ. Οι δημοσιογράφοι δεν είχαν όμως άμεση πρόσβαση στα «ντοκουμέντα».

Παράλληλα, εφημερίδες όπως η συντηρητικής κατεύθυνσης Daily Mirror και Daily Herald (έκδοση 29.5.1955) έγιναν αποδέκτες διαρροών από το Υπουργείο Αποικιών περί κομμουνιστικής υποστήριξης στο Μακάριο (όταν ο αρχιεπίσκοπος είχε συμφωνήσει σε πανκυπριακή απεργία και είχε συναντηθεί με τρεις αριστέρους Κύπριους δημάρχους).

Η «Observer» σημείωσε: «Ένας στρατάρχης, τρεις στρατηγοί, 35.000 Άγγλοι στρατιώτες στάθηκαν ανίκανοι να λυγίσουν την ΕΟΚΑ».

REWARDS FOR ARMS

The following rewards will be paid for arms handed in to the Authorities or for information leading to their recovery:

BREN gun or Mortar	£100
STEN gun or equivalent (e.g. THOMPSON or SCHMEISSER)	£50
RIFLE, GREENER gun	£40
AUTOMATIC PISTOL	£30
REVOLVER	£20
SPORTING GUNS	£10

The rewards apply only to weapons which are in a serviceable condition or which could easily be made serviceable.

WARNING: Anyone who wilfully and without proper authority tears down, defaces or destroys this notice is liable to imprisonment or fine.

March, 1957.

Κύπριοι μαθητές διαδηλώνουν υπέρ της Ένωσης.

Σταδιακά μια αυτοτροφοδοτούμενη προπαγάνδα πείθει το Λονδίνο ότι αν γινόταν η ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα τότε η Τουρκία θα κυκλωνόταν λόγω του «κινδύνου» που αντιμετώπιζε η Ελλάδα να μετατρέποταν σε κομμουνιστικό δορυφόρο. Ο «κομμουνιστικός κίνδυνος» και τα απίθανα σενάρια αλλοίωσαν τις πραγματικές εκτιμήσεις για την κρίση.

Παρόλα αυτά η Αθήνα χρησιμοποίησε με την σειρά της αντεπιχειρήματα σχετικά με την κομμουνιστική απειλή. Η Ουάσιγκτον ενημερώθηκε από Έλληνες διπλωμάτες ότι θα έπρεπε να συγκρατήσει την Βρετανία να μην προχωρήσει σε μια υποθετική σύλληψη και εκτέλεση του Γρίβα, ειδάλλως το ΑΚΕΛ θα κυριαρχούσε στην Κύπρο. Η Αθήνα ελίσσόταν στις Συμπληγάδες της βρετανικής προπαγάνδας.

Ανεπηρέαστη από τα συνεχή κτυπήματα παρέμεινε η βρετανική προπαγάνδα, διαστρεβλώνοντας ή αλλοιώνοντας γεγονότα και υποβαθμίζοντας τη δράση της ΕΟΚΑ. Είναι χαρακτηριστικό ότι στις 10 Νοεμβρίου 1955 και ενώ οι απώλειες των Βρετανών αυξάνονταν επικίνδυνα, αξιωματούχοι στο Λονδίνο δήλωναν στους «New York Times»

ότι οι υπηρεσίες της Intelligence Service στην Κύπρο αναδιοργανώνονταν και τον ίδιο μήνα η ΕΟΚΑ θα εξοντωνόταν.

Ιδιαίτερα εξαγρίωσε τους Βρετανούς η μαζική συμμετοχή στον αγώνα των νέων και της μαθητιώσας νεολαίας. Οι συγκρούσεις μαθητών και στρατιωτών ήταν στην ημερήσια διάταξη. Στις 14 Δεκεμβρίου, σε έφοδο βρετανικής δύναμης στο Λανίτειο Γυμνάσιο Λεμεσού, οι μαθητές χρησιμοποίησαν ακόμη και χειροβομβίδες, φονεύοντας έναν λοχία και τραυματίζοντας δύο στρατιώτες. Το Λανίτειο έκλεισε για μήνες, όπως και άλλα Γυμνάσια, στη Λευκωσία και τη Λάρνακα. Στις αρχές του 1956 η ΕΟΚΑ κάλεσε τους μαθητές να προχωρήσουν στην ανάρτηση της ελληνικής σημαίας στα σχολεία.

Με την πάροδο του χρόνου οι αποικιακές αρχές προχώρησαν σε νέου τύπου ΨΕ. Το φθινόπωρο του 1958 έκαναν την εμφάνιση τους μέσω προκηρύξεων δυο βρετανικές παραστρατιωτικές οργανώσεις η ΑΚΟΕ (η λέξη ΕΟΚΑ γραμμένη ανάποδα) και ο «Cromwell» (το όνομα του Άγγλου στρατηγού Όλιβερ Κρόμγουελ που αποκεφάλισε το βασιλιά Κάρολο Α' και χρίστηκε

Από τα κατασταλτικά μέτρα της Βρετανικής αποικιοκρατίας δεν εξαιρέθηκαν τα μικρά παιδιά.

δικτάτορας το 17^ο αιώνα). Οι οργανώσεις καλούσαν τους Κυπρίους και τους Βρετανούς να αντεπιτεθούν χωρίς οίκτο στην ΕΟΚΑ.

Στην προσπάθεια δυσφήμισης της ΕΟΚΑ έλαβαν μέρος πλήθος υπηρεσιών δημόσιας ενημέρωσης. Ιδιαίτερα η BIS ανέλαβε δράση κατά του Μακαρίου που μετά τις Σεϋχέλλες επισκέφτηκε τις ΗΠΑ για να προωθήσει τις κυπριακά αιτήματα. Το BIS προώθησε αντιμακαριακό προπαγανδιστικό υλικό σε περίπου 3 - 4.000 χιλιάδες Αμερικανούς δημοσιογράφους και διαμορφωτές κοινής γνώμης.

Μετά την ανακάλυψη των ημερολογίων του Γρίβα και την δημοσιοποίηση τους οι Αρχές κυκλοφόρησαν μια σειρά από ενημερωτικά δελτία κατά της ΕΟΚΑ. Μια σειρά τίτλων ήταν: «Ελληνικός Αλυτρωτισμός και Κυπριακή Τρομοκρατία» (1956), «Ελλάδα και Κύπρος: Η Πολιτική πίσω από την Τρομοκρατία» (1957), «Εκκλησία και Τρομοκρατία στην Κύπρο» (1957). Στις βρετανικές εφημερίδες ο Μακάριος εμφανιζόταν ως «αρχιτρομοκράτης» ενώ στο εξώφυλλο του τελευταίου τίτλου («Εκκλησία και Τρομοκρατία στην Κύπρο») παρουσιαζόταν η εικόνα ενός πτώματος δίπλα σε μια φωτογραφία του Αρχιεπισκόπου με φόντο τις Δέκα Εντολές (τονίζοντας το «ου Φονεύσεις»). Η Εκκλησία έγινε στόχος επιθέσεων, αλλά στελέχη του Φόρρεϊν Όφφισ συνειδητοποίησαν ότι μια τέτοια επιλογή στερούσε αξιοπιστίας το Λονδίνο και συμβούλευσαν οι επιθέσεις να εστιαστούν κατά του Μακαρίου και όχι κατά του θεσμού της Εκκλησίας.

Τέλος ένα άλλο μέσο μαύρης προπαγάνδας ήταν η συγγραφή μυθιστορημάτων που φωτογράφιζαν τον Μακάριο και την κυπριακή κρίση. Τίτλοι όπως «Ασχημο Καλοκαίρι» του Άπλμπυ και το «Δεν είναι

δικό σου το νησί» του Νας, υποστηρίχθηκαν από τον ίδιο τον Χάρντινγκ.

Ακόμη δηλαδή και σε λογοτεχνικά κείμενα περνούσε η αρνητική εικόνα του Μακαρίου και των Κυπρίων. Οι εξελίξεις όμως θα προλάβουν τις επιχειρήσεις λευκής, γκρίζας και μαύρης προπαγάνδας. Στα τέλη του 1958 και στις αρχές του 1959, όταν η επίλυση του Κυπριακού άρχισε να διαφαίνεται με τις τριμερείς επαφές, το Λονδίνο άρχισε να ανακαλεί σταδιακά τις επιχειρήσεις προπαγάνδας και ΨΕ. Το αντιμακαριακό μυθιστόρημα «Τα Φλεγόμενα Ράσα» του Άρθουρ Κάμπελ, δεν εκδόθηκε και η βρετανική κυβέρνηση προσπάθησε να πείσει την εχθρική προς τους Κυπρίους βρετανική κοινή γνώμη ότι ο Μακάριος δεν ήταν πλέον «τρομοκράτης» αλλά αξιόπιστος συνομιλητής στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων.

Σε εφημερίδες όμως της Βρετανίας, αναγραφόταν και απαισιόδοξες σκέψεις για τον αγώνα στη Κύπρο. Η εφημερίδα «London Times» ανέφερε χαρακτηριστικά ότι «...ήταν στρατιωτικά αδύνατον να νικηθεί η ΕΟΚΑ», ενώ η «Observer» σημείωσε: «Ένας στρατάρχης, τρεις στρατηγοί, 35.000 Άγγλοι στρατιώτες στάθηκαν ανίκανοι να λυγίσουν την ΕΟΚΑ». Σε κάποια από τις πολλές ανταποκρίσεις της η «Daily Herald» σημείωνε με έμφαση ότι «...η ΕΟΚΑ δεν είναι σπείρα, αλλά ισχυρότατα οργανωμένη εθνικιστική ομάδα, την οποία υπεστηρίζει η μεγάλη πλειοψηφία των Ελλήνων Κυπρίων. Ως οργάνωση είναι αδύνατον να νικηθεί».

Όμως, οι αξιωματούχοι των υπηρεσιών πληροφοριών ομολογούσαν εμπιστευτικά ότι το περιβάλλον της Κύπρου, όπως διαμορφώθηκε από το 1955 δεν τους βοηθούσε στις επιχειρήσεις κατά της ΕΟΚΑ. Από την περίοδο Χάρντινγκ

Απέναντι στα απάνθρωπα και πέρα από κάθε λογική βασανιστήρια οι αγωνιστές της ΕΟΚΑ παρέμειναν άκαμπτοι και αλύγιστοι, καθιστώντας τους βασανιστές ανίκανους να αποσπάσουν και την παραμικρή ομολογία.

κτης ανάγκης τους οποίους θέσπισε, η βρετανική διοίκηση συλλάμβανε και φυλάκιζε οποιονδήποτε θεωρούσε ύποπτο, χωρίς να διεξαχθεί ποτέ δίκη. Όσοι συλλαμβάνονταν κατά τους πρώτους μήνες του αγώνα, οδηγούνταν στις Κεντρικές Φυλακές Λευκωσίας ή στο κάστρο Κυρηνείας, μέρη τα οποία πέρασαν στην Ιστορία ως τόποι μαρτυρίου με βασανιστήρια μεσαιωνικής έμπνευσης και χαρακτήρα. Στη συνέχεια άρχισε να λειτουργεί το μεγαλύτερο στρατόπεδο συγκέντρωσης, της Κοκκινότριμιθιάς, στο οποίο φυλακίσθηκαν χιλιάδες αγωνιστές.

Τον Νοέμβριο του 1955 δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως νόμος, ο οποίος εισήγαγε ως συμπληρωματική ποινή τον ραβδισμό. Η ποινή του μαστιγώματος εφαρμόστηκε σε εκατοντάδες ανηλίκους, ενώ σε συζήτηση η οποία έλαβε χώρα στη Βουλή των Κοινοτήτων στο Λονδίνο αποκαλύφθηκε ότι 13 παιδιά που βασανίσθηκαν με τον τρόπο αυτό ήταν κάτω των 14 ετών. Η εσχάτη των ποινών, η καταδίκη σε θάνατο, επιβλήθηκε συνολικά σε 39 αγωνιστές, εκτελέστηκαν όμως μόνο 9. Η καταδίκη των υπόλοιπων μετατράπηκε σε ισόβια δεσμά, μπροστά στη διεθνή αντίδραση και κατακραυγή.

Ένα από τα πιο συνηθισμένα βασανιστήρια ήταν το «σιδερένιο στεφάνι». Οι βασανιστές τοποθετούσαν ένα ατσάλινο στεφάνι στο κεφάλι του βασανιζομένου,

**Γρηγόρης
Αυξεντίου**

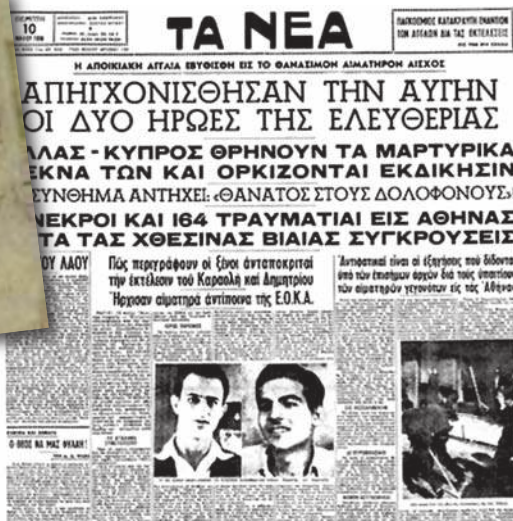
Καραολής

**Ηλίας
Παπακυριακού**

αναγκάστηκαν να συμμαχήσουν με την τουρκοκυπριακή κοινότητα, προσλαμβάνοντας Τουρκοκύπριους αστυνομικούς, χάνοντας το έρεισμά τους στο σύνολο του Ελληνοκυπριακού πληθυσμού.

Λίγους μήνες μετά την έναρξη του ενωτικού αγώνα η αποικιοκρατία ίδρυσε τα πρώτα στρατόπεδα συγκέντρωσης, τα οποία τέθηκαν σε λειτουργία από το καλοκαίρι του 1955. Στηριζόμενη στους νόμους έκτα-

το οποίο έσφιγγαν ολοένα περισσότερο με ειδικό μοχλό. Ο πόνος ήταν αφόρητος και το θύμα, όταν το στεφάνι έσφιγγε απελπιστικά, λιποθυμούσε. Άλλος συνήθης τρόπος βασανισμού ήταν το ανάποδο κρέμασμα, από τα πόδια, ενώ το κεφάλι ήταν γερμένο προς το δάπεδο, χωρίς να ακουμπά σε αυτό. Το αίμα κατέβαινε, ο βασανιζόμενος κυριευόταν από σκοτοδίνη και τελικά έχανε τις αισθήσεις του. Αρκετά διαδεδομένο βασανιστήριο ήταν ο τεχνητός πνιγμός.

Ένα άλλο ψυχολογικό βασανιστήριο των Βρετανών ήταν η απειλή εκτέλεσης, αφού, όμως, επεσήμαιναν στους αγωνιστές ότι θα εμφάνιζαν τον φόνο ως αποτέλεσμα απόπειρας δραπετεύσης. Συχνά, επίσης, προσπαθούσαν να εκμαιεύσουν συγκεκριμένες πληροφορίες από τους κρατούμενους, επιδεικνύοντας τους διάφορα σχέδια λύσης του Κυπριακού και απαιτώντας τη γνώμη τους. Ελάμβαναν, όμως, στερεότυπα την απάντηση ότι μόνος αρμόδιος να απαντήσει σε τέτοιου είδους προτάσεις ήταν ο Μακάριος. Απέναντι στα απάνθρωπα και πέρα από κάθε λογική βασανιστήρια, οι αγωνιστές της ΕΟΚΑ παρέμειναν άκαμπτοι και αλύγιστοι, καθιστώντας τους βασανιστές ανάκατους να αποσπάσουν και την παραμικρή

ομολογία. Ελάχιστες περιπτώσεις βασανισμών δημοσιοποιήθηκαν και έφθασαν στη δικαιοσύνη, όπως η περίπτωση των αξιωματικών Τζέραλντ Ο' Ντρίσκολ και Ρόμπιν Λίντζι, οι οποίοι κρίθηκαν ένοχοι και αποτάχθηκαν από το στράτευμα.

Τον Μάιο του 1956, μετά τους απαγχονισμούς των Καραολή και Δημητρίου, ο αθηναϊκός λαός βγήκε στους δρόμους, σε ένα συλλαλητήριο που κατέληξε σε αιματοκύλισμα εξαιτίας μιας πρωτοφανούς σε βία καταστολής με 3 νεκρούς. Εκτός από αυτό, ο απαγχονισμός των δύο αγωνιστών πυροδότησε ποικίλες οργισμένες αντιδράσεις σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια. Δημοτικά Συμβούλια δεκάδων πόλεων κινήθηκαν με αλληλεγγύη για τη σωτηρία αρχικά, την καταδίκη της εκτέλεσης αργότερα, των δύο Κύπριων αγωνιστών. Πρωτοπόρος στάθηκε ο Δήμος Θεσσαλονίκης, ο οποίος απέστειλε διαμαρτυρία για τη βρετανική θηριωδία στους μεγαλύτερους δήμους του πλανήτη. Ο ακριτικός Δήμος Φλώρινας ονόμασε την κεντρική πλατεία της Μακεδονικής πόλης πλατεία Καραολή και Δημητρίου. Το παράδειγμα της Φλώρινας ακολούθησαν

σύνομα δεκάδες ελληνικές πόλεις, μετονομάζοντας μαζικά οδούς και πλατείες.

Μια άλλη εκδήλωση συμπαράστασης στην αγωνιζόμενη Κύπρο, η οποία προσέλαβε γρήγορα διαστάσεις, ήταν η μαζική επιστροφή αγγλικών παρασήμων. Εκατοντάδες Έλληνες που πολέμησαν στο πλευρό των Βρετανών κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και παρασημοφορήθηκαν λαμβάνοντας βρετανικές τιμητικές διακρίσεις, τις επέστρεψαν διαμαρτυρόμενοι για τις πρώτες εκτελέσεις Κύπριων πατριωτών, οι οποίες, δυστυχώς, θα ακολουθούσαν και από άλλες.

Οι διαδηλώσεις που ξέσπασαν στις μεγάλες ελληνικές πόλεις, με πρωτοστάτες τους φοιτητές, χαρακτηρίστηκαν από βιαιότητες συγκρούσεις με την Αστυνομία. Οι έξαλλοι διαδηλωτές κατέληγαν στη βρετανική πρεσβεία της Αθήνας ή στα βρετανικά προξενεία της Θεσσαλονίκης, της Πάτρας και του Ηρακλείου.

Παρόλα αυτά, ανένδοτοι και αδιάλλακτοι, στις 9 Αυγούστου 1956, οι Βρετανοί

εξακολούθησαν τις εκτελέσεις οδηγώντας στην αγχόνη τους αγωνιστές Ιάκωβο Πατάτσο, Χαρίλαο Μιχαήλ και Ανδρέα Ζάκο. Στις 21 Σεπτεμβρίου απαγχόνισαν τους Στέλιο Μαυρομμάτη, Ανδρέα Παναγίδη και Μιχαήλ Κουτσόφτα. Οι εκτελέσεις συγκλόνισαν το πανελλήνιο και προκάλεσαν αντιδράσεις ακόμη και μεταξύ της βρετανικής κοινής γνώμης.

Οι έξι νέοι της Κύπρου βάδισαν στην αγχόνη με το κεφάλι ψηλά, αγέρωχοι και κραυγάζοντας συνθήματα και τραγούδια. Οι τελευταίες τους ημέρες, η ψυχολογία τους, το θάρρος και η παρρησία τους μπροστά στον θάνατο μεταφέρθηκαν με κάθε λεπτομέρεια από τους συγκρατούμενους τους και διασώθηκαν από συγγραφείς - αγωνιστές, όπως ο Σπύρος Παπαγεωργίου και ο Νικόλαος Βασιλειάδης. Ο εικοσιπεντάχρονος Ανδρέας Ζάκος, από τη Λινού της Σολέας, ανέβηκε στην αγχόνη ζητώντας να ακούσει το Πένθιμον Εμβατήριο της «Ηρωικής Συμφωνίας» του Μπετόβεν.

Ο εικοσιτριάχρονος Στέλιος Μαυρομάτης έγραψε στους γονείς και τα αδέρφια του τρεις ημέρες πριν τον απαγχονισμό του: «Θέλω να ξέρετε πως ο υιός και αδελφός σας πέθανε με το χαμόγελο στα χείλη, γιατί κράτησε μέχρι τέλους τον ιερό όρκο που έδωσε: να θυσιαστεί χάριν της ελευθερίας της Κύπρου... Θέλω να είστε περήφανοι γιατί ο υιός και αδελφός σας θυσιάστηκε, γιατί θέλησε να χάρη κι αυτός, μαζί με όλους τους Έλληνες της Κύπρου, το μεγαλύτερο δώρο που χάρισε ο Θεός στην ανθρωπότητα. Την ελευθερία.»

Συγκλονιστικό ήταν και το γράμμα του εικοσάχρονου Μιχαήλ Κουτσόφτα προς τη μητέρα του πέντε ημέρες πριν την εκτέλεση του: «Να έχετε όλοι πίστη στον Άγιο Θεό. Σταθείτε σαν Ελληνίδες μητέρες. Μην λυπάστε, γιατί δεν θα με χάσετε. Με αφιε-

ρώνετε στην Πατρίδα. Είναι άδικο να κλειδώνονται αθώοι μέσα στα σίδερα, με μόνη κατηγορία ότι είναι Έλληνες της Κύπρου. Τα κελιά μας δονούνται από τα πατριωτικά μας τραγούδια, οι σκοτεινές φυλακές λάμπουν από την αθωότητα μας».

Ο Μιχαήλ Κουτσόφτας, ένας απλός εργάτης, απόφοιτος δημοτικού σχολείου, βάδισε στην αγχόνη ως συνειδητός αγωνιστής, με το χαμόγελο στα χείλη του. Μαζί του απαγχονίστηκε ο εικοσιδυάχρονος Ανδρέας Παναγίδης. Ήταν ο μόνος έγγαμος από όσους απαγχονίσαν οι Βρετανοί και πατέρας τριών παιδιών. Το τελευταίο του γράμμα, προς τη γυναίκα και τα παιδιά του, αποτελεί κατάθεση μιας υπερήφανης και γνήσιας ελληνικής ψυχής· παρατίθεται μέρος αυτού με προτροπή προς τα παιδιά του:

**«Λατρευτά μου παιδιά, σας αφήνω για πάντα, στην τόσο νεαρή μου ηλικία. Στα 22 μου χρόνια πεθαίνω για χάρη μιας μεγάλης Ιδέας. Σας εύχομαι, αγαπημένα μου παιδιά, να γίνετε καλοί Χριστιανοί και καλοί Έλληνες Κύπριοι. Ακολουθήστε πάντα τον δρόμο της αρετής...
Ανδρέας Σ. Παναγίδης».**

Ο συγκρατούμενος του και μελλοθάνατος, Χρυσόστομος Παναγής, αφηγήθηκε τις τελευταίες στιγμές του Ιάκωβου Πατάτσου: «Ο υποδιευθυντής άνοιξε το κελί, πέρασε τις χειροπέδες στα χέρια του Πατάτσου και μας έβγαλε στον διάδρομο, να τον αποχαιρετήσουμε. Τον είδαμε να βγαίνει από το κελί του, αγέρωχος, γαλήνιος και πλησιάζοντας μας να χαμογελά. Όσο προσπαθούσαμε να κρύψουμε την συγκίνηση

μας, τόσο βουρκώνανε τα μάτια μας...

«Γιατί κάνετε έτσι» μας ρώτησε. Εγώ νιώθω χαρά, πηγαίνω κοντά στον Θεό. Από εκεί ψηλά, θα σας βλέπω και θα προσεύχομαι για σας, για την Κύπρο μας, για την Ελλάδα μας. Μην φοβάστε. **Οι Άγγλοι θα μας πάρουν το σώμα, αλλά ποτέ δεν θα μπορέσουν να μας σκοτώσουν την ψυχή, την Ιδέα».**

Οι έξι αγωνιστές έμειναν για πάντα ζωντανοί στη μνήμη του κυπριακού ελληνισμού. Η ΠΕΚΑ στην πρώτη επέτειο από την εκτέλεση των Ζάκου, Πατάτσου και Μιχαήλ εξέδωσε την παρακάτω συγκινητική προκήρυξη: «Εβάδισαν προς τον θάνατον με την ιδίαν ευψυχία με την οποίαν ηγωνίσθησαν και εις την ζωή των. Δεν εκάμφθησαν, δεν ελύγισαν. Ελεύθεροι την ψυχή αγωνίσθησαν κατά την τελευταία περίοδο της ζωής των τον αγώνα τον καλόν και έπεσαν επί του πεδίου της τιμής. Το όραμα της ελευθερίας τους ενέπνεε εις τους αγώνας των και με το όραμα της ελευθερίας ανήλθον εις το ικρίωμα. Τιμή και δόξα αρμόζει εις τους ηρωικούς μαχητάς και τους ηρωικούς νεκρούς της ελευθερίας...»

Θα πάρω μία ανηφοριά,
θα πάρω μονοπάτια,
να βρω τα σκαλοπάτια
που παν στην Λευτεριά
Τώρα κι αν είναι χειμωνιά,
θα 'ρθει το καλοκαίρι
την Λευτεριά να φέρει.

Ευαγόρας Παλληκαρίδης

Ηρωικό θάνατο είχε επίσης ο Ευαγόρας Παλληκαρίδης ο οποίος στην αίθουσα του βρετανικού δικαστηρίου αντίκρισε τα όργανα της αποικιοκρατίας αγέρωχος και ασυμβίβαστος. Αποδέχθηκε τις κατηγορίες και στην προτροπή του δικαστή να προσθέσει κάτι στην κατάθεση του, οτιδήποτε που θα μπορούσε να ελαφρύνει τη θέση του, απάντησε: «Γνωρίζω ότι θα καταδικαστώ σε θάνατο. Θα με κρεμάσετε, το ξέρω. Ό,τι έκανα, το έκανα σαν Έλληνας Κύπριος, που ζητά την λευτεριά του. Εύχομαι να είμαι ο τελευταίος Κύπριος που θα αντικρύσει την αγχόνη. Ζήτηω η Ένωση της Κύπρου με την μητέρα Ελλάδα. Τίποτε άλλο».

Ο Κυπριακός ελληνισμός, όμως συνέχισε να πολεμά και με όπλο του το τραγούδι, το οποίο χρησιμοποίησε ως μέσον διεξαγωγής ΨΕ. Πληθώρα τραγουδιών θέμα την ΕΟΚΑ, ακούγονταν σε όλο το νησί. Μερικά από αυτά παρατίθενται παρακάτω: «Εμπρός των Κυπρίων παιδιά», «Κάποτε θα έρθει η αυγή», «Ένα τον είχε η μάνα του», «Λευτεριά», «Δόξα στην ΕΟΚΑ», «ΖΗΔΡΟΣ», «Ήταν 1^η τ' Απριλί», «Σηκωθείτε ρε λεβέντες», «Είμαστε όλοι παιδιά της ΕΟΚΑ». Και βεβαίως κοντά στα τραγούδια συντάχθηκε και ύμνος της ΕΟΚΑ.

Οι Βρετανοί συνέχισαν με εντατικό ρυθμό να διεξάγουν ΨΕ, χρησιμοποιώντας

ραδιοφωνικές εκκλήσεις για παράδοση των αγωνιστών της ΕΟΚΑ. Το βράδυ της 22ης Αυγούστου ανακοινώθηκαν από το ραδιόφωνο βρετανικές προτάσεις, στις οποίες δίνονταν και οδηγίες για τον τρόπο με τον οποίο έπρεπε να παραδοθούν οι αγωνιστές. Στην πρόκληση του Χάρντινγκ απάντησε αμέσως ο αρχηγός Διγενής εκδίδοντας μια από τις πιο εμπνευσμένες προκηρύξεις της ΕΟΚΑ υπό τον τίτλο «Οι νικηταί δεν παραδίδονται»

Όντως, κανένας αγωνιστής δεν σκέφθηκε καν να παραδοθεί. Αντιμετωπίζοντας με χιούμορ την κατάσταση, μέλη της οργάνωσης εξαπέλυσαν στους δρόμους της Λευκωσίας έναν γάιδαρο ο οποίος έφερε πινακίδα με την επιγραφή «στρατάρχα μου, παραδίδομαι». Το συμπαθές

«Στρατάρχα μου παραδίνομαι».

τετράποδο περιφερόταν επί ώρες στις οδούς της πρωτεύουσας, προκαλώντας τα γέλια των Κυπρίων και τα ειρωνικά σχόλια του διεθνούς Τύπου. Οι Κύπριοι αγωνιστές εφήρμοσαν με επιτυχία την «Μέθοδο Διασκεδάσεως» της προπαγάνδας.

Σκοπός - ή μάλλον στρατηγικός στόχος της οργάνωσης - δεν ήταν, φυσικά, η ήττα των Βρετανών σε στρατιωτικό επίπεδο και, μάλιστα, υπό αντίξοες συνθήκες. Σκοπός της ΕΟΚΑ ήταν η συστηματική φθορά του αντιπάλου μέσω ανηλεούς ανταρτοπόλεμου, ώστε να δημιουργηθούν νέα δεδομένα και προϋποθέσεις που θα επέτρεπαν προώθηση της αυτοδιάθεσης - Ένωσης σε πολιτικό επίπεδο. Αυτό διευκρινίσθηκε από τον ίδιο τον Γεώργιο Γρίβα, ο οποίος επισήμανε ότι επιδίωξη της ΕΟΚΑ αποτελούσε η συγκίνηση της διεθνούς κοινής γνώμης και η διεθνοποίηση του αγώνα, ώστε να αναληφθούν πρωτοβουλίες από τα Ηνωμένα Έθνη και να δρομολογηθούν εξελίξεις σύμφωνες με τους πόθους του ελληνισμού.

Στις 18 Φεβρουαρίου 1957, υπό το βάρος των επιχειρήσεων της ΕΟΚΑ και την αδυναμία των Βρετανών να καταστείλουν τη δράση της, άρχισε η συζήτηση του Κυπριακού στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών. Η προσφυγή την οποία κατέθεσε η ελληνική κυβέρνηση ζητούσε την απαρέγκλιτη και άμεση εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης για τον κυπριακό λαό, απαίτηση καθ' όλα συμβατή προς τις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Το Λονδίνο κατέθεσε για αντιπερισπασμό δική του προσφυγή, με την οποία επιτίθετο σφοδρά στην Αθήνα. Η βρετανική πλευρά κατηγορήσε την Ελλάδα για υπόθαλψη και στήριξη της «τρομοκρατίας» στο νησί. Η ελληνική αντιπροσωπεία αντεπιτέθηκε και ο υπουργός Εξωτερικών Ευάγγελος

**Γελοιογραφία εφημερίδας
Ο Χάρντιγκ Βαρ-όνος:
Φαντάζεστε, λόρδε μου,
τι καλαμπούρια θα μου κάνουν οι
Κύπριοι.**

Αβέρωφ, κατέθεσε στη συζήτηση που διεξήχθη 230 δηλώσεις φυλακισμένων Ελληνοκυπρίων, οι οποίοι κατήγγειλαν κακοποιήσεις και βασανισμούς.

Σε διπλωματικό επίπεδο, η βρετανική πλευρά βλέποντας την άσχημη τροπή που άρχισε να λαμβάνει για αυτούς το Κυπριακό ζήτημα, δραστηριοποίησε την Τουρκοκυπριακή πλευρά. Άλλωστε την ίδια περίοδο το ίδιο έπραξε στις Ινδίες, όπου έφερε σε αντιπαράθεση τους Ινδουιστές και Μουσουλμάνους Ινδούς.

Η βρετανική κυβέρνηση, σε μία προσπάθεια της να εξομαλύνει τις δυσμενείς διεθνείς εντυπώσεις, αποφάσισε να απελευθερώσει τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο, τον οποίο είχε φυλακισμένο σε μία αποικία της, τις Σεϋχέλλες. Έτσι στις 6 Απριλίου 1957 ένα τάνκερ, το οποίο διέθεσε ο Αριστοτέλης Ωνάσης, τον παρέλαβε και τον μετέφερε στη Μαδαγασκάρη. Από

Ο Διγενής και οι αντάρτες του στα βουνά της Κύπρου.

εκεί αναχώρησαν αεροπορικώς για την Αθήνα. Ο πρωθυπουργός Χάρολντ Μακμίλλαν, δήλωσε ότι η χειρονομία καλής θέλησης προς τον Μακάριο ήταν η τελευταία υποχώρηση του Λονδίνου.

Τον Οκτώβριο του 1957 ο Τζον Χάρντινγκ υπέβαλε την παραίτηση του. Ως νέος κυβερνήτης της Κύπρου, σε αντικατάσταση του Χάρντινγκ, τοποθετήθηκε από τη βρετανική κυβέρνηση ο Χίου Φουτ. Ο νέος κυβερνήτης του νησιού εμφανίστηκε φιλειρηνικός και διαλλακτικός. Τα Χριστούγεννα του 1957, πάντως, ελευθέρωσε 222 κρατούμενους, ανάμεσα στους οποίους βρίσκονταν και 24 ιερείς.

Την άνοιξη του 1958 η ΕΟΚΑ κυκλοφόρησε προκήρυξη προς τον λαό, με την οποία ξεκίνησε αυτό που ονομάστηκε από την οργάνωση «παθητική αντίσταση» ή πιο εύστοχα, σύμφωνα με τον αρχηγό Γεώργιο Γρίβα, «ολοκληρωτικός πόλεμος». Ο κύριος σκοπός του ήταν ο οικονομικός αποκλεισμός επιχειρήσεων οι οποίες συνεργάζονταν με τον κατακτητή

ή εισήγαγαν βρετανικά προϊόντα. Σύντομα οι απώλειες της βρετανικής οικονομίας ανήλθαν σε εκατομμύρια λίρες.

Η 19η Νοεμβρίου 1958 ήταν η τελευταία καθοριστική ημέρα του εθνοκοινοπολιτικού αγώνα της ΕΟΚΑ, η ημέρα κατά την οποία προστέθηκε η τελευταία σελίδα ηρωισμού στην ιστορία της οργάνωσης. Ο αγωνιστής Κυριάκος Μάτσης, επαναλαμβάνοντας με θαυμαστή πιστότητα την υπόθεση του Μαχαιρά και τη θυσία του Γρηγόρη Αυξεντίου, οργάνωσε τις δικές του Θερμοπύλες στο Δίκωμο του Πενταδάκτυλου.

Μια εβδομάδα μετά τον ηρωικό θάνατο του Κυριάκου Μάτση υπεβλήθη στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ ελληνικό σχέδιο απόφασης, στο οποίο υιοθετείτο κατά επίσημο πλέον τρόπο αυτό που ως τότε ακουγόταν ψιθυριστά: λύση ανεξαρτησίας. Η ολομέλεια της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ ενέκρινε ανήμερα Χριστούγεννα του 1958 το σχέδιο το οποίο υπέβαλε το Μεξικό και πρότεινε «ειρηνική, δημοκρατική και δίκαιη λύση του Κυπριακού, συμφώνως

προς τον Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών».

Οι συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου ασφαλώς δεν ήταν αυτό που ανέμενε ο κυπριακός λαός και ο ελληνισμός συνολικά μετά από τόσες θυσίες και δεδομένου ότι η ΕΟΚΑ εξήλθε από τον αγώνα νικήτρια, αφού ήταν δεδηλωμένη και ολοφάνερη η αδυναμία της αποικιοκρατίας να την λυγίσει. Η Τουρκία απέσπασε υπερ-δικαιώματα, καταστροφικότερο από τα οποία ήταν αυτό της μονομερούς επέμβασης. Αντίστοιχα η τουρκοκυπριακή μειονότητα απέκτησε υπερπρονόμια εξασφαλίζοντας αντιδημοκρατικά υψηλά ποσοστά στη διοίκηση και τα αξιώματα του νέου κράτους (ποσοστό 70:30), τα οποία της έδιναν το δικαίωμα, σε συνδυασμό με το βέτο του αντιπροέδρου, να παραλύει ή να τορπιλίζει κατά βούληση κάθε κρατική λειτουργία (όπως και έγινε στη συνέχεια).

Τα στρατόπεδα συγκέντρωσης της αποικιοκρατίας έπαψαν να λειτουργούν τον Φεβρουάριο του 1959, όταν ο αγώνας της

ΕΟΚΑ έληξε. Υπολογίσθηκε ότι σε αυτά φυλακίσθηκαν περισσότεροι από 3.000 αγωνιστές, αρκετοί από τους οποίους κρατήθηκαν εκεί για δύο ή και τρία ολόκληρα χρόνια. Στα στρατόπεδα και τους αστυνομικούς σταθμούς άφησαν την τελευταία τους πνοή βασανιζόμενοι 13 συνολικά αγωνιστές

Οι μαχητές της ΕΟΚΑ παρέδωσαν τον οπλισμό τους σε εκκλησίες που προκαθορίσθηκαν, με την παρουσία μόνο Ελληνοκύπριων αστυνομικών, εμμένοντας στους όρους αξιοπρεπούς αποχαιρετισμού στα όπλα

Τελευταία επιθυμία που εξέφρασε ο αρχηγός της ΕΟΚΑ, ήταν να προσκυνήσει στους τάφους των νεκρών του συναγωνιστών, αυτών οι οποίοι πολέμησαν επί τέσσερα χρόνια υπό τις διαταγές του, προσφέροντας ότι πολυτιμότερο: τη ζωή τους. Η αποικιακή διοίκηση, αν και μετρούσε πλέον τις τελευταίες της στιγμές στο νησί, δεν του το επέτρεψε.

Με καθυστέρηση πολλών ετών αυτό

το ίδιο το Κυπριακό Κοινοβούλιο, με απόφασή του τον Μάρτιο του 1987 κατά τον πιο επίσημο τρόπο αναγνώρισε τον απελευθερωτικό χαρακτήρα του αγώνα της περιόδου 1955 -1959 και την εθνική και απελευθερωτική δράση της ΕΟΚΑ (βλ. Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων, Ε' Βουλευτική περίοδος - Σύνοδος Α', Συνεδρία 26ης Μαρτίου 1987 σσ. 1937-48).

Η βρετανική πλευρά, για λόγους προπαγάνδας, αμφισβήτησε με μανία αυτό που ήταν γνωστό σε όλους: ότι ο αγώνας είχε χαρακτήρα παλλαϊκό και εκπροσωπούσε την τεράστια πλειοψηφία του κυπριακού λαού. Οι Βρετανοί, πολιτικοί και στρατιωτικοί, εμμένοντας μέχρι τέλους σε μια στείρα ρητορική, επέμεναν να εμφανίζουν τον αγώνα της ΕΟΚΑ ως υπόθεση λίγων

θερμοκέφαλων εξτρεμιστών και ακραίων εκκλησιαστικών κύκλων. Η αντίπαλη πλευρά, προσκολλημένη με ιερότητα στις αυτοκρατορικές της ιδεοληψίες, δεν θέλησε να παραδεχθεί αυτό που έβλεπε όλος ο κόσμος: ότι ο αγώνας του κυπριακού λαού ήταν μαζικός και εξέφραζε τη διαχρονική απαίτηση του ελληνισμού του νησιού, το αίτημα για την εθνική του ολοκλήρωση μέσω της ένταξής του στον εθνικό κορμό. Ο πόθος για την Ένωση διαπερνούσε όλα τα κοινωνικά στρώματα, από τους εύπορους μεγαλοαστούς μέχρι τους απλούς χωρικούς. Όλη αυτή η δυναμική περικλείεται σε τρεις μόνο λέξεις, στην απάντηση την οποία έδωσε στον Τζον Χάρντινγκ ο δήμαρχος Λευκωσίας, Θεμιστοκλής Δέρβης:

«Είμαστε όλοι ΕΟΚΑ»

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

☞ Αβέρωφ-Τσιότσας Ευάγγελος Ιστορία Χαμένων Ευκαιριών - Κυπριακό 1950 -1963, Τόμος Α' Βιβλιοπωλείο της Εστίας Αθήνα 1982.

☞ Γρίβας-Διγενής Τα Απομνημονεύματα του Στρατηγού Γρίβα, Longmans Λονδίνο 1964.

☞ Bloch, Jonathan & Fitzgerald, Patrick: British Intelligence and Covert Action, Brandon Books, Dublin 1983.

☞ Carmthers L Susan: Winning Hearts and Minds-British Governments, the Media and Colonial Counter-Insurgency, 1944- 1960, Leicester University Press, London 1995. (σελ Α.206.,212, Α.214, 221. Α.224, 231.

☞ Deeley, Peter: Beyond Breaking Point, Arthur Barker Ltd, London 1971.

☞ Foley, Charles & Scobie, W.L.The Struggle for Cyprus, Hoover institution Press, Stanford University, California 1975.

☞ Harclerode, Peter: Para - Fifty Years of the Parachute Regiment, Arms and Armour, London 1992.

☞ Holland, Robert: Britain and the revolt in Cyprus, 1954-1959, Clarendon Press, Oxford 1998.

☞ www.britains-smaliwars.com/cyprus.html

☞ <http://psywar.com/>

☞ <http://www.psywarrior.com/cyprus.html>

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΚΕΙΜΕΝΟ-ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: Ιωάννης Καραγιαννίδης, Εύελπς ΙΙΙ Τάξεως

Η ελληνική λέξη «Χάρτης» ερμηνεύεται ως η γραφική απεικόνιση του συνόλου ή τμημάτων της γης επάνω σε επίπεδη ή σφαιρική επιφάνεια, η οποία δείχνει το σχετικό μέγεθος και τη θέση των χαρακτηριστικών (φυσικών και τεχνητών) υπό καθορισμένη κλίμακα και προβολή. Σύμφωνα με τον Θέμη Στρογγυλό, πρόεδρο της Ελληνικής Εταιρείας Χαρτογραφίας, «Ο χάρτης είναι επιστημονικό επίτευγμα, ιστορικό έγγραφο, έργο τέχνης και καλλιτεχνικής έκφρασης. Περιγράφει την περιπλάνηση του ανθρώπου στον χώρο και τον χρόνο, μέσα από μία συνεχώς εξελισσόμενη ιστορική διεργασία».

Η ΑΝΑΓΚΗ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Οι πρώτοι χάρτες, οι πρώτες δηλαδή απόπειρες να αποδοθούν επάνω σε κάποια επιφάνεια μορφές και σχήματα του εδάφους, ανάγονται στους αρχαιότατους χρόνους, και οφείλονται στη μετακίνηση μεγάλων ομάδων ανθρώπων με σκοπό την αναζήτηση τροφής, νερού ή κατάκτησης εδαφών περισσότερο εύφορων και πλούσιων. Έπρεπε δηλαδή να σημειωθούν με κάποιον τρόπο και να αποτυπωθούν τα δρομολόγια για τη διάβαση των ερήμων και των βουνών, καθώς και οι θέσεις των βοσκοτόπων, των πηγών, και άλλων χρήσιμων χαρακτηριστικών του εδάφους. Αυτή η αποτύπωση λεπτομερειών του εδάφους περιοριζόταν αρχικά σε τοπικό επίπεδο. Αργότερα όμως, με τη συστηματική μετακίνηση ολόκληρων λαών, αναπτύχθηκε η συνήθεια της γραφικής αναπαράστασης μεγάλου τμήματος της γήινης επιφάνειας, ή και ολόκληρου του τότε γνωστού κόσμου, ο οποίος εκτεινόταν από τις Ηράκλειες Στήλες (το σημερινό Γιβραλτάρ) μέχρι τη Μέση Ανατολή και από την Αφρική μέχρι τα παράλια της Ευρώπης και σε αρκετό βάθος απ' αυτά.

ΠΡΩΤΟΓΟΝΕΣ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΕΙΣ

Αξιοσημείωτη αναφορά γίνεται σε δείγματα πρωτόγονων χαρτογραφήσεων από περιφερειακούς πολιτισμούς, όπως των νησιώτικων πολιτισμών του Ειρηνικού, των Εσκιμών της Βόρειας Αμερικής και των Αζτέκων της Κεντρικής Αμερικής. Ο Άνθρωπος μέσα στα σπήλαια, ζωγράφιζε στα τοιχώματα ζώα και παραστάσεις, αλλά και γεωμετρικά σχήματα, αφηρημένα ή σχετιζόμενα με την καθημερινή του ζωή. Οι κάτοικοι των νησιών του Ειρηνικού Ωκε-

ανού αναπαριστούσαν τις πορείες τους μεταξύ των νησιών. Στους χάρτες των Εσκιμών το ενδιαφέρον εστιάζεται στην επιλογή των πληροφοριών ενώ στους χάρτες των Αζτέκων το βασικό αντικείμενο απόδοσης είναι τα ιστορικά γεγονότα που συμβαίνουν σε ένα τόπο.

ΧΑΡΤΕΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑΣ

ΟΙ ΧΑΡΤΕΣ ΤΩΝ ΒΑΒΥΛΩΝΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΙΓΥΠΤΙΩΝ

Οι αρχαιότεροι χάρτες που μαρτυρούνται ανάγονται στο 2300 π.Χ. και είναι σχεδιασμένοι πάνω σε πήλινες πινακίδες που βρέθηκαν στη Βαβυλώνα. Στην ίδια σχεδόν χρονική περίοδο τοποθετούνται και ορισμένες ζωγραφικές απεικονίσεις της ξηράς, που βρέθηκαν σε αρχαίους τάφους της Αιγύπτου. Είναι πιθανόν επομένως οι δύο αυτοί πολιτισμοί να ανέπτυξαν τις τεχνικές της χαρτογράφησης συγχρόνως και προς την ίδια κατεύθυνση, γιατί και των δύο λαών τα σχεδιαγράμματα αναπαριστούν εύφορες εκτάσεις, ποτάμια, πεδιάδες και κοιλάδες. Είναι ενδιαφέρον ακόμη το γεγονός ότι σε μια πινακίδα, που βρέθηκε σε ανασκαφές στο Ιράκ και που χρονολογείται στα 1000 π.Χ., απεικονίζεται η γη σαν επίπεδος δίσκος περιβαλλόμενος από νερό με κέντρο τη Βαβυλώνα. Οι αρχαιολόγοι μάλιστα πιθανολογούν ότι πρόκειται για την πρώτη κοινή προσπάθεια αναπαράστασης ολόκληρης της γης από τους Αιγυπτίους και τους Βαβυλώνιους, στα πλαίσια της συνεργασίας των δύο λαών για τον καθορισμό των συνόρων τους. Η πεποίθηση αυτή για το δισκοειδές σχήμα της Γης διατηρήθηκε σχεδόν μέχρι τις αρχές της Αναγέννησης.

Ο χάρτης Akkadian, αναφέρεται

συχνά στη βιβλιογραφία ως ο παλαιότερος χάρτης στον κόσμο. Είναι χάρτης μεσαίας κλίμακας, αν και η πήλινη πλάκα είναι διαστάσεων μόλις 7,6Χ6,8 εκ. Η κατασκευή του τοποθετείται γύρω στο 2500 π.Χ. και βρέθηκε στα ερείπια της Ga Sur (250 km βόρεια της Βαβυλώνας) (Raisz 1948). Σήμερα, βρίσκεται στο σημερινό μουσείο του πανεπιστημίου του Harvard. Ο χάρτης είναι προσανατολισμένος με την ανατολή προς τα πάνω. Απεικονίζει κοιλάδα που διασχίζεται από ποταμό, πιθανόν τον Ευφράτη, και τα γύρω βουνά με ιδιαίτερο συμβολισμό. Το δέλτα του ποταμού καταλήγει σε λίμνη ή θάλασσα. Το πιο ενδιαφέρον στοιχείο της απεικόνισης είναι ο συμβολισμός με κύκλους των σημείων του ορίζοντα. Χαρακτηριστική είναι επίσης η καθαρότητα των χαρακτών σφηνοειδούς γραφής.

Η πιο σημαντική ωστόσο, συνεισφορά των Βαβυλωνίων στη χαρτογραφία είναι η διαίρεση του κύκλου σε μοίρες.

ΟΙ ΧΑΡΤΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Χρειάστηκε ωστόσο να φθάσουμε στην εποχή των Ελλήνων φιλοσόφων της Ιωνίας, για να τεθούν, όπως και σε πολλές άλλες επιστήμες, οι βάσεις της επιστημονικής ενασχόλησης με τη γεωγραφία και τη χαρτογραφία.

➔ Αναξίμανδρος ο Μιλήσιος

Γύρω στο 600 π.Χ. η Μίλητος υπήρξε το κέντρο της γεωγραφικής γνώσης και των πρώτων κοσμογραφικών θεωριών, και μάλιστα μαρτυρείται ότι ο Αναξίμανδρος ο Μιλήσιος (610-545 π.Χ.), μαθητής

Ο παλαιότερος χάρτης από τη Ga-Sur (2500 π.Χ.). Πήλινη πλάκα και σχεδιάγραμμα.

του Θαλή, ήταν ο πρώτος που συνέταξε και σχεδίασε παγκόσμιο χάρτη με βάση πληροφορίες από τα αποικιστικά και εμπορικά ταξίδια των Ελλήνων και των Φοινίκων του 8^{ου} και του 7^{ου} αιώνα. Σύμφωνα με τον Αναξίμανδρο, η γη είναι κυλινδρική και αιωρείται στο μέσο του ουράνιου θόλου χωρίς να στηρίζεται πουθενά, ενώ στην επάνω επιφάνεια του κυλίνδρου, που περιβρέχεται από τον Ωκεανό, κατοικούν οι άνθρωποι και το πλάτος της είναι

τριπλάσιο του βάθους της. Δυστυχώς ο χάρτης αυτός, γνωστός ως «Πίναξ του Αναξιμανδρου», δεν διασώθηκε.

➔ Εκαταίος ο Μιλήσιος

Ο Εκαταίος ο Μιλήσιος (549-472 π.Χ.) είναι ο δεύτερος που συνέταξε παγκόσμιο χάρτη, περισσότερο πλήρη και ακριβή από εκείνον του Αναξιμανδρου, βασιζόμενος σε πληροφορίες σύγχρονών του ταξιδιωτών

Ο κόσμος σύμφωνα με τον Εκαταίο.

και σε προσωπικά του ταξίδια. Στον χάρτη αυτόν η γη αναπαριστάται ως επίπεδος δίσκος που περιβρέχεται από τον Ωκεανό.

Η απεικόνιση αυτή ανταποκρίνεται στην περιγραφή του Ομήρου, ότι η γη είναι κυκλικό σύμπλεγμα νησιών, που περιβάλλεται από υδάτινη κυκλική ζώνη.

Ακόμη, ο Εκαταίος θεωρείται πιθανώς ότι είναι ο συγγραφέας του περίφημου ορειχάλκινου γεωγραφικού πίνακα, τον οποίο ο τύραννος της Μιλήτου Αρισταγόρας είχε επιδείξει στον βασιλιά της Σπάρτης Κλεομένη το 504 π.Χ., για να τον πείσει να συμμαχήσει με αυτόν εναντίον των Περσών.

➔ Ηρόδοτος

Μεταξύ των πολύπλευρων ενδιαφερότων του, με τη γεωγραφία ασχολήθηκε

και ο ιστορικός Ηρόδοτος (μέσα του 5^{ου} αιώνα), ο οποίος εμπλούτισε το βιβλίο του Εκαταίου. Στον χάρτη μάλιστα που συντάχθηκε με βάση τις πληροφορίες και τις περιγραφές του, ορίζεται ως έσχατο όριο του κόσμου προς Ανατολάς η Ινδική, προς Δυσμάς οι Ηράκλειες Στήλες, προς Νότο η Αραβία και προς Βορρά η Κασπία Θάλασσα, την οποία ο Έλληνας ιστορικός

Ο κόσμος σύμφωνα με τον Όμηρο.

θεωρούσε λίμνη, αντίθετα με την ως τότε επικρατούσα άποψη ότι ήταν τμήμα του βόρειου ωκεανού. Ο Ηρόδοτος κατέγραψε ακόμη και έναν περίπλοο της Αφρικής από τους Φοίνικες γύρω στο 600 π.Χ., διαμέσου των Ηράκλειων Στηλών.

➔ Πυθαγόρας-Αριστοτέλης

Αν και ο Εκαταίος θεωρούσε τη Γη ως επίπεδη, η άποψη αυτή αμφισβητήθηκε ήδη από την εποχή του Ηρόδοτου και των οπαδών του, και μάλιστα ορισμένοι σύγχρονοι μελετητές αποδίδουν την πρώτη υπόθεση για τη σφαιρικότητα της Γης και την περιστροφή της περί άξονα στον Πυθαγόρα τον Σάμιο (580-500 π.Χ.). Η άποψη για τη σφαιρικότητα της Γης κατέληξε να γίνει μέχρι τα μέσα του 4^{ου} αιώνα

πλήρως αποδεκτή στους κύκλους των Ελλήνων λογίων, με αποκορύφωμα τον Αριστοτέλη τον Σταγειρίτη (384-322 π.Χ.) ο οποίος παραθέτει τέσσερα επιχειρήματα που αποδεικνύουν τη σφαιρικότητα της Γης (340 π.Χ.)

- την καμπυλότητα της θαλάσσιας επιφάνειας, όπως πιστοποιεί η ναυσιπλοΐα,
- την αλλαγή του ύψους των αστέρων σε διάφορα γεωγραφικά πλάτη της γης,
- την αλλαγή του ύψους του ήλιου σε διάφορα γεωγραφικά μήκη της γης και
- το στρογγυλό της σκιάς της γης κατά την έκλειψη της σελήνης.

➔ Άννωνας-Μ.Αλέξανδρος-Πυθίας

Μεγάλη ώθηση στην κατασκευή περισσότερο ενημερωμένων χαρτών έδωσαν επίσης ο μεγάλος θαλασσοπόρος και εξερευνητής, Καρχηδόνιος στρατηγός Άννωνας, με τον περίπλου της Δυτικής Αφρικής (που χρονολογείται μεταξύ των ετών 520 και 470 π.Χ.), ο μάγος Πέρσης, που με τον περίπλου της Αφρικής επί Δαρείου του Υστάσπη έφτασε στην Αυλή του Συρακούσιου Γέλωνα το 492 π.Χ., ο ανάπλους του Ινδού ποταμού από τον Καρχηδόνιο Σκύλακα που έγινε με εντολή του Δαρείου, τα ταξίδια του Νέαρχου από την Κρήτη στον Ινδικό το 326 π.Χ., ο περίπλους των Λιβυκών ακτών από τον Ευθυμένη τον Μασσαλιώτη (340 π.Χ.), οι εκστρατείες του Μεγάλου Αλεξάνδρου (335-323 π.Χ.) ο οποίος είχε στον στρατό του τους «βηματιστές», με κύρια αποστολή τους την μέτρηση των αποστάσεων προκειμένου να τις καταγράψει ο χαρτογράφος Ευμένης, ο οποίος χρησιμοποίησε στο χάρτη του δύο διαχωριστικές γραμμές ανάλογες με τον σημερινό παράλληλο και τον μεσημβρινό που τότε διασταυρώνονταν στο νησί της Ρόδου, και τέλος, οι ανακαλύψεις του Έλληνα Πυθία του Μασσαλιώτη (345 π.Χ.),

ο οποίος περιέπλευσε τη Δυτική Ευρώπη κατά μήκος του ωκεανού του «χάους και του σκότους» (Ατλαντικού) μέχρι τις Σκανδιναβικές χώρες.

➔ Δικαίαρχος

Γύρω στα 300 π.Χ. ο μαθητής του Αριστοτέλη Δικαίαρχος από την Μεσσηνία (340-290 π.Χ.) σχεδίασε μια γραμμή προσανατολισμού σε έναν παγκόσμιο χάρτη, με κέντρο τη Ρόδο. Ο Δικαίαρχος συγκεκριμένα διαίρεσε την οικουμένη σε δύο τμήματα, στο Βόρειο και στο Νότιο, με μια παράλληλη γραμμή που άρχιζε από τις Ηράκλειες Στήλες, και, διαμέσου της Μ. Ασίας, κατέληγε στην Ινδική χερσόνησο (το όριο, όπως είπαμε, του τότε γνωστού κόσμου). Αργότερα, στην οριζόντια αυτή γραμμή, που ονομάστηκε «διάφραγμα», προστέθηκε, από τον ίδιο ή από άλλον γεωγράφο, και μία κάθετη, που διερχόταν μέσα από την πόλη Λυσιμάχεια. Με τη χάραξη των δύο αυτών γραμμών έγινε δυνατή η κατασκευή ενός δικτυωτού, δηλαδή ενός υποτυπώδους συστήματος συντεταγμένων, με το οποίο γίνονταν εύκολα ο προσδιορισμός οποιουδήποτε σημείου της εικονιζόμενης επιφάνειας. Δυστυχώς όμως αυτός ο χάρτης του Δικαίαρχου δεν διασώθηκε.

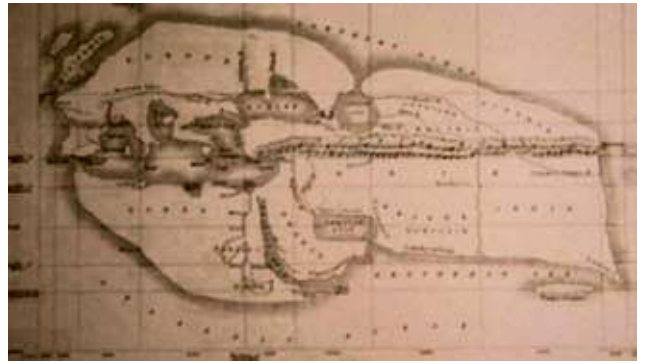
➔ Ερατοσθένης

Ο Ερατοσθένης ο Κυρηναίος (275-194 π.Χ.), βιβλιοθηκάριος στη Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας, συμπλήρωσε και τελειοποίησε τον χάρτη του Δικαίαρχου. Δυστυχώς ούτε ο δικός του χάρτης σώζεται, μαρτυρείται όμως, ότι είχε σχήμα ορθογώνιου παραλληλόγραμμου, ενώ η γη ήταν νησί ακανόνιστου σχήματος και περιβάλλονταν από τον Ωκεανό. Ο χάρτης αυτός ήταν επίσης διαιρεμένος σε ένα δίκτυο επτά παραλλήλων και επτά μεσημβρινών που τέμνονταν κάθετα. Ο

Ερατοσθένης, του οποίου το κύριο έργο ήταν τα «Γεωγραφικά», σε τρία βιβλία, έθεσε με τριγωνομετρικές μετρήσεις τις βάσεις για τον καθορισμό του ακριβούς σχήματος και των διαστάσεων της γης, και γι' αυτό θεωρείται ο πρώτος γεωδαιτής. Για τη μέτρηση της περιφέρειας της γης στηρίχτηκε στην παρατήρηση των ακτινών του ήλιου κατά την ημέρα του θερινού ηλιοστάσιου, στα φρέατα της Σίηνης (Ασσουάν) της Αιγύπτου και της Αλεξάνδρειας, δυο τόποι που ο Ερατοσθένης θεωρούσε ότι βρισκόταν στον ίδιο μεσημβρινό.

➔ **Ίππαρχος-Μαρίνος**

Ακολουθώντας τα βήματα του Ερατοσθένη, ο Έλληνας αστρονόμος Ίππαρχος ο Ρόδιος (180-120 π.Χ.) εισήγαγε τις γεω-

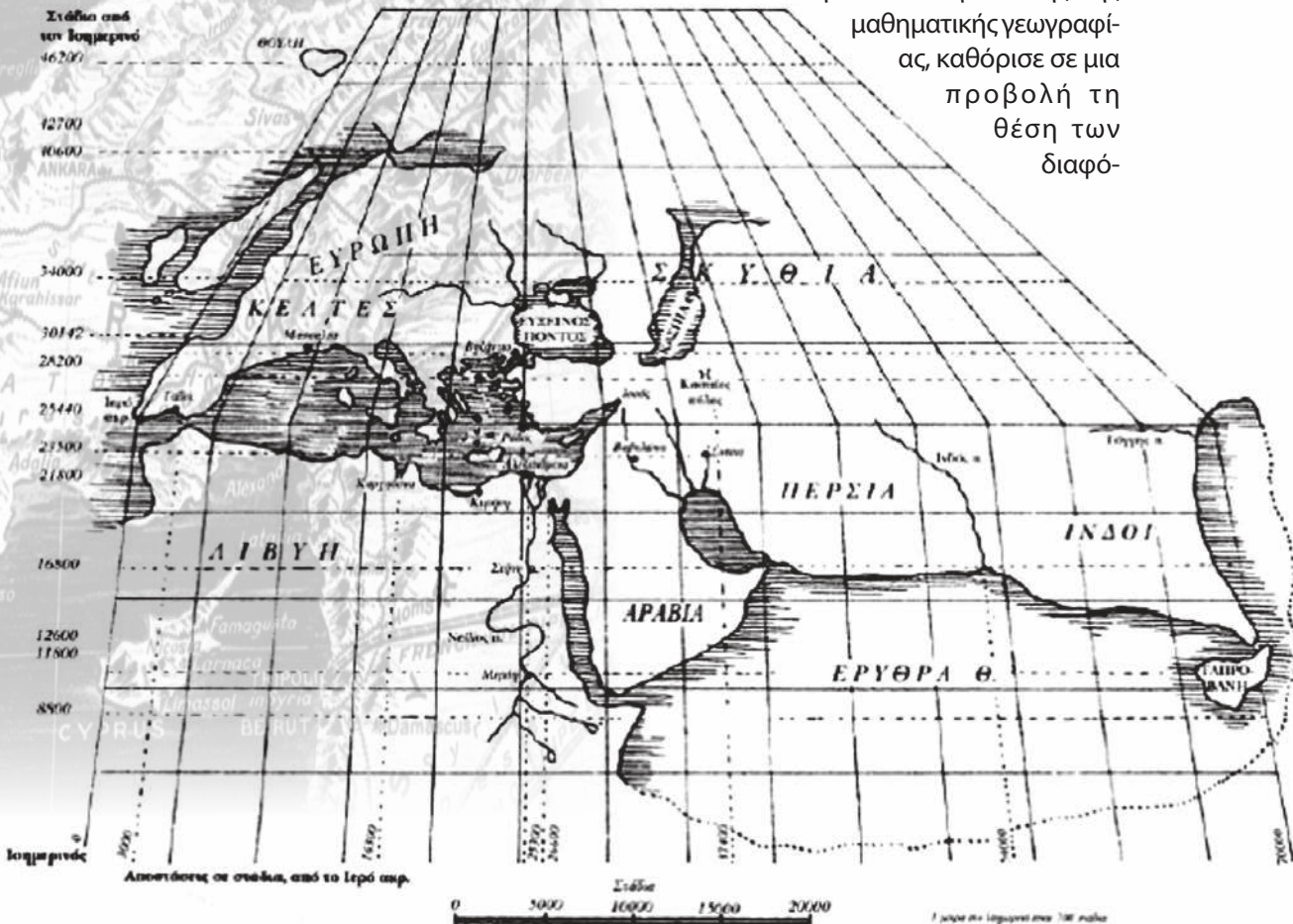

Χάρτης του Ερατοσθένη. (194 π.Χ.)

γραφικές συντεταγμένες (γεωγραφικό πλάτος και γεωγραφικό μήκος) και διαίρεσε στον χάρτη του τον τότε γνωστό κόσμο σε κλιματικές ζώνες.

Στη συνέχεια, ο Έλληνας χαρτογράφος και γεωγράφος Μαρίνος ο Τύριος (60-130 μ.Χ.), ο οποίος θεωρείται ο θεμελιωτής της μαθηματικής γεωγραφίας, καθόρισε σε μια προβολή τη θέση των διαφό-

Χάρτης του Ίππαρχου. (150 π.Χ.)

ρων τόπων με βάση τις γεωγραφικές συντεταγμένες. Επινόησε την ορθή κυλινδρική προβολή, δεκαπέντε αιώνες πριν από το Mercator και εισήγαγε για πρώτη φορά το μεσημβρινό των Μακάριων νήσων ως το μεσημβρινό αναφοράς.

Η επιστήμη της χαρτογραφίας γεννήθηκε και αναπτύχθηκε στην Ελλάδα και έχει τις ρίζες της τόσο στην πολύπλευρη επιστημονική γνώση των Ελλήνων όσο και στην αξιοποίηση των εμπειριών που αποκόμιζαν από τα αποικιστικά και εμπορικά τους ταξίδια.

➔ **Κλαύδιος Πτολεμαίος**

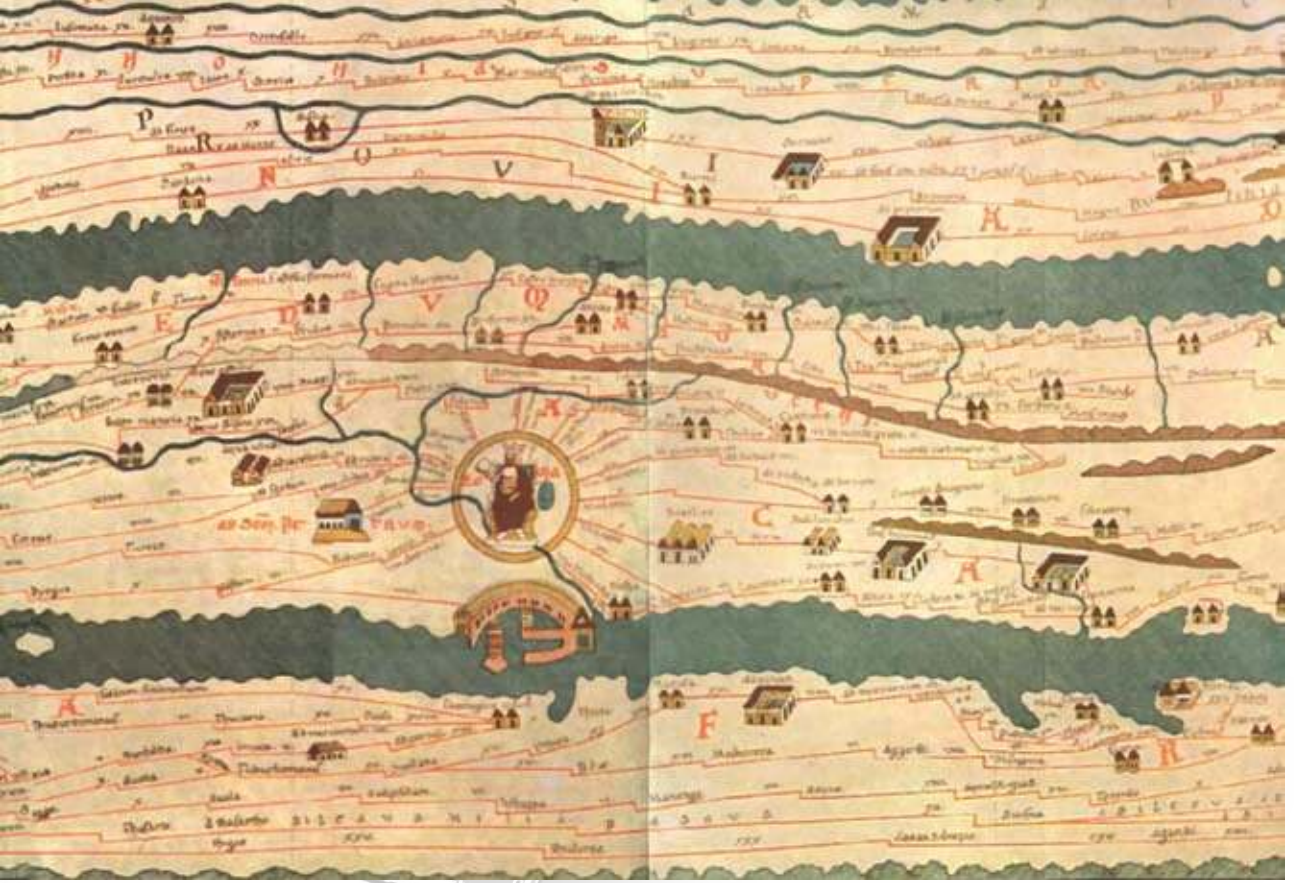
Η μεγαλύτερη μορφή του αρχαίου κόσμου στην εξέλιξη της γεωγραφίας και της χαρτογραφίας ήταν ο Έλληνας αστρονόμος και μαθηματικός Κλαύδιος Πτολεμαίος ο Αλεξανδρεύς (85-165 μ.Χ.), ο οποίος αφιέρωσε πολλά χρόνια μελετώντας στη Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας. Ο Πτολεμαίος απεικόνισε το 150 μ.Χ. τον τότε γνωστό κόσμο σε χάρτη, ο οποίος θεωρείται ως ο τελειότερος της εποχής του, ενώ συνέγραψε το οκτάτομο μνημειώδες έργο «Γεωγραφίας Υφήγησις», που αποτελούσε την επιτομή των μέχρι τότε συσσωρευμένων γεωγραφικών γνώσεων. Ο πρώτος τόμος περιείχε βασικές αρχές της χαρτογραφίας και της δομής της γήινης σφαίρας, ενώ στους επόμενους έξι τόμους περιλαμβάνονταν 8.000 περίπου τοπωνύμια, καθώς και οι γεωγραφικές τους συντεταγμένες κατά προσέγγιση, με βάση παλαιότερους χάρτες και πληροφορίες ταξιδιωτών.

Ο όγδοος τόμος περιείχε οδηγίες για τη σχεδίαση των παγκόσμιων χαρτών και κανόνες της μαθηματικής γεωγραφίας. Από το έργο του αυτό δίκαια ο Πτολεμαίος χαρακτηρίστηκε «πατέρας της χαρτογραφίας». Αναφέρει τις θεωρητικές αρχές και τις τεχνικές των προβολών και ορίζει κωνικές προβολές. Περιγράφει αναλυτικά τις αρχές και τους κανόνες με βάση τους οποίους συντάσσεται ένας χάρτης. Το έργο συνοδεύεται από 26 χάρτες, του συνόλου του τότε γνωστού κόσμου, κατά γεωγραφικές περιφέρειες, έτσι ώστε να θεωρείται ο Πτολεμαίος εκείνος που επινόησε το χαρτογραφικό άτλαντα, αν και ο όρος αυτός δόθηκε πολύ αργότερα από τον Mercator.

ΟΙ ΧΑΡΤΕΣ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

Αν και ο Πτολεμαίος έζησε την εποχή της μεγάλης ακμής της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, οι χαρτογραφικές του μελέτες και ο χάρτης του ήταν άγνωστος στους Ρωμαίους. Αυτό πιθανώς οφείλεται στο γεγονός ότι οι Ρωμαίοι, σε αντίθεση με τους Έλληνες, δεν ενδιαφέρονταν τόσο για τη μαθηματική γεωγραφία, αλλά χρησιμοποιούσαν χάρτες περισσότερο για πρακτικούς σκοπούς, όπως ήταν οι στρατιωτικές εκστρατείες ή η διοίκηση των επαρχιών. Για τον λόγο αυτόν οι Ρωμαίοι διατήρησαν την παλιά θεωρία της μορφής της Γης ως δίσκου και όχι ως σφαίρας, η οποία τους διευκόλυνε στη χρήση των χαρτών.

Ο χάρτης του Πτολεμαίου παρέμεινε άγνωστος μέχρι και κατά το Μεσαίωνα, και όταν βρέθηκε τον 15^ο αιώνα χρησιμοποιήθηκε για αρκετό καιρό ως το τελειότερο επιστημονικό απόκτημα. Είναι ενδεικτικό ότι στον χάρτη αυτόν

Απόσπασμα του Πίνακα Peutinger.

βασίστηκε ο Χριστόφορος Κολόμβος για τα εξερευνητικά του ταξίδια, και μάλιστα ένα βασικό σφάλμα του Πτολεμαίου, που ήταν η υποτίμηση του μεγέθους της Γης, είχε ως συνέπεια να υποτιμήσει και ο Κολόμβος τις αποστάσεις για την Κίνα και τις Ινδίες. Ο Πτολεμαίος συγκεκριμένα απεικόνιζε την Ευρώπη και την Ασία να καταλαμβάνουν πάνω από το μισό της γήινης σφαίρας, αντί των 130 μοιρών της πραγματικής τους έκτασης.

Ο πιο παλιός παγκόσμιος χάρτης που χρησιμοποίησαν οι Ρωμαίοι, προγενέστερος του Πτολεμαίου, είχε σχεδιαστεί από τον Ρωμαίο στρατηγό Μάρκο Βιψάνιο Αγρίππα, και ήταν ένας χάρτης οδικού δικτύου με έμφαση στις οδούς στρατηγικής σημασίας. Με βάση τον χάρτη του Αγρίππα σχεδιάστηκε, την περίοδο της ακμής του Ρωμαϊκού κράτους, ένας

χάρτης που διασώθηκε μέχρι τις μέρες μας σε κύλινδρο από περγαμηνή, και ονομάζεται «Πίνακας Πούτινγκερ» (Tabula Peutingeriana) από το όνομα του ανθρωπιστή Κόνρατ Πούτινγκερ, στου οποίου την κατοχή περιήλθε από κάποιο μοναχό Κολμάρ κατά το Μεσαίωνα. Ο χάρτης αυτός βρίσκεται σήμερα στη βιβλιοθήκη της Σιένας, και είναι γνωστός ως «itinerarium scriptum» ή «χάρτης των μεγάλων οδών του κόσμου».

Ένας άλλος χάρτης, που σώζεται επίσης και βρίσκεται στο Μουσείο του Καπιτωλίου, περιλαμβάνει ένα τμήμα του σχεδίου της αρχαίας Ρώμης και χρονολογείται από την εποχή του αυτοκράτορα Σεπτίμιου Σεβήρου. Εκτός από τους χάρτες αυτούς κατασκευάστηκαν και πολλοί άλλοι, από τους οποίους ο κυριότερος ήταν ο χάρτης της Ρωμαϊκής Αυτοκρα-

τορίας, που έγινε με διαταγή του Ιουλίου Καίσαρα και ολοκληρώθηκε στην εποχή του Αυγούστου.

Από αυτούς όμως τους χάρτες ελάχιστα στοιχεία διασώθηκαν, γιατί, με την κατάρρευση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας (395 μ.Χ.), η επιστημονική πρόοδος παρουσίασε γενικά οπισθοδρόμηση και το ενδιαφέρον ειδικότερα για την χαρτογράφηση εγκαταλείφθηκε, με συνέπεια πολλά σχέδια και χάρτες να καταστραφούν ή να χαθούν. Οι όποιες πληροφορίες για την χαρτογραφική απεικόνιση των αρχαίων χρόνων οφείλονται στην πραγματεία του Στράβωνα, ο οποίος περιέλαβε στο έργο του αντίγραφα αρκετών παλιών χαρτών. Μόνο ο χάρτης του Πτολεμαίου και ένα μεγάλο μέρος από τις μελέτες του διατηρήθηκαν κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, και αυτό πιθανώς οφείλεται στη μεγάλη δημοτικότητα και απήχηση που είχε. Στον χάρτη αυτόν προστέθηκαν με τον καιρό καινούργια στοιχεία από τις εξερευνήσεις και τις ανακαλύψεις νέων χωρών, με αποτέλεσμα να καταστεί κατά την Αναγέννηση, όπως ήδη αναφέραμε, ο πληρέστερος παγκόσμιος χάρτης.

ΜΕΣΑΙΩΝΑΣ

Η πρόοδος της χαρτογραφίας κατά τον πρώιμο Μεσαίωνα ήταν υποτυπώδης, και αυτό οφείλεται κατά κύριο λόγο στο ότι οι χαρτογράφοι ήταν επηρεασμένοι από το δόγμα της Εκκλησίας με αποτέλεσμα το ενδιαφέρον να μετατοπίζεται στη Μέση Ανατολή με επίκεντρο τους

Άγιους Τόπους, και κυρίως την Ιερουσαλήμ, λόγω των Θρησκευτικών πολέμων και Σταυροφοριών.

Αυτό είχε ως αποτέλεσμα στους χάρτες αυτής της εποχής να μην υπάρχουν ούτε μεσημβρινοί ούτε παράλληλοι, αλλά να σχεδιάζονται τέρατα, ζώα, φυτά, μικρογραφίες πόλεων και άλλα παρόμοια αντικείμενα. Χαρακτηριστικό δείγμα αυτής της τάσης είναι η «Χριστιανική Τοπογραφία», χάρτης που σχεδιάστηκε τον 6^ο αιώνα από τον Κωνσταντίνο τον Αντιοχέα, στον οποίο η γη αναπαριστάται ως επίπεδος δίσκος.

Αργότερα, οι μεταγενέστεροι χαρτογράφοι του Μεσαίωνα σχεδίασαν χάρτες, στους οποίους η γη αναπαριστάνονταν ως σφαίρα, αυτοί όμως ήταν μικρού μεγέθους και είχαν το σχήμα Ο μέσα στο οποίο εφάπτονταν σχεδιασμένο ένα Τ. Στο σχήμα αυτό, το Τ αναπαριστάνει θάλασσα που περιβάλλεται από τον Ωκεανό, ο οποίος συμβολίζεται με το Ο, ενώ στο κέντρο του κύκλου και στο σημείο τομής του Τ τοποθετείται η Ιερουσαλήμ στους Άγιους

Χάρτης «Ο-Τ».

Τόπους. Τα τρία διαστήματα που περιλαμβάνονται μεταξύ Ο και Τ αναπαρίσταναν την Ασία, την Ευρώπη και την Αφρική. Για τις ανάγκες μάλιστα του προσανατολισμού, η Ανατολή ήταν τοποθετημένη στο πάνω μέρος του χάρτη. Ένας τέτοιος χάρτης ήταν και του Ισιδώρου Επισκόπου από τη Σεβίλλη, τελευταίου των Πατέρων της Εκκλησίας στη Δύση, με χρονολογία 630 μ.Χ. Σημαντικό ντοκουμέντο της Μεσαιωνικής χαρτογραφίας είναι το χειρόγραφο που υπάρχει στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Μαδρίτης με τον τίτλο «ο Περίπλους της Μεγάλης Θάλασσας» ή «Στασιασμός».

ΟΙ ΠΟΡΤΟΛΑΝΟΙ

Σημαντική εξέλιξη στον τομέα της χαρτογραφίας σημειώνεται γύρω στον 12^ο αιώνα, την εποχή των μεγάλων ναυτικών εξερευνήσεων. Οι πρώτοι θαλασσοπόροι έπλεαν κοντά στις ακτές και καθόριζαν την πορεία τους με τη βοήθεια

λιμάνι στο άλλο και η κατασκευή θαλάσσιων χαρτών. Ο παλαιότερος χάρτης που διασώζεται είναι γνωστός με την ονομασία Κάρτα Πιζάνα (Carta Pisana), βρέθηκε στην Πίζα και σήμερα φυλάσσεται στην Εθνική Βιβλιοθήκη του Παρισιού. Πιστεύεται ότι κατασκευάστηκε γύρω στα 1275 μ.Χ. Έχει σχεδιαστεί με το χέρι πάνω σε δέρμα προβάτου και απεικονίζει ολόκληρη την Μεσόγειο θάλασσα.

Τέτοιοι ναυτικοί χάρτες είναι γνωστοί με την ονομασία «πορτολάνοι» (Portolans) από το πορτολάνο ή βιβλίο των πλοηγών από Ιταλούς και Καταλανούς κυρίως σχεδιαστές. Στους πορτολάνους, οι οποίοι ονομάζονταν και χάρτες λιμανιών σημειώνονταν πορείες πλεύσης, λιμάνια και αγκυροβόλια για τα πλοία που διέσχιζαν τους ωκεανούς και τις θάλασσες, είχαν μεγάλη ζήτηση λόγω της ανάπτυξης της ναυτιλίας από πόλεις που ήταν εμπορικά λιμάνια, όπως η Πίζα, η Γένοβα, η Βενε-

Χάρτης «Carta Pisana».

των ακρωτηρίων, χωρίς να χρειάζονται χάρτη. Με την ανακάλυψη όμως της μαγνητικής πυξίδας τον 12^ο αιώνα, έγινε δυνατή η απευθείας πλεύση από το ένα

λιμάνι στο άλλο και η κατασκευή θαλάσσιων χαρτών. Ο παλαιότερος χάρτης που διασώζεται είναι γνωστός με την ονομασία Κάρτα Πιζάνα (Carta Pisana), βρέθηκε στην Πίζα και σήμερα φυλάσσεται στην Εθνική Βιβλιοθήκη του Παρισιού. Πιστεύεται ότι κατασκευάστηκε γύρω στα 1275 μ.Χ. Έχει σχεδιαστεί με το χέρι πάνω σε δέρμα προβάτου και απεικονίζει ολόκληρη την Μεσόγειο θάλασσα.

Τέτοιοι ναυτικοί χάρτες είναι γνωστοί με την ονομασία «πορτολάνοι» (Portolans) από το πορτολάνο ή βιβλίο των πλοηγών από Ιταλούς και Καταλανούς κυρίως σχεδιαστές. Στους πορτολάνους, οι οποίοι ονομάζονταν και χάρτες λιμανιών σημειώνονταν πορείες πλεύσης, λιμάνια και αγκυροβόλια για τα πλοία που διέσχιζαν τους ωκεανούς και τις θάλασσες, είχαν μεγάλη ζήτηση λόγω της ανάπτυξης της ναυτιλίας από πόλεις που ήταν εμπορικά λιμάνια, όπως η Πίζα, η Γένοβα, η Βενε-

τία, η Μαγιόρκα και η Βαρκελώνη. Κατά τον 14^ο και 15^ο αιώνα εμφανίζονται πολλοί τέτοιοι πορτολάνοι, οι οποίοι απεικονίζουν κυρίως περιοχές της Μεσογείου και του Εύξεινου Πόντου, μερικοί όμως καλύπτουν

μέχρι και την Ιρλανδία και τις δυτικές ακτές της Αφρικής. Οι πρώτοι πορτολάνοι ήταν σχεδιασμένοι με το χέρι και είχαν μεγάλο κόστος, αργότερα όμως, με την ανάπτυξη της χαρακτηριστικής και τη διάδοση κατά τον 16^ο αιώνα του χαρτιού με μαλακή επιφάνεια, απέκτησαν ευρεία διάδοση.

ΙΣΛΑΜΙΚΗ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΑ

Κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, αντίθετα με τη στασιμότητα που παρατηρήθηκε στην Ευρώπη οι Άραβες σημείωσαν μεγάλη πρόοδο τόσο στην χαρτογραφική επιστήμη όσο και στην κατασκευή χαρτών. Ειδικότερα μετέφρασαν τα έργα του Πτολεμαίου, και συνέβαλαν έτσι στη διατήρηση της παράδοσης των Ελλήνων στον τομέα αυτόν. Κατά την περίοδο αυτοί αξίζει να αναφερθούν δύο σημαντικοί Άραβες χαρτογράφοι: ο Ιμπν Χάουκαλ, ο οποίος έγραψε το «Βιβλίο των Οδών και Αποικιών», εικονογραφημένο με χάρτες, και ο Αλ-Ιντρισί, ο οποίος σχεδίασε το 1154 έναν παγκόσμιο χάρτη για τον Νορμανδό βασιλιά της Σικελίας Roger II, με πληρέστερη περιγραφή των Ασιατικών χωρών σε σχέση με το παρελθόν. Στη Βαγδάτη μάλιστα αναφέρεται η χρησιμοποίηση της πυξίδας πολύ νωρίτερα απ' ό,τι στην Ευρώπη. Στους Άραβες οφείλεται επίσης η καθιέρωση του εξηκονταδικού συστήματος στη χαρτογραφία, το οποίο επικράτησε από τότε μέχρι τη χρήση του κύκλου των 360 μοιρών.

ΚΙΝΕΖΙΚΗ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΑ

Οι Κινέζοι ανέπτυξαν τη χαρτογραφία, όπως και τις άλλες επιστήμες και τέχνες, ανεξάρτητα από τη Δύση. Οι πρώτοι χάρτες χαράσσονταν σε φύλλα χαλκού, και από τον 10^ο αιώνα άρχισε η χάραξή τους σε ξύλινες πινακίδες. Ο αρχαιότερος γνωστός κινέζικος χάρτης χρονολογείται από το 1137, ενώ ονομαστός έγινε και ο Κινέζικος Άτλας, που εκδόθηκε από τον Του-σιε-Πουν το 1311 και 1312, του οποίου πολλές εκδόσεις έγιναν κατά τον 16^ο αιώνα και χρησιμοποιήθηκε ευρέως μέχρι το τέλος του 18^{ου} αιώνα. Οι κινέζικοι χάρτες ήταν σχεδιασμένοι με πρόχειρο τρόπο, μέχρις ότου έφθασαν στην Κίνα οι Ιησουΐτες μοναχοί, οι οποίοι τους

επεξεργάστηκαν και τους βελτίωσαν. Από τότε η κινέζικη χαρτογραφία δέχθηκε την επίδραση της ευρωπαϊκής τεχνολογίας.

Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΑΣ- Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΩΝ

Κατά τα τέλη του Μεσαίωνα, ένα σημαντικό γεγονός, που έδωσε νέα ώθηση στην εξέλιξη της χαρτογραφίας, ήταν η ανακάλυψη στη Δύση της «Γεωγραφίας» του Πτολεμαίου, όπου εκεί πρωτοκαθιερώθηκε ένα σύστημα μέτρησης μήκους-πλάτους, καθώς μετά την πτώση του Βυζαντίου, αρκετοί Έλληνες λόγιοι που κατέφυγαν στην Ιταλία είχαν διασώσει κάποια αρχαία χειρόγραφα του μνημειώδους αυτού έργου. Το γεγονός αυτό συνδυάστηκε με το επίσης σπουδαίο γεγονός της εφεύρεσης της τυπογραφίας το 1456 από τον Γουτεμβέργιο, χάρη στην οποία έγινε δυνατή η αναπαραγωγή των χαρτών σε μεγάλο αριθμό αντιτύπων και η ευρεία κυκλοφορία τους σε όλο τον κόσμο. Συγκεκριμένα, η «Γεωγραφία» του Πτολεμαίου μεταφράστηκε στα λατινικά το 1405, και αποτέλεσε πολύτιμο βοήθημα για τους χαρτογράφους της Δύσης, ενώ περίπου 500 αντίγραφα του χάρτη του Πτολεμαίου τυπώθηκαν στη Μπολόνια το 1477 και μεγάλος αριθμός επίσης στην Ιταλία και τη Γερμανία. Τα γεγονότα αυτά, σε συνδυασμό με την παράλληλη επινόηση και τελειοποίηση οργάνων και μεθόδων μέτρησης, συνετέλεσαν στη δημιουργία μιας χρυσής εποχής της χαρτογραφίας.

Η πρόοδος επίσης στις άλλες τεχνολογίες, όπως στην πλοήγηση, τη ναυπηγική και στα όργανα αστρονομίας, αναβάθμισε τις χαρτογραφικές γνώσεις και ενθάρρυνε τις εξερευνησεις και τις ανακαλύψεις. Οι μεγάλες ανακαλύψεις του Κολόμβου, ο οποίος έγραψε το «Βρήκα τα κλειδιά που θα μας ανοίξουν τις υποτιθέμενες αλυσίδες

των υποτιθέμενων ορίων των ωκεανών...» άλλαξε ριζικά τη μορφή του κόσμου και τη ροή της Ιστορίας. Θαυμαστή απεικόνιση των μυστηριωδών μέχρι τότε Ωκεανών παρουσιάζεται στο χάρτη του Cantino, ο οποίος χρονολογείται από το 1502 και απεικονίζει τον τεράστιο πλανήτη που σιγά-σιγά αποκτά τις πραγματικές του διαστάσεις. Ο Χριστόφορος Κολόμβος μαζί με τους Βάσκο ντα Γκάμα, Αμέρικο Βεσπούτσι, Μαγγελάνο και άλλους εξερευνητές, οδήγησαν στην τροποποίηση των παλιών χαρτών λόγω της προσθήκης νέων εδαφών, αλλά και στη βελτίωσή τους λόγω της πληθώρας των νέων πληροφοριών.

Η ΙΤΑΛΙΚΗ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Στον 16ο αιώνα η Ιταλική Σχολή έδωσε τα ωραιότερα δημιουργήματά της στον τομέα της χαρτογραφίας, που απέδειξαν τη μεγάλη καλλιτεχνική υπεροχή των Ιταλών καλλιτεχνών, τουλάχιστον στην τεχνική της χαλκογραφίας, μεθόδου εκτύπωσης που αντικατέστησε την ξυλογραφία και που δια-

τηρήθηκε μέχρι την εποχή της ανακάλυψης της φωτολιθογραφίας. Λόγω αυτής της νέας τεχνικής, οι χάρτες διακρίνονται πλέον για τη λεπτότητα και αυστηρότητα των γραμμών τους. Τα χαρτογραφικά κέντρα της Ιταλίας εκείνη την περίοδο είναι η Ρώμη και η Βενετία. Εκεί πρωτοεμφανίζονται οι άτλαντες Lafreri. Για τους ιταλικούς χάρτες της Ελλάδας αυτής της περιόδου υπάρχει και ένας ιδιαίτερος λόγος ενδιαφέροντος, γιατί πολλοί απ' αυτούς στηρίζονται, σε γενικές γραμμές, σε έργο Έλληνα χαρτογράφου, του Κερκυραίου Ν. Σοφριανού. Από τις ξυλογραφημένες εκδόσεις αυτού του οκτάφυλλου χάρτη δεν σώζονται αντίτυπα της πρώτης (1536) και της δεύτερης (1544), αλλά σώζονται αντίτυπα της επανέκδοσης του 1601 και της χαλκογραφημένης του 1552. Ο Ν. Σοφριανός χρησιμοποίησε σαν κύρια πηγή για το χάρτη του τους αρχαίους συγγραφείς Ηρόδοτο, Θουκυδίδη, Πausανία, Στράβωνα και Πτολεμαίο.

Τον ίδιο αιώνα στην Ευρώπη διακρίνεται ο περίφημος χαρτογράφος Martin

Παγκόσμιος χάρτης του Waldseemüller. (1507)

Waldseemuller, ο οποίος το 1507 σχεδίασε χάρτη της Β. και Ν. Αμερικής, που είναι πιθανότατα ο πρώτος χάρτης στον οποίο ο Νέος Κόσμος ονομάστηκε Αμερική από το όνομα του Αμέρικο Βεσπούτσι. Ο Waldseemuller εξέδωσε ακόμη στο Στρασβούργο υδρόγειο σφαίρα διαμέτρου 110 εκατοστών. Μια υδρόγειο σφαίρα κατασκεύασε επίσης και ο Λεονάρντο ντα Βίντσι, η οποία αποτελούνταν από 8 κομμάτια κολλημένα μεταξύ τους.

Από τον 16^ο αιώνα εμφανίζεται επίσης η τάση για την καλλιτεχνική χαρτογράφηση. Οι νέοι χάρτες είναι έγχρωμοι, αληθινά αριστουργήματα τέχνης, και διακοσμημένοι με παραστάσεις, αφού εξακολουθούσαν να περιλαμβάνουν πολλές κενές περιοχές, για τις οποίες ο καλλι-

τέχνης χρησιμοποιούσε τη φαντασία του. Τον 16^ο αιώνα επίσης εμφανίστηκαν και οι λεγόμενες «Κοσμογραφίες», εγχειρίδια γεωγραφίας, αστρονομίας, ιστορίας και φυσικών επιστημών, εικονογραφημένα με χάρτες και σχήματα.

Η ΟΛΛΑΝΔΙΚΗ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Η Ιταλική Σχολή άρχισε βαθμιαία να φθίνει στα τέλη του 16^{ου} αιώνα, καθώς το κέντρο βάρους του εμπορίου και της γενικότερης οικονομικής ανάπτυξης μετατοπίζεται βορειότερα. Έτσι, την σκυτάλη στον τομέα της χαρτογραφίας παίρνει η Ολλανδική Σχολή, η παραγωγή της οποίας άρχισε από το τελευταίο τέταρτο του 16^{ου} αιώνα και έφθασε, ουσιαστικά χωρίς δια-

Παγκόσμιος χάρτης του Mercator. (1569)

κοπή, μέχρι τις αρχές του 18^{ου} αιώνα.

Ο σημαντικότερος εκπρόσωπος της Ολλανδικής Σχολής υπήρξε ο μαθηματικός και γεωγράφος Γεράρδος Μερκάτορ (1512-1594).

Σ' αυτόν οφείλεται η επινόηση της μερκατορικής προβολής, χάρη στην οποία λύθηκε ένα μακροχρόνιο πρόβλημα των θαλασσοπόρων, αφού τους έδωσε τη δυνατότητα να χαράζουν τις διοπτεύσεις τους ως ευθείες γραμμές, δηλαδή να αναπαριστούν σε επίπεδο τη σφαιρική επιφάνεια της

Γης. Ο Μερκάτορ

κατασκεύασε

επίσης όργανα

αστρονομικών και

γεωγραφικών παρατηρήσεων, με τη

βοήθεια

των οποίων προχώρησε στην χαρτογράφηση

μεγάλων εκτάσεων της γης. Ήταν

ο πρώτος μάλιστα που συνέλαβε την

ιδέα της χαρτογράφησης ολόκληρης της επιφάνειας του πλανήτη και παρουσίασε συστηματική συλλογή πολλαπλών χαρτών σε φύλλα μέσα σε έναν δεμένο τόμο, τον οποίο ονόμασε «Άτλαντα».

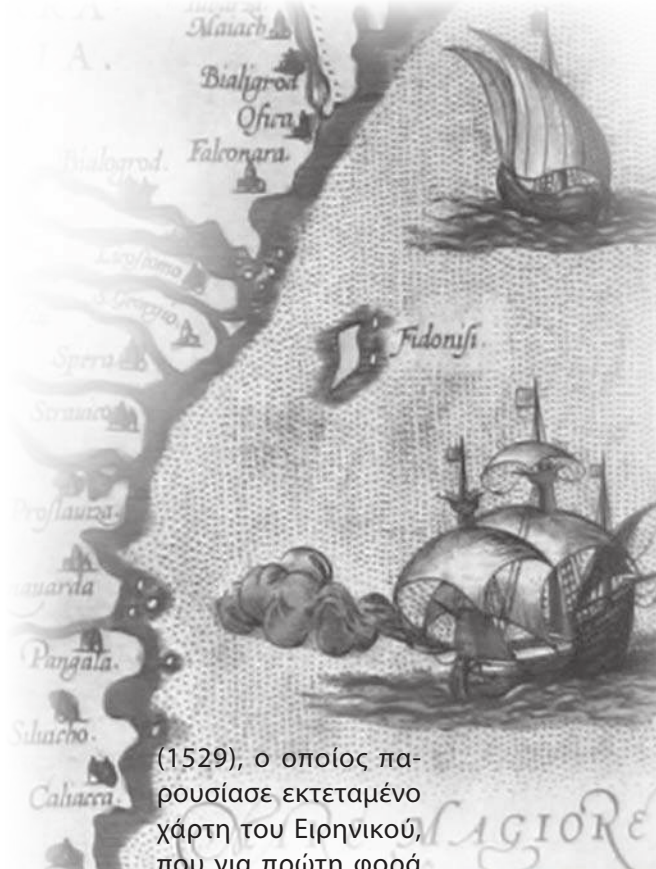
Εξέδωσε ειδικότερα χάρτη των δύο ημισφαιρίων το 1538, χάρτη της Ευρώπης το 1554, και γενικά χάρτη που περιλάμβανε τον τότε γνωστό κόσμο, δηλαδή την Ευρώπη, την Ασία, την Αφρική και την Αμερική. Δίκαια λοιπόν ο Μερκάτορ θεωρείται ως ο θεμελιωτής της νεότερης χαρτογραφίας.

Κάποιοι από τους χάρτες που σχεδιάστηκαν με βάση το σύστημα της μερκατορικής προβολής είναι ο χάρτης του Νέου Κόσμου, που καταρτίστηκε το 1509 από τον Juan de la Cosa της εξερευνητικής αποστολής του Κολόμβου και ιδιοκτήτη της ναυαρχίδας «Santa Maria».

Παγκόσμιος χάρτης του Juan de la Cosa. (1500)

Ο χάρτης αυτός περιελάμβανε όλες τις ανακαλύψεις του Κολόμβου, τις προσεγγίσεις του Cobral στη Βραζιλία, τα ταξίδια του Cabot στον Καναδά και τις θαλάσσιες οδούς του Βάσκο ντα Γκάμα προς τις Ινδίες. Άλλοι χάρτες του Νέου Κόσμου σχεδιάστηκαν από τον Πέτρο Ραϊνέλ (1504-1542), τον Νούνιο Γκαρθία ντε Τορένο (1520), του οποίου το χαρτογραφικό έργο περιλαμβάνει 21 χάρτες του στενού του Μαγγελάνου και τον Πορτογάλο κοσμογράφο του βασιλιά της Ισπανίας Diego Ribero

τή ωστόσο το σκήπτρο της χαρτογραφίας κατείχε, όπως αναφέραμε παραπάνω, η Ολλανδία, ιδιαίτερα με την περίφημη έκδοση στην Αμβέρσα το 1570 από τον Abraham Ortelius de Jode, τον δεύτερο μεγάλο εκπρόσωπο της Ολλανδικής Σχολής, του άτλαντα «Theatrum Orbis Terrarum» (Θέατρο όλης της γης), ο οποίος περιελάμβανε 119 χάρτες και 12 χάρτες αρχαίας ιστορίας. Ο Ortelius δεν ήταν πρωτότυπος χαρτογράφος, αλλά χρησιμοποίησε για το έργο του προγενέστερους χάρτες, χρησιμοποιώντας όμως πλουσιότερη διακόσμηση. Τόσο το έργο του Μερκάτορ όσο και το έργο του Ortelius γνώρισαν πολλές επανεκδόσεις. Περίφημοι επίσης την ίδια περίοδο ήταν οι χάρτες της Βιρτζίνια και της νέας Αγγλίας, που σχεδιάστηκαν από τον πλοίαρχο

(1529), ο οποίος παρουσίασε εκτεταμένο χάρτη του Ειρηνικού, που για πρώτη φορά γινόταν γνωστός την εποχή εκείνη, με στοιχεία που συγκέντρωσε από επιζήσαντες συντρόφους του Μαγγελάνου που έφτασαν στη Σεβίλλη το 1522.

Κατά τους 16^ο και 17^ο αιώνα τα κυριότερα κέντρα χαρτογραφικής δραστηριότητας ήταν η Ισπανία, η Πορτογαλία, η Ιταλία, οι Χώρες του Ρήνου, η Ολλανδία και η Ελβετία. Γρήγορα όμως η Αγγλία και η Γαλλία πήραν τα πρωτεία, λόγω της ανάπτυξης της ναυτιλίας τους και της αποικιακής ισχύος τους. Την περίοδο αυ-

Χάρτης της Ευρώπης του Abraham Ortelius. (1564)

Τζών Σμιθ και ήταν οι πρώτοι χάρτες των αγγλικών αποικιών που εκδόθηκαν στο Λονδίνο το 1612.

Η ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟ 18^ο ΑΙΩΝΑ

Η σύγχρονη εποχή της χαρτογραφίας αρχίζει από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα. Οι μετρήσεις και όλες γενικά οι χαρτογραφικές εργασίες γίνονται πλέον με επιστημονικές μεθόδους και οι χάρτες που καταρτίζονται είναι περισσότερο ακριβείς και λεπτομερείς, καθώς παραστάσεις τεράτων ή λιονταριών εξαφανίζονται και δίνουν τη θέση τους σε πραγματικά στοιχεία.

Η ανακάλυψη νέων οπτικών οργάνων και ιδιαίτερα του τηλεσκοπίου, συμβάλλει σημαντικά στην ακρίβεια των αστρονομικών παρατηρήσεων, ενώ η ανακάλυψη του χρονομέτρου κατέστησε επίσης ευκολότερο τον υπολογισμό του γεωγραφικού μήκους, με αποτέλεσμα οι χαρτογράφοι να έχουν στη διάθεσή τους πολύ περισσότερες πληροφορίες για τα νησιά και τις ακτές.

Με την ανατολή του 18^{ου} αιώνα αρχίζει ουσιαστικά να φθίνει η Ολλανδική Σχολή. Έτσι, τον αιώνα αυτόν τα σκήπτρα στη χαρτογραφία πήρε η Γαλλία, καθώς οι γαλλικοί χάρτες συνδυάζουν με αξιοθαύμαστο τρόπο τη μαθηματική ακρίβεια με την καλλιτεχνική παρουσίαση. Περίφημοι είναι οι 98 χάρτες του Guillaume Delisle (1675-1726), μεταξύ των οποίων και πολλοί χάρτες της Ελλά-

δας, ιστορικοί και σύγχρονοι. Ως αφετηρία μάλιστα της σύγχρονης εποχής της χαρτογραφίας μπορεί να θεωρηθεί ο τοπογραφικός χάρτης της Γαλλίας, που καταρτίστηκε το 1760 από τον Καίσαρα Φραγκίσκο Cassini de Thury (1714-1784) κλίμακα 1:86.400, και ήταν ο πρώτος τοπογραφικός χάρτης που στηρίχτηκε σε τριγωνισμό ακριβείας. Η έκδοση του χάρτη αυτού άρχισε από το 1744 και συμπληρώθηκε το 1793 από τον γιο του Jean Cassini.

Στη Γαλλία τις χαρτογραφικές εργασίες ανέλαβε η Γαλλική Ακαδημία, και το 1748 εκδόθηκε ο «Γεωμετρικός χάρτης της Γαλλίας», που αποτελούνταν από 182 φύλλα με συμπλήρωση και αναθεώρηση των μετρήσεων και παρατηρήσεων από στρατιωτικό προσωπικό. Ο Ναπολέοντας ήταν θερμός υποστηρικτής της σύνταξης χαρτών, και αποφάσισε μάλιστα την χαρτογραφική απεικόνιση ολόκληρης της Ευρώπης σε κλίμακα 1:100.000, μετά την πτώση του όμως το σχέδιο αυτό ναυάγησε. Με την περίοδο αυτήν και ιδιαίτερα με τη Γαλλική Επανάσταση συνδέεται και η ανάπτυξη των συναφών επιστημών, όπως της γεωδαισίας, της αστρονομίας, της υδρογραφίας, και άλλων.

Από τους ναπολεόντειους πολέμους η ανάγκη χρησιμοποίησης των χαρτών για στρατιωτικούς σκοπούς γίνεται περισσότερο επιτακτική, και έτσι οι προσπάθειες των ευρωπαϊκών κρατών στρέφονται προς αυτόν το σκοπό, ώστε να υπάρχει ενημέρωση σε κάθε στιγμή για τα εδάφη στα οποία λαμβάνουν χώρα κινήσεις των εχθρικών στρατευμάτων. Και επειδή τα τεχνικά μέσα και οι δαπάνες που απαιτούνται για τις έρευνες είναι υπέρογκα και ξεπερνούν τις δυνατότητες των ιδιωτών χαρτογράφων, τα ίδια τα κράτη αναλαμ-

βάνουν την οργάνωση εθνικών υπηρεσιών για τη σύνταξη κάθε είδους χαρτών, στρατιωτικών, εμπορικών, οδικών κτλ. Τέτοιου είδους οργανισμοί αποτελούν η Χαρτογραφική Υπηρεσία της Βρετανίας, το Εθνικό Γεωγραφικό Ινστιτούτο της Γαλλίας και το Landestopographie της Ελβετίας.

Στις Η.Π.Α., όπου οι ανάγκες εθνικής άμυνας δεν ήταν σε πρώτη προτεραιότητα, εξαιτίας της απόστασής τους από την Ευρώπη και από τους πολέμους που διεξάγονταν εκεί, τη σύνταξη χαρτών ανέλαβαν ιδιωτικοί οργανισμοί με πολιτικό χαρακτήρα, οι οποίοι ήταν υποχρεωμένοι με συμβάσεις να παραδίδουν όλα τα αποτελέσματα των μελετών τους στο κράτος. Τέτοιοι οργανισμοί στις Η.Π.Α. ήταν η Υπηρεσία Γεωλογικών Ερευνών και η Εθνική Υδρογραφική Υπηρεσία. Μόνο μετά την εμπλοκή της Αμερικής στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η σύνταξη των τοπογραφικών κυρίως χαρτών ανατέθηκε στην Army Map Service («Στρατιωτική Χαρτογραφική Υπηρεσία») εξαιτίας του απόρρητου χαρακτήρα τους.

Τον 18^ο αιώνα η Μεγάλη Βρετανία αναδείχθηκε σε πρώτη ναυτική δύναμη του κόσμου, με αποτέλεσμα να σημειωθεί μεγάλη ανάπτυξη της χαρτογραφίας, ιδιαίτερα σε ναυτικούς χάρτες για τη διευκόλυνση της ναυσιπλοΐας. Η Μεγάλη Βρετανία πρότεινε μάλιστα ο πρώτος μεσημβρινός να διέρχεται από το Γκρήνουιτς, πρόταση την οποία αποδέχθηκαν σταδιακά όλα τα κράτη. Ένα άλλο σημαντικό επίτευγμα της ωκεανογραφίας ήταν ο παλιός μαγνητικός χάρτης του Έντμοντ Χάλεϋ, ο οποίος αναθεωρείται με νέα δεδομένα. Αργότερα σχεδιάστηκαν παρόμοιοι χάρτες για

τα θαλάσσια ρεύματα, τις παλίρροιες και τους ανέμους.

Ιδιαίτερη αναφορά αξίζει να γίνει εδώ για τον μοναδικό, σχεδόν, Έλληνα χαρτογράφο του 18^{ου} αιώνα, τον βάρδο Ρήγα Βελεστινλή (Φεραίο), στον οποίο ανήκει ο, άγνωστος ίσως στην Ευρώπη αλλά ιδιαίτερα γνωστός στην Ελλάδα, δωδεκάφυλλος χάρτης της ελληνικής Ανατολής, η περίφημη «Χάρτα», τυπωμένη στη Βιέννη το 1797. Ο τεράστιος αυτός χάρτης, που αρχίζει από τα Καρπάθια και το Δούναβη και φθάνει ως την Κρήτη, απλώνεται από την Αδριατική ως τον Εύξεινο Πόντο και τη Βιθυνία της Μικράς Ασίας, παρουσιάζει μεγάλο ιστορικό ενδιαφέρον, κυκλοφόρησε ελάχιστα και γι' αυτό έχει γίνει σπανιότατος. Ο χάρτης βασίζεται σε υλικό που άντλησε ο Ρήγας από το έργο του J. Barthelemy «Ταξείδιον του Νέου Αναχάρσιδος εις Ελλάδα», που τυπώθηκε στο Παρίσι το 1788 από χάρτες Γάλλων και Γερμανών γεωγράφων της εποχής και χαράχθηκε από τον Βιεννέζο Φ. Μύλλερ. Κάθε κενός χώρος του αξιοποιείται με πολλές πληροφορίες, παραστάσεις 162 αρχαίων νομισμάτων, καταλόγους ενδόξων ανδρών της ελληνικής ιστορίας, χρονολογίες μαχών κτλ.

Η ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟ 19^ο ΚΑΙ 20^ο ΑΙΩΝΑ

Στις αρχές του 19^{ου} αιώνα στον τομέα της επιστημονικής χαρτογραφίας ηγείται η Γερμανία με τους ονομαστούς χαρτογράφους Χούμπολτ Μπεργκχάους, Κίπερτ και Πέτερμαν. Την ίδια εποχή εκδίδονται οι άτλαντες της γεωγραφίας του Στίλερ, της ιστορίας του Σπρούνερ, οι σχολικοί χάρτες του Σύντοβ και της φυσικής του Μπεργκχά-

ους. Περίφημοι χάρτες την εποχή αυτή εκδόθηκαν στην Ελβετία, στη Γαλλία, στην Αυστρία και στην Ιαπωνία με την ίδρυση το 1888 του Imperial Land Survey.

Κατά τον 19^ο αιώνα ιδρύονται επίσης διεθνείς γεωγραφικές ενώσεις, οι οποίες οργανώνουν συνέδρια με σκοπό την επίλυση βασικών προβλημάτων της χαρτογραφίας. Ειδικότερα, στο Διεθνές Γεωγραφικό Συνέδριο στην Αμβέρσα το 1871 αποφασίστηκε η καθιέρωση του μεσημβρινού του Γκρήνουιτς ως βασικού κοινού για όλα τα κράτη μεσημβρινού και στο ίδιο Συνέδριο στη Βέρνη το 1891 προτάθηκε η κατάρτιση ενός «Παγκόσμιου Χάρτη» κλίμακας 1:1.000.000. Ωστόσο, αν και καθορίστηκαν οι τεχνικές και επιστημονικές προδιαγραφές αυτού του χάρτη, η σύνταξή του γινόταν με αργούς ρυθμούς γιατί πολλές περιοχές του γήινου πλανήτη δεν είχαν ακόμη χαρτογραφηθεί. Το ενδιαφέρον για τη συνέχιση αυτού του προγράμματος αναζωπυρώθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, και στα μέσα της δεκαετίας του 1980 βρισκόταν κοντά στην ολοκλήρωσή του. Τέλος, στο Γεωγραφικό Συνέδριο στο Βερολίνο το 1899 αποφασίστηκε η κατάρτιση του «Παγκόσμιου Βυθομετρικού Χάρτη των Ωκεανών».

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα τα σκήπτρα στον τομέα της χαρτογραφίας κατείχε η Γαλλία με τους ονομαστούς χάρτες των Σράντερ, Μπογκ, Βιβιέν ντε Σαιν-Μαρτέν και άλλων. Στο ίδιο επίπεδο βρίσκονταν και οι ιταλικοί χάρτες των γεωγραφικών ινστιτούτων του Πέργκαμο και του Ντε Αγκοστίνι. Το 1922 ιδρύθηκε η Διεθνής Γεωγραφική Ένωση, η οποία εκτός από γεωγραφικά συνέδρια, διοργανώνει διεθνείς

επιτροπές που ερευνούν σημαντικά θέματα της χαρτογραφίας (συνοπτικοί εθνικοί και περιφερειακοί άτλαντες, πληθυσμιακοί χάρτες και παγκόσμιοι γεωμορφολογικοί χάρτες).

Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Πριν και κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου λίγες περιοχές του πλανήτη είχαν χαρτογραφηθεί, διότι λεπτομερείς χάρτες ή δεν υπήρχαν ή ήταν περιορισμένης έκτασης και ακρίβειας. Η κατάσταση αυτή διατηρήθηκε μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και όπως αναφέρει και μια έκθεση της Πολεμικής Αεροπορίας των ΗΠΑ, μέχρι το 1940 μόλις το 10% του κόσμου είχε χαρτογραφηθεί με επαρκή λεπτομέρεια.

Κατά τη δεκαετία 1930-1940 μόνο η Γερμανία ασχολείται συστηματικά με τη χαρτογραφία. Λόγω της προετοιμασίας της για τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο η ανάγκη για τη σύνταξη χαρτών για στρατιωτικούς κυρίως σκοπούς πήρε εθνικό χαρακτήρα. Οι στρατηγικοί χάρτες που διέθετε το Γ΄ Ράιχ κατά τη διάρκεια του πολέμου καλύπτουν όλη την Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική και αποτελούν αριστουργήματα καλαισθησίας και ακρίβειας. Αλλά και στις ΗΠΑ με την κήρυξη του πολέμου έγινε επιτακτική η ανάγκη για την κατάρτιση χαρτών, με συνέπεια να τεθεί σε εφαρμογή ένα μεγάλο πρόγραμμα

αεροφωτογράφισης και επεξεργασίας των στοιχείων με τη χρήση της τριγωνομετρικής μεθόδου, ώστε να υποβοηθούνται οι στρατιωτικές μονάδες που δρούσαν στον Ειρηνικό, Ατλαντικό και αλλού. Ταυτόχρονα, πολλές συμμαχικές χώρες εξέδωσαν χάρτες για την κάλυψη των στρατιωτικών τους αναγκών, είτε με στοιχεία που δανείζονταν από τις ΗΠΑ, είτε με στοιχεία των δικών τους γεωγραφικών υπηρεσιών.

Κατά τις δεκαετίες του 1940 και του 1950, λόγω του Ψυχρού Πολέμου η ανάγκη για τη σύνταξη χαρτών έγινε ακόμη μεγαλύτερη. Οι χώρες του NATO και του Συμφώνου της Βαρσοβίας συνέχισαν την κατάρτιση χαρτών τόσο για στρατιωτικούς όσο και για οικονομικούς σκοπούς. Παράλληλα, εκπονήθηκαν προγράμματα οικονομικής ανάπτυξης για την κατάρτιση χαρτών οδικών και σιδηροδρομικών δικτύων, καθώς και για λόγους γεωργικής

ηλεκτρονικών υπολογιστών και της χρησιμοποίησης φωτοχημικών εκτυπωτικών μεθόδων και εκτυπωτικών μηχανών (offset) μέγιστης ακριβείας και απόδοσης. Επίσης, η ίδρυση το 1961 της Διεθνούς Οργάνωσης Χαρτογραφίας εξασφάλισε τη συστηματική μελέτη των προβλημάτων της χαρτογραφίας, βασισμένη στη συνεργασία των ενδιαφερόμενων κρατών, η οποία γίνεται με επιστημονικά και τεχνικά συνέδρια κάθε δύο χρόνια και με ειδικές επιτροπές εργασίας. Σημαντικό ρόλο, τέλος, διαδραματίζει το Γραφείο Χαρτογραφίας Ηνωμένων Εθνών, που διοργανώνει χαρτογραφικά συνέδρια κάθε τρία χρόνια, τα οποία ασχολούνται κυρίως με ζητήματα που αφορούν τις αναπτυσσόμενες χώρες της Αφρικής, της Ασίας και της Άπω Ανατολής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 📖 Εγκυκλοπαίδεια, Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, (448-454) Εγκυκλοπαίδεια, Υδρία, (143-150).
- 📖 Κυριαζόπουλος, Ε. Χαρτογραφία & Χαρακτικά του Ελλαδικού Χώρου. Τέχνη ή Επιστήμη;. Λεύκωμα Μουσείου Ναυτικής Παράδοσης.
- 📖 Λιβιεράτος, Ε. (1998). Χαρτογραφίας και Χαρτών Περιήγησης. Θεσσαλονίκη: Εθνική Χαρτοθήκη.
- 📖 Νάκος, Β., και Φιλιππακοπούλου, Β. (1993). Γενική Χαρτογραφία. Αθήνα: Ε.Μ.Π.
- 📖 Ρωμαίος, Γ. Η χαρτογράφηση της Ελλάδος από τον 15ο έως τον 18ο αιώνα. PORTO LEONE. Αθήνα: Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού.
- 📖 Raisz E. (1948). General Cartography. New York: McGraw-Hill Book Company.
- 📖 Tooley, R.V. (1970). Maps and Map-makers. London: B.T. Batsford.
- 📖 www.Kathimerini.gr
- 📖 www.maplibrary.gr
- 📖 www.rom.gr/rom14/digimap.htm

και βιομηχανικής εκμετάλλευσης. Εκτός από τα παραπάνω, πολλές χώρες άρχισαν την κατάρτιση του κτηματολογίου τους, γεγονός που συνετέλεσε στην οικονομική και βιομηχανική τους ανάπτυξη μέσω του εντοπισμού όλων των πόρων και των πλουτοπαραγωγικών πηγών που διαθέτουν (εδάφους, υπεδάφους, θαλάσσιου βυθού κτλ.).

Μετά το 1950 η χαρτογραφία έφτασε στο απόγειό της με τη ραγδαία ανάπτυξη της αεροφωτογράφισης, των σύγχρονων οπτικών μέσων και συσκευών μέτρησης αποστάσεων, της χρήσης των

Ιερά Μονή των «Σπουδαίων Μοναχών», όπως εσημειώθη, χτίστηκε από τον Πατριάρχη Ιεροσολύμων Ηλία κατά το έτος (494-516) στον τόπο που, σύμφωνα με την παράδοση, στάθηκε η Θεοτόκος μετά

των άλλων γυναικών και είδε μαζί τους την σταύρωση του Υιού της και Κυρίου ημών επί του Γολγοθά. Έλαβε δε την επωνυμία «Μεγάλη Παναγιά» σύμφωνα με την Παράδοση κατά την οποία η Πάναγνος Μητέρα του Σωτήρος ημών,

βλέποντας να υψώνεται επί του Σταυρού ο μονογενής Της, έκραξε εν σπαραγμώ φωνή μεγάλη, τη ρομφαία της λύπης κεντουμένη μητρώα σπλάχνα. Η Μονή έφερε την ονομασία «Μονή της Οδηγήτριας».

Την εποχή κατά την οποία ανηγέρθη η Μονή, οι μοναχοί της Αγίας Αναστάσεως ή Σπουδαίοι Μοναχοί ή Φύλακες του Παναγίου Τάφου ζούσαν διεσπαρμένοι στις οικοδομές κοντά στον Πύργο του Δαβίδ και στον λόφο της Σιών. Γι' αυτό και ο Πατριάρχης Ηλίας επιθυμώντας να τούς συγκεντρώσει σε Κοινόβιο, πλησίον του Παναγίου Τάφου και του επισκοπείου των Ιεροσολύμων, ανήγειρε για αυτούς την Μονή της Θεοτόκου, την οποίαν και ονόμασε «Μοναστήριον της Θεοτόκου των Σπουδαίων», καθώς μας πληροφορεί ο Κύριλλος ο Σκυθοπολίτης γράφοντας «...όστις πατριάρχης Ηλίας ωκοδόμησεν μοναστήριον πλησίον του επισκοπείου και εν αυτώ περισυνήγαγεν τους της αγίας Αναστάσεως σπουδαίους εις τους περί τον πύργον του Δαβίδ τόπους διεσπαρμένους, κελλία εκάστω αυτών διανείμας πάσαν σωματικήν ανάπαυσιν έχοντα...» Τα εγκαίνια του ναού της τελέστηκαν υπ' αυτού την 11 Αυγούστου του έτους 494.

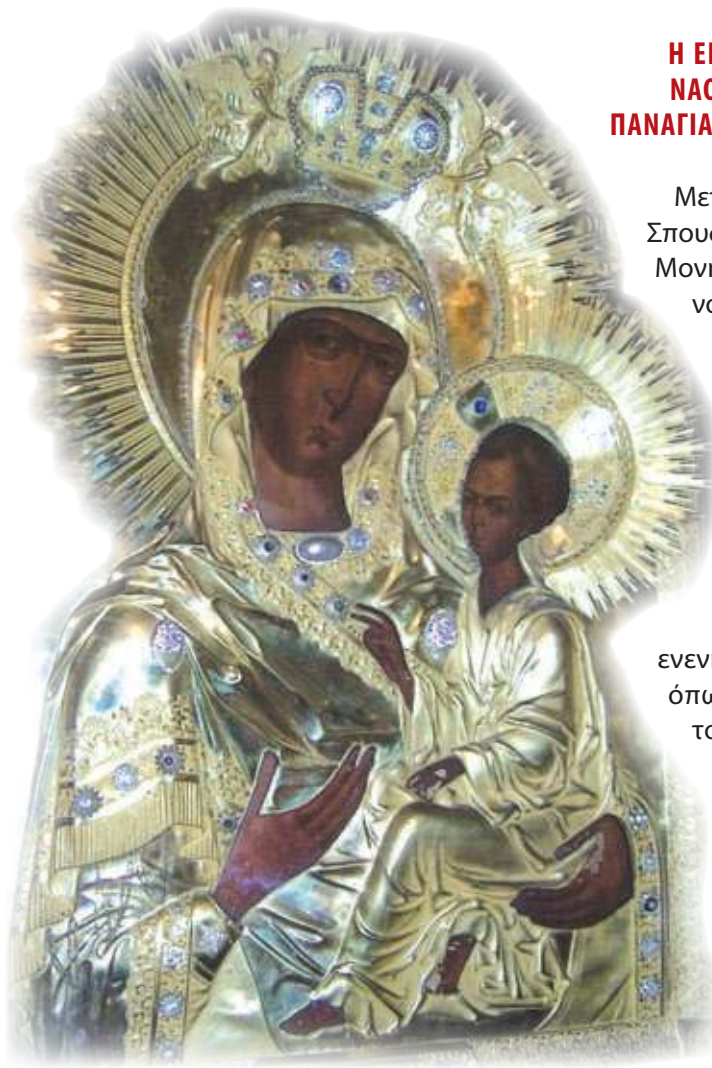
Σπουδαίοι Μοναχοί ονομάζονταν οι αποτελούντες το ιδιαίτερο εκείνο μοναχικό τάγμα το οποίο είχε ως έργο του την διακονία των Ναών των Παθών του Σωτήρος, δηλαδή του Γολγοθά και του Παναγίου Τάφου, καθώς και του Ναού της Αναστάσεως του Κυρίου και επιδιδόμενοι στην αδιάλειπτο προσευχή. Δια της ανεγέρσεως της Μονής της «Μεγάλης Παναγιάς» και της συγκεντρώσεως αυτών από τον πατριάρχη Ηλία, το μοναχικό αυτό τάγμα ετέθη

έκτοτε υπό την άμεσο εποπτεία, προστασία και κηδεμονία του εκάστοτε Πατριάρχου Ιεροσολύμων.

Σύμφωνα με το Τυπικόν της Εκκλησίας των Ιεροσολύμων, του έτους 1122, οι Σπουδαίοι Μοναχοί λάμβαναν ενεργό μέρος στις τελετές του πανιέρου Ναού της Αναστάσεως. Το Τυπικόν γράφει λεπτομερώς τα καθήκοντα αυτών.

Ο πατριάρχης Ηλίας, παρά την επιθυμία του να επεκτείνει την Μονή, δεν μπόρεσε, διότι εστερείτο των οικονομικών μέσων. Όπως αναφέρει το Ιεροσολυμιτικόν Κανονάριον «άγνωστος τις προσελθών προσέφερεν ευατώ ποσόν εκατόν εβδομήκοντα χρυσών νομισμάτων και δια του ποσού τούτου ηγόρασεν τα παρακείμενα κτήματα και κατέστησεν αυτά ξενοδοχείον δια τους ξένους». Αργότερα η Μονή μεγάλωσε με την αγορά νέων οικη-

Η ΕΚΩΡΗΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΣΙΑ ΜΕΛΑ- ΝΗ

Μετά την εγκατάσταση των Σπουδαίων Μοναχών στην νέα Μονή, των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, ο Πατριάρχης Ηλίας παρεχώρησε την Εκκλησία της Μεγάλης Παναγίας με τα κελιά εις την Οσία Μελάνη και τις, υπό τις σοφές οδηγίες της, *σπουδάζουσας παρθένους*, οι οποίες ήταν κατά την ακολουθία της περίπου ενενήκοντα. Η Οσία Μελάνη, όπως πληροφορούμεθα εκ του βίου της, έφθασε στα Ιεροσόλυμα το έτος 417. «Καθ' εσπέραν» σημειώνει ο βιογράφος της Οσίας Μελάνης Γερόντιος «μετά το κλεισθήναι την Αγίαν Ανάστασιν παρέμεινε τω Σταυρώ μέχρις ότου εισήρχοντο ψάλλοντες και τότε απερχόμενη εν τω

μάτων και άλλων προσκτισμάτων, σε διάφορες περιόδους. Έτσι το συγκρότημα οικοδομήθηκε μετά των τριών Εκκλησιών, δηλαδή των Ναών των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, της Αγίας πρωτομάρτυρος Θέκλας και του Αγίου Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου, και απετέλεσε την νέα έδρα των Σπουδαίων Μοναχών, το οποίον και σήμερα καλείται Κεντρικόν Μοναστήριον των Σπουδαίων Μοναχών της Αγιοταφικής Αδελφότητας.

κελλίω αυτής εκαθευδεν ολίγον». Το κελί κοντά στο Ναό της Αναστάσεως είναι το ασκητήριο της Οσίας Μελάνης εις την Ιερά Μονή της Μεγάλης Παναγίας, όπου και ο Τάφος αυτής στο ομώνυμο Παρεκκλήσι.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ

Όταν οι Πέρσες το 614 κατέλαβαν την Αγία Πόλη Ιερουσαλήμ, κατέστρεψαν μαζί με τα άλλα άγια προσκνήματα και την Ιερά Μονή της Θεοτόκου

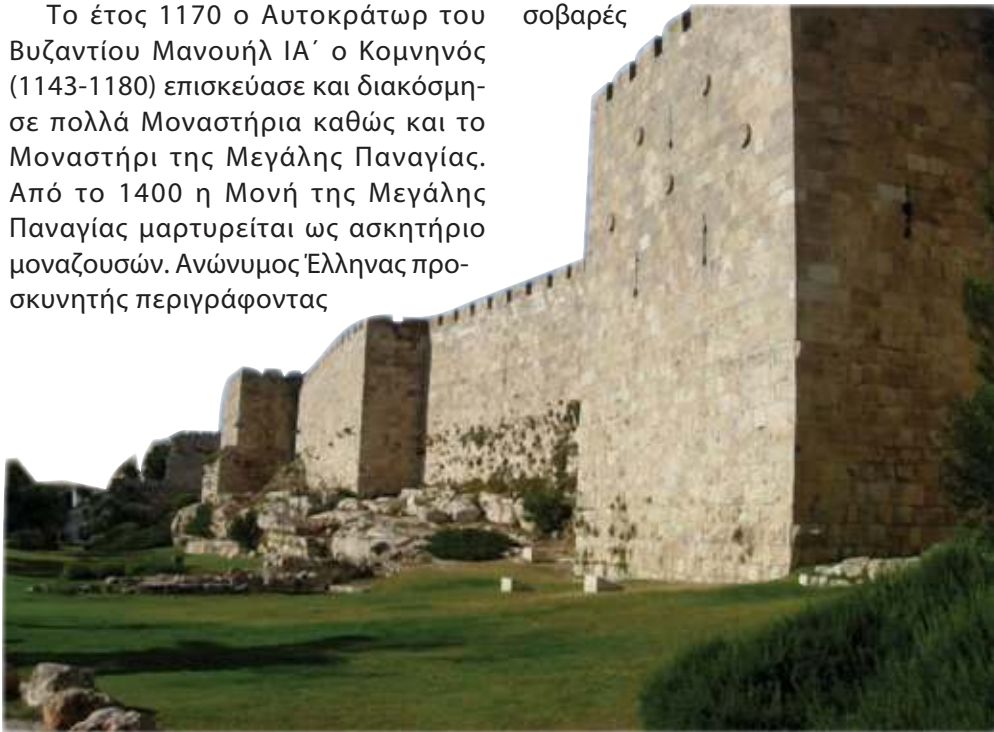
των Σπουδαίων. Στις 28 Σεπτεμβρίου του έτους 1009 με διαταγή του Χάκεμ, πλήθος Αράβων, στρατού και όχλου, όρμησε κατά του Ναού της Αναστάσεως και τον μετέβαλε σε ερείπια. Άρπαξαν όλα τα ιερά σκεύη, χωρίς να αρκεστούν στην ερήμωση του Ναού, όρμησαν και στους λοιπούς Ναούς, και στα Μοναστήρια της Ιερουσαλήμ, σκορπώντας απερίγραπτο όλεθρο. Μετά μανίας λεηλάτησαν και κατερείπωσαν την Μονή της Οδηγήτριας, ήτοι της Μεγάλης Παναγίας. Την εποχή των Σταυροφόρων τα Πανάγια Προσκυνήματα περιήλθαν βίαια εις τους Λατίνους και μόνο δύο μοναστήρια εντός των Ιεροσολύμων κατείχαν οι Έλληνες. Το ένα ήταν κοντά στον Πύργο του Δαυίδ, μετόχι της Ιεράς Μονής Σάββα του Ηγιασμένου και της Μονής της Μεγάλης Παναγίας.

Το έτος 1170 ο Αυτοκράτωρ του Βυζαντίου Μανουήλ ΙΑ΄ ο Κομνηνός (1143-1180) επισκέυασε και διακόσμησε πολλά Μοναστήρια καθώς και το Μοναστήρι της Μεγάλης Παναγίας. Από το 1400 η Μονή της Μεγάλης Παναγίας μαρτυρείται ως ασκητήριο μοναζουσών. Ανώνυμος Έλληνας προσκυνητής περιγράφοντας

την Ιερουσαλήμ σημειώνει ότι κοντά στον Ναό της Αναστάσεως «...απ' αυτού και άνωθεν το Πατριαρχείον, και παραπάνω είναι η οδηγήτρια και κάθονται Καλογραίαι».

Το έτος 1653, στην Ιερά Μονή της Οδηγήτριας κατοικούν Μοναχές. Το έτος 1667 γράμμα του Πατριάρχου Ιεροσολύμων Νεκταρίου (1661-1667) υπογραφόμενο και από τον Νεόφυτο επιβεβαιώνει ότι στην Μονή της Θεοτόκου και Οδηγήτριας εις την οποία ασκούνται μοναχές, φυλάσσεται λείψανο της χειρός της Αγίας Ιουλίτης. Σε άλλο γράμμα του, ο ίδιος ο Πατριάρχης ονομάζει την Μονή «Καλογράδικον».

Πριν το έτος 1698, ο Πατριάρχης της Αγίας Σιών Δοσίθεος (1669-1706) έλαβε από την Υψηλή Πύλη την άδεια να επισκευάσει τον ναό της Μονής της Μεγάλης Παναγίας. Κατά τον Άγιο Νεόφυτο τον έγκλειστο τον Κύπριο, έγιναν στη Μονή σοβαρές

επισκευές πάνω και κάτω, και ανακαινίστηκε και το παρεκκλήσιο και ο τάφος της Οσίας Μελάνης, και προστέθηκαν πολλές σκάλες και κελιά.

ΝΕΟΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Από το 1959, έγινε ηγουμένη της Ιεράς Μονής η εκ Μάνης καταγόμενη Μοναχή Νυμφοδώρα. Έχοντας επίγνωση της ιεράς αποστολής της, εργάζεται ακούραστα με την βοήθεια όλων των συνασκουμένων της μοναζουσών για την πνευματική πρόοδο και ανάδειξη της Ιεράς αυτής Μονής. Υπό την επίβλεψη και την φροντίδα της κτίστηκαν νέα κελιά, επισκευάστηκαν πολλά παλαιά, επανήλθε η κοινοβιακή τράπεζα, εξωραϊσθηκε και επισκευάστηκε εξ ολοκλήρου το ασκητήριο και το παρεκκλήσιο της Οσίας Μελάνης.

Έγιναν άμπολλες και μεγάλες επι-

σκευές στο Ναό της Οδηγήτριας, εμπλουτίσθηκε με πλείστα εκκλησιαστικά αντικείμενα, αργυρά και επίχρυσα, εικόνες και ξυλόγλυπτα κ.λ.π το σκευοφυλάκιο της Μονής, ενώ κατά το έτος 1985 έγινε αναπαλαίωση των τοίχων της εισόδου και του μεγάλου διαδρόμου και αποκαλύφθηκαν η αρχαία λίθινη τοιχοδομία, οι καμάρες και οι κίονες της πρωτοχριστιανικής εποχής, όπως και το αρχαίο πλακόστρωτο δάπεδο των διαδρόμων της Μονής.

Η ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΑ ΚΕΙΜΗΛΙΑ ΑΥΤΗΣ

Όπως ήδη σημειώθηκε, η Ιερά Μονή των Σπουδαίων Μοναχών ή Μονή της Μεγάλης Παναγίας, βρίσκεται δυτικά του Παναγίου Τάφου και

απέχει απ' αυτόν ένα στάδιο. Ο προσκυνητής εισέρχεται σ' αυτήν μέσω μικρής πύλης της κεντρικής εισόδου της Μονής, σε επιμήκη διάδρομο, εκατέρωθεν του οποίου βρίσκονται κελιά μοναζουσών. Στο τέλος του διαδρόμου με μικρή κλίμακα οδηγούμαστε στον χώρο μπροστά στον Ναό της Παναγίας. Ο Ναός αποτελεί κτίσμα του 5^{ου} αιώνα, προνοία του Πατριάρχου Ηλία, όπως και το «Καθολικόν» της Μονής. Μέσα σ' αυτό υπάρχει, σε ειδικό θρόνο η σεπτή εικόνα της Παναγίας της Οδηγήτριας, η οποία κατά την παράδοση είναι έργο του Ευαγγελιστή Λουκά. Η Πλατυτέρα δεσπόζει στην κόγχη του Ιερού βήματος και είναι έργο του 17^{ου} αιώνα. Κοντά στον θρόνο της Οδηγήτριας, επί του αναλογίου, βρίσκονται δύο λειψανοθήκες. Η μία απ' αυτές, ξυλόγλυπτη

και μεγάλη, περιέχει λείψανα των Αγίων: Ιακώβου του Αδελφοθέου, Ιωάννου του Προδρόμου, Χαραλάμπους, Ελευθερίου, Ιγνατίου του Θεοφόρου, Ευθυμίου του εκ Δημητσάνης, Ανθίμου του ιερομάρτυρος, Νίκωνος του «Μετανοείτε», Αυξεντίου του Οσίου, Υπατίου του Οσίου και Νεκταρίου Πενταπόλεως του Θαυματουργού. Η δε άλλη, την χεί-

ρα της Αγίας Ιουλίτης και τα λείψανα του εν έτει 1549 δια Χριστόν μαρτυρήσαντος Τούρκου πρίγκιπος Εμίρη. Στην Μονή επίσης διαφυλάσσεται το χειρόγραφο Ιερόν Ευαγγέλιο της Οσίας Μελάνης, όπως και παμπόλλες Ιερές Εικόνες του Χριστού, της Παναγίας και πολλών Αγίων χρονολογούμενες από του 11^{ου}-18^{ου} αιώνας.

ΚΕΙΜΕΝΟ: Αικατερίνη Διαμαντοπούλου,
Θεολόγος MD, Φιλολόγος,
Διδάκτωρ Φιλοσοφίας,
Υπεύθυνη Υλικού και Γραμματείας του Ιστοχώρου Πατριαρχείου Ιεροσολύμων
• email: www.jerusalem-patriarchate.info

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ✉ Η Ιερά Μονή της Μεγάλης Παναγίας Εκδόσεις ρωσαλήμ 1997.
- ✉ Y. AMARONI 1962, Excavations at Ramat Rachel Seasons 1959 AHD 1960, ROMA 7-103.

ΜΑΡΤΙΟΣ

10 Μαρτίου 1905 Ο ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΚΑΙ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΘΕΡΙΣΟΥ

Απ' όλες τις επαναστάσεις που ξεκίνησαν στην Κρήτη με στόχο την απελευθέρωση του νησιού και την ένωση με την Ελλάδα, σίγουρα η πιο ιδιόζουσα και καθοριστική είναι η επανάσταση του Θερίσου, στις 10 Μαρτίου του 1905. Ιδιόζουσα γιατί για πρώτη φορά δεν στρέφεται απέναντι σ' έναν άμεσο κατακτητή - Ενετό ή Τούρκο, όπως στο πρόσφατο παρελθόν- αλλά ουσιαστικά σ' ένα καθεστώς επιβεβλημένο από τη διεθνή συγκυρία που παρ' ό,τι εκφραζόταν με το ελληνικό προσώπιο του Αρμοστή

πρίγκιπα Γεωργίου, στρέφονταν εναντία στον πόθο της εθνικής ολοκλήρωσης. Υπό αυτές τις συνθήκες ανδρώνεται πολιτικά και αρχίζει την σταδιοδρομία του ο Ελευθέριος Βενιζέλος, μια σταδιοδρομία που έμελλε να γίνει ταυτόσημη με την ελληνική ιστορία των επομένων τριάντα ετών.

Στις αρχές του 1905 το πολιτικό κλίμα ήταν βαρύ στην Μεγαλόνησο. Οι μεγάλες προσδοκίες που είχαν δημιουργηθεί την προηγούμενη εξαετία, έπειτα από την αποχώρηση των Τούρκων και την εγκαθίδρυση της εποπτευόμενης από την Ευρωπαϊκή Συναυλία αρμοστείας είχαν διαψευστεί. Το αίτημα της Ένωσης παρέμενε στάσιμο, ενώ ο απολυταρχικός τρόπος με τον οποίο κυβερνούσε ο Γεώργιος, τον έφερνε σε ρήξη

με τα πιο φιλοπρόοδα και παραγωγικά τμήματα της κοινωνίας. Και ο αναβρασμός αυτός ξέσπασε τελικά τον Μάρτιο, με την ένοπλη εξέγερση των Κρητών, υπό την ηγεσία του Βενιζέλου.

Τα αιτήματα που πρόβαλλε η επαναστατική Επιτροπή ήταν απλά και πλήρως αποδεκτά από το μεγαλύτερο κομμάτι του πληθυσμού: «ένωση με την Ελλάδα», και αν αυτό αποδεικνυόταν ανέφικτο, αναθεώρηση του δυσλειτουργικού Κρητικού Συντάγματος ώστε να εξασφαλίζεται η διάκριση των εξουσιών, και ορθή αντιπροσώπευση των κομματικών σχηματισμών, ώστε να περιοριστούν οι υπερεξουσίες του Αρμοστή.

Η εξέλιξη που πήραν τα πράγματα δικαίωσε τους επαναστάτες. Ήταν η πρώτη φορά που ο Βενιζέλος έδειξε την έσοχη ικανότητα του να ερμηνεύει σωστά τα σημεία των καιρών και να εκμεταλλεύεται στο έπακρο τις συγκυρίες και την διάστα-

ση απόψεων των δυνάμεων. Κατάφερε με μια σχεδόν αναίμακτη επανάσταση να πετύχει σε διπλωματικό επίπεδο τον στόχο που είχε θέσει λίγα χρόνια νωρίτερα: την σύσταση διεθνούς εξεταστικής επιτροπής που θ' αποφαινόταν για τα Κρητικά πράγματα *επι τω πεδίω*, και την αντικατάσταση του πρίγκιπα Γεωργίου από τον Αλέξανδρο Ζαΐμη.

Η επίσημη λήξη του αγώνα ήρθε με συμβιβασμό στις 15 Νοεμβρίου, στην Αγία Μονή, αποτελώντας το ουσιαστικότερο υπόβαθρο για την οριστική ένωση μερικά χρόνια αργότερα. Για τον Βενιζέλο θα ήταν απλώς η αρχή μιας ανεπανάληπτης πορείας γεμάτης από εθνικούς θριάμβους, αλλά και απογοητεύσεις, περιλάμπρες νίκες και τραγικά πισωγυρίσματα, ενώ ο ίδιος θα γινόταν αιτία διχασμού του ελληνικού λαού, επιβεβαιώνοντας, ίσως, το ρητό ότι οι μεγάλοι ηγέτες λατρεύονται μέχρι θανάτου, και μισούνται εξίσου.

ΜΑΡΤΙΟΣ

7 Μαρτίου 1947 ΤΑ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ ΚΑΙ Η ΕΝΩΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ανάμεσα στις ελληνικές περιοχές που αποτέλεσαν τμήματα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, την λιγότερο βάνουση μεταχείριση γνώρισαν σαφώς τα Δωδεκάνησα. Αυτό φυσικά δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι τα προνόμια που είχαν παραχωρηθεί από τον Σουλεϊμάν τον Μεγαλοπρεπή και τους διαδόχους του θα μπορούσαν ποτέ να υποκαταστήσουν το όνειρο της ελευθερίας και της ένωσης με την Ελλάδα στις ψυχές των Δωδεκανησίων. Άλλωστε, ακόμη και αυτά ανακλήθηκαν ως τιμωρία για την συμ-

μετοχή τους στην Επανάσταση, και μόνο το 1835, και μετά από επίμονες προσπάθειες κατάφεραν να επανέλθουν σ' ένα παρόμοιο, κάπως υποφερτό, καθεστώς.

Σ' αυτό το διάστημα, την συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού (70.000 από

τις 85.000) δεν έπαψαν να αποτελούν οι Έλληνες, έχοντας αυτονομία στα χέρια τους την οικονομία και το εμπόριο. Η ανάπτυξη των νησιών στηρίχτηκε σε πρώτο βαθμό στην σπογγαλιεία και τη ναυτιλία, και δευτερευόντως στη βιοτεχνία και τον αγροκτηνοτροφικό τομέα. Σ' αυτά τα πλαίσια θα παραμείνουν σ' όλη τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, μένοντας έξω απ' τις ανακατατάξεις στην Ν.Α Ευρώπη, κυρίως λόγω της εγγύτη-

τας τους στην Τουρκία και την συνακόλουθη δυνατότητα των Τούρκων για άμεση μαζική επέμβαση και καταστολή πιθανών κινημάτων. Σταθμό σ' αυτή την περίοδο θ' αποτελέσει η οριστική κατάργηση των «προνομίων», αρχίζοντας από την Σύμη το

1869, για να επεκταθεί στη συνέχεια σ' όλη την επαρχία. Θ' ακολουθήσει η προσπάθεια βίαιης αφομοίωσης τους από τους Νεότουρκους σχεδόν μισό αιώνα αργότερα, που όμως δεν θα ολοκληρωθεί, λόγω της Ιταλικής κατάκτησης το 1912, δεύτερο μεγάλο σταθμό στη σύγχρονη ιστορία.

Τα Δωδεκάνησα θα παραμείνουν σε ιταλικά χέρια μέχρι το 1943, οπότε περνούν στους Γερμανούς. Θα απελευθερωθούν σε στρατιωτικό επίπεδο στα πλαίσια

των επιχειρήσεων της τελικής αντεπίθεσης των Συμμάχων, με συμμετοχή τμημάτων του Ιερού Λόχου. Η διπλωματική κατακύρωσή τους στην Ελλάδα θα αργήσει άλλα δυο χρόνια, για να έρθει τελικά κατά τις Συνδιασκέψεις για την Ειρήνη, την άνοιξη του 1946. Ήταν το μόνο απο όφελος της Ελλάδας για την συμμετοχή της στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό των Συμμάχων.

ΑΠΡΙΛΙΟΣ

7 Απριλίου 1824 Ο ΛΟΡΔΟΣ ΒΥΡΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ

*«Λευτεριά για λίγο πάψε
να χτυπάς με το σπαθί.
Τώρα σίμωσε και κλάψε
εις του Μπάιρον το κορμί...»*

Με τα λόγια αυτά ξεκινάει ο εθνικός μας ποιητής την ωδή στον λόρδο Βύρωνα, θρηνώντας για το χαμό του στο Μεσολόγγι, λίγο μετά το Πάσχα του 1824. Και είναι αλήθεια ότι από τους πολλούς που έσπευσαν να συμπαρασταθούν στον Αγώνα των Ελλήνων, η παρουσία του Άγγλου ποιητή είχε αναμφισβήτητα το μεγαλύτερο κύρος και ακτινοβολία. Υπέρμαχος των νέων ιδεών, είχε διακριθεί από νωρίς, πέρα από το καλλιτεχνικό του έργο, και για τη δραστηριότητα του στη Βουλή των Λόρδων (επερωτήσεις για τους Λουδίτες κ.α.), και με τον ερχομό του, αποτέλεσε το σύμβολο ενός ολόκληρου κινήματος που ήδη δραστηριοποιούνταν στην Ευρώπη, των Φιλελλήνων.

Οι ρίζες του συγκεκριμένου κινήματος μπορούν να βρεθούν στην αρχαιολατρία και στο γενικό ενδιαφέρον για την καταγωγή του ευρωπαϊκού πολιτισμού, η έκρηξη του, ωστόσο, είχε πολύ συγκεκριμένη αιτία: τον ενθουσιασμό

που προκάλεσε ο σκληρός αγώνας που αναλάμβανε ξανά ο ίδιος εκείνος λαός, που, από τα πρώτα του βήματα στο προσκήνιο της ιστορίας, έβαζε στην κορυφή των ανθρωπίνων αξιών την ελευθερία, για την κατάκτηση της οποίας παρουσιάζοταν πρόθυμος να πεθάνει.

Η δραστηριότητα των Φιλελλήνων υπήρξε πολυσχιδής. Την ώρα που οι τολμηρότεροι έφταναν στο σημείο να έρθουν οι ίδιοι στην Ελλάδα ως εθελοντές, άλλοι οργάνωναν εκστρατείες ευαισθητοποίησης των συμπατριωτών τους στην ελληνική υπόθεση, που κατέληξαν στην δημιουργία Κομιτάτων φιλανθρωπικού χαρακτήρα για την περίθαλψη των θυμάτων και οικονομική ενίσχυση για την συνέχιση του αγώνα γενικότερα. Ακόμα, παρόμοια Ιδρύματα μεριμνούσαν για την οργάνωση της εκπαίδευσης στις απελευθερωμένες περιοχές, διαβλέποντας πως η ελευθερία θα ήταν αδύνατο να διατηρηθεί χωρίς να στηρίζεται στην παιδεία και την πνευματική καλλιέργεια. Τέλος,

υπήρξαν Φιλέλληνες που έτυχε να βρίσκονται σε καίρια πολιτικά ή διπλωματικά πόστα (π.χ. Τζωρτζ Κάνινγκ, Εϋνάρδος κ.α.), και, επηρέασαν την πολιτική των χωρών τους ευμενώς για την Ελλάδα, χωρίς φυσικά, όπως είναι κατανοητό, να φτάσουν να βλάψουν τα συμφέροντα τους για χάρη των Ελλήνων.

Ο Βύρων έφτασε στην Ελλάδα φέροντας μαζί του σημαντικά εφόδια (δυο μικρά κανόνια, φάρμακα και χρήματα) στα τέλη του 1823, σε μια περίοδο που η επανάσταση περνούσε την πρώτη σοβαρή κρίση της.

Η διαμάχη των οπλαρχηγών με τον Μαυροκορδάτο απειλούσε να την οδηγήσει σε εσωτερική κατάρρευση την στιγμή ακριβώς που έμπαιναν τα θεμέλια για την πολιτειακή οργάνωση του μελλοντικού κράτους.

Ο Βύρων, αν και επηρεασμένος από την μαυροκορδατική παράταξη (το επονομαζόμενο «αγγλικό» κόμμα), στην πραγματικότητα δεν προσχώρησε σε κανένα στρα-

τόπεδο, παρά προσπάθησε να αποτελέσει συμβιβαστικό παράγοντα, εκμεταλλευόμενος και την ιδιότητα του ως εκπροσώπου της Ελληνικής Επιτροπής του Λονδίνου.

Ο θάνατός του μόλις λίγους μήνες αργότερα θα τον εμποδίσει να συνεχίσει αυτό το έργο, στερώντας από την Ελλάδα έναν πολύτιμο σύμμαχο και μια ανιδιοτελή, απροκατάληπτη φωνή, που θα μπορούσε ίσως να σταθεί αντίβαρο στις πρώτες εκφάνσεις φυγοκεντρισμού και φιλαυτίας, τις οποίες τόσο ακριβά έμελλε να πληρώσουμε.

Στον επίλογο της ωδής του, ο Σολωμός φαντάζεται τον ποιητή στον Άδη, να συναντά τους νεκρούς της Επανάστασης, που τον ρωτούν για την κατάσταση στην Ελλάδα, για να τους απαντήσει:

**«Η διχόνοια κατατρέχει
την Ελλάδα ` αν νικηθεί,
μα τον κόσμο που μας έχει,
τ' όνομα σας ξαναζεί!»**

ΑΠΡΙΛΙΟΣ

6 Απριλίου 1941 Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΣΗ

Ήταν ξημερώματα της 6^{ης} Απριλίου 1941, όταν οι προφυλακές του Ελληνικού Στρατού στην ελληνοβουλγαρική μεθόριο δέχτηκαν τα πρώτα αναγνωριστικά χτυπήματα του Γερμανικού Στρατού. Από τη στιγμή που το Ιταλικό Εκστρατευτικό Σώμα στην Αλβανία είχε χάσει κάθε δυνατότητα ανάληψης επιθετικών επιχειρήσεων, μετά και την αποτυχία της εαρινής του αντεπί-

παράλληλου αγώνα απέναντι στην ως τότε αήττητη Βέρμαχτ έμοιαζε καταδικασμένη εκ των προτέρων. Ωστόσο, με το ξεκίνημα των συγκρούσεων, τίποτε απ' αυτά δεν είχε σημασία. Επί τρεις ημέρες οι γερμανικές επιθέσεις έσπαζαν πάνω στα οχυρά της γραμμής Μεταξά με ελάχιστη ουσιαστική επιτυχία. Αεροπορικοί

θεσης, η κλιμάκωση του πολέμου ήταν σχεδόν προδιαγεγραμμένη. Παράλληλα, ο Χίτλερ έχοντας ήδη αποφασίσει την επίθεση κατά της Σοβιετικής Ένωσης (σχέδιο «Βαρβαρόσα»), ήθελε να καλύψει το πλευρό του στη Ν.Α. Ευρώπη, φοβούμενος πως η Ελλάδα (αντίστοιχα με την Πορτογαλία στους Ναπολεόντειους πολέμους) θα μπορούσε να γίνει η «μικρή ηπειρωτική εξέδρα», στην οποία θα πατούσε η Αγγλία για την απελευθέρωση της Ευρώπης, αποτελώντας ιδανική βάση για τα Συμμαχικά βομβαρδιστικά που θα στόχευαν στις πετρελαιοπηγές της Ρουμανίας.

Για την ίδια την Ελλάδα, η τροπή αυτή αποτελούσε την επιβεβαίωση των χειρότερων σεναρίων· με το μεγαλύτερο μέρος των Ενόπλων Δυνάμεων δεσμευμένο στα βουνά της Αλβανίας, όπου κάθε νίκη ερχόταν με δυσβάσταχτο κόστος, η διεξαγωγή ενός

βομβαρδισμού, προπαρασκευές πυροβολικού, επανειλημμένες έφοδοι δεν κατάφεραν να διαρρήξουν τον μακεδονικό θώρακα.

Και παρ' ό,τι ούτε οι ίδιοι οι υπερασπιστές των οχυρών έτρεφαν την ψευδαίσθηση μιας επ' αόριστο αντίστασης σ' έναν αντίπαλο που διέθετε κάθε είδους υλικοτεχνικό πλεονέκτημα, η πρόωρη λύση του δράματος ήταν απρόσμενη και δόθηκε αλλού. Έχοντας καταλάβει τη Γιουγκοσλαβία, οι Γερμανοί εισχώρησαν στην κοιλάδα του Αξιού κυκλώνοντας τα ελληνικά στρατεύματα και εξαναγκάζοντας τη συνθηκολόγησή τους.

Τα υπόλοιπα είναι λίγο-πολύ γνωστά: το ψυχорράγημα ενός στρατού που είχε νικήσει, το δράμα ενός λαού που ξεπέρασε τον εαυτό του και διαπίστωνε πως δεν ήταν αρκετό, θάρρος και ψυχικό μεγαλείο αντάμα με θλιβερή μικροψυχία και ανεπάρκεια και τα πρώτα σημάδια ενός νέου διχασμού. Το πρωινό της 27^{ης} Απριλίου τα γερμανικά τανκ εισέρχονται στην Αθήνα, σηματοδοτώντας την αρχή μιας εφιαλτικής κατοχής για μια χώρα που, και μόνο για την εντιμότητα που έδειξε σε συμμάχους και αντιπάλους, θ' άξιζε, ίσως, καλύτερη τύχη.

